

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2024

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2024

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

Innledning

Krigen i Ukraina er den første angreps- og erobringsskrigen i Europa siden andre verdenskrig. Den fører med seg enorme lidelser og omfattende sikkerhetspolitiske og økonomiske ringvirkninger. Krigen har også bidratt til den største energikrisen siden 1970-tallet. Vi har en prisvekst vi ikke har opplevd siden 1980-tallet og et rentenivå vi ikke har hatt siden finanskrisen.

Norge har et sterkt utgangspunkt for å komme gjennom denne urolige tiden. Men også for Norge er det vanskeligere å legge planer for fremtiden, og de planene og prognosene ekspertene lager, er mer usikre enn før. Sånn er det for regjeringer over hele Europa.

Vi er ved et tidsskille. Den regelbaserte verdensorden som ble etablert etter andre verdenskrig er under angrep. For Norge er dette alvorlig. Folkeretten er vår førstelinje. Vår sikkerhet, velstand og handlefrihet er avhengig av en regelbasert verdensorden hvor små og store stater følger de samme spillereglene, og der man ikke skiller mellom små og store staters rettigheter. Det bør og må være slik at enhver stat selv kan bestemme over egne veivalg og egen fremtid.

Vi er vitne til en stor sikkerhets- og forsvarspolitisk endring som påvirker fundamentet for innretningen av Forsvaret. Det er følgelig nødvendig med en tilpasning av dagens politikk til en ny sikkerhetspolitisk situasjon. Kartet stemmer ikke lenger overens med terrenget. Det trygge terrenget vi er vant til å ferdes i, med fred, demokratisering og jevn økonomisk vekst, er blitt kraftig utfordret. Terrenget har endret seg kraftig på kort tid. Når verden endres, så endres også våre handlingsalternativer. Selv om våre grunnleggende interesser ligger fast, må vi tilpasse kartet til terrenget. Vi skal ha evne til å påvirke utviklingen i nord. Vi skal forsvare Norge og Norden i en allianseramme. Vi skal bidra med vårt i forsvaret av våre allierte.

Krigen i Ukraina har endret de sikkerhetspolitiske rammebetingelser også i Norges nærområder. Forholdet til Russland vil i lang tid fremover være krevende. Et konvensjonelt svekket Russland vil bli mer avhengig av kjernevåpen, og Kola-

halvøya forblir sentral for den russiske gjengjeldelseevnen. Den militære situasjonen i nordområdene har fått økt oppmerksomhet, både på vestlig og russisk side. Det er i Norges langsiktige interesse å kunne påvirke utviklingen i nord.

I møte med et aggressivt Russland er vestlig samhold helt avgjørende. Norsk hovedlinje er å bidra til en felles tilnærming blant allierte og likesinnede i håndteringen av Russland. Som naboland kan Norge bli utsatt for økt russisk press. En fast og felles vestlig tilnærming er viktig. I NATO og blant allierte er det en bred erkjennelse av behovet for å øke alliansens og medlemslandenes kollektive forsvarsevne betraktelig. Dette har medført en historisk vilje til satsing på forsvar hos europeiske allierte og partnere. I lys av den sikkerhetspolitiske utviklingen og den parallelle byrdefordelingsprosessen i NATO har regjeringen forpliktet seg til målsettingen om å benytte minst to prosent av brutto nasjonalprodukt (BNP) til forsvarsformål innen 2026. Dette er viktig både fordi Norge har et reelt behov for å styrke forsvarsevnen, og fordi det sender et viktig signal om vår nasjonale forsvarsvilje til våre allierte i NATO. Dette er viktig for norsk troverdighet som internasjonal aktør, og det er særlig viktig for norsk sikkerhet at vi overholder de forpliktelser vi tar på oss som alliert. En felles tilnærming blir styrket med finsk og svensk NATO-medlemskap og et tettere nordisk samarbeid.

Fra norsk side må vi forholde oss til ytterligere konkurranse og konfrontasjon mellom stormaktene. Det er viktig å arbeide målbevisst og langsiktig for å unngå at vi mister innflytelse på viktige faktorer for norsk sikkerhet. Statlige og ikke-statlige aktørers bruk av sammensatte virkemidler gjør skillet mellom samfunns- og statssikkerhet mindre tydelig. I en krise kan det være mer krevende for småstater som Norge å ivareta nasjonal situasjonsforståelse og vårt sikkerhetspolitiske handlingsrom.

Forsvar av landet og trygghet for befolkningen er en av statens kjerneoppgaver. Forsvaret av Norge har siden andre verdenskrig vært basert på erkjennelsen av at sikkerhetsutfordringene

mot Norge overgår det Norge vil være i stand til å stille opp med av kapasitet alene. Den helhetlige ivaretagelsen av norsk sikkerhet må, også i tiden fremover, hvile på både sterk nasjonal militær kapasitet, på det kollektive forsvaret i rammen av NATO og på bilateral støtte fra allierte land. Videre er utnyttelse av samfunnets øvrige ressurser avgjørende både for den nasjonale forsvarsevnen og evnen til å motta og samhandle med styrker fra allierte land. Forsvaret av Norge ivaretas gjennom nasjonal innsats ute og hjemme gjennom daglige operasjoner, og tilrettelegging for alliert innsats i Norge og i våre nærområder. Evne til alliert samvirke er i Norges langsiktige interesse, hvor rettidig nasjonal og alliert felles innsats tidlig i en krise er planlagt, tilrettelagt, forberedt, trent og øvet. Hva dette krever av Norge må tilpasses den sikkerhetspolitiske utviklingen.

Norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk og Forsvarets innsats skal bidra til å forebygge og forhindre væpnet konflikt. I den nye sikkerhetspolitiske situasjonen blir evnen til avskrekking og forsvar stadig viktigere, men også mer krevende å ivareta. Det er nødvendig med et sterkt nasjonalt forsvar for å møte utfordringene Norge står overfor, sammen med NATO og våre allierte. I en uforutsigbar verden er det viktig at Forsvaret videreutvikles som et fleksibelt og forebyggende sikkerhetspolitisk instrument. Bli Norge eller allierte utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante styrker. Dette innebærer at Norge, innenfor en alliert ramme, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler.

Finsk og forestående svensk NATO-medlemskap endrer dynamikken i vår del av Europa. Det åpner nye arenaer for samarbeid, avskrekking og forsvar, og en rekke initiativer er tatt. Norge har en langsiktig ambisjon om forutsigbarhet og stabilitet i nordområdene. Samtidig må vi være forberedt på økt spenning, og en usikker, men endret, russisk strategisk tilnærming til et samlet Norden i NATO. I tiden som kommer vil en på norsk side ha en spesiell årvåkenhet når det gjelder utviklingen av planverk, kommandoarrangementer og forsterkningskonsepter på vestlig side. Perspektivet med et samlet Norden i NATO åpner nye muligheter, oppgaver og forventninger. Det er i Norges langsiktige interesse å identifisere og implementere et tettere nordisk samarbeid der dette kan styrke den samlede nordiske forsvarsevnen.

Vi må på norsk side ha et mer bevisst forhold til hva den teknologiske utviklingen betyr. Den raske utviklingen av teknologier som stordata,

kunstig intelligens, autonomi, romteknologi og kvanteteknologi vil få økende betydning for norsk sikkerhet og forsvarsevne i årene som kommer. Nye teknologiske gjennombrudd gir økt rekkevidde, større ødeleggelsespotensial og bedre presisjon. Det gir reduserte varslingsstider og økt behov for beskyttelse av kritisk sivil og militær infrastruktur, herunder befolknings- og beslutningssentre. Spredningen vil over tid gjøre flere verdier sårbare og øke risikoen for eskalering og gjøre krigføringen mer dødelig. Utviklingstakten stiller småstater overfor særskilte utfordringer, da det tar tid å omsette teknologiske nyvinninger i økt forsvarsevne. Trenden internasjonalt er at teknologiutviklingen for nasjonal sikkerhet og robusthet i økende grad utvikles i et samvirke mellom statlige styresmakter og samfunnet for øvrig. Dette gjelder særlig innenfor cyber, det ytre rom og forsyrningssikkerhet. Forebyggende sikkerhet, etterretning og situasjonsforståelse blir viktigere i årene som kommer, og størrelsen på styrkestrukturen vil i stigende grad få egenverdi. Vektleggingen av volum vil treffe hele Forsvaret og medføre at vi vil stå overfor vanskelige avveininger mellom drift og investering, vekslingsfeltet mellom dagens og morgendagens kapasiteter, og mellom konkurrerende målsettinger som alle er viktige for ivaretagelsen av norske interesser.

Utviklingen av Forsvaret går i riktig retning, og Norge står i dag bedre rustet til å ivareta våre sikkerhetsinteresser sammenliknet med for noen år tilbake. Status for Forsvaret er likevel ikke det den burde være, og regjeringens vurdering er at den vedtatte langtidsplanen la til grunn en for høy samlet risiko i gjennomføringen. Selv om langtidsplanen ble lagt mot et dystert sikkerhets- og forsvarspolitisk bakteppe, tok den ikke høyde for Russlands angrepskrig. Politikkutviklingen og prioriteringene handler om å tilpasse kartet til det endrede terrenget. Måten vi kan styre trygt gjennom krisetiden, er ved å justere politikken når så mye rundt oss er i bevegelse. Mens våre grunnleggende interesser ligger fast, endres våre handlingsalternativer. Henger vi fast i gamle løsninger, svekkes vår sikkerhet, og dermed vår innflytelse over utviklingen i våre egne nærområder.

Regjeringen følger opp hovedlinjene i langtidsplanen, men har gjennom Meld. St. 10 (2021–2022) pekt på utfordringer i gjennomføringen og behovet for justeringer i veivalg og prioriteringer fremover. Sammen med endrede sikkerhetspolitiske rammebetingelser stiller dette Norge overfor særskilte utfordringer. Gjennom Prop. 78 S (2021–2022) styrket regjeringen i 2022 Forsvaret ut over langtidsplanen for å møte den krevende

sikkerhetspolitiske situasjonen. Reaksjonsevne, tilstedeværelse og situasjonsforståelse, evnen til mottak og samvirke med allierte og bedre beredskap ble særlig vektlagt. Forsvarsbudsjettet for 2023 fulgte i hovedsak opp de økonomiske forutsetningene i langtidsplanen, men fulgte også opp noen særskilte satsinger utover langtidsplanen. Økningen la til rette for et høyt aktivitetsnivå og en gradvis styrking av Forsvarets operative evne. Det ble foretatt betydelige omprioriteringer i forsvarsbudsjettet for å ta vare på landets sikkerhet og beredskap.

Regjeringen foreslår et forsvarsbudsjett for 2024 på om lag 93 mrd. kroner, som er en økning på over 15 mrd. kroner fra saldert budsjett for 2023. Med dette forslaget ligger forsvarsbudsjettet over en lineær opptrapping mot to prosent av BNP i 2026. Regjeringens budsjettforslag bygger videre på de økonomiske forutsetningene i langtidsplanen og tidligere års satsinger. I tillegg legger regjeringen på betydelige midler for å bedre møte den rådende sikkerpolitiske utviklingen. Økningen vil legge til rette for at Forsvaret kan videreføre et høyt aktivitetsnivå i 2024 og at Forsvarets operative evne styrkes gradvis. Forslaget innebærer også omprioriteringer i forsvarsbudsjettet for å styrke driften av dagens forsvar og beredskap. Regjeringen står fast ved sin ambisjon

om å styrke forsvarsevnen, herunder en styrking av Forsvarets operative evne og den nasjonale beredskapen på kort sikt, og modernisering og utvikling på lengre sikt.

I den rådende sikkerhetspolitiske situasjonen prioriterer regjeringen å styrke den daglige driften i Forsvaret. Først og fremst må det forsvar vi har virke godt. I tillegg til den omfattende militære støtten til Ukraina gjennom Nansen-programmet fortsetter regjeringen styrkingen av grunnmuren og beredskapen. Regjeringen foreslår videre å ytterligere satse på personellet, styrke utdanningskapasiteten, sette av ytterligere midler til vedlikehold av eiendom, bygg og anlegg (EBA), styrke Heimevernet og legge bedre til rette for alliert trening og øving i Norge og mottak av allierte styrker. Tiltakene for økt situasjonsforståelse og økt evne til alliert mottak videreføres og forsterkes. Beredskapsbeholdningene etterfylles, og regjeringen foreslår ytterligere bevilgninger for å møte sikkerhetssituasjonen og bøte på mangler i langtidsplanen. Regjeringen øker ambisjonen for Andøya som mottaksbase og tilrettelegger sikkerheten ved Andøya Spaceport. NATO-fellesfinansieringen økes, og det settes av betydelige midler til pågående og planlagte materiellinvesteringer og byggeprosjekter. Regjeringen trapper opp forsvarsbudsjettet mot topresentmålet i 2026.

Innhold

Innledning	3	3.3.1	Forsvarssamarbeid med USA	47
		3.3.2	Europeiske allierte	49
Del I Innledende del	13	4	Hovedprioriteringer og økonomiske rammer 2024	51
1 Mål og ansvarsområder for forsvarssektoren	15	4.1	Oppfylging av langtidsplanen	51
1.1 Sikkerhets- og forsvarspolitiske mål	15	4.2	Bedre beredskap og flere folk	51
1.2 Om forsvarssektoren	16	4.3	Økonomiske rammer og hovedprioriteringer i 2024	52
2 Tryggingpolitisk situasjon	19	5	Anmodningsvedtak	56
2.1 Nokre sentrale utviklingstrekk	19	5.1	Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak	56
2.2 Drivarar av endring	22	Del II	Nærmere om budsjettforslaget	61
2.2.1 Teknologi	22	6	Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.	63
2.2.2 Samansette verkemiddel	23		Programområde 04 Militært forsvar	63
2.2.3 Klima og tryggleik	23		<i>Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.</i> ..	63
2.3 Aktørar	24		Kap. 1700 Forsvarsdepartementet	64
2.3.1 Russland	24		Kap. 4700 Forsvarsdepartementet	75
2.3.2 Kina	25		Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	75
2.3.3 USA	27		Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	84
2.3.4 NATO og det transatlantiske samarbeidet	28		Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	85
2.3.5 Nordisk og europeisk samarbeid ..	29		Kap. 1720 Forsvaret	86
2.3.6 EU	29		Kap. 4720 Forsvaret	96
2.3.7 FN	30		Kap. 1735 Etterretningstjenesten	97
2.4 Sentrale tema	31		Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	98
2.4.1 Nordområda	31		Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	119
2.4.2 Russland sin invasjon av Ukraina ..	31		Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten	120
2.4.3 Eit samla Norden i NATO og konsekvensar for regionalt samarbeid	31		Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten	121
2.4.4 Byrdefordeling i NATO	32		Kap. 4799 Militære bøter	121
2.4.5 Terrorisme	33	Del III	Omtale av særlige tema	123
2.4.6 Masseøydeleggingsvåpen	33	7	Informasjonssaker	125
3 Status i sektoren	34	7.1	Varsling, mobbing og seksuell trakassering	125
3.1 Nasjonal evne	35	7.2	Fastsettelse av forbudet mot opptak og bruk av informasjon om bestemt angitt bunnforhold på Svalbard og Jan Mayen	126
3.1.1 Målrettede daglige operasjoner	36	7.3	Avvikling av Generaladvokatembetet som egen etat	126
3.1.2 Militær støtte til Ukraina	38			
3.1.3 Evne til samvirke med NATO og allierte	39			
3.1.4 Evne til samvirke og utvikling i totalforsvaret	40			
3.1.5 Beredskap og evne til operasjoner i krise og væpnet konflikt	40			
3.1.6 Langsiktig kapabilitetsbygging	41			
3.1.7 Forutsetninger for utvikling av nasjonal forsvarsevne	43			
3.1.8 Modernisering og effektivisering ..	44			
3.2 Det kollektive forsvaret i NATO	45			
3.3 Støtte og forsterkning fra nære allierte	47			

7.4	Luftvern	126	9.3	Forsvarsdepartementets og underliggende virksomheters likestillingsarbeid som arbeidsgivere	135
7.5	Nordisk forsvarssamarbeid	127	9.3.1	Forsvarsdepartementets likestillingsarbeid som arbeidsgiver	136
7.6	Norsk deltakelse i EUs nye instrumenter for å styrke europeiske felles anskaffelser og produksjonskapasitet for ammunisjon og missiler	127	9.3.2	Underliggende virksomheters likestillingsarbeid som arbeidsgiver	137
8	Personell og kompetanse	129	10	Oppfølging av FNs bærekraftsmål	142
8.1	Verneplikt og førstegangstjeneste	129	11	Heleide foretak under Forsvarsdepartementet	153
8.2	Reservister	129	Forslag	155	
8.3	Forsvarets utdanningssystem	130	Vedlegg		
8.4	Rekruttere og beholde	130	1	Ordninger i tilknytning til verneplikten	161
8.5	Likestilling og mangfold	131	2	Oversikt over Forsvarsdepartementets enkeltstående tilskudd	163
8.6	Integritet, etikk og forvaltningskompetanse	131	3	Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)	164
8.7	Veteraner	132	4	Budsjettstatistikk for perioden 2021–2024	170
9	Oppfølging av §§24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven – Aktivitets- og redegjørelsesplikten (ARP) for Forsvarssektoren	133	5	Nøkkeltall for perioden 2021–2024	173
9.1	Overordnet om departementets arbeid med likestilling og ikke-diskriminering	133	6	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	174
9.2	Forsvarsdepartementets og underliggende virksomheters likestillingsarbeid som offentlig myndighet	133			
9.2.1	Forsvarsdepartementets likestillingsarbeid som offentlig myndighet	133			
9.2.2	Underliggende virksomheters likestillingsarbeid som offentlig myndighet	134			

Tabelloversikt

Tabell 4.1	Regjeringens budsjettforslag for 2024 sammenliknet med saldert budsjett for 2023	52	Tabell 6.13	Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen	114
Tabell 4.2	Økte bevilgninger til LTP-formål i 2021–2024	53	Tabell 6.14	Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen	115
Tabell 4.3	Økte bevilgninger til LTP-formål i 2024	54	Tabell 6.15	Oversikt over felles materiell- og EBA-investeringsprosjekter .	117
Tabell 5.1	Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer	56	Tabell 6.16	Endringer fra 2023 til 2024	120
Tabell 6.1	Endringer fra 2023 til 2024	66	Tabell 9.1	Tilstand for kjønnslikestilling i forsvarssektoren	135
Tabell 6.2	Endringer fra 2023 til 2024	76	Tabell 9.2	Forsvarsdepartementet (kjønn, lønn, stilling)	136
Tabell 6.3	Endringer fra 2023 til 2024	77	Vedlegg		
Tabell 6.4	EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner (kostnadsnivå pr. 1. juli 2024)	79	Tabell 2.1	Oversikt over enkeltstående tilskudd	163
Tabell 6.5	Endringer fra 2023 til 2024	86	Tabell 3.1	Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art	164
Tabell 6.6	Styrkinger i tråd med langtidsplanen og den sikkerhetspolitiske utviklingen	89	Tabell 3.2	Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde	166
Tabell 6.7	Forsvarssjefens planlagte tildeling innenfor kap. 1720, post 01	95	Tabell 3.3	Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember	168
Tabell 6.8	Endringer fra 2023 til 2024	99	Tabell 4.1	Budsjett og regnskap	170
Tabell 6.9	Endringer fra 2023 til 2024	100	Tabell 5.1	Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2021–2024 med og uten kampfly med baseløsning	173
Tabell 6.10	Finansiering av kampfly med baseløsning	101	Tabell 5.2	Fordeling av saldert budsjett 2021–2023 og forslag for 2024 ...	173
Tabell 6.11	Kategori 1-prosjekter innenfor materiell (kostnadsramme over 500 mill. kroner)	103	Tabell 6.1	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	174
Tabell 6.12	Kampflyanskaffelsen	114			

Figuroversikt

Figur 1.1	Aktører i forsvarssektoren	16	Figur 10.1	Arbeidsstrømmer i sektorens bærekraftsarbeid	142
Figur 3.1	Forsvarskonseptet	35			

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2024

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 21. september 2023,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)*

Del I
Innledning del

1 Mål og ansvarsområder for forsvarssektoren

1.1 Sikkerhets- og forsvarspolitiske mål

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk har som mål å verne om norsk suverenitet, territoriell integritet, vårt demokratiske styresett og vår handlefrihet mot politisk, militært og annet press. Forsvarssektoren skal bidra til å:

- Beskytte Norges befolkning, territorium, sentrale samfunnsfunksjoner og infrastruktur mot trusler, anslag og angrep fra både statlige og ikke-statlige aktører.
- Forhindre væpnet konflikt og fremveksten av trusler mot norsk og alliert sikkerhet.
- Fremme fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale rettsorden.
- Forsvare Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep i en alliert ramme.

De sikkerhets- og forsvarspolitiske målene uttrykker hva regjeringen vil oppnå med sikkerhets- og forsvarspolitikken, og utgjør samtidig forsvarssektorens samfunns mål.

Forsvaret av Norge omfatter bredden av nasjonal og alliert sikkerhet og vern om våre nasjonale sikkerhetsinteresser. Militærmakt er ett av flere virkemidler en suveren stat har for å verne om sine interesser, ivareta nasjonal selvstendighet og politisk handlefrihet. Norge og vår sikkerhet må forsvares hver dag, på og utenfor norsk territorium. Først og fremst for å forebygge og hindre at andre direkte eller indirekte påtvinger Norge sin vilje med makt, og om nødvendig ved å handle og svare med makt dersom det skjer. Forsvaret er i denne sammenheng et avgjørende virkemiddel for å ivareta norsk og alliert sikkerhet, verne om norske interesser og verdier, tilrettelegge for samarbeid og integrert samvirke med allierte, og for å

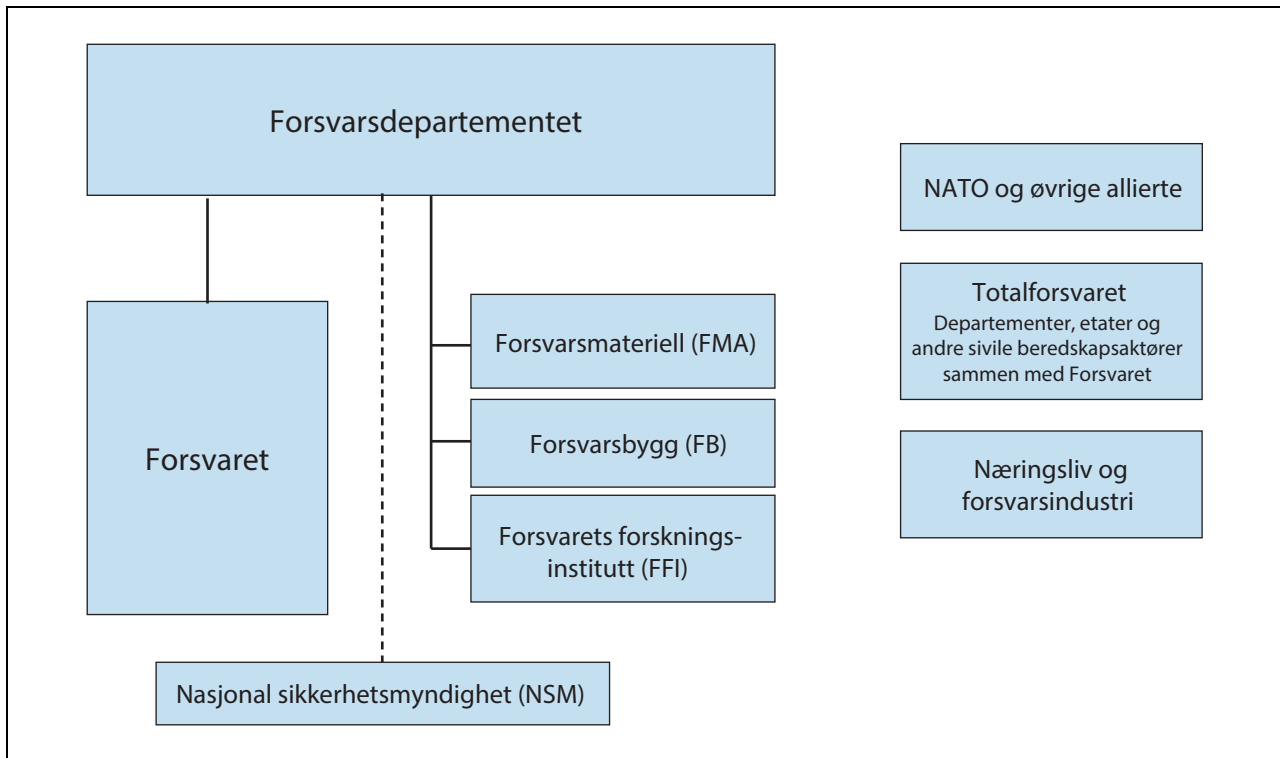
yte troverdige bidrag til vår kollektive sikkerhet i rammen av NATO.

NATO og det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet er bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk. Forsvarskonseptet angir at Norge forsvares som en funksjon av tre gjensidig forsterkende elementer: vår nasjonale evne, kollektivt forsvar gjennom NATO og bilateral støtte fra nære allierte. Alle disse elementene understøttes av sivil-militært samarbeid i rammen av totalforsvaret. Dette styrker nasjonens motstandskraft og utholdenhet, samt reduserer sårbarheten mot sammensatte trusler eller annen sikkerhetstruende virksomhet. Det er den samtidige kombinasjonen av nasjonal evne, kollektivt forsvar og tilstedeværelse og forsterkning fra nære allierte som utgjør vår samlede forsvarsevne og ivaretagelse av de sikkerhets- og forsvarspolitiske mål. Kjernen i konseptet er Forsvaret og dets egne evne og muliggjør maksimal utnyttelse av de øvrige elementene i forsvarskonseptet.

Vår evne til å ivareta de overordnede sikkerhets- og forsvarspolitiske mål handler i økende grad om et spørsmål om nasjonal handlefrihet, vern om norske interesser og evnen til å ivareta norsk innflytelse, spesielt i norske nærrområder. Vår nasjonale kapasitet og evne til å følge, forstå og påvirke utviklingen av situasjonen i egne nærrområder, er av vesentlig betydning for å opprettholde norsk sikkerhetspolitisk handlingsrom. Dette stiller store krav til nasjonal tilstedeværelse, situasjonsforståelse og kontinuerlig operasjoner i nord. Fortsatt investering i nasjonalt forsvar og sikkerhet blir dermed stadig viktigere for å opprettholde nødvendig grad av kontroll og innflytelse, troverdighet og relevans, inkludert overfor og i samvirke med nære allierte.

1.2 Om forsvarssektoren

Figuren under viser aktørene i forsvarssektoren:

Figur 1.1 Aktører i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet skal utvikle og implementere sikkerhets- og forsvarspolitikken i tråd med Stortingets vedtak. Dette innebærer ansvar for helhetlig oppfølging av forsvarspolitikken nasjonalt og internasjonalt overfor allierte og partnere.

Forsvarsdepartementet har ansvar for styring av Forsvaret, Forsvarsmateriell, Forsvarsbygg og Forsvarets forskningsinstitutt. Styring av Forsvaret er basert på nærmere fastsatte mål for resultater og effekter. Resultatmålene for Forsvaret omfatter målrettede daglige operasjoner, god beredskap og evne til operasjoner i krise og væpnet konflikt og langsiktig kapabilitetsutvikling.

De andre etatene i sektoren skal understøtte og bidra til Forsvarets resultatmål. Fornyelse og modernisering av materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) er en viktig og nødvendig forutsetning for å opprettholde relevant operativ evne. Forsvarsmateriell skal anskaffe, forvalte og avhende materiell. Forsvarsbygg skal understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom kostnadseffektive og funksjonelle EBA-tjenester og rådgivning. Forvaltning av sektorens EBA gjennomføres som en kombinasjon av egenproduserte tjenester og kjøp av varer og tjenester i det sivile markedet. Forsvarets forskningsinstitutt

skal gi den politiske og militære ledelsen forskningsbaserte og uavhengige råd til utvikling av forsvarspolitik, forsvarsplanlegging og forvaltning av sektoren.

Regjeringen har besluttet at hovedmålsettingen med tillitsreformen i forsvarssektoren skal være å legge til rette for en sektor med høyere gjennomføringsevne, raskere tilpasninger til endrede forutsetninger, og økt effektivitet. For å oppnå dette må det gis et mer helhetlig ansvar til forsvarssjefen og øvrige etatssjefer, noe som vil kreve endringer i ansvarsdelingen på tvers av departement og etatene og mellom etatene i sektoren. Forsvaret må videre få større ansvar for både å utvikle, planlegge, og styre alle ressursområder og aktiviteter basert på mål gitt av departementet, samt være en tydelig premissgiver og bestiller overfor de tre øvrige etatene. Departementet arbeider nå med en styringsreform i forsvarssektoren for å muliggjøre dette, der implementering av endringer planlegges fra 2024.

Nasjonalt sikkerhetsmyndighet (NSM) har ansvar for å følge opp forebyggende sikkerhet i sektoren. Etaten er administrativt underlagt Justis- og beredskapsdepartementet, men Forsvarsdepartementet har instruksjonsmyndighet

overfor NSM i saker innenfor Forsvarsdepartementets ansvarsområde.

Forsvarets oppgaver

Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å ivareta Norges sikkerhet mot eksterne trusler, anslag og angrep. Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret, og fastslår Forsvarets rolle i forsvaret av Norge i rammen av forsvarskonseptet. Forsvarets planverk, struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse disse oppgavene. Forsvaret skal løse oppgavene fastsatt av Stortinget, innenfor et definert ambisjonsnivå og fastlagte rammer gjennom hele konfliktspekteret i fred, via krise og til og med krig. Forsvarets rolle i forsvaret av Norge er slik ikke avgrenset til et spørsmål om å fungere i krig og holde ut lengst mulig i påvente av støtte, men aktivt forsvare landet ved å løse pålagte oppgaver.

De ni oppgavene er grovt fordelt på beredskap for krise og krig, fredsoperative oppgaver og krisehåndtering nasjonalt og internasjonalt, og er redegjort for i innværende langtidsplan (Prop. 14 S (2020–2021)). Forsvarets oppgaver sammenfattes som følger:

1. Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar.
2. Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.
3. Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement.
4. Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåking og etterretning.
5. Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter.
6. Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder.
7. Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner.
8. Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
9. Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Forsvaret skal følge utviklingen i vår omverden, varsle om trusler mot vår sikkerhet, forebygge, avskrekke og om nødvendig forsvare Norge mot væpnet angrep. Oppgavene 1–7 er dimensjonerende for Forsvaret, og Forsvaret organiseres, utrustes, bemannes, ledes, utdannes og øves primært for å løse disse oppgavene.

Forsvaret av Norge skal innrettes slik at nasjonal og alliert innsats gir gjensidig forsterkende og samtidig effekt for norsk sikkerhet. Sammenheng mellom den nasjonale og allierte innsatsen er styrende for forsvaret av Norge og Forsvarets utvikling. Investering i forsvarsevne skal derfor understøtte de sikkerhets- og forsvarspolitiske målene ved å gi effekt langs de tre hovedlinjene i forsvarskonseptet parallelt.

NATO og sentrale allierte

Alliansetilknytningen er avgjørende for forsvaret av Norge og norske sikkerhetsinteresser. Den allierte dimensjonen omfatter sikkerhetsgarantien, den kollektive tilnærmingen til avskrekking og forsvar i NATO, samt gjensidig bilateral aktivitet og forsterkning. Dette kommer til uttrykk i strategier, konsepter, planer, avtaler, operasjoner, tilstedeværelse og representasjon i staber og kommandoer. En aktiv alliansepolitikk både innenfor NATO og gjennom bilaterale og flernasjonale rammer er derfor svært viktig, herunder også ved norske styrkebidrag for felles innsats, byrdefordeling, alliert samhold og solidaritet. NATOs reaksjons- og forsterkningsstyrker og styrker fra nære allierte, samt norske styrkebidrag utenlands, er integrerte komponenter i forsvaret av Norge. Som del av dette er en demonstrert evne til å motta og samvirke med allierte forsterkningsstyrker en forutsetning for effektiv avskrekking og forsvar.

Norge bidrar til og påvirker det kollektive forsvaret i NATO gjennom vår nasjonale forsvarsevne og utvikling av etterspurte kapabiliteter, bemanning i NATOs kommandostruktur, styrkebidrag, trening og øving, økonomiske tilskudd og bidrag i investeringsprogram. Norge samarbeider også bilateralt og multilateralt. Samarbeidet med nære allierte understøtter og utfyller NATO-samarbeidet, og bidrar dermed til økt samlet alliert forsvarsevne.

NATO utgjør rammeverket for forsvaret av Norge. Nasjonale forsvarsplaner er tett integrert i NATOs planverk og konsepter, og Forsvarets egne kapasiteter gir sammen med NATOs samlede kapasiteter militær styrke og troverdighet. Vårt NATO-medlemskap gjør avskrekking og forsvar mot aktører som kan ramme norsk sikkerhet mulig og troverdig.

USA er Norges viktigste allierte. Det strategiske og operative samarbeidet med USA, både bilateralt og i rammen av NATO, er avgjørende for forsvaret av Norge. I rammen av NATO, men også bilateralt, er Storbritannia Norges viktigste europeiske allierte. Med et samlet Norden i

NATO er samtidig tett samarbeid med særlig Sverige og Finland, men også Danmark og Island, viktig for å verne om sikkerhet og stabilitet i våre felles militærstrategiske omgivelser. I økende grad spiller også Tyskland, Nederland og Frankrike en sentral rolle i å verne om norsk sikkerhet, og er land Norge har et nært forsvarssamarbeid med.

Totalforsvaret

Totalforsvarskonseptet innebærer gjensidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunn knyttet til hendelser og kriser i hele kriespennet. Totalforsvaret som konsept skal bidra til effektiv utnyttelse av samfunnets begrensede ressurser i forbindelse med forebygging, beredskapsplanlegging, krisehåndtering og konsekvenshåndtering. Konseptet danner en ramme for å håndtere trusler mot både statssikkerheten og samfunnssikkerheten.

Særlig i en alvorlig sikkerhetspolitisk krise og i væpnet konflikt vil Forsvarets behov for varer, tjenester og tilgang til infrastruktur overstige det Forsvaret selv disponerer. Sammen med kapasitetene til Forsvaret må det sivile samfunnet kunne støtte den nasjonale styrkestrukturen og de allierte forsterkningsstyrkene. Infrastruktur for beskyttelse, mottak og forflytning av nasjonale og allierte styrker, drivstofforsyning, transport og helsetjenester er eksempler på områder det sivile samfunn må understøtte.

Ivaretagelse, utvikling og dimensjonering av totalforsvaret er en kontinuerlig oppgave for å sikre fungerende mekanismer og tilstrekkelig ressurser i hele krisespekteret.

Samarbeidet mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien

Norsk forsvarsindustri er en vesentlig bidragsyter til nasjonal beredskap, sikkerhet og forsvarsevne. Norsk forsvarsindustri evne til å levere materiell og tjenester til Forsvaret er strategisk viktig for Norge og vår sikkerhet.

Regjeringen er opptatt av å styrke forsvarsevnen. Regjeringens forsvarsindustrielle politikk er tydelig og tungt forankret i våre forsvars- og sikkerhetspolitiske mål, og legger til rette for et tettere samarbeid mellom Forsvaret og resten av samfunnet. Den bygger på langsiktig politikk og videreutvikles av denne regjeringen for å styrke vår forsvarsevne og totalforsvaret.

Regjeringen gjennomfører nye tiltak som styrker forsvarssektorens strategiske samarbeid med industrien. Et virkemiddel er å øke omfanget av inngåtte kontrakter med sikte på å tilrettelegge for utvidelse av produksjonskapasiteten, eksempelvis ved å fremskynde og øke omfanget på kontrakten for artillerigranater med NAMMO fra 2,6 milliarder kroner til 4,3 milliarder kroner.

Regjeringen prioriterer ytterligere tiltak som treffer små og mellomstore bedrifter, forenklinger av anskaffelsesregelverket med forkortet tidsbruk, og ivaretagelse av norske forsvarsindustrielle interesser gjennom internasjonalt samarbeid.

Regjeringens politikk med konkrete tiltak sikrer Norge en bredere og sterkere nasjonal industribase med økt utholdenhet, forsyningssikkerhet og beredskap.

2 Tryggingpolitisk situasjon

2.1 Nokre sentrale utviklingstrekk

Den tryggingpolitiske situasjonen i dag er ikkje den same som han var i går. Når verda endrast, endrast også rammene for dei vala vi må ta for dei løysingane vi bør gå for i dag. Faren for militær konflikt er aukande. Russland sitt åtak på Ukraina stiller verdssamfunnet, Europa og Noreg overfor store utfordringar på kort og lang sikt. Dette stiller store krav til Noreg om å tenkja langsiktig samstundes som vi set i verk tiltak no som styrker forsvarsevna på kort og lengre sikt. Dette er både ei utfordring og ein moglegheit. Det tar tid å tilpassa Noreg si militære kraft til nye utfordringar. Store delar av forsvarsbudsjettet vil vera bunde opp av faste utgifter. Desto viktigare vert det å identifisera områda der vi kan gjera endringar, og finne nye løysingar som kan styrka forsvarsevna. Med auka forsvarsbudsjett kan vi raskare gjera naudsynte endringar. Her vert det viktig å sjå dei langsiktige verknadene av dei vala vi gjer her og no.

Russland er no ein uføreseieleg og aggressiv nabo som ser bort frå folkeretten og nytter militær makt for å nå sine mål. Utfallet av krigen er langt frå avgjort. Situasjonen er uoversiktleg og kan endra seg raskt. Kina har enno ikkje tatt avstand frå Russlands angrepskrig. Det gjer grunn til uro. Vidareført vestleg militær støtte er avgjerande for Ukraina.

I dag er samhandlinga mellom stormaktene meir kjenneteikna av konkurranse enn av samarbeid. Rivaliseringa er kvassare og meir open enn tidlegare. Særleg vil rivaliseringa mellom USA og Kina ha stor verknad på globale og regionale forhold. Rivaliseringa mellom stormaktene handlar ofte om eigen økonomisk vekst og økonomiske interesser som del av eit breiare strategisk bilete. Vi er samstundes vitne til eit maktspel der geopolittikk, verdiar og politiske mål i enkelte høve går føre økonomiske interesser. Kina ønskjer ein annan verdsorden, med andre køyrereglar. Russland har same perspektiv. På fleire vis har Kina og Russland funne saman, dei delar fleire strategiske mål, men viktige motsetnader mellom dei held samstundes fram. Mot dei står Vesten meir eller

mindre samla. Kina og Russland freistar å styrka samhandlinga si med Det globale sør. Vestlege land ønsker å betra samarbeidet sitt med desse landa for å motverka den aukande påverknaden frå Beijing og Moskva. Noreg er ein del av dette maktspelet. Sjølv om Noreg er ein småstat, er det ikkje likegyldig kva Noreg gjer og ikkje gjer, kven Noreg samarbeider med og knyter seg til. Det er i vår interesse å trygga norsk suverenitet, territorial integritet, demokratisk styresett og politiske handlefridom. Som småstat kan vi ikkje gjera dette aleine, og det gir lita mening å sjå Noreg si militære kraft isolert. Til det er ubalansen overfor Russland for stor. Vår tryggleik må forsvarast kvar dag, på og utanfor norsk territorium. Harmonisering av nasjonale og allierte planar, og Noregs plass i allianseforsvaret vert avgjerande.

Som småstat har Noreg handsama denne utfordringa gjennom NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og støtte til det internasjonale, regelbaserte systemet. Noregs tryggleik bygger på tett samvirke med allierte i fred, krise og krig. No er det internasjonale, regelbaserte systemet under angrep. Stormaktrivaliseringa og svekka vilje til fleirnasjonale løysingar kan redusera FN si rolle og evne til å handla. Det vert difor viktigare å verna om og styrka FN.

Den strategiske konkurransen om politiske, økonomiske og militære interesser, verdigrunnlag og innverknad utspelar seg på tvers av alle samfunnsområde. Bruken av verkemiddel er brei og omfattar ulike strategiar for å påverka. Dette inkluderer å styrka eller svekka alliansar, søka eller oppretthalda teknologiovertak, trygga eigen økonomisk vekst og velstandsutvikling, regional innverknad på tryggleik, samt vern av demokratiske verdiar som til dømes rettstryggleik. For Noreg vert det viktig å identifisera kva som driv endringane. For å betra vår situasjon vert det viktig å identifisera og dokumentera kvar dei sentrale aktørane har fortrinn og kvar dei er sårbare. Som drivarar av endring er teknologi, samansette verkemiddel og klimaendringar særskild viktige.

Den teknologiske utviklinga formar, saman med erfaringar frå Ukraina, rammene for den militære utviklinga. Den teknologiske endringstakta

er særskilt krevjande for småstatar. På mange område er sivil industri i front av utviklinga, og evne til omsetjing av sivil teknologi til militær bruk vert avgjerande. Teknologibasert samarbeid med sivil industri, forsvarsindustri og allierte vert stadig viktigare. Det vert mellom anna meir naudsynt med strategiske partnerskap, auka evne til hurtige avgjerder og meir fleksible investeringsprosessar. Teknologien opnar for at motstandarar kan rammast effektivt med lågare politisk risiko. Vi er også vitne til ei utvikling av teknologi som opnar for auka rekkjevidde, potensial for øydelegging og auka presisjon. Samla inneber utviklinga redusert varslingsstid og auka behov for vern av sivil og militær infrastruktur, medrekna befolknings- og beslutningssenter.

Militær opprusting, modernisering av masseødeleggingsvåpen og evna til konvensjonell og irregulær krigføring bidrar til at handlingsrommet for bruk av samansette verkemiddel aukar. Noreg må vera førebudd på å vera kontinuerleg utsett for samansette verkemiddel under terskelen for væpna konflikt, utført av eller på vegner av statlege aktørar. Det er difor viktig å forstå aktørane, deira mål, motiver, metodar og verdiar, og i lys av våre tryggingspolitiske mål utvikle politikk for å handtere truslane frå samansette verkemiddel. Ei hovudutfordring er at desse verkemidla skapar dilemma på tvers av samfunnssektorane. Samarbeid mellom sektorane vert difor avgjerande. Tryggleik vert påverka av fleire faktorar. Evna til forsvar og militær makt vert meir knytt til andre maktmiddel og bruken av desse. Sivil teknologi nyttast i aukande grad for militære føremål. Dei samansette verkemidla viskar dessutan bort skiljet mellom fred og krig. Det kan vera vanskeleg å identifisera kva omfang, kompleksitet og verknad truslane har, og dermed setja i verk effektive mottiltak. Vi må vera førebudde på auka etterretningsverksemd og påverknad mot Noreg. Dermed vert kontraetterretning og førebyggjande tryggleik viktigare.

Klimaendringar er ein alvorleg trussel mot fred og stabilitet i verda. Klimaendringane i dei polare regionane er meir omfattande og raske enn i resten av verda. Samstundes kan klimaendringane, saman med ein ny tryggingspolitisk situasjon, føra til auka økonomisk og militær aktivitet i nordområda både på russisk, kinesisk og vestleg side, og dermed gi auka spenning. Overvaking og kontinuerleg nærvær med relevante kapasitetar vert viktigare for å verne om norske interesser og evne til påverknad. Samstundes vil utfordringane med å skjula aktivitetar og operasjonar auka. Klimaendringar kjem dermed til å påverka rammene

for russiske strategiar i nordområda. Redusert omfang eller totalt bortfall av polisen som følge av klimaendringar vil påverka rammene for all aktivitet i nordområda, mellom anna rolla til dei strategiske ubåtane.

På norsk side bør vi ha eit bevisst forhold til korleis vi ynskjer å handsama eit auka nærvær av russiske og vestlege militære kapasitetar i våre nærområde. Den tryggingspolitiske utviklinga gjer at behovet for relevant og tydeleg nærvær, truverdig avskrekking og stabiliserande tiltak i nord aukar, også i fredstid. Difor er nordområda regjeringa sitt viktigaste strategiske satsingsområde. Den auka aktiviteten stiller store krav til Noreg si evne til å påverka, koordinera og overvaka aktiviteten i nord.

Det er for tidleg å slå fast kva lærdomar Russland vil trekkja av krigen i Ukraina, og om vi bør førebu oss på modernisering, omorganisering og konseptuelle endringar. Russland har omfattande tryggingssinteresser i nordområda, og det er grunn til å tru at dei vert viktigare i åra som kjem. Mykje tyder på at Russland vil støtta seg tungt på sine kjernefysiske kapasitetar. Kolahalvøya er eit tyngdepunkt for russiske kjernevåpenstyrkar. Det vert viktig å danna seg eit bilete av kva auka vektlegging av kjernevåpen vil føre til for utvikling av styrkane, operativ innretning og strategiske målsettingar.

Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for Vesten sin politikk i høve til omverda. Kina si utvikling som ei stormakt vert også reflektert i auka evne til nærvær i ulike delar av verda, politisk, økonomisk og etter kvart militært. Kina si rekkjevidde og evne til påverknad aukar. Kina har dei siste åra kome høgare på EU og NATO sine dagsordenar. Kina har ein særskilt måte å operera på som utfordrar oss på nye vis. Den uttalte interessa for Arktis har utgangspunkt i tilgang på naturressursar og utsiktene til ei handelsrute i nord. Russland og Kina har styrka sitt strategiske samarbeid. Dei har sams interesse i å splitta og svekka vestlege land og USA si leiande verdsrolle. Dette kan på sikt verka destabiliserande. Russland vil truleg koma økonomisk og militært svekka ut av krigen i Ukraina. Det vert særskilt viktig å sjå når, om og korleis dette vil påverka samhandlinga med Kina, også i nordområda. Ein avtale mellom den kinesiske kystvakta og den russiske tryggingstenesta (FSB) om maritim bruk av styringsretten i Arktis vert underteikna våren 2023, noko som tyder på auka kinesisk interesse og ønske om å påverka og overvake situasjonen i nordområda.

USA har demonstrert eit tydeleg engasjement for europeisk og alliert tryggleik, og har oppretthaldt si leiande rolle i koordineringa av våpenhjelp frå vestlege land til Ukraina. Samstundes har USA i sitt tryggingsspolitiske utsyn dei seinare åra helde fram med å leggja vekt på handtering av den auka stormaktrivaliseringa med Kina og Russland. Tilhøvet til og samarbeid med USA er avgjerande for norsk tryggleik, også i ei NATO-ramme. For Noreg er det difor av stor verdi å halda fram med ei framtidretta vidareutvikling av forsvarssamarbeidet med USA. I europeisk samanheng ser vi at særleg Storbritannia, Tyskland og eit samla Norden i NATO vert viktig for norsk tryggleik.

Eit samla Norden i EU startar ein ny epoke i nordisk tryggingsspolitikk. Alle nordiske land vil dermed vera traktatfesta til gjensidig støtte i krise og krig innanfor ramma av NATO sin kollektive tryggingssgaranti. Ein slik folkerettsleg forpliktande avtale vil skapa grunnlag for eit vesentleg tettare tryggingss- og forsvarsspolitisk samarbeid. Det nordiske forsvarssamarbeidet vil verta meir pårekeleg og relevant. NATOs styringsdokument, planar og strukturar legg føringar på innrettinga til forsvaret av dei nye NATO-medlemene med allierte styrkar. Noreg vil venteleg få ein sentral rolle for mottak, vern, støtte og framføring av allierte styrkar og forsterkingar til Finland og Sverige.

Samarbeidet i NATO og med våre europeiske allierte har danna ryggrada i og grunnlaget for norsk tryggleik. Eit godt samarbeid mellom NATO og EU er også viktig for vår tryggleik. Men EU skal ikkje erstatta eller konkurrere med NATO med omsyn til avskrekking, tryggleik og forsvar. EU kan med sine politiske og økonomiske verkemiddel, samt evne til krisehandsaming, vera eit supplement utan at dette kjem til erstatning for NATO. Russland sin krig i Ukraina syner at breiare vestleg samordning har vorte sentralt. I sitt nye strategiske konsept legg NATO også vekt på auka samordning og samarbeid med EU. Samstundes utviklar EU si tryggingss- og forsvarsspolitiske verktøykasse, som også skal auka evna til å handtera i første rad samansette utfordringar og krisehandteringsoperasjonar i Europas periferi. EU har også tatt ei større rolle på det forsvarsindustrielle området og i verdsrommet, kor Noreg deltar. Regjeringa har vedtatt å delta i *Act in Support of Ammunition Production* (ASAP) og *European Defence Industry Reinforcement through Common Procurement Act* (EDIRPA), grunna i sterke tryggingsspolitiske og forsvarsindustrielle omsyn. ASAP er viktig for å understøtta Ukrainas

krigsinnsats framover, og vil vera eit viktig bidrag for å utvida produksjonskapasiteten i Europa. Norsk forsvarsindustri har gode føresetnader for å søkje om midlar gjennom ASAP. Noregs deltaking vil også gi norsk industri like rammevilkår som annan europeisk industri. EDIRPA vil redusere kostnader ved NATO-relevante fellesanskaffingar med andre europeiske allierte. Dette er spesielt relevant sett i samanheng med fellesnordiske anskaffingar, som har fått fornya aktualitet med finsk og snarleg svensk NATO-medlemskap. Deltaking i begge instrumenta vil også styrke vårt forsvarsindustrielle og tryggingsspolitiske samarbeid med sentrale allierte, inkludert om materiellstøtte til Ukraina. Finansieringa av kontingenten, medfinansiering og støttemidlar trekkast frå den militære delen av Nansen-programmet. Danmark oppheva sitt forsvarsatterhald i 2022, og er no saman med Sverige og Finland fullverdig med i denne delen av EU-aktivitetar og -utvikling.

Eit samla Norden i NATO startar ein ny epoke i nordisk tryggingsspolitikk. Alle nordiske land vil dermed vera traktatfesta til gjensidig støtte i krise og krig innanfor ramma av NATO sin kollektive tryggingssgaranti. Ein slik folkerettsleg forpliktande avtale vil skapa grunnlag for eit vesentleg tettare tryggingss- og forsvarsspolitisk samarbeid. Det nordiske forsvarssamarbeidet vil verta meir føreseieleg og relevant. NATOs styringsdokument, planar og strukturar legg føringar på innrettinga til forsvaret av dei nye NATO-medlemmene med allierte styrker. Noreg vil venteleg få ein sentral rolle for mottak, vern, støtte og framføring av allierte styrker og forsterkingar til Finland og Sverige, og Noreg må vera førebudd på å bidra tungt i forsvaret av dei to landa med land- og luftstyrkar, om krigen skulle kome.

Det trilaterale samarbeidet mellom USA, Storbritannia og Noreg har fått auka betydning. Sjølv med finsk og snart svensk NATO-medlemskap vil Noreg fortsett vera det nordlegaste NATO-landet med betydelege arktiske havområde og eksponering mot Nord-Atlanteren og Barentshavet. Dette trilaterale samarbeidet er basert på felles interesser i det som oppfattast som eit felles strategisk interesseområde. Dette fellesskapet forsterkast av moderne femtegenerasjons kapabilitetar, der F-35 og P-8 er viktige fellesnemnarar. Desse gjer det mogleg å møte framtidige truslar mot norsk og alliert tryggleik med eit djupare og breiare samarbeid på både militært og politisk nivå.

Russland vert ståande som ein dimensjonerande faktor for norsk og alliert tryggingsspolitikk og korleis vi saman skal forsvare Noreg og dei nye nordiske NATO-landa. Russland vil i høgste grad

vera ei strategisk trussel for Vesten og for NATO. På vestleg side har vektlegginga av målretta avskrekking og forsvar med retta tiltak for betre reaksjonstid, volum og uthald vorte stadig tydelegare. På norsk side bør vi vera budde på at denne vektlegginga vil auka i åra som kjem. Alliansen sine styringsdokument, planar og styrkestrukturar vil utfordra det enkelte medlemslandet. Vi kan allereie slå fast at NATOs planar stiller tydelege krav til Noreg som krev omfattande og nye løysingar. Noreg bør også vera budd på skjerpa krav til å vera til stade og til å auka innsatsen nasjonalt og i utlandet med større styrkeforband.

Vektlegginga av auka volum for mellom anna å styrka evna til samvirke, påverknad, nærvær og uthald i krig vil treffa heile Forsvaret. Det fører til at vi på norsk side vil stå overfor vanskelege avvegingar. Dette er mellom drift og investering, vekslingfeltet mellom dagens og morgondagens kapasitetar, og mellom konkurrerende mål som alle er viktige for å vareta norske interesser. Her vert det viktig å identifisera korleis auka volum vil påverka maktspelet, og dermed den relative forsvarsevna, mest. Korleis, i kva rekkjefølgje, når og kva delar av Forsvaret som bør prioriterast må vurderast nærare. I første rekke må Noreg styrka den relative forsvarsevna i ein langsiktig konkurranse mellom Vesten på den eina sida og med Russland og Kina på den andre. Då må det tenkjast dynamisk, idet begge partar tar omsyn til kva den andre parten gjer. På same måte som russisk og kinesisk politikk og praksis påverkar norsk og vestleg forsvarsplanlegging, må vi tenkja nøye gjennom korleis norsk og vestleg trygging- og forsvarspolitikkk påverkar russisk og kinesisk tenking. Når regjeringa iverksett tiltak som skal trygge norske interesser, skal Noreg vera pårekkneleg, og tiltaka styrka stabiliteten i våre nærområde. Balansopolitikk må difor framleis utgjera eit viktig element i norsk planlegging.

Evne til å handtera heilskapen av dei utfordringane Noreg står overfor handlar om samfunnet si samla motstandskraft og ressursbruk, og Noreg si evne til å motstå samfunnsmessige sjokk. Noregs tryggleik er uløysleg knytt til alliansen. Anbefalingane til forsvarskommisjonen og totalberedskapskommisjonen vil saman med forsvarssjefen sitt fagmilitære råd 2023 gi regjeringa eit godt grunnlag for arbeidet med den komande langtidsplanen.

2.2 Drivarar av endring

2.2.1 Teknologi

Teknologiar som til dømes stordata, kunstig intelligens, autonomi, romteknologi, hypersonisk teknologi og kvanteteknologi vil verta viktigare for norsk tryggleik og forsvarsevne i åra som kjem. Utviklinga skjer i eit omfang, og med eit tempo og ein potensiell effekt på samfunnet, som har likskapstrekk med ein teknologisk revolusjon. Dei langsiktige konsekvensane for samfunnet og for forsvarssektoren er samansette og krevjande å sjå på førehand. Endringane påverkar alle politikkområde og sektorar. Dei forsterkar også ei igangsett maktforskyving mellom stormaktene på område som militær evne, økonomisk vekst og politisk innverknad. Det er sivil industri som i stor grad står for teknologisk utvikling. Den raske utviklinga vil få aukande tyding for norsk tryggleik og forsvarsevne framover. Evna til å ramme under-sjøisk infrastruktur gjer særleg grunn til uro. Også utvikling og bruk av autonome farkostar og presisjonsvåpen har bidratt til å endra stridsbiletet. Den teknologiske utviklinga skapar uvisse om tryggingpolitikken, mellom anna om og korleis det er mogeleg å forsvara seg. Dermed aukar risikoen for ustabilitet og eskalering. Evne til omsetjing av sivil teknologi for militær bruk er ein avgjerande del av stormaktsrivaliseringa. Denne teknologiske utviklinga introduserer også nye truslar og sårbarheiter. Det er difor avgjerande å forstå trusselen, kva for verdiar den påverkar, kva for sårbarheiter som oppstår og korleis desse sårbarheitene kan reduserast og handterast.

Kombinasjonen av hypersonisk teknologi og romteknologi, som vi til dømes ser ved utviklinga av hypersoniske glidefartøy, utfordrar tradisjonelle system for missilforsvar. Det digitale rom, rombaserte tenester og det elektromagnetiske spekteret opnar for at aktørar kan ramma oss effektivt med låg politisk risiko. Nye teknologiske gjennombrøt gir samstundes auka rekkjevidde, større øydeleggingspotensial og betre presisjon. Til dømes kan kunstig intelligens i kombinasjon med romovervaking og langtrekkande våpen kunna endra sårbarheita til overflatefartøy og einingar. Det gir igjen reduserte varslingsstider og auka behov for vern av kritisk infrastruktur både på sivil og militær side.

Den strategiske konkurransen og Russland sitt åtak på Ukraina har auka den strategiske verdien av både Arktis og det ytre rommet. Rombaserte tenester står sentralt i militære operasjonar og etterretning, og dei vert ein stadig viktigare

komponent i samarbeidet med allierte, partnerar, og i NATO-fellesskapet. Norsk territorium, i både dei nordlege og sørlege polarområda, gjer at den tryggingpolitiske situasjonen og verdien av det ytre rom konvergerer i norske nærrområde. Rombaserte kapasitetar vil verta viktigare for å oppretthalda handlefridommen til Noreg og NATO i nordområda. Samstundes som Noreg vidarefører og styrker romprogram med fokus på verksemd på havet og i Arktis, representerer norsk romsektor ein nisjekapasitet av global interesse.

Evna til situasjonsforståing i rommet må etablerast i samarbeid mellom Forsvaret, sivile aktørar og nære allierte. Etter kvart som satellittsystem vert stadig viktigare for stats- og samfunnstryggleiken, kan desse verta attraktive mål for fiendtlege åtak som fører til ein stor risiko for samfunnet si funksjonsevne og totalforsvaret si operative evne. Stormaktene utviklar ei rekke antisatellittsystem som kan redusera funksjonaliteten til eller øydeleggja rombasert infrastruktur. Auka krav til redundans, reserveløysingar og meir robuste løysingar vil vera kostnadsdrivande. Vår unike geografiske plassering og komplette verdikjede for utvikling og oppskyting av satellitar, samt nedlasting av satellittdata, gir oss fortrinn i samarbeidet med USA, EU og andre allierte. Regjeringa ønsker å styrka denne evna.

Trusselen frå ny teknologi gjeld alle sektorar. Angrep mot mål som tradisjonelt har vore knytt til samfunnstryggleiken kan også ramma statstryggleiken. Teknologi som kan trua statar sin tryggleik er i aukande grad tilgjengeleg både for statlege og ikkje-statlege aktørar. Fleire aktørar utviklar evne til å utføra komplekse, offensive nettverksoperasjonar, der utnytting av infrastrukturen til ein tredjepart, operasjonar med sabotasjeføremål og krypteringsvirus er karakteristiske trekk. Samstundes gjer den digitale utviklinga, så som utbreiinga av mobile plattformer, sosiale media og kunstig intelligens, at både Forsvaret og samfunnet elles er stadig meir sårbare for avanserte informasjonsoperasjonar. Dette er ein av grunnane til at Noreg har utvikla ein nasjonal strategi for kunstig intelligens (KI). Strategien peikar både på utfordringar og på løysingar i møte med den auka vektlegginga av KI i alle deler av samfunnet.

2.2.2 Samansette verkemiddel

Alvoret i våre tryggingpolitiske omgivingar gjer det meir truleg at samansette truslar får direkte eller indirekte konsekvensar for Noreg sin nasjonale tryggleik. Det er difor viktigare å styrka sen-

trale styresmakter si forståing av risiko knytt til samansette truslar og dei nasjonale tryggingsteressene. I løpet av det siste året har vi vorte minna om korleis våre nasjonale tryggingssinteresser vert utfordra både direkte og indirekte. Putin-regimet sitt forsøk på å endra den europeiske tryggingssordninga er eit særst alvorleg døme, men både Kina og Russland utgjer på mange område truslar for Noreg sine nasjonale tryggingssinteresser. Stormaktsrivalisering og samansette truslar vil truleg i større grad enn før prega våre omgivingar i lang tid framover.

Samansette truslar er ei nemning på strategiar for konkurranse og konfrontasjon under terskelen for direkte militær konflikt. Slike truslar kan kombinera diplomatiske, informasjonsmessige, militære, økonomiske og finansielle, etterretningmessige og juridiske verkemiddel for å nå strategiske målsettingar. Bruken av verkemiddel er gjerne distribuert breitt, har ei langsiktig tilnærming, og kombinerer opne, fordekte og skjulte metodar. Forenkla kan ein seie at samansette truslar er aktivitetar frå framande statar som har som føremål å råka tryggleiken til Noreg direkte eller indirekte. Dette ynskjer dei å gjera under terskelen for væpna konflikt.

Skiljet mellom statstryggleik og samfunnstryggleik har vorte mindre tydeleg. Enkelthendingar kan inntreffa i ulike sektorar, innanfor privat og offentleg verksemd, på tvers av domene og til ulik tid. Dette gjer det meir komplisert å identifisera nøyaktig kva som er mest skadeleg eller viktig. Truslane sin verkelege kompleksitet og verkning kan vera ukjent eller underforstått når ein set i verk motiltak. Samansette truslar utfordrar tidleg varsling, samt forståing av situasjonen og effektiv og samordna handtering. Samarbeid på tvers av sektorar er heilt avgjerande for å verna om våre verdier.

Desinformasjon, politisk undergraving, militære aktivitetar for å senda politiske signal, oppkjøp av strategiske ressursar, kontroll over energiresursar, korrupsjon og utfordringar mot vår rettsorden er døme på ulike former for verkemiddelbruk som kan vera samansette truslar. Truslar om bruk av konvensjonell, irregulær og/eller kjernefysisk militærmakt skapar handlingsrom for bruk av andre verkemiddel og kan bidra til at desse vert meir effektive.

2.2.3 Klima og tryggleik

Klimaendringar vil i åra framover verta viktigare for trygging- og forsvarspolitikken. Det er svært uvisst kor omfattande klimaendringane vil

påverka trygging- og forsvarspolitikken. Men dei vil truleg i aukande grad svekka evna statar har til å verna samfunn og folk. Dermed kan klimaendringar vera ein trusselmultiplikator. I dette ligg det at klimaendringar påverkar faktorar som kan bidra til å skapa eller forsterka konflikthar. Dette kan vera tørke og ørkenspreiing, smelting av is og heving av havnivået, flaum og uvær, eller knapp tilgang på naturressursar som vatn og jord.

For norsk trygging- og forsvarspolitik er effekten av klimaendringar i nordområda særleg tydeleg. Smelting av havisen kan opna for ny verksemd og nye aktørar i eit område som er strategisk viktig både for stormaktene og for Noreg. Dette kan gi utslag i auka interesse for potensielle naturressursar, nye seglingsmønster og endringar i det militære nærværet i regionen. Redusert omfang eller fullstendig bortfall av polisen som følge av klimaendringar kan påverka korleis Russland opererer i nordområda. Samstundes kan krigar og konflikthar som heilt eller delvis skuldast klimaendringar skapa behov for meir bistand til sivil og militær krisehandtering i åra framover. Eit villare og våtare klima vil venteleg stille større krav til bruk av Forsvarets ressursar for å handtera naturkatastrofar og hendingar. Klimaendringane kan påverka Forsvaret sine kompetansebehov, konsept, infrastruktur, materiell og logistikk. I Noreg kan det mellom anna oppstå utfordringar knytt til handtering av høgare havnivå, flaum, overvatn, sterk vind, ras og skred, medan Forsvaret i internasjonale operasjonar også kan møte andre klimaskapte utfordringar.

Klimaendringane og det grønne skiftet vil føra til at nye energiformer i framtida i stor grad vil overta for tradisjonelt drivstoff. For Forsvaret og NATO er forsyningstryggleik av energi avgjerande for å kunna operera. Det vil verta naudsynt å innføra ny teknologi som gjer Forsvaret mindre avhengig av fossilt drivstoff. Dei vala forsvarssektoren tar i dag, vil binda sektoren i lang tid framover. Det er difor viktig å planleggja med energiteknologi som både møter dei operative behova og nye krav til redusert klimaavtrykk. Det visast til del III, 10. Oppfølging av FNs bærekraftsmål, for ein samla omtale av arbeidet med bærekraft i sektoren.

2.3 Aktørar

Det gir lita meining å sjå Noregs tryggleik og militære kraft isolert. Den militære krafta må vurderast og vegast opp mot slagkrafta til ein motstandar, og mot kva ein kan forventast av militær støtte

frå NATO, allierte og partnerar. Tryggingssituasjonen som følgje av krigen i Ukraina er ei alvorleg påminning om det. Dagens konflikthar kan dessutan ikkje handsamast uavhengig av kvarandre. Globale forsyningskjedar, samt politiske og økonomiske relasjonar inneber auka potensial for internasjonal eskalering av konfliktnivå. I dagens situasjon er det i Noregs interesse å vektleggje og demonstrera evne til avskrekking og alliert samhold. Samstundes må tilnærminga vera påreknelleg og leggja til rette for stabilitet i nordområda.

2.3.1 Russland

Noreg sitt tilhøve til Russland vart endra som følge av Russland si annektering av Krym i 2014, og ytterlegare forverra av angrepet på Ukraina i 2022. NATO sitt nye strategiske konsept omtalar no Russland som det «mest signifikante og direkte trugsmålet mot allierte sin tryggleik». Russland si framferd har sementert skiljet mellom statar i eit demokratisk og liberalt verdifelleskap på den eine sida, og autoritære statar på den andre. Dette skapar varige endringar som også Noreg må ta omsyn til. Russland er igjen den dimensjonerande trusselen, ikkje berre i nordområda, men for heile Europa.

Russland syner også ei evne til å kombinera vilje til bruk av militærmakt med eit breitt spekter av andre verkemiddel. Dette ser vi gjennom Russland sin bruk av desinformasjons- og påverkingsoverasjonar, påverking av val, forsøk på giftdrap og fleire døme på cyberåtak. Særleg kritisk infrastruktur, slik som røyrleidningar og kommunikasjonsskablur, kan vera utsette mål for sabotasje. Framferda viser at Russland har ein uroande stor vilje til å ta risiko. Dette vert forsterka av stadige russiske trugsmål om bruk av kjernevåpen. Vi må forventast at denne framferda vil halda fram, og kanskje vil verta styrka, i lys av at motsetningane mellom Russland og Vesten har vorte mykje tydelegare.

Russland har sidan 2008 gjennomført ei omfattande styrking av militærmakta. Dei har lagt vekt på å betra fleksibiliteten, mobiliteten og reaksjonsevna, også gjennom fleire og meir komplekse øvingar og militære operasjonar. Samstundes har krigen i Ukraina vist at den russiske militærmakta har betydelege svake sider. Krigen har dratt ut i tid, og Russland strevar med å nå måla sine. Krigen har også ført med seg store kostnader for Russland, både i form av sanksjonar og materielle tap. Eit svekka Russland kan raskt verta eit farlegare Russland. Svekka konvensjonell evne kan føra til eit auka fokus på kjernevåpen. Samstundes

vil eit allereie isolert Russland ha lite å tapa politisk på å provosera Vesten ytterlegare, og vil prioritera å gjenoppbygga den konvensjonelle evna på sikt.

Auka vektlegging av kjernevåpen gjer det særskild viktig for Noreg å følgja tett med på russisk militær utvikling i nord. Dette grunna vår plassering attmed dei viktige russiske baseområda på Kola. Sjølv om dei konvensjonelle kapasitetane til Russland vil vera svekka på grunn av krigen, disponerer den russiske militærmakta framleis fleire typar våpen med stor fart, lang rekkevidde, moderne presisjonsegenskapar og høg gjennomtrengingsevne. Dei langtrekkande presisjonsvåpena set Russland i stand til å gjennomføra åtak frå store avstandar, og med kort varslingsstid. Russland har militær kapasitet til å engasjera mål i alle delar av norsk territorium.

Vi kan forventa at dei russiske kapasitetane i nord framleis vil vera høgt prioritert, gitt den sentrale rolla som Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar i det russiske bastionskonseptet. Det har i fleire år vore eit høgt nivå av russisk militær øvingsverksemd i nord. Gjennom øvingar har Russland mellom anna vist ei evne til å forstyrre allierte forsyningslinjer over Atlanteren. Dette er ei strategisk utfordring for NATO. I eit slikt scenario kan Noreg koma bak dei framskotne russiske forsvarslinjene, med avgrensa høve til å ta imot allierte forsterkingar. Krigen i Ukraina aukar spenninga også i nordområda, og vi kan ikkje utelukka at den auka spenninga og aktiviteten i desse områda kan føra til misforståingar og enkelthendingar. Dette stiller store krav til Noreg si evne til å koordinera og overvaka aktiviteten i nord. Den strategiske utviklinga i Nord-Atlanteren verkar inn på fleire av regjeringa sine prioriteringar i styrkinga av forsvaret av Noreg. Den russiske militære utviklinga er difor ein sentral faktor i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i norske nærrområde.

At Finland og snart Sverige er med i NATO vil også påverka Noreg sitt tilhøve til Russland. Det er forventa at Russland vil møta den nye tryggingssituasjonen med auka militært nærvær både i nord og i Austersjøen, og med auka militær signalering. Vi må også vera budde på at Russland vil nytta ikkje-militære verkemiddel for å påverka den nordiske opinionen og fremma ein pro-russisk budskap. Dette kan inkludera alvorlege cyberåtak frå russisk hald, eit verkemiddel som har vore nytta til dømes i Ukraina, og som også har ramma Noreg tidlegare. Det har vore døme på at russiske fly har simulert åtak mot mål i Noreg. I tillegg har forstyrring av GPS-signal i samband

med russisk militær øvingsverksemd på Kola ramma norsk sivil luftfart og beredskap. Dette er ikkje framferd som fremmar godt naboskap og samarbeid.

Russland si framferd er i seg sjølv ei viktig påminning om kvifor Noreg bør stå saman med allierte i tryggingspolitikken. NATO-medlemskapet er avgjerande for at Noreg skal kunna handtera det asymmetriske naboskapet med fast og pårekkneleg politikk. Den russiske militære utviklinga tydeleggjer kor viktig tett og forpliktande samarbeid med NATO og våre nærmaste allierte er for norsk tryggleik. Noreg medverkar til NATO sin politikk om avskrekking og forsvar. Med det krevjande tilhøvet mellom NATO og Russland er det samstundes avgjerande å unngå misforståingar og uønskt eskalering.

Det bilaterale forsvarssamarbeidet med Russland vart suspendert i 2014 på grunn av Russland si folkerettsstridige annektering av Krym. Dette var i tråd med NATO sine avgjersler om å suspendera det praktiske, militære samarbeidet innanfor ramma av NATO-Russlandsrådet. Det bilaterale forsvarssamarbeidet har vorte ytterlegare innstramma som følge av krigen i Ukraina, men Noreg har framleis valt å halda fram med samarbeid på nokre område som er kritisk avgjerande for tryggleiken til sjøs og i lufta, og for ein stabil og pårekkneleg situasjon i nærrområda våre. Dette gjeld delar av samvirket innanfor kystvakt, grensevakt, søk og redning og mekanismene i *Incidents at Sea*-avtalen. I tillegg er den direkte lina mellom Forsvarets operative hovudkvarter (FOH) og Nordflåten framleis open.

2.3.2 Kina

Ukrainakrigen er eit vegskilje som også påverkar tilhøvet mellom Kina og vestlege statar. Presidentane Xi og Putin publiserte 4. februar 2022 ei felles erklæring, der dei stadfesta det strategiske partnerskapet mellom dei to landa og uttalte at potensialet for samarbeid er «utan grenser». Xi har seinare ikkje tatt avstand frå Russland si krigføring i Ukraina. Kina held fast at landet ikkje er part i den væpna striden, men Beijing si linje bidrar til at USA og EU har nærma seg kvarandre i synet på Kina. Xi Jinping besøkte Moskva i mars 2023, og signaliserte at Kina held fram med å leggja vekt på det nære forholdet til Russland. Kina freistar å etablere ei alternativ verdsorden som vil gjera det enklare å fremma egne interesser. Kina finn støtte hos Russland, og freistar støtte frå det globale sør.

Vestleg skepsis til Kina veks, og er styrka av Ukraina-krigen. Samstundes har økonomiske verkemiddel vorte ein viktigare del av tryggingspolitikken. Sanksjonar og tiltak knytt til handel har vorte viktige instrument i handteringa av interessemotsetnader. Vestlege statar har vist både vilje og evne til å setja i verk tunge tiltak mot Russland. Kina si haldning til Russland er også prega av frykt for å verta ramma av vestlege sekundæransjonar.

Kina vert sett som den einaste reelle og langsiktige strategiske utfordraren til USA. Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for USA og amerikansk politikk. Kina si utvikling som stormakt vert også reflektert i auka kinesisk evne til nærvær i ulike deler av verda. Kina si økonomiske makt medverkar til at kinesiske næringsaktørar engasjerer seg økonomisk i vestlege land. Det skjer mellom anna i form av investeringar i, oppkjøp av og leveransar til næringsliv og infrastruktur. Det kan også skje i form av strategiske kjøp av eigedom. EU sin politikk overfor Kina er i utvikling. EU ser Kina som partner, konkurrent og strategisk rival. Etter februar 2022 er Kina i aukande grad sett som strategisk rival. EU legg vekt på «de-risking» og kva det konkret skal bety. Det er semje på tvers av Nord-Atlanteren om å gjera seg mindre avhengig av Kina med omsyn til strategiske varer, som høgteknologi og sjeldne mineral. EU er samstundes opptatt av like konkurransevilkår. Kina er så stor og tung aktør at andre land uansett må relatera seg til denne stormakta og den enorme kinesiske marknaden. Som økonomisk stormakt har EU egne interesser å forsvare. Dynamikken mellom EU-institusjonane og dei enkelte medlemslanda gjer det krevjande å verta samde om ein sameint Kina-politikk. Utviklinga blant vestlege land går uansett i meir restriktiv retning i tilhøvet til Kina.

I Kina har Xi Jinping konsolidert si dominerande leiarstilling, og har gjort tryggleik til det sentrale omsyn i sin politikk. Xi har tatt sterkare kontroll over næringsaktørar, og skilnaden mellom statlege og private aktørar viskast ut. Kina freistar å gjera seg mindre avhengig av vestlege land, partiet si kontroll over statlege institusjonar og heile samfunnet styrkast.

Bruk av samansette verkemiddel er eit kjenne-teikn på måten Kina opererer på. Leiinga i Beijing legg vekt på at ny sivil teknologi og kompetanse i størst mogleg grad skal kunna nyttast for militære føremål. Også nye militære kapasitetar medverkar til fleire kombinasjonar av verkemiddel, men i mindre grad. Kina vil militært truleg konsentrere seg om utviklinga i eigen region, knytt til Taiwan,

Sør-Kinahavet og Aust-Kinahavet. Kina har trappa opp retorikken knytt til Taiwan-spørsmålet. Xi sitt signatur-prosjekt «den store fornyinga av Kina» skal vera gjennomført innan 2049. Taiwan som del av Folkerepublikken er ein sentral del av dette prosjektet. Som svar på Kina si raske og omfattande militære og paramilitære oppbygging og Kina si framferd i regionen, har USA med japansk støtte bygd opp ein ny tryggleikarkitektur i Indo-Stillehavsområdet. Handsaminga av eit stadig sterkare Kina har fokus. Status quo i Taiwanstredet må verte bevart. All endring kan berre skje med fredelege middel.

Stormaktsrivaliseringa er kvassare og klårare enn tidlegare. Eit svekka Russland kan verta endå meir avhengig av Kina, og kan risikera å måtta gi innrømmingar. Kina har interesser i Arktis, og ser på området som ein global allmenning. Men kinesisk aktivitet i regionen er framleis låg, og i denne regionen har Kina så langt ikkje utfordra havretten sine reglar. For Russland er Arktis sentralt for egne tryggingssinteresser. Dersom Russland vert meir avhengig av Kina, kan det også få konsekvensar i nordområda. Frå norsk side vil ein følgja utviklinga i nord nøye, inkludert korleis tilhøvet mellom Russland og Kina vil utvikla seg her.

Kappestriden mellom USA og Kina gjeld ikkje berre ny teknologi, men også kva slags nye kapasitetar partane klarar å produsera. Fleire og rimelegare plattformer kan utfordra og trua store og kostbare plattformer. USA si dominerande militærmakt vert utfordra av Kina. Folkets frigjeringshær, PLA, moderniserast i raskt tempo, saman med paramilitære einingar, som kystvakt og maritim milit. USA si supermaktstilling er avhengig av at USA held fram med å vera ei stormakt i både det euro-atlantiske og i Indo-Stillehavsområdet. Kina ønskjer å svekke grunnlaget for amerikansk nærvær i Kina sine nærområde. Ukraina-krigen har knytt tryggleikssituasjonen i Europa til tilsvarende i det austlege Asia. USA sitt engasjement i høve til Ukraina-krigen betyr at ein del av amerikanske ressursar og merksemd vert leia bort frå Kina sine nærområde.

NATO har følgd utviklinga av militære og andre relevante kinesiske kapasitetar. På alliert hald er ein også meir merksame på samansette verkemiddel og bruk av ein kombinasjon av militære og ikkje-militære instrument. NATO er også i aukande grad opptatt av potensialet for samordning og samarbeid mellom Kina og Russland. USA sitt fokus og amerikanske ressursar er festa til Kina, og kan påverka korleis ein framtidig amerikansk administrasjon vil balansera USA sine interesser overfor Kina og Asia på den eine sida

og Europa på den andre. NATO sitt nye strategiske konsept omtalar rolla til Kina og likeins effekten og potensialet av samarbeidet mellom Kina og Russland for alliert forsvar og tryggleik.

Det er fleire årsaker til at Kina held fram sitt strategiske partnerskap med Russland. Eit godt samarbeid til Russland gjev Kina ryggen fri. Kina kan då lettare rette blikket mot sør, mot Taiwan, Sør-Kinahavet og Aust-Kinahavet. Dersom strid skulle oppstå i denne regionen, vil Kina dekkja viktige delar av sitt behov for olje og gass frå Russland, om tilførsel frå Midtausten skulle trugast frå sjøen. Samspel med Russland gjev dessutan Kina fordeler i tilhøvet til det globale sør.

Stormaktene har ulike syn på kva køyrereglar og verdiar som bør gjelda for internasjonalt samkvem, og på om engasjement gjennom fleirnasjonale kanalar og mekanismar tener interessene deira. Den auka rivaliseringa er merkbar politisk, økonomisk og militært, samt gjennom ein aukande teknologisk kappestrid, særleg mellom USA og Kina. Som utsett småstat har Noreg handtert stormaktsrivalisering og krig i Europa gjennom NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og støtte til det internasjonale regelbaserte systemet. No er dette felles systemet under press. Ukraina-krigen har medverka til auka europeisk innsats og samordning. Tryggleik i Europa er avhengig av USA sitt militære og politiske engasjement og nærvær, men også av at europearane trekker betre saman og utviklar sine verktøy for å kunne handsame utfordringar og truslar mot eigen tryggleik.

Med den forverra internasjonale utviklinga vert det viktigare for Noreg å følgja ei nordisk og europeisk line overfor Kina. Noreg følgjer prosessen i EU om å styrka europeisk samarbeid om krisehandtering, forsvar og tryggleik tett. Ukraina-krigen har bidrege til å utløysa denne prosessen, og til auka samordning mellom NATO og EU. Denne utviklinga er viktig når Noreg sitt tilhøve til Kina skal fastsetjast. Samarbeidet i NATO og det regulerte tilhøvet vårt til EU har danna ryggrada og grunnlaget for norsk tryggleik i ei verd der skiljeliner og motsetnadar veks mellom dei store statane, og der Kina si rolle og framferd vert stadig viktigare. Samstundes har Ukraina-krigen gitt auka samhald på tvers av Nord-Atlanteren. Den sentrale internasjonale rolla til Kina får såleis på fleire vis konsekvensar for norsk og alliert tryggleik og forsvar.

2.3.3 USA

Noreg sitt mangeårige og tette tilhøve til USA har vorte ennå sterkare etter Russland sin angrepskrig mot Ukraina. Stormakta USA er ein global tryggingsspolitisk aktør og har verdas sterkaste militærmakt. Samstundes er USA ein pådrivar for eit sterkare og meir slagkraftig NATO. I ramma av den auka globale stormaktsrivaliseringa, legg USA framleis relativt sett større vekt på Kina som den største strategiske konkurrenten. I USAs nye tryggingssstrategiar frå november 2022 kan vi sjå ei nyansering i korleis USA vurderer utfordringane frå dei to autoritære stormaktene. Medan administrasjonen ser på Kina som den største dimensjonerande langsiktige utfordringa, er Russland den akutte trusselen som må handterast på kortare sikt. Eit sentralt element i amerikansk strategi er at dette skal gjerast i tett samarbeid med europeiske allierte, både bilateralt og i ei NATO-ramme.

USA legg betydeleg vekt på utvikling av USA si leiarrolle i internasjonale institusjonar og samarbeid med allierte og partnarar for å verna om eit ope internasjonalt system og demokratiske verdiar. USA har ei viktig pådrivarrolle både for vidareutviklinga av NATO og som bidragsytar til utviklinga av den militære eigenevna til Europa. I samsvar med målsetningane i NATO, har USA dei siste åra vore ein pådrivar innanfor NATO for at alle land i alliansen skal bruka minst to pst. av BNP på forsvar. Samstundes ser USA tryggingsspolitisk handtering og militær styrkeallokering i eit globalt perspektiv, og etter mange år med operasjonar i Afghanistan og andre lavteknologistatar, førebur USA seg no i aukande grad på å kunna møta også meir likeverdige militære motstandarar, i første rekke Kina og Russland. Det er difor i norsk interesse at vi held fram arbeidet med å vera ein relevant europeisk alliert og løfter fram norske perspektiv knytt til tryggleiksutfordringar i vår region, både i ei NATO-ramme og i dialogen med vår næraste allierte. Av særskilt interesse for Noreg er det at Arktis og nordområda får stadig større merksemd i amerikansk strategisk tenking, ikkje minst i lys av auka russisk og kinesisk interesse for nordområda og at både Finland og snart Sverige er medlemmer i NATO. Det amerikanske forsvaret held fram med å vidareutvikla og oppdatera militære operasjonskonsept. Dette vert også sett i samanheng med styrking av evna til avskrekking og utvikling av operativ fleksibilitet i lys av tryggingssituasjonen. Frå norsk side vert det lagt vekt på dialog med USA om konseptutviklinga, samt vurdering av korleis utviklinga kan påverka

det bilaterale samarbeidet knytt til forsvaret av Noreg og NATO sin nordflanke.

Samarbeidet mellom USA og Europa har vore grunnleggjande for norsk og europisk tryggleik i meir enn 75 år. Amerikansk militært nærvær i Europa er eit konkret uttrykk for transatlantisk solidaritet og interessefellesskap. Sjølv om USA dei siste tiåra i aukande grad har retta merksemnda si mot stillehavsregionen, er eit Europa prega av stabilitet og demokrati framleis viktig for USA. Utviklinga i Europa har dei siste åra vore prega først av den russiske folkerettsstridige annekseringen av Krym i 2014, og deretter av Russland sitt angrep på Ukraina i 2022. Denne utviklinga har ført til ei stadig tydelegare linje frå USA om at det er naudsynt at dei europeiske landa styrker sine respektive nasjonale forsvarsevner.

USA har i fleire år løyva store summar til forsvaret av Europa gjennom sitt europeiske avskrekkingsinitiativ, *European Deterrence Initiative* (EDI). Forløparen til EDI, *European Reassurance Initiative*, vart etablert for å forsikra austlege europeiske allierte om USA si vedvarande støtte til Europa etter den russiske annekseringa av Krym og destabiliseringa i Aust-Ukraina i 2014. Konseptet vart seinare utvida for ytterlegare å bidra til å styrka kollektivt forsvar og avskrekking i Europa etter fleire år med kutt og nedbygging av forsvaret i dei europeiske landa.

EDI er eit viktig element i den amerikanske tryggleiksgarantien i Europa, men det er ikkje nok om ikkje Europa sjølv bidrar til å styrka eigen forsvarsevne. Den signaliserte aukinga i forsvarsbudsjetta også i større europeiske land som Tyskland er viktig også for å sikra at USA vidarefører sin innsats i Europa. USA som global tryggingsspolitisk aktør står overfor stadig auka krav til å vera til stades militært og til å ha evne til å handtera fleire situasjonar og kriser samstundes. Tryggleik i eit globalt perspektiv og det transatlantiske tryggleiksfellesskapet vil difor vera tent med at dei europeiske allierte tar ei meir proaktiv haldning og auka ansvar for handtering av europeiske tryggleiksutfordringar også i ramma av NATO. Samla sett er den nye tida etter Russlands invasjon av Ukraina og dynamikken i den globale tryggingsspolitikken med på å tydeleggjere behovet for å halda fram med vidareutviklinga av Noreg sitt tette bilaterale forhold til USA. Mellom anna legg tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid mellom Noreg og USA som Stortinget vedtok i 2022, godt til rette for ei slik utvikling.

2.3.4 NATO og det transatlantiske samarbeidet

NATO-medlemskapet er kjerna i Noreg si evne til truverdig avskrekking og forsvar. Den største avskrekkingseffekten og kampkrafta ligg i den allierte dimensjonen av forsvaret av Noreg. Korleis Noreg knyter seg til alliansesamarbeidet er avgjerande for den samla forsvarsevna, og må sjåast i samheng med evna til konsept- og teknologitviking og innovasjon for å utlikne asymmetrien overfor Russland og Kina. NATO er tryggingsspolitisk garantist for alle medlemslanda, og medlemslanda i NATO utgjer samla sett verdas sterkaste militærmakt. NATO er både ein politisk og militær tryggingssallianse, der medlemslanda solidarisk er klare til å verna felles territorium, verdiar og interesser. NATO er ein unik tryggingssorganisasjon med eit integrert kommandoapparat, felles forsvarsplanar og ein permanent tilgjengeleg mekanisme for å ta politiske avgjerder. Verdifellesskapet mellom medlemslanda er eit viktig grunnlag for evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

NATO held fram med å tilpassa seg ein varig endra tryggingsspolitisk situasjon. Russland sin invasjon av Ukraina underbygger og styrker behovet for at denne utviklinga held fram og vert intensivert. NATO har respondert på ein klar måte og med samhald etter invasjonen, styrka militært nærvær langs grensa mot Russland og tydeleg vist relevansen til alliansen i den noverande tryggingssituasjonen. At Finland og om litt Sverige er med i NATO er ei stadfesting av verdien av tryggingssgarantiane som eit slikt medlemskap inneber.

NATO sitt toppmøte i Vilnius i juli 2023 stadfesta samhaldet i alliansen og tok fleire historiske avgjerder. Viktige vedtak for Noreg inkluderer ei omfattande omlegging av NATOs kollektive forsvar, medrekna dei nye byrdefordelingsmåla for alliansen. Det ble også fatta vedtak om tettare samarbeid med Ukraina og om vidare militære støtte. Landa vart også samde om å auka motstandskrafta i form av auka vern av undersjøisk infrastruktur og risikoreduserande tiltak med eit blick på Kina. Toppmøtekommuniket frå Vilnius peikte ut den vidare politiske retninga for alliansen etter konseptet til fjoråret. Med krig i Europa, var det viktig at erklæringa var tydeleg på forpliktinga i artikkel 5 i Atlanterhavspakten om at eit angrep på ein er eit angrep på alle. Det same var understrekinga av det felles verdigrunnlaget med demokrati, rettsstat og respekt for FN-pakta.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for avskrekking og forsvar av alliansen. Både for alliansen og Noreg er det avgjerande at amerikanske styresmakter held fram engasjementet og støtta til NATO. Gjennom sitt svar på den russiske aggresjonen har USA demonstrert si avgjerande leiarrolle i det transatlantiske tryggingssamarbeidet. USA står for ein stor del av dei totale forsvarsutgiftene i NATO, og har over tid signalisert auka forventningar om at dei europeiske allierte må bidra meir. Det er positivt at alliansen blei einig om at 2 pst. av medlemslanda sitt bruttonasjonalprodukt som eit minimum skal brukast på forsvar. Dette er eit skjerpt mål frå den gjeldande *Defence Investment Pledge* frå 2014. Regjeringa har annonsert at Noreg skal nytta minst 2 pst. av BNP på forsvarsmål innan 2026, og vedlikehalde dette nivået i åra deretter. Den foreslege handlingsplanen om økt kapasitet i alliert forsvarsindustri er også eit skritt i riktig retning.

Den militærstrategiske utviklinga på russisk side, og den strategiske verdien til Nordområda har fått mykje merksemd. Den endra kommandostrukturen og arbeidet med NATO sin maritime profil svarar på denne utviklinga. NATO-hovudkvarteret i Norfolk i USA, som mellom anna har ansvar for Nord-Atlanteren og forsterkingar over Atlanterhavet, er eit særskilt viktig element i dette arbeidet. Eit samla NATO held fram med den militære omstillinga for å møte trusselen frå Russland og internasjonal terrorisme i tråd med det heilskaplege konseptet til NATO for avskrekking og forsvar.

2.3.5 Nordisk og europeisk samarbeid

Regjeringa legg vekt på å halda fram med eit aktivt og omfattande regionalt samarbeid. Noreg samarbeider tett med de nordiske landa i ramma av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO), samt gjennom nordisk-baltisk samarbeid og i Northern Group-formatet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid som inkluderer Tyskland, Storbritannia, Nederland og Polen, i tillegg til dei nordiske og baltiske landa. Slik får fleire nære allierte eigarskap til sentrale spørsmål som vedkjem det nord-europeiske området. Heile Norden samla i NATO inneber ein ny epoke i nordisk tryggingsspolitikk, kor Norden i røynda vert eit militært-operativt område, og det vert mogleg og naudsynt å sette eit nytt ambisjonsnivå for det nordiske forsvarssamarbeidet. Det utarbeidast ein ny visjon for NORDEFECO-samarbeidet for å ta høgdom for denne utviklinga.

Samarbeidet i den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) er i positiv utvikling, og vidareutviklinga av JEF ses i tett samheng med utviklinga i NATO. JEF utgjer eit rammeverk for nært samarbeid mellom likesinna nordiske og nordeuropeiske land, og spelar ein viktig rolle både som eit politisk konsultasjonsforum og som eit operativt rammeverk. JEF er primært ein regional ressurs i fredstid som også kan respondere raskt på oppdukkande kriser på eit tidleg stadium, noko som gjer ei saumlaus overgang frå ein koalisjonsoperasjon til ein alliert operasjon mogeleg. I *Integrated Review Refresh 2023* og *Defence Command Paper 2023*, tilleggast JEF-formatet stor vekt på britisk side som ein bidragsytar til regional sikkerheit. Det tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC) er også eit samarbeidsområde innanfor kapabilitetsutvikling og større styrkeformasjonar, og Noreg deltar aktivt i fleire kapabilitetsaktivitetar. Begge desse samarbeidsområda knyter nære allierte nærare til Noreg innanfor rammene av alliansen. Noreg deltar også i *European Intervention Initiative* (EI2) som er ein tryggingss- og forsvarspolitisk arena utanfor EU-ramma som bidrar til å utfylla andre samarbeidsinitiativ. Målsettinga med EI2 er at deltakarlanda skal oppnå større gjensidig kjennskap til system, tenking og tilnærming i det enkelte landet. Dermed vil dei styrka den felles strategiske tenkinga og den operative evna til å delta i og gjennomføra operasjonar.

2.3.6 EU

Den forverra tryggingssituasjonen i Europa dei siste åra har ført til at EU rettar større merksemd mot unionen si evne til å ivareta indre og ytre tryggleik. Dynamikken i EU på forsvarsområdet kjem til uttrykk gjennom iverksetting av fleire initiativ, som permanent strukturert samarbeid (PESCO) EU sitt forsvarsfond (EDF), og etablering av ein ny innsatsstyrke for krisehandtering i Europas periferi. EU har også heva ambisjonsnivået i rommet, og prioriterer iverksetting av nye initiativ (*Secure Connectivity*) på dette området. Utviklinga på det forsvarsindustrielle området vert i aukande grad sett i samheng med utviklinga av EU sin indre marknad. EU sine reaksjonar mot den russiske invasjonen av Ukraina, i form av sanksjonar og finansiering av våpendonasjonar, har bidratt til å styrka ytterlegare unionen si tryggingsspolitiske rolle. Dette kjem også til uttrykk i EU sin nye tryggingssstrategi, *Strategic Compass*, som vart vedtatt av EU-rådet i mars 2022.

EU tar i samarbeid med NATO ei større tryggingpolitisk rolle i Europa. Noreg vil halda fram arbeidet med å styrka det trygging- og forsvarspolitiske samarbeidet med EU, innanfor dei rammene som ligg i at vi ikkje er medlem av EU. Dette inneber mellom anna å vidareutvikla den tryggingpolitiske dialogen og samordninga med EU, inkludert tryggingpolitiske seminar og konsultasjonar, informasjonsutveksling med EU-kommisjonen, Europaparlamentet og EU-rådet, samt dialog med utvalde medlemsland. Regjeringa vil også bidra i det praktiske samarbeidet gjennom deltaking i EU sine krisehandteringsøvingar. Noreg har også vald å kanalisera ein god del av si militære støtte til Ukraina gjennom EU. Soleis bidrar vi innanfor rammene av *European Peace Facility* med finansielle bidrag og personell til EU sin militære treningsmisjon for ukrainske styrker (EU MAM), og vi har slutta oss til EU sin avtale for felles anskaffing av ammunisjon.

Noreg deltar i EU sitt forsvarsfond (EDF) i perioden 2021–2027. EDF er eit nytt program som skal bidra til å styrka og vidareutvikla den europeiske forsvarsteknologiske og industrielle basen gjennom fleirnasjonalt samarbeid om forskning og utvikling av forsvarsteknologi mellom styresmakter og industri. EDF er viktig for å sikra norsk forsvarsindustri og forsvarsforskning si tilgang til den europeiske marknaden, og kunna delta i utviklinga av relevante forsvarskapabilitetar. Vår deltaking i EDF må også sjåast i samanheng med andre sivile EU-program Noreg deltar i, på område vi har interesser, inkludert innanfor forskning, innovasjon og EU sine nye initiativ innanfor romverksemd. Våre erfaringar med deltaking i EDF er gode, både med omsyn til medverknad og nytteverdien for forsvarsevna og forsvarsindustrien.

Noreg deltar også i fleire forskings- og teknologiutviklingsprosjekt, samt program for kapabilitetsutvikling i *European Defence Agency* (EDA). Vidare deltar Noreg i samarbeidet for militær mobilitet og i ulike militære øvings- og treningsaktivitetar. EU har opna for deltaking frå tredjeland i PESCO, og saman med USA og Canada deltar Noreg i PESCO-prosjektet for militær mobilitet. Prosjektet har som mål å betra evna til å flytta militære styrkar gjennom Europa, gjennom å bygga ned tidkrevjande hinder for å kryssa grenser med militære styrker. Militær mobilitet er eit prioritert område i EU-NATO-samarbeidet. Ei effektiv og rask evne til å flytta militære styrker over landegrensene er avgjerande for truverdet til NATO si evne til forsterking av allierte i krise og krig, og får framover også auka betyding innanfor heile det nordiske område.

Noreg har gjennomført EU sitt direktiv om forsvars- og tryggleiksanskaffingar. Regjeringa deltar aktivt i Kommisjonen si ekspertgruppe for forsvars- og tryggleiksanskaffingar, der det vert diskutert kartlegging, analyse og vidareutvikling av EU sin indre marknad for offentlege anskaffingar til forsvarsformål. Deltaking i ekspertgruppa er svært viktig for å få innsikt i kva verknad direktivet har hatt på den europeiske forsvarsmarknaden, for å kunna diskutera juridiske problemstillingar med dei andre medlemslanda, og verta oppdatert på utviklinga i EU på rettsområdet.

Utviklinga i EU på det trygging- og forsvarspolitiske området utfyller NATO og bidrar til det transatlantiske samarbeidet. Det er difor viktig at PESCO, EDF og andre initiativ i EU på det trygging- og forsvarspolitiske området vert utvikla på ein open og inkluderande måte overfor NATO og allierte land som ikkje er med i EU, samtidig som ein unngår duplisering

2.3.7 FN

FN-pakta gir Tryggingrådet i FN ansvar for å setja i verk kollektive tiltak for å fremma fred og global tryggleik. Utanom maktbruk legitimert av folkeretten er FN den einaste globale instansen som kan legitimera bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søka mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik.

I ein periode etter tusenårsskiftet var det ei auke i talet på fredsoperasjonar. Denne tendensen har snudd, og er svakt på veg ned. Det er i dag likevel framleis 12 fredsoperasjonar, med innsats av om lag 90 000 personell frå over 100 medlemsland. Dei fleste av konfliktane er interne, prega av ein vanskeleg tryggingssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er difor ei hovudoppgåve for FN sine fredsoperasjonar. Stadig fleire FN-leia operasjonar har dei seinare åra fått meir robuste mandat, der styrkane har vorte autoriserte til å nytta militærmakt for å verna sivile. FN-styrkane har i seinare tid stadig oftare komme under angrep av fiendtlege aktørar i Afrika, og sjølv om mandata har vorte meir robuste er dette ei negativ utvikling som gir bekymring.

Det er avgjerande med tydelege mandat frå Tryggingrådet i FN, og vilje og evne til å gjennomføra desse. Tryggingrådet er det einaste organet i verda med mandat til å fatta bindande vedtak for alle medlemslanda på freds- og tryggingområdet. Den aukande stormaktrivaliseringa kan gjera det meir krevjande å oppnå semje i Tryggingrådet. Det vil vera i Noreg og FN sine

interesser at folkeretten vert forsvart. Krigen i Ukraina viser at Tryggingrådet er makteslaust i møte med den største tryggingsspolitiske krise i vår tid. Då er det andre organ som viser handlekraft, og står i front for å verne om folkeretten.

2.4 Sentrale tema

2.4.1 Nordområda

Noreg må vidareføra ei fast og pårekeleg linje i nord, og bidra til avskrekking, samstundes som det er ønskeleg å bidra til stabilitet og unngå eskalering i våre nærområde. Samla vil vi bidra med eit sterkt og truverdig forsvar i samarbeid med våre NATO-allierte. Forsvaret i nord skal gjennom daglege operasjonar og nærvær medverka til stabilitet og redusera potensialet for konflikt. Forsvaret har ei sentral rolle i suverenitetshevding, overvaking og bruk av styringsretten til lands, til havs og i lufta, og har dei seinare åra auka aktiviteten og nærvær i nord. Samla medverkar nasjonalt og alliert nærvære i nord også til truverdig avskrekking og forsvar. Det er viktig at Noreg held fram med å engasjera nære allierte i nordområda, slik at dei har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området. Fleire allierte land, særleg USA, Storbritannia, Tyskland og Nederland, viser stadig større interesse for utviklinga i nord. Dei har ytra ønske om tettare samarbeid og auka nærvær i form av trening og øving i våre nærområde saman med norske styrkar. Dette er positivt for norsk tryggleik. Eit synleg, militært nærvær i nord bidrar til stabilitet og ei pårekeleg utvikling. Samstundes er det viktig at den samla militære aktiviteten skjer på ein måte og i eit omfang som ikkje rokkar ved stabiliteten i nordområda.

Med minkande havis i Arktis har det i fleire år vore aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Trafikken er førebels avgrensa, og i nær framtid er omfattande kommersiell trafikk mellom aust og vest via nordområda lite truleg. At kommersiell aktivitet i nordområda aukar er i samsvar med regjeringa sin nordområdepolitikk. Samstundes inneber trafikken også ein auka risiko for ulykker og hendingar, mellom anna med auka fare for akutt forureining i nærområda våre.

2.4.2 Russland sin invasjon av Ukraina

Krigen i Ukraina held fram. Russland må ikkje vinne fram med åtaket sitt. Det vil være naudsynt både for å rette opp igjen Ukrainas grenser og sjølvråderett, og for på lengre sikte kome attende

til normen om fredeleg handsaming av konflikhtar mellom land i Europa.

Forsvarssektoren har tre roller i knytt til krigen i Ukraina. For det første held Forsvaret ved lag naudsynt nasjonal beredskap og held ved lag eit oppdatert situasjonsbilete i nordområda, med særskilt fokus på russisk framferd. For det andre vil Forsvaret halde fram deltakinga i NATO si framskutte nærvær rolle i Baltikum. Siktemålet er å syne alliert samhald og hindra at Russland truar eller angrip allierte land i regionen. For det tredje vil Forsvaret vera budd på å halda fram støtte til Ukraina med våpen eller anna forsvarsmateriell når regjeringa fattar slike vedtak.

Krigen i Ukraina teiknar til å verte langvarig. Noreg vil halde fram si politiske og militære støtte til landet gjennom fleirnasjonale samarbeid.

2.4.3 Eit samla Norden i NATO og konsekvensar for regionalt samarbeid

Eit samla Norden i NATO skapar ny dynamikk i det nordiske samarbeidet. Det er einigheit mellom dei nordiske landa om å retta samarbeidet meir mot NATO og tilpassa samarbeidet i enda større grad opp mot alliansens konsept og planverk. Det vil få store implikasjonar når artikkel 5 gjelder for alle dei nordiske landa. Samtidig endrar ikkje dette direkte situasjonen helt i nord og i Nord-Atlanteren, bortsett frå at Kola nå vil geografisk ligge meir utsett til, noko som Russland vil måtte ta høgde for i sine forsvarsplanar.

Samstundes har den tryggingsspolitiske utviklinga ført til ei erkjenning av behovet for meir regionalt samarbeid. Dette handlar ikkje om å ha format som konkurrerer med NATO, men om ei vidareutvikling i tråd med alliansens *Framework Nations' Concept*: ein større alliert tar eit leiaransvar regionalt for å utvikla den totale evna dei respektive allierte har. Regionale samarbeidsformer er ment å vera byggeklossar i NATO, som vil gi alliansen større grad av skalerbarhet og fleksibilitet, spesielt i ein tidleg fase av en krise. I våre nærområde er spesielt tre konstellasjonar relevante: det nye allierte Norden, den britisk leia *Joint Expeditionary Force* (JEF), og trilaterale samarbeidsformer mellom USA, Storbritannia og Noreg. Alle disse vil få omfattande konsekvensar for norsk sikkerheit og for utvikling og bruk av Forsvaret.

Eit samla Norden i NATO styrker NATOs evne til å forsvare Noreg, samstundes som rolla til Noreg vil endrast noko, frå å i stor grad vera i fremste linje som einaste alliert i nord til å få to nye medlemsland aust for oss. Dette vil føre til at

Noreg vil verte eit meir strategisk viktig mottaksland for allierte forsterkingar i nord. Dette vil sannsynlegvis ha følgjer for alle landsdelar og få store konsekvensar for behovet for infrastruktur til støtte for mottak av store allierte forsterkingsstyrker. Dette vil også få konsekvensar for planverk, konsept, militær mobilitet, den norske forsvarsstrukturen, samt for andre nasjonale sektorar. Det sentrale i denne samanhengen er likevel at Noreg, Sverige og Finland, samla i NATO, vil være spesielt godt posisjonert til å kunne bygga vidare på det eksisterande tette nordiske samarbeidet – til det beste for NATO. Dermed vil dei nordiske landa samla og lettare også kunne tre inn i ein NATO-leia operasjon.

Også innanfor det britisk leia JEF vil tettare integrasjon mellom dei nordiske landa kunne tilføre både JEF og NATO betydeleg meirverdi. Nå som alle JEF-landa vert NATO-medlemar, ligg det godt til rette for å kunne gjennomføra ein sømlaus overgang til ein eventuell NATO-operasjon.

Det trilaterale samarbeidet mellom USA, Storbritannia og Noreg vil også få auka betyding. Sjølv med finsk og snarleg svensk NATO-medlemskap vil Noreg fortsett å vera det nordlegaste NATO-landet med betydelege arktiske havområde og eksponering mot Nord-Atlanteren og Barentshavet. Dette trilaterale samarbeidet er basert på felles interesser i det som oppfattast som eit felles strategisk interesseområde. USA og Storbritannia har utvikla eigne arktisstrategiar basert på ein regelbasert verdsorden, situasjonsforståing, militær evne og samarbeid med allierte. Dette felleskapet forsterkast av moderne femtegenerasjonskapabilitetar, der F-35, P-8 og missilar er viktige fellesnemnarar. Disse gjer det mogleg å møte framtidige truslar mot norsk og alliert tryggleik med eit djupare og breiare samarbeid på både politisk og militært nivå.

Sett utanfrå kan regionale samarbeidsforum synest som unødvendig duplisering eller undergraving av NATO. Men dette handlar tvert imot om å styrka NATO, nordisk og norsk tryggleik. Gjennom systematisk samarbeid bør dei nordiske landa kunne få auka effekt av sine respektive militære ressursar samt være betre forberedt til samla samvirke i ei alliert ramme. Dette vil også bidra til å gjera dei nordiske landa meir relevante og gi dei større felles tyngde inn i ein eventuell JEF-leia operasjon. Gjennom bilateralt samarbeid med Noreg og Storbritannia er USA allereie tett kopla på Noreg og våre nærområde, noko som også bidrar til å styrka finsk og svensk tryggleik.

Samletråden for dei regionale samarbeidsforum er på dette viset NATO og tryggleik i ei alli-

ert ramme. Innanfor ramma av forsvarskonseptet vil regjeringa difor fortsette å bidra til vidareutvikling av regionale samarbeidsformer for å vareta norsk tryggleik, med ei særskilt vektlegging av nordisk samarbeid innanfor ramma av felles NATO-medlemskap.

2.4.4 Byrdefordeling i NATO

Russlands aggressive ekspansjonisme har skapt grunnleggande og varige endringar i den tryggingsspolitiske situasjonen i Europa. Alvoret i situasjonen har gjort at det i NATO og blant allierte er ei brei erkjenning av behovet for å auka den kollektive forsvarsevna til alliansen og medlemslanda betrakteleg. Dette har medført ein historisk vilje til satsing på forsvar hos europeiske allierte og partnerar. NATO vedtok i 2014 *Defence Investment Pledge* (DIP), der allierte forplikta seg til å bevege seg mot å nytta 2 pst. av BNP på forsvarsformål samt å nytta 20 pst. av forsvarsbudsjetta på investeringar fram mot 2024. Ei fornyta forplikting til byrdefordeling etter 2024 var ein av hovudleveransane til NATOs toppmøte i Vilnius i juli 2023. Å nytta 2 pst. av BNP til forsvarsformål er nå eit minimum og golv for ei ny og vedvarande forplikting frå allierte. Regjeringa har beslutta at Noreg skal nytta minst 2 pst. av BNP på forsvarsformål innan 2026, og vedlikehalde dette nivået i åra deretter. Dette er viktig både fordi Noreg har eit reelt behov for ei styrka forsvarsevne i dagens tryggingsspolitiske situasjon og fordi det sender eit viktig signal om vår nasjonale forsvarsvilje til våre allierte i NATO. Dette er særskilt viktig for norsk truverd som internasjonal aktør og det er særskilt viktig for norsk tryggleik at vi held fast ved dei forpliktingane vi tar på oss som alliert. Det vil verte rapportert ein konkret opptrappingsplan for dette til NATO i forlenging av Stortingets vedtak om ny langtidsplan for forsvarssektoren i 2024. I den nasjonale planlegginga vil vi nytte Finansdepartementet sine BNP-prognosar. Når vi nærmar oss årstalet for å nå målet om minimum 2 pst. av BNP til forsvarsformål, vil ein også på norsk side nytta NATOs berekningar for Noreg, for å leggja til rette for måloppnåing slik den er definert i alliansen. Dei store fluktueringane i norsk økonomi medfører risiko knytt til måloppnåing av ein konkret tidsplan. I denne situasjonen er det risiko for at vi ikkje nødvendigvis i dei enkelte åra når målsettinga, men vi er førebudd på å halde eit nivå på minimum 2 pst. av BNP til forsvarsformål over tid. Forpliktinga vil i vesentleg grad prega statsbudsjetta fram mot 2026. Byrdefordeling i NATO omhandlar rettferdig deling av roller, risiko og

ansvar mellom medlemslanda. I tillegg til målet om at alle allierte skal bruke minimum 2 pst. av BNP på forsvarsformål, inngår også framskaffing av kapabilitetar og styrkar og bidrag til operasjonar, faste oppdrag og bidrag til NATOs kommando- og styrkestrukturar.

2.4.5 Terrorisme

Terrorisme er først og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren kan ramma og lamma heile regionar. Valdelege ekstremistar er ei alvorleg trygging utfordring for Noreg og andre land. Terrornettverk, som mellom anna ISIL og Al-Qaida, har vist evne til å utføra terroråtak globalt. Tryggingssituasjonen i Midtausten er framleis ustabil. Sjølv om ISIL territorialt er nedkjempa utgjer dei framleis ein trussel. Også i Noreg må vi vera medvitne om at framandkrigarar som returnerer til vestlege land med kamperfaring, kan utgjera ein risiko for at enkeltmenneske i sårbare lokalmiljø kan verta ytterlegare radikalisererte. Dei siste åra har tryggleiken i Sahel og Nord-Afrika vorte verre. Dette er mellom anna som følgje av framveksten av valdeleg ekstremisme, og framandkrigarar som har flytta hit frå mellom anna Midtausten. Ustabile nærområde har direkte implikasjonar for norsk og europeisk tryggleik. Forsvaret vil i 2024 framleis støtta styresmaktene i Irak i deira innsats for å nedkjempa ISIL. Dette gjer vi i ramma av den internasjonale koalisjonen for slå ISIL, som er sett saman av ei rekke militære, humanitære og diplomatiske delar. I 2023

fekk Noreg på plass ein bilateral avtale med Elfenbeinskysten, og ynskjer i tida framover å fokusera på kapasitetsbygging av lokale tryggingstyrkar i Vest-Afrika gjennom det multinasjonale trenings-senteret *International Academy for the Fight Against Terrorism* (AILCT). Tilsvarande vil regjeringa si støtte til ulike samarbeidskonstellasjonar som nedkjempar av terrorisme først vidare.

2.4.6 Masseøydeleggingsvåpen

Spreiing av masseøydeleggingsvåpen er ein alvorleg og aukande trussel mot internasjonal tryggleik. Masseøydeleggingsvåpen og spreining av teknologi for langtrekkande leveringsmiddel er ein trussel mot europeisk tryggleik. Det internasjonale klimaet for nedrusting og ikkje-spreiing av masseøydeleggingsvåpen er prega av aukande polarisering, og stormaktsmotsetningar gjer seg gjeldande. Russlands suspensjon av Nye START-avtalen, retorikk om kjernevåpen og utsegner om planar om utplassering av taktiske kjernevåpen i Belarus, er uansvarlege signal som skapar risiko og undergrev stabilitet. Det gjer det vidare arbeidet med nedrusting og ikkje-spreiing vanskeleg. NATO har slått fast at spreining av masseøydeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av NATOs ballistiske missilforsvar retta mot missiltruonar frå regionar utanfor det euro-atlantiske området. Utviklinga av dette held fram.

3 Status i sektoren

I tråd med forsvarskonseptet forutsetter forsvaret av Norge et sterkt nasjonalt forsvar som i samvirke med allierte gir en troverdig evne til å ivareta de sikkerhets- og forsvarspolitiske målene. I møte med en ny og mer alvorlig sikkerhetspolitisk situasjon er det summen av norsk evne til å påvirke og håndtere egen sikkerhet, NATOs sikkerhetsgaranti og den kollektive tilnærmingen til avskrekking og forsvar i NATO, samt gjensidig bilateral aktivitet og forsterkning som kan forebygge og avskrekke angrep på norsk suverenitet, territorielle integritet, vårt demokratiske styresett og politiske handlefrihet.

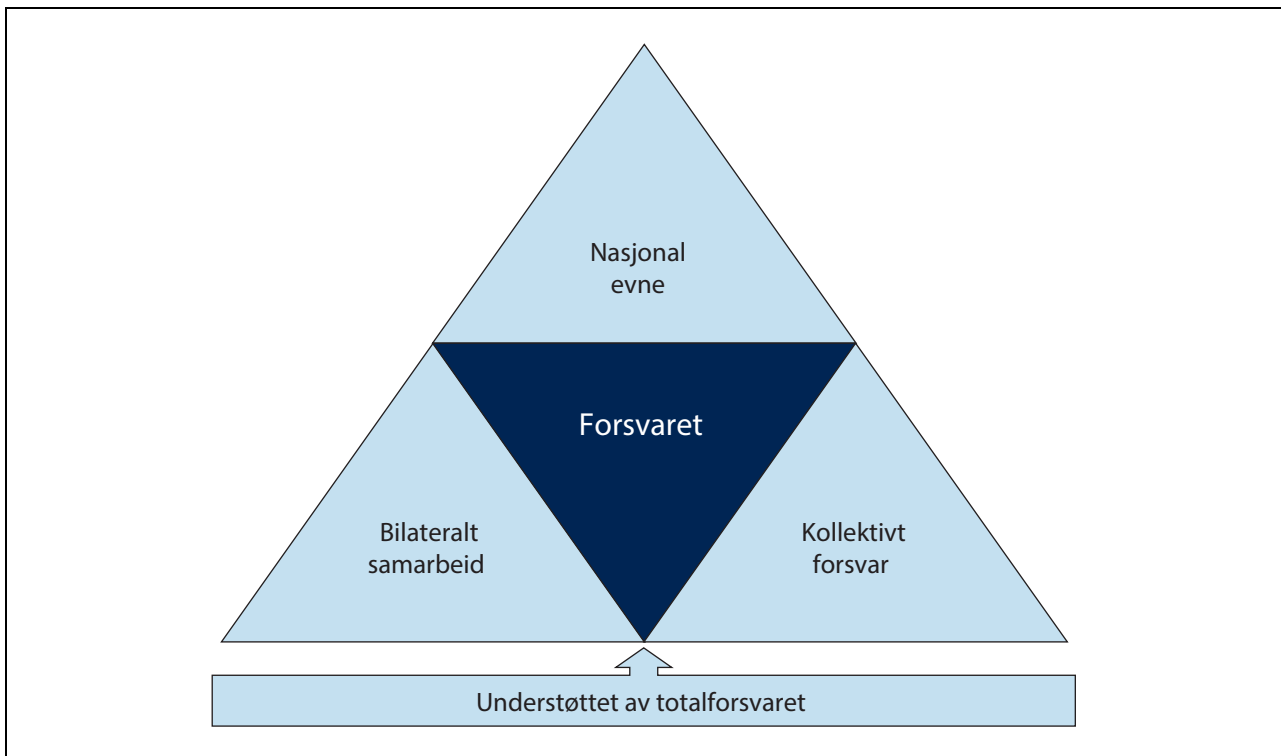
Forsvarets egne evne er kjernen i forsvarskonseptet og omfatter de samlede ressurser forsvarssektoren kan mønstre i egen organisasjon. Det inkluderer evnen til å utnytte og samvirke med allierte og med sivile aktører i rammen av totalforsvarskonseptet. Forsvaret bidrar til forsvaret av Norge gjennom å operere kontinuerlig og være tilstede med relevante kapasiteter i prioriterte områder og alle domener. Forsvaret bidrar til å etablere situasjonsforståelse gjennom å forstå våre omgivelser og operasjonsmiljø, å beskytte og fremme norske sikkerhetsinteresser, å forebygge og avskrekke konflikt, samt å bygge beredskap for å kunne forsvare Norge og allierte i væpnet konflikt.

Et sterkt nasjonalt forsvar med evne til å utnytte, legge til rette for og samvirke med alle komponentene i forsvarskonseptet i hele skalaen fred, krise og væpnet konflikt er en grunnleggende forutsetning for å bygge nødvendig

forsvarsevne. Tette relasjoner til sentrale allierte, interoperabilitet, trening og øving, nærvær og alliert støtte har stor betydning for avskrekking og for norsk og alliert forsvarsevne i fred, krise og væpnet konflikt.

Norge og vår sikkerhet må forsvares hver dag, på og utenfor norsk territorium. Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å gjøre dette. Først og fremst for å hindre at andre påtvinger Norge sin vilje med makt og om nødvendig ved å handle og svare med makt dersom det skjer. Norsk sikkerhet blir direkte og indirekte utfordret av flere aktører, i flere domener, hjemme og ute. Forsvaret av Norge handler derfor stadig mer om hvordan Forsvaret innrettes hver dag for å beskytte verdier, fremme interesser og å forebygge konflikt, herunder ved å bidra til kollektiv avskrekking og beroligelse. Det omfatter også beredskap for rask styrkeoppbygging og evne til forsvar av landet sammen med allierte i tilfelle væpnet konflikt.

For en småstat som Norge er handlefriheten, og dermed effekten av Forsvarets innsats, størst i den lavere delen av krisespekteret. Norges relative handlingsrom og innflytelse er følgelig størst i situasjoner før en væpnet konflikt. Forsvarets kapasiteter gir størst effekt for Norge når de er i stand til å operere slik at det gir norske myndigheter handlingsalternativer. Forsvaret av Norge er slik en kontinuerlig og helhetlig aktivitet for vern om norsk sikkerhet og norske sikkerhetsinteresser.

Figur 3.1 Forsvarskonseptet

Norges sikkerhetspolitiske handlingsrom er under press. Sikkerhetssituasjonen krever at vi har et aktivt og pågående forhold til å beskytte våre verdier og fremme våre interesser, slik at Norge ivaretar nødvendig handlingsrom og innflytelse over egen sikkerhet. Forsvaret er et sentralt politisk verktøy for dette. Russlands invasjon av Ukraina har vist betydningen av alliert samhold, og å se den nasjonale og allierte dimensjonen i sammenheng, også i en tidlig fase av en krise under utvikling. Utviklingen medfører at viktigheten av både troverdig og rask avskrekking og stabiliserende tiltak har økt, og understreker behovet for planlagt, tilrettelagt, forberedt og øvet evne til mottak og understøttelse av allierte styrker, også i fredstid for å kunne ha en tidlig avskrekkingseffekt. Dette dreier seg ikke bare om volum, men også om evnen til å raskt nok kunne etablere egnet avskrekking i samarbeid med NATO og nære allierte, også på meget kort varsel.

Slik avskrekkingsevne er avgjørende for troverdigheten til Norges og NATOs fremste strategiske mål om å forebygge konflikt, samtidig som den underbygger og demonstrerer en uttrykt vilje og evne til å beskytte og forsvare nasjonale og allierte sikkerhetsinteresser dersom væpnet konflikt like fullt skulle oppstå. Kapitlet gir en overordnet status for utviklingen av forsvarsevnen langs

de tre linjene i forsvarskonseptet, understøttet av totalforsvaret.

3.1 Nasjonal evne

Regjeringen er opptatt av at den nasjonale forsvarsevnen skal styrkes. Foruten å opprettholde en økonomisk opptrapping av forsvarsbudsjettet i tråd med langtidsplanen har regjeringen derfor ytterligere styrket forsvarsbudsjettet for å møte den alvorlige sikkerhetssituasjonen. Dette særlig for å øke tilgjengeligheten, reaksjonsevnen og utholdenheten til Forsvaret. Overordnet har dette resultert i bedret evne til å gjennomføre nasjonale operasjoner, redusere klartider, og understøtte nødvendig trening og øving. Like fullt er det fortsatt betydelige utfordringer og operative svakheter som krever prioriteringer og videre målrettet innsats. Dette forsterkes av en forverret sikkerhetssituasjon. Hovedutfordringene ligger fortsatt innenfor evne til å inneha tilfredsstillende beredskap for krise og væpnet konflikt. Videre medfører økte behov og forventninger til daglige operasjoner, for å beskytte og fremme norske og allierte interesser, et høyere operasjonstempo, i Norge og norske nærrområder og i øvrige utenlandsoperasjoner. Dette gir økte kapasitetsutfordringer. Samtidig er det flere viktige positive utviklingstrekk knyttet til alliert samvirke

både mht. NATO og sentrale allierte. Dette gjelder også samvirke i rammen av totalforsvaret som har en positiv utvikling.

Regjeringens vurderinger av utfordringsbildet, presentert i Meld. St. 10 (2021–2022), består og er ytterligere forsterket. Gjeldende langtidsplan la til grunn en for høy samlet risiko i gjennomføringen, som i økende grad skaper utfordringer og usikkerhet knyttet til den videre utviklingen av Forsvarets operative evne på kort og mellomlang sikt. Dette inkluderer utfordringer knyttet til utvikling og innfasing av nye kapabiliteter, evnen til å beholde og tilføre riktig personell og kompetanse og forsinket realisering av forutsatte effektiviseringsgevinster.

Den negative sikkerhetspolitiske utviklingen ble i løpet av 2022 ytterligere forverret. Dette medførte også en skjerpet årvåkenhet og beredskap i tråd med nasjonalt og alliert planverk. Som del av dette ble det blant annet foretatt målrettet prioritering av Forsvarets operative innsats for å beskytte norsk energiproduksjon i tett samvirke med allierte og sivile aktører, samt å understøtte tiltak for økt beredskap, herunder økt forsyningsberedskap. Samtidig som Forsvarets beredskap har blitt skjerpet, har Forsvaret støttet Ukrainas forsvarskamp gjennom trening av ukrainske styrker og donasjoner av materiell. Støtte til Ukraina bidrar til å styrke Norges sikkerhet, men kan også påvirke egen operativ evne på kort sikt. Forsvarssektorens samlede støtte til Ukraina er nærmere omtalt under kapittel 3.1.2.

Under gjøres en nærmere vurdering av den nåværende nasjonale evnen langs beredskapsdimensjonen, målrettede daglige operasjoner, evnen til å utnytte og samvirke med NATO, andre allierte og aktørene i totalforsvaret, samt status i videreutviklingen av den nasjonale evnen i tråd med målsettingene i langtidsplanen.

3.1.1 Målrettede daglige operasjoner

Forsvaret skal operere kontinuerlig for å være til stede med relevante kapasiteter i prioriterte områder og integrert i alle domener. Økt tilstedeværelse og aktivitet i nord er høyt prioritert. Trening og øving er en sentral del av kontinuerlige operasjoner og bidrar til tilstedeværelse, integrasjon med allierte, oppbygging av relevant beredskap, samt vedlikehold og utvikling av Forsvarets operative evne. Den kontinuerlige innsatsen omfatter også Forsvarets deltakelse i operasjoner utenfor Norge. Disse aktivitetene bidrar til norsk og alliert sikkerhet, alliert samhold og internasjonal stabilitet.

Nasjonale operasjoner

Forsvaret av Norge er en kontinuerlig og helhetlig aktivitet hver dag for vern om norsk sikkerhet og norske sikkerhetsinteresser. Forsvaret bidrar til dette gjennom å forstå våre omgivelser og operasjonsmiljøet, operere kontinuerlig og være til stede med relevante kapasiteter i prioriterte områder og alle domener. Dette innebærer at Forsvaret må ha evne til tidsriktig og tilstrekkelig tilstedeværelse for å kunne beskytte og fremme norske sikkerhetsinteresser, herunder utøve overvåking og informasjonsinnhenting, episode- og krisehåndtering, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, kontraterroroppdrag, luftmilitær beredskap samt støtte opp under samfunnssikkerheten.

Videre er alliert tilstedeværelse i det daglige, og norsk evne til å operere sammen med allierte styrker, helt sentralt for Norges og NATOs samlede avskrekkings- og forsvarsevne. Som del av dette er tidsriktig og tilstrekkelig tilgang på relevante kapasiteter for samvirke og koordinering med allierte viktig for nasjonal innflytelse på alliert aktivitet i våre nærområder, og en forutsetning for en kombinasjon av avskrekkende og stabiliserende effekter som sikrer norske interesser og suverenitet.

Forsvaret har økt både operativ aktivitet og tilstedeværelse i prioriterte områder de siste årene, herunder som følge av en forverret sikkerhetspolitisk situasjon. Dette inkluderer forbedring tilknyttet mer målrettet trening og øving av relevant alliert og nasjonalt planverk, samt evnen til alliert samvirke og integrasjon i våre nærområder. Samlet medfører dette økt belastning på strukturen som helhet, inkludert ytterligere press på materiell- og personelltilgjengelighet. Økt operasjonstempo over tid medfører blant annet personellmangel på kritiske områder, samt større behov for vedlikehold av materiellet. Dette er blant annet en betydelig risiko i Sjøforsvaret. Kombinert med noe redusert tilgjengelighet på grunn av generasjonsskifte innenfor en rekke kapabiliteter, utfordrer dette til tider Forsvarets egne evner til effektiv oppgaveløsning.

Den sikkerhetspolitiske situasjonen forsterker behovet for at Forsvaret må ha evne til tidsriktig tilstedeværelse med relevante kapasiteter i prioriterte områder for å verne om norske interesser og sikkerhet. Samlet sett har evnen til å gjennomføre daglige nasjonale operasjoner i 2022 og 2023 vært på et tilfredsstillende nivå, og Forsvaret har opprettholdt tilstedeværelse i prioriterte områder samt bidratt til fellesoperativ situasjonsforståelse

gjennom perioden. Som tidligere bidrar etterretningsdrevne operasjoner og god planlegging til god måloppnåelse. Varierende tilgjengelighet på kapasiteter særlig i det maritime domenet har like fullt medført enkelte avvik, mens økt alliert tilstedeværelse i våre nærområder har bidratt positivt til måloppnåelsen. Koordinering av alliert tilstedeværelse har vært god, og tilpasses jevnlig for å ivareta norske interesser. Samtidig er det økende risiko for at ytterligere svekket kapasitet i det maritime domenet vil påvirke måloppnåelsen negativt.

Hendelsen med gassrørledningene i Østersjøen understreker betydningen og sårbarheten for norsk olje- og gassproduksjon, herunder kritisk undersjøisk infrastruktur. Forsvaret foretok i denne sammenheng nødvendige, operative prioriteringer for å øke beskyttelsen av slik infrastruktur, herunder i tett samarbeid med allierte, gjennom samvirke og bistand til Politiet, og med godt samarbeid med relevante sivile aktører. Forsvaret har samarbeidet tett med NATOs maritime hovedkvarter MARCOM som ansvarlig for koordinering av alliert aktivitet i Nordsjøen. Under MARCOM ledelse har flere nasjoner bidratt med overvåking av Nordsjøen med fartøyer og maritime patruljefly.

Trening og øving er en sentral del av Forsvarets kontinuerlige operasjoner. Det er også en viktig forutsetning for at den norske forsterkningsmodellen er troverdig, og krever utstrakt evne til å understøtte alliert trening og øving. Det siste året har Forsvaret gjennomført regelmessig trening og øving nasjonalt og i en alliert ramme, i Norge og norske nærområder, i tråd med Forsvarets planer. Gitt omprioriteringer av øvingsmidler for å prioritere beredskap har Forsvaret i 2023 like fullt måtte foreta noen nedjusteringer fra opprinnelige planer. Nødvendig øving og trening som understøtter planlegging og gjennomføring av neste års Nordic Response 2024 er opprettholdt. Ut over dette har norske militære kapasiteter deltatt i alliert aktivitet i norske nærområder. Sammen demonstrerer dette norsk evne og vilje til å håndheve suverene rettigheter og forsvare hele landet. Omfattende aktivitet med sentrale allierte, og NATO samlet ved anledninger, er et sentralt element for troverdig avskrekking. Øvelse Joint Viking, som ble gjennomført i mars 2023, underbygger dette.

Regjeringen vil fortsatt prioritere Forsvarets evne til å inneha tilfredsstillende tilstedeværelse og situasjonsforståelse, særlig i nord, herunder for å beskytte og fremme norske sikkerhetsin-

teresser i tett samvirke med allierte. Dette underbygger regjeringens politikk, som omfatter en kombinasjon av avskrekkende og stabiliserende effekter som skal sikre norske interesser og suverenitet, herunder en videreutvikling av forsvarsevnen i nordområdene.

Norske styrker i utlandet

Forsvarets internasjonale innsats er en integrert del av norsk sikkerhetspolitikk. Den allierte dimensjonen er tyngdepunktet i våre forsvarsplaner. Russlands folkerettsstridige angrep på Ukraina, og en stadig mer truende fremtreden i Europa de senere år, har ført til at det er lagt økt vekt på å bidra til NATOs kollektive forsvar. Forsvaret viderefører internasjonal innsats med vekt på bidrag til NATOs kollektive forsvar og innsats som er viktig for våre nærmeste allierte. Videre er innsats i FN-operasjoner viktige bidrag til internasjonal fred og sikkerhet og til en regelstyrt internasjonal orden.

Norge bidrar i NATOs fremskutte nærvær i Baltikum, *enhanced Forward Presence* (eFP). På bakgrunn av Russlands invasjon av Ukraina og den endrede sikkerhetssituasjonen i Europa, økte Norge sin innsats i eFP i februar 2022, og planlegger fortsatt å opprettholde en forsterket norsk innsats. Norge videreførte også småskala kapasitetsbygging i land på Vest-Balkan og i Georgia.

Norge deltar i koalisjonen *Operation Inherent Resolve* (OIR) i Irak. Styrken bidrar til å rådgi og assistere irakiske sikkerhetsstyrker. Norge besluttet også å delta i rådgivningsmisjonen *NATO Mission Iraq* (NMI) og har stilt med et mindre personellbidrag i 2021 og 2022. Det nasjonale logistikelement i Jordan ble videreført. Forsvarets spesialstyrker trente og øvde i Jordan.

Norge har deltatt siden 2021 med et mindre antall stabspersonell i den maritime overvåkningsoperasjonen *European Maritime Awareness in The Strait of Hormuz* (EMASoH) i Hormuzstredet og i den maritime operasjonen *Combined Maritime Force* (CMF) i Bahrain.

Norge stiller fortsatt med et begrenset antall stabspersonell til MINUSMA. Norge videreførte deltakelsen i FN-operasjonene UNTSO (Midtøsten) og UNMISS (Sør-Sudan). Et mindre antall stabspersonell støttet den norske styrkesjefen i UNFICYP (Kypros) i 2021 og 2022, men dette ble terminert i juni 2023. Norge videreførte også et lite personellbidrag til den flernasjonale observatørstyrken MFO i Sinai, som overvåker Camp David-avtalen av 1979.

3.1.2 Militær støtte til Ukraina

Russlands angrep på Ukraina 24. februar 2022 er et tidsskille. Regjeringen, med bred tilslutning fra Stortinget, besluttet tidlig å bidra med militær støtte til Ukrainas forsvarskamp. Gjennom behandlingen av Innst. 218 S (2022–2023) til Prop. 44 S (2022–2023) sluttet Stortinget seg til at den norske militære støtten til Ukraina er innrettet mot fire hovedområder: 1) Donasjoner av materiell fra forsvarssektoren, 2) Donasjoner av materiell gjennom internasjonalt samarbeid og mekanismer, 3) Donasjoner av materiell anskaffet fra industrien og 4) Trening og opplæring av ukrainske styrker.

Donasjoner av materiell fra forsvarssektoren

Siden 27. februar 2022 har Norge donert materiell fra Forsvarets struktur. Donasjonene omfatter blant annet M72 panservernraketter, Mistral kortholds luftvernmissiler, Hellfire panservernmissiler, M109 selvdrevet artilleri, artillerigranater, herunder i samarbeid med Danmark, MLRS rakettartillerivogner og Arthur artilleriradarer i samarbeid med Storbritannia, Iveco pansrede kjøretøy, kjøretøy til støtte for amerikansk donasjon av NASAMS, Leopard 2 stridsvogner, Leopard bergepanser/ingeniørvogner, transportvogner, utskytingsramper og ildledningssentraler til NASAMS ildenheter, lysforsterkningsutstyr samt store mengder hjelmer, splintvester, vinterklær, sanitetsmateriell og personlige effekter, og det ble i 2023 besluttet å donere et mindre antall kampfly.

Tilskudd og anskaffelser direkte fra forsvarsindustrien

Regjeringen har så langt i 2022 og 2023 besluttet å gi tilskudd for om lag 2,9 mrd. kroner til ulike formål, herunder til det britiskledede *International Fund for Ukraine*, NATOs fond for ikke-dødelig materiell (*Comprehensive Assistance Package – CAP*), til drift av EUs treningsmisjon, tilskudd til Slovakia for donasjon av Zuzana-artilleri sammen med Danmark og Tyskland, samt til Estland for donasjon av Role-2 feltskykehus sammen med Nederland. Som en del av donasjon av stridsvogner er det også besluttet tilskudd til EUs Ukraina-fond (*European Peace Facility, EPF*) innrettet mot stridsvognammunisjon og reservedeler. Direkte fra forsvarsindustrien er det så langt anskaffet vintertrustning og Black Hornet droner fra Teledyne FLIR. Det er videre anskaffet en begrenset mengde personlig bekledning, feltrasjoner, utrust-

ning, og materiell som er donert ifm. trening av ukrainsk personell i Norge og utlandet.

Trening

Norges overordnede tilnærming til trening av ukrainske styrker er innrettet mot: I) Internasjonale treningsinitiativ, som det britiskledede treningsinitiativet Interflex og EUs treningsmisjon (EU MAM), II) Opplæring og trening på systemer som doneres av Norge, og III) Spesialisttrening i Norge innenfor nisjer og kategorier hvor vi har særskilt kompetanse og vårt bidrag vil medføre en styrking av den samlede treningsinnsatsen.

I Interflex har Norge bidratt med personell siden høsten 2022. Dette bidraget er økt fra om lag 70 til om lag 140 personell i 2023. Norge bidrar også med et mindre antall personell til EOD-trening i Litauen i en nordisk ramme. Norge deltar også med et betydelig antall personell i EU MAM. Av donerte systemer har vi bidratt med trening på blant annet M109-artilleri i Tyskland og Norge, Hellfire-missiler, NASAMS-luftvern, artilleriradarer, samt stridsvogner i Polen. Spesialisttrening i Norge er innrettet mot lagførerutdanning, sanitet og skarpskyttertrening.

Økonomisk omfang av militær støtte

Gjennom behandling av Innst. 218 S (2022–2023) til Prop. 44 S (2022–2023) ble det satt av en ramme på 7,5 mrd. kroner til militær støtte til Ukraina i 2023. Gjennom denne behandlingen samtykket også Stortinget til at Forsvarsdepartementet og Utenriksdepartementet kan pådra forpliktelser om sivil og militær støtte gjennom Nansen-programmet for Ukraina innenfor en samlet ramme på 75 mrd. kroner i perioden 2023–2027. Stortinget har tidligere bevilget 400 mill. kroner ifm. revidert nasjonalbudsjett for 2022 og ytterligere 3 mrd. kroner i militær støtte gjennom Stortingets behandling av Innst. 34 S (2022–2023) til Prop. 142 S (2021–2022). For 2023 er det også bevilget 1 mrd. kroner gjennom Stortingets behandling av Innst. 7 S til Prop. 1 S (2022–2023).

Ukrainas behov for militær støtte er omfattende og vedvarende. Det legges derfor opp til å øke rammen for militær støtte til Ukraina til 10 mrd. kroner i 2023. I tråd med samtykket fra Stortinget ifm. behandling av Prop. 44 (2022–2023) vil regjeringen fortløpende vurdere ytterligere donasjoner. Regjeringen vil i tråd med etablert praksis konsultere Stortinget på egnet måte.

3.1.3 Evne til samvirke med NATO og allierte

Operativ evne i fred, krise og krig fordrer evne til å gjennomføre fellesoperasjoner med allierte samarbeidspartnere. Samvirke i rammen av NATO og i tråd med totalforsvarskonseptet er derfor avgjørende for nasjonens samlede forsvarsevne. Effektiv evne til samvirke i krise og krig må planlegges og øves i fredstid. Innsatsen langs disse linjene må skje i et tett samspill, ettersom de står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre og har gjensidig forsterkende effekt.

Forsvaret av norsk territorium mot alvorlige trusler, anslag og angrep skal kunne gjennomføres som integrerte allierte fellesoperasjoner ledet av NATO. Nasjonal håndtering av kriser må derfor sømløst kunne gli over til alliert og kollektivt forsvar. Interoperabilitet og evne til samvirke med NATOs kommandostruktur og allierte styrkebidrag er avgjørende. Forsvaret må tilrettelegge for mottak og understøttelse av allierte forsterkninger, også i fredstid. Planverk for mottak og integrering av allierte forsterkninger på norsk territorium må holdes oppdatert, og må trenes og øves. Den kollektive forsvarsforpliktelsen er gjensidig, og Norge må kunne stille norske styrker til kollektivt forsvar i bi- og multilateral innsats. Dette inkluderer å stille norske styrker til beredskap for NATOs hurtige reaksjonsstyrker, flernasjonale øvelser, beroligelsestiltak, kapasitetsbygging, preventive stabiliseringsoperasjoner, mer tradisjonelle fredsbevarende operasjoner og fredsopprettede operasjoner.

Forsvaret har gjennom 2022 aktivt søkt anledninger til samvirke med allierte, internt i Forsvaret og med totalforsvaret. Samarbeid med allierte land, både i en bilateral og en multilateral ramme, er en viktig del av den allierte dimensjonen i forsvaret av Norge. For å legge til rette for alliert forsterking er det avgjørende å styrke det operative samarbeidet med nære allierte i norske nærrområder, også i fredstid. Trening og øving er derfor viktig for at Forsvaret skal være best mulig forberedt på å håndtere krise og krig sammen med allierte. Den allierte aktiviteten i Norge og i våre nærrområder i 2022 og 2023 har gitt mange anledninger til samvirke. Øvelser som *Cold Response* i 2022, *Joint Viking* og *Arctic Challenge Exercise* i 2023 bidrar til å demonstrere alliert samhold og utvikler evne til å operere sammen på tvers av domener. Øvelsene underbygger også avskrekking mer direkte, ved å demonstrere alliert evne

og vilje til samvirke i våre nærrområder. Betydningen av alliert deltakelse er spesielt tydelig i en tid der NATO har sitt primære fokus på forsterkning av Øst-Europa for å berolige medlemsland som grenser til Ukraina, eller til Russland og deres allierte. Planverk for mottak og integrering av allierte forsterkninger på norsk territorium er nylig oppdatert. Den økte allierte tilstedeværelsen i norske nærrområder har bedret evnen til koordinering og samvirke. Dette inkluderer samvirket nasjonalt mellom F-35 og andre sentrale kapasiteter i Forsvaret, og med allierte. Samtidig er det økende risiko tilknyttet begrensninger i samvirke grunnet utfordringer med interoperabilitet innenfor IKT-området. Dette var også en av hovedutfordringene som ble tatt opp i Riksrevisjonens undersøkelse av Forsvarets informasjonssystemer til bruk i operasjoner. Forbedringer på dette området er planlagt utbedret på sikt gjennom IKT-programmene Mast og Mime. Forsvaret rapporterer også at det høye kostnadsnivået for allierte ved trening og øving i Norge i økende grad representerer en risiko som kan utfordre ønsket omfang av alliert trening og øving. Tiltaket i Prop. 78 S (2021–2022) tilknyttet utviklingen av Akkasæter, som base for allierte styrker som trener i Norge, bidrar til å redusere denne sårbarheten. Videre ga Forsvarsdepartementet i 2022 et oppdrag til Forsvaret og Forsvarsbygg om å kartlegge hvordan utgiftene for allierte som trener og øver i Norge kan reduseres. Med bakgrunn i dette arbeidet har departementet i 2023 iverksatt tiltak for hurtig anskaffelse, hvor primærfokuset var å etablere fleksible løsninger eid av forsvarsektoren for å redusere oppholdsutgifter for allierte. Dette tiltaket vil fremskaffe om lag 4 200 sengeplasser med tilhørende fasiliteter, og vil bidra til å redusere kostnadsnivået for våre allierte og til å redusere Forsvarssektorens sårbarhet for EBA ved krise og krig.

Finsk, og snart svensk medlemskap, i NATO er positivt for Norge og alliansen. Det er behov for å legge til rette for integrasjon og evne til samvirke, samt oppdatere nasjonalt og alliert planverk i lys av nye medlemsland. Den neste store øvelsen er Nordic Response 2024, som vil inngå som en del av NATOs Steadfast Defender 2024. Sveriges forestående medlemskap i NATO og Finlands medlemskap gjør at det vil være naturlig å utvikle denne øvelsen for best mulig utnyttelse av potensialet som ligger i felles nordisk forsvarsplanlegging.

3.1.4 Evne til samvirke og utvikling i totalforsvaret

Samvirke i rammen av totalforsvaret er avgjørende for nasjonens samlede forsvarsevne og må planlegges og øves i fredstid. Det er viktig at Forsvaret har tilgang på nødvendig sivil støtte i form av varer, tjenester og infrastruktur for hele den nasjonale styrkestrukturen og allierte forsterkningsstyrker samtidig. Med håndtering av flere hendelser og gjennomføring av øvelser de siste årene har dialog og samordning mellom sivile og militære aktører på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå vært avgjørende. I 2022 har Forsvaret og sivile aktører samarbeidet tett i forbindelse med den nasjonale håndteringen av Russlands fullskala invasjon av Ukraina og tilhørende sikkerhetspolitiske situasjon. Samarbeidet har blant annet vært knyttet til å legge til rette for felles situasjonsforståelse og koordinering i forbindelse med iverksettelse av beredskapstiltak i Nasjonalt beredskapssystem. Også skjerpelsen av beredskapen på norsk sokkel har innebåret tett koordinering mellom Forsvaret og sivile aktører, noe som har bidratt til styrking av sivilt-militært samarbeid i rammen av totalforsvaret. Forsvaret har i løpet av 2022 også bistått det sivile samfunn, blant annet til politiets sikring av landanlegg for olje og gass høsten 2022. I starten av 2022 bistod Forsvaret med covid-19-vaksinering i en rekke kommuner som følge av økt smittespredning, og Forsvarets innsats var tett koordinert med sivile myndigheter.

I øvelsen Cold Response 2022 ble elementer av totalforsvaret øvet, noe som videreutviklet evnen til samvirke mellom Forsvaret og sivile aktører. Forsvaret har gjennom 2022 også fortsatt å systematisere og konkretisere sine behov for støtte fra sivile aktører i krise og krig. Forsvaret har også fortsatt utviklingen og utrulling av rekvisisjonsordningen. Forsvarets samarbeid med Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og statsforvalterne har blitt videreutviklet gjennom pågående aktiviteter og faste møtearenaer i 2022. Øvelser og samhandling i rammen av totalforsvaret er et kontinuerlig arbeid som også blir viktig i 2024 for å opprettholde og styrke evnen til å ivareta både stats- og samfunnssikkerheten.

Evne til å kommunisere på graderte plattformer med sivile aktører er avgjørende for gjensidig støtte og samarbeid i totalforsvaret. Omforent og helhetlig situasjonsforståelse er et ledd i dette og ligger til grunn for vurderinger om bruk av samfunnets ressurser i rammen av totalforsvaret. Informasjonsdeling og bruk av kunnskap på tvers

av sektorer er således viktig for regjeringens videre arbeid med å bedre den helhetlige nasjonale situasjonsforståelsen.

Det er under utarbeidelse en forskrift hjemlet i forsvarsloven om bistand fra Forsvaret til andre offentlige myndigheter enn politiet og til andre beredskapsaktører. Forskriften var på høring våren 2022. Forskriften skal presisere hva slags bistand Forsvaret kan gi og prosedyrene for støtte. Forskriften er en parallell til instruksjonen om Forsvarets bistand til politiet. Samarbeidet mellom Forsvaret og politiet om blant annet bruk av helikopterressurser videreføres i 2024.

3.1.5 Beredskap og evne til operasjoner i krise og væpnet konflikt

Forsvaret av norsk territorium vil involvere NATO allerede i den innledende fasen, og skal kunne gjennomføres som integrerte allierte fellesoperasjoner ledet av NATO. Forsvarsforpliktelsen er gjensidig, og Norge må også kunne stille styrker til kollektivt forsvar av allierte. Alliert planverk og evne til samvirke med NATOs kommandostruktur og styrker relatert til kollektivt forsvar av Norge og allierte er derfor avgjørende for forsvaret av norske sikkerhetsinteresser. Sikkerhetssituasjonen understreker betydningen av å styrke evnen til samvirke med allierte styrker, herunder evnen til å ta imot og understøtte våre allierte, også i fredstid. Mottak av og understøttelse til allierte er også avhengig av sivil støtte i rammen av totalforsvaret. Bilateralt samarbeid med nære allierte er også en nødvendig del av den allierte dimensjonen i forsvaret av Norge. I denne sammenheng er evnen til samvirke med relevante styrker fra USA og Storbritannia særlig viktig. Med et samlet Norden i NATO vil også et forsterket nordisk samarbeid få økt betydning.

Innenfor disse overordnede rammene handler Forsvarets beredskap om å være klar til strid på rett tid, på rett sted og med rett kapasitet, og utgjør Forsvarets evne til å respondere hurtig og adekvat innenfor angitte klartider og med tilstrekkelig utholdenhet. Troverdige beredskap bidrar også til mer effektiv og troverdig avskrekking. Samtidig er beredskapsklare avdelinger med kompetent personell og riktig materiell fundamentet for god evne til allierte fellesoperasjoner i krise og krig. Robust beredskap krever videre at Forsvaret innehar et tilgjengelig, oppdatert, øvd og avstemt operativt planverk, samt evne til alliert mottak og understøttelse i tråd med planverket.

Beredskapen er samlet sett blitt styrket gjennom 2022 gjennom blant annet målrettet samvirke

med allierte, videreutvikling av planverk og krigsoppsettingsplaner, og klartidene har for deler av strukturen blitt redusert. Samtidig er det fremdeles utfordringer, og det vil kreve en omfattende satsing for å oppnå en vesentlig forbedring, spesielt innenfor utholdenhet og ammunisjon. Det er videre gjort tiltak for å innhente etterslep i vedlikehold, reservedeler og oppbygging av beredskapslager, og regjeringen forventer at den positive utviklingen vil fortsette i 2024. De største utfordringene knytter seg til materielltilgjengelighet, inkludert tilgang på reservedeler, forsyningsberedskap, operasjonsutholdenhet og personelltilgang, som gjør at deler av styrkestrukturen ikke møter fastsatte krav. Utfordringene forsterkes av en marginalt bemannet struktur og aldrende materiell, spesielt i Sjøforsvaret. Det er også behov for å styrke evnen til alliert mottak, inkludert infrastruktur, da evnen til å understøtte alliert mottak er mindre tilfredsstillende, blant annet på grunn av store avvik mellom behov og tilgjengelig infrastruktur. Forsvaret har i samarbeid med Forsvarsbygg et økende fokus på å etablere nødvendig infrastruktur for alliert mottak.

Ved Stortingets behandling av Innst. 270 S (2021–2022) til Prop. 78 S (2021–2022) ble Forsvaret tildelt ekstra midler for blant annet å styrke beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet i krise og krig, samt økt treningsnivå. Forsvaret rapporterer at midlene er benyttet til blant annet å anskaffe prioriterte ammunisjonsstyper, personlig utrustning, drivstoff og annet kritisk materiell, inkludert reservedeler. Midlene er forpliktet og effekter av investeringene forventes å komme mot slutten av 2023 og i 2024. I tillegg styrket Forsvaret sin tilstedeværelse gjennom målrettede daglige operasjoner i nord. HV fikk et betydelig økt kompetansenivå ved at alle innsatsstyrker har økt treningsmengden og at hele områdestrukturen øvde i 2022. Hæren oppnådde et tilfredsstillende nivå på trening i 2022 som følge av økte rammer. I tillegg er Forsvarets evne til mottak og understøttelse av allierte styrket gjennom en utbedring av flyoperative flater, etablering og utvikling av Akkasæter leir som treningsbase for allierte i Norge, etablering av lagringshaller for materiell på Bardufoss og annen mobil infrastruktur. Disse tiltakene bidrar også til å redusere Forsvarssektorens sårbarhet knyttet til EBA behov knyttet til beredskap i Indre Troms.

Som en følge av sikkerhetssituasjonen har Forsvaret i 2023 omprioritert midler for å øke beredskapen. Dette skal øke beholdninger av reservedeler for økt materielltilgjengelig og forsyningsberedskap, anskaffelser av IKT-materiell for

å bedre sikkerhetstilstanden og en mindre styrking innenfor personell- og kompetanseområdet. Omprioriteringen har medført en reduksjon i øvingsvirksomhet i luft- og landdomenet samt sentralt finansiert øving. Samtidig har det vært sentralt å sikre at reduksjon i aktivitet ikke skal medføre manglende evne til ivaretagelse av NATO-forpliktelse og minimum av kompetanse nødvendig for regenerering av operativ evne.

Donasjon av materiell til Ukraina kan påvirke Forsvarets operative evne på kort sikt, men skal ikke gå ut over en tilstrekkelig nasjonal respons-evne. Helhetlige vurderinger av konsekvensene for Forsvarets operative evne ligger til grunn for beslutninger om donasjoner. Forsvaret rapporterer at donasjoner foreløpig ikke har påvirket forsvarevnen Dette betinger fortsatt oppfølging av nødvendige gjenanskaffelser av relevant materiell. Donasjonene har like fullt påvirket materiellvedlikehold noe, da personell har måttet prioritere reparasjon og klargjøring av donert materiell foran planlagt vedlikehold av hovedmateriell.

3.1.6 Langsiktig kapabilitetsbygging

Forsvaret skal fase inn en rekke nye strukturelementer og gjennomføre flere oppgraderinger av eksisterende kapasiteter de neste årene. Den planlagte strukturutviklingen krever samtidig utvikling innenfor områdene materiell, personell og kompetanse, IKT og EBA. Det er usikkerhet og mulige utfordringer med å nå de planlagte milepælene i årene fremover. Dette skyldes i hovedsak kostnadsøkninger og forsinkelser, som også delvis skyldes en svakere gjennomførings-evne enn forutsatt. Videre er vedlikeholdsetterslepet og underdekning av EBA i hele sektoren betydelig, noe som utfordrer oppnåelsen av flere milepæler for strukturutvikling til forutsatt tid og kostnad fremover. Som det fremgår av Meld. St. 10 (2021–2022) er det en betydelig risiko og usikkerhet knyttet til gjennomføringen av langtidsplanen på kort og mellomlang sikt. Gjennomføringen av tiltak fra tidligere planer er på etterskudd på flere felter, og gjennomføringen av inneværende plan har også avdekket behov for å vurdere justeringer av enkelte planforutsetninger.

Hæren

De største strukturutviklingstiltakene i Hæren i gjeldende langtidsplan er mekanisering av 2. bataljon og etablering av en fjerde mekanisert bataljon i Brigade Nord, samt etablering av Finnmark landforsvar med oppbygging av Porsanger

bataljon og videreutvikling av Grensevaktene. Mekanisering av 2. bataljon er forsert med tilgjengelig CV90-materiell fra Brigade Nord styrkestruktur. Nye artilleriskyts og nytt kampluftvern er under etablering. Samtidig mottar Hæren nye pansrede kjøretøy gjennom pågående materielle prosjekter, og det er inngått kontrakt for leveranse av 54 stridsvogner i perioden 2026–2027. Porsanger bataljon er etablert med en bataljonsledelse, en kavalerieskadron og støtteelementer. Ved Garnisonen i Sør-Varanger er Jegerkompaniet etablert, mens kampstøttekompaniet vil bygges opp frem mot 2026.

For den videre strukturutviklingen i Hæren er det avdekket et større etterslep på vedlikehold og fornyelse av EBA som vil påvirke den videre utviklingen av Brigade Nord og Finnmark landforsvar. Dette gjelder blant annet tjenestesteder som Skjold, Porsangmoen og Setermoen. Strukturutviklingen har en gjensidig avhengighet mellom tilgjengeliggjort EBA, tilførte materielle systemer og bemanning med rett kompetanse. Samlet innebærer det en betydelig risiko og usikkerhet relatert til strukturutviklingen. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en vurdering av hvordan Hæren bør videreutvikles i ny langtidsplan for forsvarssektoren.

I tillegg til strukturutviklingen er videreutviklingen av rekruttutdanningen en viktig oppgave for Hæren. Det er i Prop. 118 S (2022–2023) gjort rede for arbeidet med etablering av ny felles rekruttskole på Terningmoen. Forsvarssjefen har i Fagmilitært råd juni 2023 gjort fornyede vurderinger av Forsvarets rekruttutdanning. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om den fremtidige innretningen av rekruttutdanningen i lys av disse anbefalingene i den kommende langtidsplan for forsvarssektoren.

Sjøforsvaret

Sjøforsvaret har en aldrende struktur og en vedvarende utfordring knyttet til teknisk tilgjengelighet på fartøyene. Det er derfor planlagt flere oppgraderingsprosjekter på eksisterende fartøyer i årene fremover. Levetidsforlengelse av Skjold-klassen korvetter pågår og vil fortsette i perioden frem mot 2025, noe som vil muliggjøre videreføring av korsettene frem mot 2030. Nansen-klassen fregatter skal også gjennomgå levetidsforlengelse for å kunne holdes operative inntil midten av 2030-tallet, men det er usikkerhet og risiko rundt kostnader for levetidsforlengelsen. Oppgraderingen av fregattene vil ses i sammenheng med innfasing av ny overflatestruktur. Fire nye ubåter planlegges

innfaset fra slutten av 2020-tallet, og Ula-klassen ubåter skal oppgraderes for å kunne opprettholde kapasiteten frem til de nye ubåtene er innfaset. Videre er Jan Mayen-klassen kystvaktfartøy i ferd med å erstatte Nordkapp-klassen. De to første fartøyene tas i bruk i 2023, mens det tredje fartøyet overleveres i 2024. Det vil gjennomføres oppgraderingstiltak for å videreføre KV Harstad og Norene-klassen ut levetiden til etter 2030.

Fire Alta- og Oksøy-klassen minerydderfartøyer skal erstattes av autonome mineryddesystemer mot slutten av 2020-tallet. Grunnet kostnadsøkninger er det usikkerhet knyttet til hvilken kapasitet som vil la seg realisere. Tiltak for å opprettholde eksisterende kapabilitet frem mot ny minerydderkapasitet går i henhold til plan. Som følge av usikkerhet rundt fremtidig kapasitet kan det bli nødvendig å videreføre eksisterende fartøyer lenger enn forutsatt.

Luftforsvaret

Luftforsvaret fortsetter den omfattende implementeringen av nytt materiell med tilhørende moderniserings- og omstillingsprosesser. F-35 ivaretar NATO-beredskap fra Evenes, og arbeidet mot å nå full operativ kapasitet fortsetter. Erfaringene med driftssettingen av F-35 så langt har gitt ny innsikt i hvilke personell- og materielle ressurser som kreves for å kunne oppnå effektiv drift og ønsket operativ evne så tidlig som forutsatt. På bakgrunn av dette er det iverksatt flere tiltak for å styrke den nasjonale driftsorganisasjonen og øke tilgangen på teknisk understøttelse. Dette inkluderer et styrket samarbeid med strategiske samarbeidspartnere.

Innfasingen av AW101 til erstatning for Sea King fortsetter og planlegges fullført i 2024. P-3 Orion er erstattet av P-8 Poseidon maritime patruljefly på den nye hovedbasen for maritime patruljefly på Evenes. Forsvaret har oppnådd initiell operativ kapasitet med P-8, og alle fem fly er mottatt fra leverandøren.

Regjeringen har besluttet å anskaffe seks MH-60R Seahawk for operasjoner på Kystvaktens helikopterbærende fartøyer. Det er planlagt med innfasing i perioden 2027–2029. Helikoptrene vil lokaliseres på Bardufoss og driftes av 337-skvadronen. Luftforsvaret etablerer en forskuttert skvadronsledelse på Bardufoss i 2024 som en overbygning til organisasjonen som skal operere fremtidig helikopterkapasitet til støtte for Hæren.

Regjeringen har iverksatt flere tiltak for å øke den generelle helikopterkapasiteten til Hæren.

Forsvaret etablerer en skvadronsledelse på Bardufoss som er operativ fra første kvartal 2024. Forsvaret skal også etablere to vedlikeholdsdokker for Bell 412 på Bardufoss i 2023 og 2024 for teknisk støtte. Disse tiltakene vil tilrettelegge for helikopteraktivitet i nord og øke flytimeproduksjonen. Regjeringen har i tillegg iverksatt forprosjekt for oppgradering av ni Bell 412 tiltenkt Hæren, og skilt det ut av prosjekt for ny helikopterkapasitet. Prosjekt for oppgradering av Bell 412 vil fremmes for Stortinget etter gjennomført forprosjekt. Nye helikoptre til Forsvarets spesialstyrker skal vurderes i arbeidet med ny langtidsplan for Forsvaret. Videre pågår det arbeid med å modernisere Forsvarets luftvernstruktur, fornye luftromssensorene, øke evnen til å lede luftoperasjoner og endre deler av Luftforsvarets utdanningsvirksomhet. Det er fortsatt utfordringer knyttet til materielltilgjengelighet på NASAMS, noe som kan påvirke måloppnåelsen fremover.

Sjef Luftforsvaret med et tilpasset stabselement har flyttet fra Rygge til Reitan ved Bodø. Flyttingen ble gjennomført som en følge av Stortingets vedtak, og medfører at sjef Luftforsvaret er samlokalisert med *Norwegian Air Operations Center* (NAOC).

Heimevernet

Heimevernet (HV) har utført bistandsoppdrag til støtte for politiet med vakthold på landbasert olje- og gassinfrastruktur. HV har også bidratt med utdanning og trening av Ukrainske soldater. Bemanningen i Heimevernet er styrket for å bedre robustheten i HV-staben og ivaretaelsen av territorielt ansvar. Områdestrukturen i HV styrkes i 2023 fra 37 000 til 37 500 soldater. HV er også tilført et mindre antall båter for styrkebeskyttelsesoppdrag i fredstid for allierte fartøyer. Kapasiteten til desentralisert lagring av utstyr og materiell for hurtig respons vil styrkes de neste årene gjennom egne prosjekter. Videre er HV styrket for at hele områdestrukturen kan trene årlig, og HV er gitt økte rammer for å styrke kompetanseutviklingen i virksomheten.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker videreutvikles for å øke evnen til spesialoperasjoner i hele konfliktspekteret, herunder også spesialstyrkenes unike rolle som strategisk og fellesoperativ tilrettelegger. Styrking av det trilaterale spesialstyrkesamarbeidet med USA og Storbritannia er en viktig del av dette. Utviklingen av nasjonalt spesia-

loperasjonssenter (NSOS) for økt evne til taktisk ledelse av spesialoperasjoner pågår. Arbeidet med å etablere en ny maritim *Special Operations Task Group* (SOTG) med full operativ evne innen utgangen av 2026 går i henhold til planen. I tråd med Stortingets tidligere beslutninger fortsetter Forsvaret arbeidet med å øke evnen til å gjennomføre spesialoperasjoner med Bell 412 gjennom å videreutvikle og integrere *Special Operations Aviation Squadron* (SOAS – 339 skvadron) og *Special Operations Air Task Group* (SOATG) som del av Forsvarets spesialstyrker. Disse luftavdelingene vil gi Forsvarets spesialstyrker økt evne til å løse sine militære oppgaver både nasjonalt og internasjonalt, i tillegg til å øke spesialstyrkenes evne til å bistå andre etater og sektorer med relevante kapasiteter.

Øvrige driftsenheter

Overordnet går styrkingen av de øvrige driftsenhetene i henhold til planen. Forsvarets leir på Kjeller skal avvikles innen utgangen av 2026 gjennom en gradvis frigjøring av arealet. Det legges opp til en avvikling eller utflytting av Forsvarets virksomheter på Kjeller frem mot utløpet av 2026, og det vurderes ulike relokaliseringssløsninger for virksomheter som skal videreføres.

Den planlagte styrkingen av Forsvarets sanitets evakueringskapasitet og etableringen av et sanitetsledelselement på bataljonsnivå går som planlagt og forventes gjennomført innen utgangen av 2028. Oppbyggingen av IKT-responsmiljøet, som skal ha ansvar for sikkerhetsmessig overvåking av forsvarssektorens IKT-systemer, er i utvikling og følger planen mot å nå full operativ kapasitet i 2024. Etableringen av en kadrebasert mottaks- og transportbataljon (RSOM-bataljon) som felleselement for hele Forsvaret har startet og planlegges å være etablert i 2026.

3.1.7 Forutsetninger for utvikling av nasjonal forsvarsevne

Langsiktig utvikling av forsvarsevnen forutsetter omfattende modernisering av forsvarssektoren. I tillegg til økt evne til effektiv ressursbruk innebærer dette å integrere relevante tema knyttet til bærekraft, teknologi, innovasjon og prosessforbedringer i hele spekteret av sektorens arbeid. Ut over å løse eget samfunnsoppdrag, skal forsvarssektoren bidra til at Norge oppnår sine forpliktelses til FNs bærekraftsmål, jf. utfyllende rapportering på bærekraftsmålene i del III, 10. Oppfølging av FNs bærekraftsmål. Forsvarssektoren bidrar

blant annet til bærekraftsmål 16 «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner», 5 «Likestilling og mangfold» og alle mål som gjelder klima og miljø, forbruk og produksjon.

3.1.7.1 Videreutvikling av IKT

Forsvarets evne til å utnytte ny teknologi er avgjørende både for nasjonal operativ evne og for virksomhetsutviklingen i Forsvaret. Som omtalt i Meld. St. 10 (2021–2022) har forsvarssektoren over tid hatt et forbedringspotensial knyttet til IKT-styring, kompetanse og modenhet på organisatorisk nivå. Det er også utfordringer knyttet til IKT-sikkerheten i sektoren. Riksrevisjonen har i sine undersøkelser av Forsvarets informasjonssystemer for kommunikasjon og informasjonstveksling i operasjoner (Dokument 3:3 (2022–2023)) pekt på flere av disse utfordringene.

Sikkerhetstilstanden for Forsvarets informasjonssystemer er bedret gjennom 2022 og 2023. Arbeidet med å bedre tilstanden på dagens systemer er styrket i 2023 og det er iverksatt tiltak for å ivareta kritisk modernisering og ivaretagelse av sikkerheten i eksisterende informasjonssystemer. Utviklingen av Forsvarets IKT-responsmiljø bidrar i tillegg til forbedret sikkerhetsmessig overvåking av informasjonssystemene.

Forsvarsdepartementet utga i 2019 IKT-strategi for forsvarssektoren. Til grunn for tiltaksområdene i strategien ligger en grundig analyse av utfordringsbildet innenfor IKT-området i forsvarssektoren. Den strategiske styringen av IKT i sektoren har siden 2021 ligget til Forsvaret. Det er imidlertid fortsatt uklarheter knyttet til roller, ansvar og myndighet på IKT-området mellom Forsvarsmateriell og Forsvaret. I rammen av regjeringens tillitsreform har Forsvarsdepartementet igangsatt arbeid med en styringsmodell for forsvarssektoren som skal tydeliggjøre roller og ansvar i sektoren. Dette inkluderer å rydde opp i roller og ansvarsdelingen mellom etatene, slik at Forsvaret kan bli i stand til å håndtere ansvaret for strategisk IKT-styring. I 2023 har Forsvarsdepartementet besluttet føringer for videreutvikling av IKT i sektoren. Formålet er at IKT-virksomheten i sektoren skal innrettes og styres for å utvikle og utnytte IKT slik at det gir mest mulig effekt for å løse Forsvarets oppgaver.

IKT-området i sektoren er preget av utvikling og omfattende satsinger på nye og fremvoksende teknologier som vil kunne påvirke fremtidig forsvarsevne. Strategiske partnerskap og mer smidig utvikling og anskaffelse av IKT for rask anvendelse av ny teknologi er blant hovedgrepene som

skal bidra til større operativ effekt på området. Virksomhetsprogrammet Mime står sentralt i å utbedre flere av de samvirkeutfordringene som riksrevisjonene peker på i sin rapport. Forsvaret er i gang med de to første leveransebølgene for program Mime kampnær IKT. Forsvaret arbeider også med å modernisere forsvarssektorens IKT-plattformer og gi forsvarssektoren tilgang på moderne tjenester på alle graderingsnivå. Det er forsinkelser knyttet til både utviklingen av kampnær IKT og moderniseringen av Forsvarets plattformer. Se nærmere omtale av program Mime i del II, 6. Nærmere omtale av bevilgningforslagene mv., kapittel 1760, post 45.

Tiltakene i IKT-strategien, herunder det igangsatte arbeidet med å avklare roller, ansvar og myndighet og moderniseringen av Forsvarets IKT, er omfattende og strekker seg over tid. Det innebærer gjennomgående endringer både i Forsvarsdepartementet og i etatene når det gjelder hvordan forsvarssektoren forvalter, utvikler, investerer og styrer innenfor IKT-området. Forsvarsdepartementet arbeider videre for å øke gjennomføringsevnen med utgangspunkt i IKT-strategien.

3.1.8 Modernisering og effektivisering

Gjennom behandlingen av inneværende langtidsplan la Stortinget til grunn at forbedring og effektivisering av sektoren skal frigjøre minst 1,9 mrd. 2020-kroner innen 2024 som delvis inndekning for nye satsinger i forsvarssektoren. I tillegg skal det frigjøres ytterligere om lag 400 mill. kroner som følge av manglende ressursfrigjøring i perioden 2017–2020.

Det er i perioden arbeidet systematisk med forenkling og standardisering av prosesser, samt samling og spesialisering av kompetanse i stabs- og støttefunksjoner. I det videre løpet vil teknologisk transformasjon, gjennom nye tjenester, plattformer og infrastruktur, være sentralt. Dette arbeidet har som mål å skape kvalitative og kvantitative gevinster og frigjøre ressurser som en del av målsettingen om økt operativ evne.

Det er imidlertid fortsatt uklarheter knyttet til roller, ansvar og myndighet mellom Forsvarsmateriell og Forsvaret. I rammen av regjeringens tillitsreform har Forsvarsdepartementet igangsatt arbeid med en styringsmodell for forsvarssektoren som skal tydeliggjøre roller og ansvar i sektoren. Det er i 2023 tatt beslutninger om roller, ansvar og myndighet når det gjelder anskaffelser og vedlikehold. Det legges opp til at anskaffelsesmiljøet i Forsvarets logistikkorganisasjon flyttes

til Forsvarsmateriell, og kategoristyring blir det gjeldende prinsippet for anskaffelser. Forsvarsbygg vil fortsette å ha ansvar for anskaffelser innenfor eiendom, bygg og anlegg. Ny anskaffelsesorganisasjon iverksettes i januar 2024. Det er videre fattet prinsippbeslutninger som betyr at Forsvaret får et helhetlig ansvar med tilhørende myndighet for hele verdikjeden innenfor vedlikehold av materiell i driftsfasen. Forsvaret kan fortsatt benytte Forsvarsmateriell for å løse ulike oppgaver i vedlikeholdskjeden, og skal derfor sammen med Forsvarsmateriell gjennomgå de ulike materiellsystemene i sektoren for å utrede hvilken vedlikeholdsmodell som skal velges for det enkelte system.

Forsvarsstaben vil iverksette ny organisasjon høsten 2023. Staben er redusert og restrukturert for å styrke virksomhetsstyring og virksomhetsutvikling. Kompetanseutvikling og nye måter å jobbe på er de viktigste verktøy for å oppnå de kvalitative effektene. Restrukturering av Forsvarsstaben og samling av økonomifunksjonene er viktige forutsetninger for å lykkes med styringsreformen i sektoren.

Forsvarets økonomifunksjoner skal samles organisatorisk fra høsten 2023 med ledelse lokalisert i Bergen, og et avdelingskontor i Indre Troms. Noen årsverk er lokalisert ved ulike driftsenheter for å ha god kontakt med avdelingene, som for eksempel hos Hæren på Bardufoss, Sjøforsvaret ved Håkonsvern i Bergen og Heimevernet på Elverum. Tiltaket vil gi mer helhetlig styring og bedre økonomikontroll i Forsvaret.

Forsyningstjenesten moderniseres. I 2023 er det ryddet i ukurante lagerbeholdninger, som før arbeidet startet hadde en estimert ukurans på om lag 40 pst. Forsvaret vil få bedre kontroll og styring på lagerbeholdningene ved å forbedre planverk og masterdata. Sentrallagre er etablert i Nord-Norge og Sør-Norge og systemene for utlevering av personlig bekledning og utstyr er effektivisert. Målet med prosjektet er å drive forsyningstjenestene mer kostnadseffektivt og bedre tilpasse tjenestene til dagens og fremtidens operative behov.

Det tas sikte på at alle HR-funksjonene i Forsvaret vil organisatorisk samles under Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS). De ansatte vil stort sett være lokalisert i avdelingene der de er i dag for å sikre virksomhetsforståelse og nærhet til brukerne. Formålet er forenklete prosesser, bedre leveranser og oppnå mer effektiv ressursbruk.

Det pågår et samarbeid med Kunnskapsdepartementet, Forsvarsdepartementet og Forsvaret om å legge til rette for permanent akkredi-

tering av Forsvarets utdanninger. Akkrediteringer av utdanninger i Forsvaret er identifisert som et viktig tiltak for å bedre ståtiden, spesielt blant spesialistene, og for å kvalitetssikre utdanningene i Forsvaret.

Ut over disse tiltakene er det gjennomført forbedrings- og effektiviseringstiltak i alle etatene i forsvarssektoren. Dette har ført til besparelser internt, i andre etater i sektoren, eller i NATO. I Forsvarsbygg og Forsvarsmateriell har for eksempel digitalisering og forbedrede fremskaffelser og avtaleforvaltning gitt kvalitative og kvantitative gevinster.

For Forsvaret har det vært krevende å gjennomføre en stor omstilling av organisasjonen parallelt med øvrig virksomhetsutvikling og å løse operative behov. Selv med stort trykk på effektiviseringsarbeidet, er det forsinkelser som resulterer i at økonomiske gevinster ikke vil realiseres som planlagt. Det er særlig endringene som berører flere etater det har vært utfordrende å komme frem til gode løsninger på innenfor planlagt tidsramme. Forsvarsdepartementet har satt i gang en evaluering av forsvarssektorens arbeid og fremdrift innenfor modernisering og effektivisering. Konklusjonene i evalueringen vil være et bidrag til arbeidet som er i gang med å tilrettelegge for ytterligere forbedring og effektivisering i neste langtidsplanperiode.

3.2 Det kollektive forsvaret i NATO

Det kollektive forsvaret innenfor rammen av NATO er en bærebjelke for forsvaret av Norge, og betydningen av en robust og effektiv kollektiv forsvarsevne har økt i takt med den negative sikkerhetspolitiske utviklingen i Europa. Dette innebærer økt vektlegging av å sikre en troverdig og effektiv avskrekking i alliansen, samtidig som det foreligger økt risiko for konflikt, og bruk for den allierte forsvarsevnen.

NATO har siden 2014 styrket alliansens evne til kollektivt forsvar. Det helhetlige konseptet for avskrekking og forsvar av det euro-atlantiske området (*Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area* (DDA)) legger rammen for en rekke enkelttiltak for å styrke evnen til avskrekking og kollektivt forsvar, inkludert oppdatering av NATOs planverk. Den russiske invasjonen av Ukraina viser at den militære omstillingen var og er nødvendig. Norge har bidratt aktivt i omstillingen av alliansen og i oppfølgingen av konseptet. Det vil være i tråd med norske interesser at omstillingen fortsetter, og Norge vil vektlegge føl-

gende områder i NATO for å styrke evnen til kollektivt forsvar:

NATO-toppmøtet i 2022 vedtok et nytt strategisk konsept. Strategisk konsept er alliansens overordnede styringsdokument og har hovedfokus på kollektivt forsvar og alliansens nærområder. Konseptet som gjaldt frem til NATO-toppmøtet var fra 2010. Blant annet er omtalen av den sikkerhetspolitiske situasjonen oppdatert, særlig sett i lys av den russiske invasjonen i Ukraina. Betydningen av felles verdier og godt styresett står også sentralt. Den militære omstillingen av NATO vil fortsette. Blant annet som følge av at flere land moderniserer kjernevåpenarsenalene sine og utvikler nye leveringsplattformer, fremgår det av konseptet at kjernevåpen inngår som en del av den samlede strategien til NATO. Kjernevåpen utgjør Alliansens ultimate sikkerhetsgaranti.

Det er viktig å styrke koordineringen av nasjonal og alliert aktivitet samt NATO-aktivitet, for slik å legge til rette for at alliansen opptrer ensartet og ikke bidrar til uønsket eskalering. Norge arbeider også for en nærmere kobling mellom vårt eget fellesoperative hovedkvarter FOH og NATOs kommandostruktur. Norge er pådriver for at mer av treningen og øvingen som allierte allerede i dag er ansvarlig for, blir lagt inn i allianserammen med status som NATO-aktivitet.

En del av den videre utviklingen omfatter også endringer tilknyttet NATOs styrkestruktur, som består av styrker på beredskap for NATO. Etter mange år med fokus på internasjonale operasjoner og krav til allierte om å ha tilgjengelige styrker på høy beredskap for å operere utenfor alliansens geografiske område, er det nå økt behov for å ha en større del av nasjonale styrker klare på høy beredskap for å kunne operere i egne nærområder. Fremheving av geografi og tilknytning av konkrete styrker til planverk vil vektlegges i større grad for å styrke evnen til kollektivt forsvar.

Gjennomføringen av *NATO Warfighting Capstone Concept* (NWCC) fortsetter. Dette konseptet skal sørge for at NATO utvikler nødvendige forsvarskapabiliteter i et 2040-perspektiv. NWCC skal dermed bidra til at alliansen i et langsiktig perspektiv har relevante kapabiliteter for avskrekking og forsvar.

Som en del av NATOs 2030-agenda ble det på toppmøtet i Brussel i juni 2021 lagt frem en rekke initiativ for å opprettholde det teknologiske overtaket til NATO. De allierte var enige om å opprette *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA). Hensikten er å øke innovasjonstakten for ny og banebrytende teknologi. Norge har forpliktet seg til å være med på etable-

ringen og finansieringen av DIANA. DIANA skal være i drift fra midten av 2023 og skal være fullt ut operativt fra 2025. Innovasjonsprogrammet *ICE worx Arctic (Innovation, Concept Development and Experimentation)* på Forsvarets forskningsinstitutt er valgt som ett av testsentrene i DIANA. I tillegg til DIANA kommer investeringsfondet NATO innovasjonsfond, hvor det vises til omtale under del II, 6. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., kapittel 1700, post 53.

Bistanden til Ukraina og økte krav til egen beredskap har bragt nytt fokus på behovet for økt kapasitet i forsvarsindustrien. Toppmøtet i Vilnius i juli 2023 vedtok en handlingsplan for økt forsvarsproduksjon (*Defence Production Action Plan, DPAP*) som vil søke å aggregere etterspørsel, bygge ned handelshindringer mellom allierte, og fremme økt standardisering.

Økt stormaktrivalisering gir en mer krevende sikkerhetspolitisk situasjon globalt, og Russlands invasjon av Ukraina gjør situasjonen i Europa svært utfordrende. Begge utviklingstrekkene understreker hvor viktig det er med alliert samhold og at USA er engasjert og til stede i vår region. Dette fordrer bedre transatlantisk byrdefordeling, politisk, militært og økonomisk, ved at europeiske land øker forsvarsbudsjettene og bidrar med relevante kapasiteter for å løse militære oppgaver. Regjeringen besluttet for første gang i 2023 å oppnå og deretter videreføre bruk av minimum to pst. av BNP på forsvarsutgifter innen 2026. Se omtale om dette i del I, 2. Tryggingpolitisk situasjon, punkt 2.4.4. Fra norsk side blir det videre lagt vekt på å støtte opp om fellesfinansiering og -løsninger for allierte kapasiteter, både for eksisterende og nye kapasiteter. Regjeringen tar til orde for å tilpasse fellesbudsjettene i NATO for å medvirke til at alliansen skal kunne gjennomføre oppdrag og oppgaver i tråd med økte politiske ambisjoner. Dette bidrar til solidaritet og samhold i alliansen og sørger for at helt nødvendige kapabiliteter fungerer.

For å nå målet om at NATO har de nødvendige kapabilitetene, definert gjennom *NATO Defence Planning Process* (NDPP), kreves styrking av den europeiske forsvarsevnen. Det er særlig viktig at evnen til kollektivt forsvar blir tatt hensyn til i utviklingen av kapabiliteter. Norge vil bidra med sin del av NATOs samlede kapabiliteter, slik at alliansen er i stand til å løse oppgavene sine. Det er et mål for Norge å bidra regelmessig og substansielt til stående styrker og beredskapsstyrker i NATO. Norge bidrar til å styrke NATOs kollektive forsvar gjennom å investere i forsvaret av Norge.

3.3 Støtte og forsterkning fra nære allierte

Samarbeid med allierte land, både i en bilateral og en multilateral ramme, bidrar til en positiv utvikling av forsvarsevnen. Det er blant annet knyttet til tilgang til kapabiliteter og materiell, trening, øving, operasjoner og videreutvikling av evnen til samvirke. Innenfor dette bredere bildet er det tetteste bilaterale samarbeidet med USA, Storbritannia, Tyskland og Nederland. Bilateralt samarbeid, og samarbeid med sikte på forsterkning fra nære allierte, er en viktig del av den allierte dimensjonen i forsvaret av Norge. For å legge til rette for allierte forsterkninger er det avgjørende å videreutvikle og styrke det operative samarbeidet med nære allierte i Norge og våre nærområder, også i fredstid. Dette samarbeidet understøtter og komplementerer NATO-samarbeidet, og bidrar dermed til økt forsvarsevne i en alliert kontekst. I kjølvannet av den sterkt forverrede sikkerhetspolitiske situasjon i våre nærområder vil regjeringen fortsette å styrke det bilaterale samarbeidet med nære allierte, i tråd med utviklingen i NATO. Økt samtrenting og felles konseptutvikling mellom norske, amerikanske og andre allierte styrker bidrar til å styrke Forsvarets operative evne og vår nasjonale forsvarsevne.

Bi- og flernasjonalt samarbeid med nære allierte er viktig for å engasjere allierte land i norsk sikkerhet, for å fremme norske posisjoner overfor våre nære allierte og for å bidra til en positiv utvikling av vår nasjonale forsvarsevne. Det setter også Norge bedre i stand til å bidra til alliert sikkerhet i en bredere ramme. Arbeidet bidrar samtidig til å utvikle kunnskap og innsikt i NATO for norske synspunkter, behov og vår rolle i forsvaret av alliert territorium.

For at alliert støtte i krise og krig skal være troverdig må en på norsk side legge til rette for at allierte styrker kan trene og øve i Norge, også i fredstid. Norsk og alliert samtrenting i våre nærområder i fredstid er svært viktig for troverdig avskrekking. Samarbeid med USA og andre nære allierte vil i økende grad være nødvendig for å kunne anskaffe, drifte og operere kapabiliteter Norge har behov for, for å styrke evnen til samvirke mellom norske og allierte styrker, og for å ivareta våre sammenfallende sikkerhets- og forsvarspolitiske målsettinger. Mot et mer alvorlig sikkerhetspolitisk bakteppe har regjeringen stått for et taktskifte i vektleggingen av evnen til mottak av allierte styrker og forsterkninger. Videreutvikling av forsvarssamarbeidet med våre nære alli-

erte har vært en viktig del av oppfølgingen av Innst. 392 S (2021–2022) til Meld. St. 10 (2021–2022), der det også ble lagt vekt på behovet for å styrke evnen til mottak og understøttelse av allierte forsterkninger. Både i Prop. 78 S (2021–2022) og i de årlige budsjettene har regjeringen vektlagt økt evne til alliert mottak.

3.3.1 Forsvarssamarbeid med USA

USA er vår viktigste allierte. Det praktiske, bilaterale samarbeidet er basert på viktige gjensidige sikkerhetspolitiske interesser, og samarbeidet er kjennetegnet av direkte og effektiv dialog på alle nivåer. Innenfor den bilaterale allierte dimensjonen av forsvaret av Norge er USA i en særstilling, og det bilaterale samarbeidet mellom Norge og USA vil fortsatt ha stor positiv betydning for utviklingen av Norges forsvarsevne. Dette knytter seg blant annet til utvikling av planverk, konseptutvikling, trening og øving, materiell- og kapabilitets-samarbeid, samt amerikansk forhåndslagring i Norge.

Samarbeidet med USA har blitt styrket gjennom 2022 og 2023. I den sammenheng står tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid mellom Norge og USA i en særstilling, ved at den legger til rette for en modernisering av det viktige bilaterale forsvarssamarbeidet. Selv om avtalen i seg selv ikke har direkte betydning for forsvarsevnen, er den likevel et viktig signal til omverdenen om at USA ønsker å holde fast ved et tett samarbeid med Norge og vil videreutvikle sin støtte til allierte land og NATO.

Samtidig handler avtalen først og fremst om å ivareta norske interesser, og den legger blant annet til rette for at USA kan gjennomføre investeringer i infrastruktur på de omforente områdene. De omforente områdene, og USAs eventuelle investeringer i infrastruktur, kan få betydning for prioriteringer knyttet til utviklingen av norsk basestruktur, og vil også ses i sammenheng med eventuelle fellesfinansierte infrastrukturinvesteringer i Norge i regi av NATO. Rygge flystasjon er et av de omforente områdene under tilleggsavtalen om forsvarssamarbeid med USA. Etter henvendelse fra USA godkjente regjeringen i mars i år amerikanske investeringer i infrastruktur på Rygge. Planen er at det over en femårsperiode skal bygges: fire kampflysheltere med tilhørende fasiliteter, grunnarbeider til forlegninger og andre bygg, økt kapasitet for ammunisjonslagring og lagerhaller og bedret sikkerhet ved oppføring av gjerde med patruljevei rundt deler av flystasjonen. Med unntak av lagerhallene, som kun vil være for

amerikansk bruk, vil også norske og andre allierte styrker kunne bruke den nye infrastrukturen. USA har estimert sine samlede investeringskostnader til å være på om lag 2 mrd. kroner, og de vil dekke 100 pst. av kostnadene knyttet til byggingen. Etter at byggingen er ferdig, vil infrastrukturen bli norsk eiendom med bruksrett for de amerikanske styrkene.

Tilpasset infrastruktur, også i et alliert perspektiv, er en forutsetning for evnen til å gjennomføre både NATOs og USAs planverk for forsvaret av Norge og Europa.

For å kunne ivareta behovet for troverdig avskrekking og forsvar må det gjøres forberedelser allerede i fredstid, og de amerikanske investeringene i infrastruktur på Rygge vil ha positiv betydning for norsk, nordisk og alliert sikkerhet. Alliert tilstedeværelse og norsk evne til å operere sammen med og ta imot allierte forsterkningsstyrker blir viktigere for vår avskrekkings- og forsvarsevne. USAs planlagte investeringer på Rygge flystasjon er et konkret eksempel på det styrkede forsvarssamarbeidet med USA.

Avtalen med *U.S. Marine Corps* (USMC) om forhåndslagring og forsterkning er sentral for forsvaret av Norge. USMCs trening og øving i Norge har vært positiv for utviklingen av evnen til samvirke mellom norske og allierte styrker. Det pågår fortsatt en omfattende endringsprosess i USMC, for å gjøre styrkene og organisasjonen bedre i stand til å håndtere nye sikkerhetsutfordringer og krevende operasjonsomgivelser. Blant annet er økt vekt på anvendelse av ny teknologi, mer fleksibilitet og redusert operativ forutsigbarhet en del av dette. Interoperabilitet med allierte styrker generelt, og USMC spesielt, vil være avgjørende spesielt i en tidlig fase av en krise eller krig. Dette understreker betydningen av å fortsatt legge til rette for USMCs trening og øving i Norge, blant annet for å bidra til opprettholdelse og videreutvikling av evnen til samvirke mellom USMC og norske styrker. USMCs trening og øving i Norge vil bli videreført og ønskes videreutviklet. Samtidig må det tas høyde for at de sikkerhetspolitiske endringene, inkludert finsk og forestående svensk NATO-medlemskap, vil kunne medføre justeringer i trenings- og øvingsmønsteret de nærmeste årene. Denne utvidelsen av NATO kan også på noe lengre sikt medføre en økning i trening og øving i Norge fra andre deler av USAs forsvar. En slik eventuell dreining må også ses i sammenheng med at USMC legger betydelig vekt på økt reinteigrering med USAs maritime styrker. USMCs aktivitet i Norge er også viktig for utviklingen av norsk samarbeid med marineinfanteristyrker fra

Storbritannia og Nederland, innenfor en flernasjonal ramme.

Den tette dialogen med vår nærmeste allierte om forsterkningsplanverk og -kapabiliteter vil bli videreført i 2023. Arbeidet med oppfølging av den bilaterale avtalen med USA om *Co-located Operating Bases* (COB) fortsetter, slik at den kan tilpasses den nye sikkerhetspolitiske situasjonen, norsk basestruktur og oppdaterte operasjonskonsepter. Blant annet i lys av Stortingets behandling av Innst. 392 S (2021–2022) til Meld. St. 10 (2021–2022), samt ikrafttreddelsen av SDCA i juni 2022, vil videreutvikling av forsvarssamarbeidet med USA i luftdomenet fortsatt prioriteres høyt. Dette ses i sammenheng med at allierte luftstyrker vil være i en særstilling ved behov for rask og tidlig avskrekking, spesielt i Nord-Norge.

Avtalen med den amerikanske marinen om forhåndslagring av sykehusmateriell ble revitalisert i 2022 ved at materiell tilhørende det oppdaterte konseptet *Expeditionary Medical Facility* (EMF) blir lagret i Norge. EMF er en modernisert, lettere og mer fleksibel innretning av feltsykehus, istedenfor det eldre og større *Navy Fleet Hospital* som tidligere ble lagret i Norge. Slik modernisering gjør forhåndslagringen mer relevant og bedre egnet til å understøtte nyere operasjonskonsepter både i en bilateral og en alliert NATO-ramme. I dialogen med USA er det derfor nødvendig å legge vekt på å forberede og legge til rette for tilstrekkelig forhåndslagring innenfor både land-, sjø- og luftdomenet for at Norge skal kunne ta imot og understøtte allierte styrker, selv på kort varsel og i fredstid. Styrket dialog med USA, også om forsvarssamarbeid i det maritime domenet, vil inngå som en del av oppfølgingen av både SDCAs ikrafttreddelse og i lys av Stortingets behandling av Innst. 392 S (2021–2022) til Meld. St. 10 (2021–2022). I lys av denne ambisjonen er det svært positivt at hangarskipet *USS Gerald R. Ford* besøkte Norge i 2023, og at hangarskipsgruppen gjorde seg kjent med norske farvann, herunder i forbindelse med samøving med norske og andre allierte styrker. Dette ga norske styrker en unik anledning til å utvikle interoperabilitet på tvers av domener og med flere allierte. Videre utgjorde tilstedeværelsen av den amerikanske hangarskipsgruppen i norske farvann og våre nærområder et tydelig avskrekkende signal til Russland. Det er positivt, i lys av at Russlands angrepskrig mot Ukraina er en trussel mot norsk og europeisk sikkerhet, og fordi Russlands opp treden igjen har gjort krigshandlinger og brutal bruk av militærmakt i Europa til en realitet. NATO og Norge står ovenfor et farligere og mer

uforutsigbart Russland. Tettere samarbeid med nære allierte er avgjørende for at vi skal kunne møte denne utfordringen. Det er derfor blant annet nødvendig at Norge videreutvikler og styrker det bilaterale spesialstyrkesamarbeidet med USA i årene som kommer. Dette vil rette seg mot taktisk, operativt og strategisk nivå, og vil blant annet innebære videreføring av den bilaterale strategiske øvingsserien *Senior Leader Dialogue*. Et tett samarbeid knyttet til spesialstyrkene er en viktig mulighet til å demonstrere norsk evne og relevans for amerikanske aktører innenfor våre spesialistområder, og for å opprettholde amerikansk oppmerksomhet og deres evne til å operere med spesialstyrker og fellesoperative ressurser i Norge og våre nærområder.

Videreutviklingen og betydningen av samarbeidet med USA må også ses i sammenheng med de norske investeringene i nye kampfly og maritime patruljefly. Norge ble i 2014, sammen med to andre europeiske nasjoner, utpekt til å etablere kapasitet for vedlikehold av motoren til F-35. *Kongsberg Aviation Maintenance Services* (KAMS) er av norske myndigheter utpekt til å etablere denne kapasiteten. Vedlikeholdskapasiteten for F-35-motoren skal gradvis bygges opp i takt med økende antall operative fly globalt. Driften av disse kapasitetene vil også prege det bilaterale forholdet til USA i lang tid fremover. USA spiller en sentral rolle i militær teknologiutvikling. Norge har investert i flere teknologitunge militære kapasiteter, og integrasjonen av disse må øves og trenes i samvirke med USA og andre nære allierte. Dette betyr at det også bør legges økt vekt på samarbeid med USA i romdomenet og søke innpass for norsk industri i så stor grad som mulig.

3.3.2 Europeiske allierte

Norge fortsetter å styrke det bi- og flernasjonale samarbeidet med Storbritannia, Nederland og Tyskland.

Storbritannia er vår viktigste europeiske allierte. Det er en felles ambisjon å øke britisk militær tilstedeværelse i Norge og våre nærområder gjennom utvidet trenings- og øvingsaktivitet, samt ved gjennomføring av operasjoner. Dette er en ønsket utvikling. I november 2022 besøkte hangarskipet HMS Queen Elizabeth Oslo, og Norge, for første gang. Dette skjedde i sammenheng med at hangarskipet var ute på oppdrag, blant annet i Nordsjøen. Det tette samarbeidet med britene vil bli videreført og styrket i årene som kommer, herunder knyttet til oppdatering av den overordnede *Memorandum of Understanding* for styrking av

bilateralt forsvarssamarbeid, koordinering av planverk, begrenset forhåndslagring av materiell og jevnlig samvirke. Spesialstyrkesamarbeidet med Storbritannia styrkes på taktisk, operativt og strategisk nivå, også innenfor rammen av det trilaterale samarbeidet med USA. I mai 2023 ble det også inngått en intensjonserklæring mellom Norge og Storbritannia for styrking av samarbeid om undersjøisk sikkerhet. Videre vil Norge ha stor nytte av å utvikle et tettere samarbeid om kapabiliteter med Storbritannia, blant annet knyttet til nye kampfly og maritime patruljefly, både bilateralt og i en trilateral ramme med USA. Dette vil kunne styrke vår egen kompetanse. Samtidig kan det stimulere til britisk utvikling av kapasiteter rettet mot utfordringer i våre nærområder. Et tettere samarbeid med Storbritannia vil styrke Norges forsvarsevne.

Nederland er en sentral og viktig samarbeidspartner for Norge. Nederland har lang tradisjon for å trene og øve i Norge med sine marineinfanteristyrker, noe som fortsatt vil være en særlig viktig del av det operative samarbeidet. Nederland har de senere årene i økende grad deltatt i norske øvelser. Dette bidrar positivt til evnen til samvirke mellom norske og andre allierte styrker, og dermed også vår nasjonale forsvarsevne. En sentral del av den allierte trenings- og øvingsaktiviteten i Indre Troms dreier seg om firelandssamarbeidet mellom Norge, Nederland, Storbritannia og USA knyttet til marineinfanteristyrker. Det pågår et arbeid for styrket koordinering av planverk, noe som vil være viktig for rask alliert avskrekking og forsterkning av Norge i fred, krise og krig. Dette er med på å understreke behovet for å videreføre og styrke det systematiske arbeidet for å utvikle alliert støtte og forsterkning til Norge også i en bi- og multilateral kontekst.

Det sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet med Tyskland er av vesentlig betydning for Norge. Gjennom det tysk-nederlandske korps har norske styrker over tid vært tett knyttet til hær-samarbeidet med Tyskland. Dette har vært en viktig ramme for norske bidrag inn i NATOs hurtigreaksjonsstyrke på landsiden. Samarbeid med Tyskland er også rammen for norske bidrag til NATOs fremskutte nærvær i Litauen, et bidrag som er styrket som følge av den russiske invasjonen i Ukraina. I februar 2022 signerte Norge kontrakt på kjøp av 54 stridsvogner til Hæren, av typen Leopard 2. På samme måte som ubåter for Sjøforsvaret er stridsvogner et hovedkampsystem i Hæren, hvor det er ønskelig å bygge et strategisk samarbeid med leverandørnasjonen. Parallelt med anskaffelsesprosessen pågår det derfor en

myndighetsdialog for å klargjøre hvilke interesser og muligheter som eksisterer for et slikt samarbeid med Norge på sentrale områder som operativt samarbeid, understøttelse og logistikk, og industrielt samarbeid. Avtalen om maritimt forsvarsmaterielsamarbeid med Tyskland fra 2017, og kontrakten fra 2021 om felles anskaffelse av ubåter, legger til rette for et langsiktig og tettere bilateralt maritimt samarbeid. I tillegg innledes et bilateralt missilsamarbeid i to trinn. Første trinn er felles anskaffelse og samarbeid om det norske sjømålsmissilet *Naval Strike Missile* (NSM). Andre trinn er felles utvikling av neste generasjon sjømålsmissil, benevnt *Future NSM*, som planlegges å være ferdig utviklet og klar for operativ bruk fra 2035. Norsk forsvarsindustri vil være hovedansvarlig, men vil samarbeide tett med tysk forsvarsindustri. Det er positivt at Tyskland i 2021 vedtok å anskaffe P-8 maritime patruljefly, noe som vil kunne bidra til økt tysk tilstedeværelse i norske havområder. For Europa, og spesielt for Tyskland, ble Ukraina-krigen et avgjørende veiskille. Siden andre verdenskrig har Tyskland hatt en rekke selvpålagte restriksjoner i sin sikkerhets- og forsvarspolitik. Nå ser vi en radikal omveltning med et vesentlig styrket tysk forsvarsbudsjett og betydelig tysk våpenstøtte til Ukraina. En tydeligere og mer aktiv tysk sikkerhetspolitisk rolle vil være av stor positiv betydning for NATO, våre europeiske allierte og for Norge.

Det sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet med Frankrike er også styrket. Det er en økende hyppighet i den sikkerhetspolitiske dialogen på alle nivå. Dette har sammenheng med et styrket fransk fokus på nordområdene og Nord-Atlanteren, mens man ser på mulighetene for tettere samarbeid om håndtering av de store sikkerhetsutfordringene i Sahel-regionen i Afrika. Blant annet har Frankrike vært blant de europeiske allierte som har stilt med de største styrkebidragene i forbindelse med større øvelser Norge. Videre deltar Norge aktivt innenfor franskininitierte samarbeidsinitiativ som Sahelkoalisjonen og *European Intervention Initiative* (EI2).

De nordeuropeiske landene vil fortsatt ha et sikkerhetspolitisk og militært interessefellesskap som støtter opp om det bredere samarbeidet i NATO. Deltakelse i flernasjonale samarbeidsfora

innenfor alliansen er derfor viktig. Samarbeid med andre allierte og NATO-partnerland vil bli prioritert der det er i norsk interesse.

Utviklingen av det nordiske forsvarssamarbeidet blir videreført i rammen av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO) på områder som gir sikkerhetspolitisk, kapasitetsmessig og operativt utbytte. Det trilaterale samarbeidet om operasjonsplanlegging er lagt under NORDEFECO. Med finsk og svensk medlemskap i NATO vil, de som våre nærmeste naboer med landforbindelse, bli naturlig nære allierte. Våre samlede ressurser gir et godt utgangspunkt for å kunne samarbeide om en betydelig operativ evne innenfor en alliert ramme. Regjeringen legger vekt på å fortsette med et aktivt og omfattende regionalt samarbeid. Et nærmere forsvarssamarbeid i Norden bidrar til å styrke sikkerheten og stabiliteten i vår region. Dette styrker også NATOs evne i Nord-Europa.

Regjeringen fortsetter å kartlegge mulighetsrommet i det nordiske forsvarssamarbeidet etter at Finland ble medlem og Sverige snart blir med i NATO, herunder sikkerhetspolitisk dialog, operasjonsplanlegging, forsvarsplanlegging og samarbeid om kapabiliteter, utdanning-, materiell- og industri. Norge har benyttet formannskapsperioden i NORDEFECO i 2022 til å initiere et arbeid for å se nærmere på NORDEFECOs videre innretning etter svensk og finsk inntreden i NATO. De nordiske forsvarsministrene ble på NORDEFECO-ministermøte enige om å arbeide videre med å videreutvikle nordisk forsvarssamarbeid i rammen av NATO.

Siden 2014 har Norge deltatt i den britisk-ledete *Joint Expeditionary Force* (JEF) samt det tysk-ledede *Framework Nation Concept* (FNC). Begge initiativene er med på å styrke evnen til samvirke mellom medlemslandene i alliansen, og med utvalgte partnerland. JEF er knyttet nært opp til NATO og kollektivt forsvar av medlemslandenes nærområder, noe Norge har vært en pådriver for. Ved behov vil JEF også kunne utgjøre en forsterkningsstyrke i krise og krig, også i en artikkel 5-kontekst. Med finsk og svensk NATO-medlemskap vil dette bli svært viktig for norsk sikkerhet. Fortsatt videreutvikling av JEF og aktivitet med de andre JEF-landene vil prioriteres fremover.

4 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer 2024

4.1 Oppfylging av langtidsplanen

2024 er siste år i inneværende langtidsplan. Regjeringen la våren 2022 frem Meld. St. 10 (2021–2022) der det ble slått fast at statusen i sektoren ikke var som forventet. I tillegg var planen preget av for høy risiko på flere områder. Nytt materiell kommer senere enn planlagt, byggeprosjekter blir dyrere, og forsvarssektoren har utfordringer med å rekruttere og beholde riktig kompetanse. I tillegg er den sikkerhetspolitiske situasjonen kraftig forverret siden inneværende plan ble utformet og lagt fram, som krever høyere ambisjoner og styrket nasjonal beredskap og operativ evne her og nå.

Regjeringen har fulgt opp Meld. St. 10 (2021–2022) med en rekke tiltak i Prop. 78 S (2021–2022) og Prop. 1 S (2022–2023). I tillegg har regjeringen, som den første norske regjeringen, forpliktet seg til å trappe opp forsvarsutgiftene til to prosent av BNP innen 2026. Dette er viktig for vår nasjonale trygghet, og det er viktig for NATO.

Regjeringen har fulgt opp den økonomiske opptrappingen i langtidsplanen, og har i tillegg møtt sikkerhetssituasjonen med økte bevilgninger, og omprioritert midler innenfor budsjettet for å redusere risikoen i gjennomføringen. Forsvaret ble tilført 3 mrd. kroner ekstra i 2022 for umiddelbart å øke tilstedeværelsen og overvåkingen av nordområdene, og sette i gang tiltak for å øke evnen til alliert mottak. I Prop. 1 S (2022–2023) prioriterte regjeringen å styrke forsvarsets egenevne slik at det vi har virker. Og i Prop. 44 S (2022–2023) lanserte regjeringen en varig forpliktelse til å støtte Ukrainas forsvarskamp.

Forsvarskommisjonen har nylig levert sin rapport som peker på en rekke svakheter og mangler i vår forsvarsevne, og forsvarssjefen har levert sitt råd med behov for styrking på flere områder i årene fremover. I løpet av 2024 vil regjeringen legge frem en ny langtidsplan for forsvarssektoren der de langsiktige utfordringene håndteres. Regjeringens satsinger i 2024-budsjettet er derfor av stor betydning for å møte ambisjonene i inneværende plan og bidra til et best mulig utgangspunkt for den neste langtidsplanen.

4.2 Bedre beredskap og flere folk

I budsjettforslaget for 2024 følger regjeringen opp med økte bevilgninger i tråd med langtidsplanens forutsetninger. Nasjonal beredskap og økt operativ evne her og nå prioriteres. Tiltakene for økt situasjonsforståelse og økt evne til alliert mottak videreføres og forsterkes. Flere folk og rammevilkårene for Forsvarets viktigste ressurs, personellet, styrkes. Regjeringen øker utdanningskapasiteten på Forsvarets skoler. Dette er i dag en flaskehals, og større kapasitet er avgjørende for at Forsvaret skal kunne utdanne det personellet det er behov for fremover. Vi forserer oppbemanningen. Vi fortsetter å bedre boforhold for ansatte og vernepliktige gjennom økt vedlikehold av personellrelatert eiendom, bygg og anlegg. Bygging av nye boliger, kaserner og kvarter forseres også i 2024. Vi fortsetter styrkingen av Heimevernet, både med våpen, trening og kompetanseheving. Vi styrker beredskapsbeholdninger. I tillegg foreslår regjeringen ytterligere bevilgninger for å møte sikkerhetssituasjonen og bote på mangler i langtidsplanen. Regjeringen vil fortsette en kraftfull militær bistand til Ukraina gjennom Nansen-programmet, inkludert donasjoner og øving og trening av ukrainske mannskaper. Regjeringen foreslår derfor følgende særskilte satsinger i 2024:

- Flere personell og bedre boforhold
- Økt utdanningskapasitet
- Styrket beredskap og operativ evne her og nå

Den alvorlige sikkerhetssituasjonen Europa og landet står i krever at vi prioriterer å øke vår forsvarsevne på kort sikt, samtidig som vi forbereder Forsvaret på å vokse på lengre sikt. Forsvarets viktigste ressurs er folk, og regjeringen prioriterer derfor å øke bemanningen og gjøre det bedre og mer attraktivt å tjenestegjøre i Forsvaret.

Forsvaret trenger flere folk. Derfor gjør regjeringen flere grep både for å få utdannet flere og for å beholde ansatte. Vi øker inntaket på Forsvarets skoler, og vi starter utvidelse av utdanningskapasiteten. Det er i dag begrensinger både i utdanningskapasitet og eiendom, bygg og anlegg. Derfor starter vi følgende grep i 2024: midlerti-

dige løsninger på skolene, igangsetter arbeidet med permanente løsninger og bygger opp undervisningskapasiteten. Tilstanden på kasernene og boligene er i flere tilfeller så dårlig at det går ut over trivselen til både soldater og befal. Dette er negativt for rekrutteringen, og det gjør det mer krevende for Forsvaret å beholde folk lenger. Økte rammer for vedlikehold, samt nye boliger og kaserner, er derfor helt nødvendig for å møte dagens og fremtidens behov.

Den sikkerhetspolitiske situasjonen øker behovet for egnede fasiliteter for alliert mottak, og regjeringen øker derfor ambisjonen for Andøya som mottaksbase. En styrket og troverdig mottakskapasitet vil sette alliansen bedre i stand til å respondere raskt på oppdukkende kriser på et tidlig stadium, og dermed være konfliktforebyggende. Regjeringen legger vekt på at de fremtidige løsningene på Andøya må søke å finne balanse mellom Forsvarets behov, allierte forpliktelser, Avinors flyplassdrift, muligheten for relevant lokal næringsutvikling og Andøya Space. I 2024 foreslår derfor regjeringen å videreføre tiltak på Andøya for å styrke evnen til alliert mottak og for å frigjøre arealer for sivil næringsvirksomhet. Regjeringen vil også styrke Forsvarets og NATO-alliertes evne for raskt å kunne erstatte tapte kapasiteter ved å tilrettelegge sikkerheten ved Andøya Spaceport. Evne til å raskt kunne erstatte tapte satellitter eller forsterke eksisterende kapasiteter er del av alliert sikkerhetspolitikk for avskrekking overfor Russland.

Forsvarets beredskapsbeholdninger tæres på gjennom høy aktivitet og donasjoner til Ukraina.

Regjeringen øker bevilgningene til forsyningsberedskapen ut over langtidsplanens forutsetninger. Videre fortsetter styrking av Heimevernet, finansiering av økt aktivitet for våre nye kampfly, maritime patruljefly og øvrige drift i Forsvaret. NATO-fellesfinansieringen økes. Og det settes av betydelige midler til pågående og planlagte materiellinvesteringer og byggeprosjekter.

I Meld. St. 10 (2021–2022) konstaterte regjeringen at det var tatt risiko på for mange områder. Behovet for økt finansiering til drift av Forsvaret ble også uttrykt av Forsvarskommisjonen og av forsvarssjefen i hans fagmilitære råd. Regjeringen viderefører derfor prioriteringen av Forsvarets drift og tiltak som får effekt på kort sikt, fremfor langsiktig strukturutvikling. Dette reduserer investeringsrammen noe i forhold til forutsetningen i langtidsplanen, men er en helt nødvendig prioritering i dagens situasjon. Både av hensyn til sikkerhetssituasjonen, og for å ivareta våre forpliktelser overfor NATO, har regjeringen lagt en plan for å øke forsvarsutgiftene til to pst. av BNP i 2026. Med dette budsjettforslaget vil regjeringen ligge noe over en lineær opptrapping mot å nå målet i 2026.

4.3 Økonomiske rammer og hovedprioriteringer i 2024

Budsjettforslaget innebærer et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 90 848,8 mill. kroner og en inntektsramme på 8 723,5 mill. kroner.

Tabell 4.1 Regjeringens budsjettforslag for 2024 sammenliknet med saldert budsjett for 2023

	(i 1000 kr)	
	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
Total forsvarsramme	75 832 904	90 848 802
Drift	49 802 142	60 586 352
Investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA)	4 734 498	5 449 878
Materiellinvesteringer	21 296 264	24 812 572

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 15 015,9 mill. kroner (om lag 19,8 pst.) sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris- og lønnskompensasjon

og tekniske endringer, økt med 10 920,1 mill. kroner (om lag 14,4 pst.).

Regjeringen følger den økonomiske opptrappingsplanen i LTP, som tilsier en økning av forsvarsrammen på 2,7 mrd. kroner sammenliknet med saldert budsjett 2023. Utgiftene til kampfly

trappes ned i 2024 i tråd med investeringsplanen. Sammen med LTP-opptrappingen medfører dette at forsvarssektoren tilføres om lag 5,6 mrd. kroner til nye tiltak.

Regjeringens plan er å trappe opp forsvarsutgiftene til to prosent av BNP i 2026. Ut over LTP-opptrappingen og økningen i Ukraina-støtte foreslår regjeringen å øke forsvarsbudsjettet ytterligere med 3,6 mrd. kroner, for blant annet å øke investeringsrammen i takt med valutaendringen, øke bemanningen og utdanningskapasiteten, styrke forsyningsberedskapen, rehabilitere og bygge nytt for å legge til rette for bemanningsøkningen, samt investeringer på Andøya og økte bidrag til NATOs fellesbudsjett. Med dette følger forsvarsbudsjettet en jevn opptrapping mot topresentmålet i 2026.

Regjeringen fortsetter arbeidet med å konsolidere og omprioritere for at Forsvaret skal kunne gis bedre rammer for å løse oppgavene her og nå, og for å bedre legge til rette for en videre styrking. Regjeringen ser det som en viktig prioritering å styrke grunnmuren. Folk er Forsvarets viktigste ressurs, og folkene i Forsvaret skal ha gode arbeids- og boforhold.

Personellopptrappingen fortsetter, og forseres i 2024, og regjeringen setter i tillegg av ekstra midler for å øke opptaket ytterligere på Forsvarets skoler i 2024. Opptrappingen i 2024 bidrar videre blant annet til økt aktivitet ved innfasing av nye F-35 kampfly og P-8 maritime patruljefly. Det er også tatt høyde for at den erfarte kostnadsveksten, som følger av behovet for høyteknologisk og svært avansert utstyr i Forsvaret, vokser raskere enn kostnadsveksten for øvrig i samfunnet. I tillegg settes av betydelige midler for å bygge opp beredskapsbeholdningene.

Regjeringen foreslår også i 2024 å videreføre en særskilt bevilgning til Etterretningstjenesten til økt situasjonsforståelse og til Forsvarsbygg for økt evne til alliert mottak, som oppfølging av tiltak iverksatt våren 2022, jf. Prop. 78 S (2021–2022).

Regjeringen vil videreføre Norges evne til å gi tellende støtte til Ukrainas forsvarskamp. Den samlede rammen for militær støtte til Ukraina er på 7,5 mrd. kroner i 2024, som del av Nansen-programmet. Regjeringen foreslår at det bevilges i alt 5,5 mrd. kroner gjennom Nansen-programmet i 2024. 1 050 mill. kroner foreslås bevilget på kap. 1720, post 01, for å håndtere Forsvarets utgifter til trening og opplæring av ukrainsk personell. Resterende midler knyttet til den militære støtten til Ukraina, på 4 450 mill. kroner, foreslås bevilget på kapittel. 1700, post 79. Det er i tillegg planlagt med donasjoner av militært materiell til en samlet verdi på 2,0 mrd. kroner.

Regjeringen foreslår videre å øke forsvarsbudsjettet med 228 mill. kroner i 2024 til gjennomføring av program for felles IKT-løsning for departementsfellesskapet, ledet av Kommunal- og distriktsdepartementet og Forsvarsdepartementet i fellesskap.

Renholdet i Forsvaret skal tilbakeføres til forsvarssektoren. Arbeidet har startet, og det første kontraktsområdet overtas i 2023. Regjeringen tar sikte på at alt daglig renhold er tilbakeført i løpet av 2024

Regjeringen foreslår å redusere inntektskravet med om lag 498 mill. kroner. Reduksjonen følger hovedsakelig av bortfall av de ettårige inntektene knyttet til tilbakeføringen av midler fra ANA Trust Fund, reduserte avhendingsinntekter i Forsvarsbygg og redusert omfang av NATO-investeringer i 2024.

Tabell 4.2 viser de økonomiske forutsetningene frem mot 2024, slik det fremgår av langtidsplanen etter Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) og budsjettøkningen i 2024 som er knyttet til oppfølging av langtidsplanen.

2024 er siste året i langtidsplanen. Med regjeringens forslag til Prop. 1 S (2023–2024) er den økonomiske opptrappingsplanen for 2021–2024 fullført. I tillegg styrkes budsjettet for 2024, som i 2022 og 2023, ut over langtidsplanen.

Tabell 4.2 Økte bevilgninger til LTP-formål i 2021–2024

Bevilgningsmessig styrking mot 2024 (mill. 2024-kroner) sammenliknet med saldert budsjett for 2020	2021	2022	2023	2024	Samlet styrking
Økning til LTP-formål	2 398	2 372	2 355	2 716	9 841

Omregnet til 2024-kroneverdi er de økonomiske forutsetningene som ligger til grunn i langtidspla-

nen, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), et bevilg-

ningsnivå i 2024 som er om lag 9,8 mrd. 2024-kroner høyere enn saldert budsjett for 2020 (enkelte forhold holdt utenfor).

Den foreslåtte økningen i 2024 som er knyttet til formål i langtidsplanen fordeler seg på de ulike budsjettkapitlene som vist i tabell 4.3. Norsk deltakelse i European Defence Fund (EDF) ble besluttet gjennom Stortingets behandling av langtidsplanen, men programkontingenten for norsk deltakelse i EDF finansieres ut over den planlagte LTP-

opptrappingen, slik at disse utgiftene ikke går ut over tiltak som ligger i langtidsplanen.

I tillegg finansieres merutgifter til valutakostnader for store materiellinvesteringer, utgifter til sikker teknisk infrastruktur for nytt regjeringskvartal, merutgifter til en felles IKT-løsning for departementsfellesskapet og merutgifter til Nasjonalt HEMMELIG nett over forsvarsbudsjettet og ut over LTP-opptrappingsplanen.

Tabell 4.3 Økte bevilgninger til LTP-formål i 2024

Kap.		Økning til LTP-formål (mill. kroner)
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	284
1720	Forsvaret	1 259
1735	Etterretningstjenesten	232
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	3 825
Sum		5 600

Forskjellen mellom 5 600 mill. kroner i tabell 4.3 og 2 716,0 mill. kroner i tabell 4.2 skyldes at forsvarsrammen, isolert sett, reduseres som følge av reduserte utgifter til kampfly og kystvakt fartøyer i 2024 i forhold til 2023. Dersom de økonomiske ambisjonene i langtidsplanen for forsvarssektoren skal følges opp, innebærer dette at økningen i forsvarsrammen også må motsvare disse reduksjonene.

For nærmere omtale vises det til egne tabeller og omtaler under respektive budsjettkapitler i del II, 6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Regjeringens budsjettforslag legger til rette for å særlig prioritere følgende områder i 2024:

- Styrke bemanningen av Forsvaret med om lag 170 årsverk ut over planlagt oppbemanning i LTP. Inkludert gjenstående LTP-opptrapping i 2024, som ikke er forsert til 2023, blir den samlede personelløkningen i 2024 på om lag 200 årsverk. Økt bemanning skal møte behovet for endringer i, og nye, strukturelementer, samt forsterke avdelinger som i dag er underbemannet for å styrke utholdenhet i Forsvaret. Områder som F-35 systemet, luftvern og besetninger på fartøyene i Sjøforsvaret vil være særskilt viktige fremover.
- Bedre boforhold for soldater og befal. Rammene for EBA-vedlikehold i inneværende LTP

er betydelig lavere enn behovet. Regjeringen startet økningen av midler til vedlikehold i 2022 og 2023, og foreslår fra 2024 å sette av ytterligere 50 mill. kroner øremerket vedlikehold av personellrelatert EBA.

- Øke byggingen av bolig og kvarter. I tråd med LTP styrkes EBA-investeringer med 285 mill. kroner. I tillegg foreslår regjeringen å prioritere ytterligere 200 mill. kroner til prosjekter relatert til bolig og kvarter for å tilrettelegge for personellopptrappingen.
- Øke utdanningskapasiteten i Forsvaret. For å møte behovet for personelløkning de kommende årene er det helt nødvendig å øke utdanningskapasiteten i Forsvaret. Regjeringen foreslår å starte kapasitetsøkningen med om lag 100 nye utdanningsplasser, fordelt til grunnleggende befalsutdanning (GBU) for spesialister på Sessvollmoen og grunnleggende offisersutdanning (GOU) årsstudium på Linderud.
- Beholde, rekruttere og utdanne personell. Regjeringen foreslår å sette av 100 mill. kroner til å etablere flere ulike tiltak for å beholde og rekruttere kritisk personell, herunder til utdanning, stipendordninger, fleksibelt arbeidssted mv. Opptaket til grunnleggende offiserspåbygning og videregående befalsutdanning økes, samt at driftsrammen for Forsvarets høyskole styrkes.

- Styrke Heimevernet ytterligere med 100 mill. kroner til forsering av våpenanskaffelser og mer trening og kompetanse.
- Øke forsyningsberedskapen med i alt 785 mill. kroner, 250 mill. kroner ut over det langtidsplanen legger opp til. Tiltaket vil gi bedre beredskap og øke Forsvarets operative evne gjennom økt operasjonsutholdenhet, og bidrar til å dekke gap opp mot langtidsplanens ambisjoner og oppdaterte vurderinger fra forsvarssjefen.
- Øke Forsvarets driftsrammer med 163 mill. kroner for å kunne drifte nytt materiell som fases inn, og drifte eldre materiellssystemer lengre som følge av forsinkelser i investeringsløpet. Langtidsplanen tar ikke i tilstrekkelig grad høyde for driftsutgiftene som følger med innfasingen av nytt materiell. I tillegg har forsinkelser i leveransene av nytt materiell ført til at gammelt materiell må driftes lengre.
- Opprettholde nødvendige deler av den operative infrastrukturen ved Andøya og Bodø for å styrke vår nasjonale evne til alliert mottak i nord med 29 mill. kroner i tillegg til slutføring av arbeidet med indre perimenter på Andøya flystasjon til om lag 300 mill. kroner for å legge til rette for utvikling av sivil virksomhet. Videre prioriteres nødvendig sikringstiltak for 150 mill. kroner for å sette Andøya Spaceport i stand til å tilfredsstille militære krav som utskytingssted for satellitter som må erstattes i krise og krig.
- Økt aktivitet, innføring og drift av F-35 kampfly og P-8 maritime patruljefly med 303 mill. kroner.
- Styrket kapasitet og teknisk modernisering og videreutvikling av Etterretningstjenesten med 232 mill. kroner. Økningen vil blant annet bidra til økt evne hos Etterretningstjenesten til å følge, attribuere, varsle og aktivt motvirke trusler i det digitale rom samt bedre situasjonsbildet i nordområdene. I tillegg videreføres tilleggsbevilgningen fra 2022 og 2023 på 90 mill. kroner ut over langtidsplanen for økt situasjonsforståelse og nasjonal kontroll.
- Øke rammen til materiellinvesteringer 3 825 mill. kroner for pågående og nye prosjekter, herunder finansiering av blant annet nye stridsvogner og artillerilokaliseringsradar til Hæren, modernisering av kampnær IKT og oppgradering av luftvernmisseriler til fregattene.
- Øke utgiftene til fellesfinansiering av NATO og flernasjonale plattformer med 265 mill. kroner.
- Styrke rammevilkårene for nasjonal forsvarsindustri gjennom deltakelse i European Defence Fund (EDF) og øke FOU-tilskuddet med 30 mill. kroner. Dette vil bidra til å holde trykket oppe på innovasjon og utvikling, herunder å legge bedre til rette for at norsk industri kan konkurrere om midler og oppdrag på det internasjonale forsknings- og utviklingsmarkedet.
- Etatene i forsvarssektoren har utarbeidet forsvarssektorens klima- og miljøstrategi samt en oppfølgende handlingsplan, som blant annet har som mål å redusere sektorens totale klimaavtrykk og negative miljøpåvirkning og bidra til et bærekraftig samfunn. Regjeringen setter i 2024 av 20 mill. kroner til to konkrete tiltak for å redusere klimaavtrykket i forsvarssektoren. Midlene vil benyttes til å ta i bruk utslippsfrie byggeplasser og utslippsfrie administrative kjøretøy i leir.

5 Anmodningsvedtak

5.1 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak

Nedenfor gis en oversikt over oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak under Forsvarsdepartementet. Oversikten inkluderer alle vedtak fra stortingssesjonen 2022–2023, samt de vedtak fra tidligere stortingssesjoner som kon-

troll- og konstitusjonskomiteen i Innst. 186 S (2022–2023) mente ikke var kvittert ut. I tabellen nedenfor angis det også om Forsvarsdepartementet planlegger at rapporteringen knyttet til anmodningsvedtaket nå avsluttes eller om departementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års budsjettproposisjon.

Tabell 5.1 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtaksnr.	Stikkord	Rapportering avsluttes
2022–2023	154	Forsvarsloven – kontrakt om tjenesteplikt	Nei
2020–2021	124	Vurderinger om standardisert fartøyklasse	Nei
2020–2021	128	Nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren	Nei
2020–2021	131	Utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen	Nei
2020–2021	133	Utredning om bruk av ikke-militært ansatte	Nei
2020–2021	1099	Ivaretagelse av de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller	Nei
2020–2021	1187	Statlig bidrag til istandsettelsen av Den gamle krigsskole	Ja
2019–2020	676	Evalueringsrapport om ny etterretningstjenestelov	Nei
2016–2017	576	Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger	Nei

Stortingssesjon 2022–2023

Forsvarsloven – kontrakt om tjenesteplikt

Vedtaksnr. 154, 8. desember 2022

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget og på egnede vis innen utgangen av 2023 og innen utgangen av 2024, eksempelvis i budsjettproposisjonene for 2024 og 2025, og redegjøre om erfaringer med og konsekvensene av endringene i forsvarsloven, som vedtas ved behandlingen av Innst. 74 L (2022–2023), for personell i Forsvaret, herunder omfanget av bruk av kontrakt om tjenesteplikt og hvilket personell i hvilke funksjoner som får kontrakt om tjenesteplikt.»

Vedtaket ble truffet under behandlingen av Innst. 74 L (2022–2023) til Prop. 134 L (2022–2023) *Endringer i forsvarsloven (utvidet adgang til å inngå kontrakt om tjenesteplikt mv.) og lovvedtak 20 (2022–2023)*.

Endringene i forsvarsloven, som ble vedtatt gjennom behandlingen av Innst. 74 L (2022–2023), har ikke trådt i kraft. Det er derfor for tidlig å redegjøre for erfaringer og konsekvenser av endringene i forsvarsloven. Det fremtidige omfanget av kontrakter om tjenesteplikt vil avhenge av videre utvikling av Forsvaret, herunder styrkestrukturens fremtidige størrelse samt Forsvarets kompetansebehov. Inngåelsen av kontrakter om tjenesteplikt må gjøres innenfor rammen av folkerettslige forpliktelser i krig. Forsvarsdepartementet har på nåværende tidspunkt ikke oversikt

over hvor mye omfanget av kontrakt om tjenesteplikt vil øke, og hvilket personell og funksjoner som vil få tilbud om kontrakt om tjenesteplikt. Forsvarsdepartementet vil kunne redegjøre for erfaringer og konsekvenser av endringene i forsvarsloven når endringene har trådt i kraft og har hatt noe virketid.

Vurderinger om standardisert fartøyklasse

Vedtak nr. 124, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen på egnet vis fremme en sak om erstatning av dagens kystvakt- og støt-tefartøy, herunder en vurdering av en fremtidig standardisert fartøyklasse, og komme tilbake med mulige forseringer i Prop. 1 S (2021–2022).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har gitt Forsvaret i oppdrag å gjennomføre en konseptvalgutredning etter statens prosjektmodell for å vurdere muligheten for en standardisert fartøyklasse. Utgangspunktet for utredningen var å vurdere et mulig standardisert fartøy som erstatning for dagens kystvakt- og støt-tefartøyer når disse faller for levetid, eller når leiekontrakter går ut. Ny fartøystruktur for Sjøforsvaret, inkludert muligheten for en standardisert fartøyklasse og eventuelle forseringer, vil bli vurdert og behandlet i forbindelse med den kommende langtidsplanen for forsvarssektoren.

Nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren

Vedtak nr. 128, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med den planlagte anskaffelsen av nye helikoptre til spesialstyrkene fra 2024, også anskaffe nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren. De nye helikoptrene skal organiseres i en skvadron på Rygge, og en skvadron på Bardufoss for å understøtte og samvirke med Hæren. Det henstilles til regjeringen å komme tilbake til Stortinget med en egen sak om anskaffelsen av helikoptrene, herunder antall.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Regjeringen har iverksatt flere tiltak for å øke den generelle helikopterkapasiteten til Hæren. Forsvaret etablerer en skvadronsledelse på Bardufoss som er operativ fra første kvartal 2024. Forsvaret skal også etablere to vedlikeholdsdokker for Bell 412 på Bardufoss i 2023 og 2024, for teknisk støtte. Disse tiltakene vil tilrettelegge for helikopteraktivitet i nord og øke flytimeproduksjonen. Regjeringen har i tillegg iverksatt forprosjekt for oppgradering av ni Bell 412 tiltenkt Hæren, og skilt det ut av prosjekt for ny helikopterkapasitet. Prosjekt for oppgradering av Bell 412 vil fremmes for Stortinget etter gjennomført forprosjekt. Nye helikoptre til Forsvarets spesialstyrker skal vurderes i forbindelse med ny langtidsplan for Forsvaret.

Utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen

Vedtak nr. 131, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen som supplement til rekruttskolen som lokaliseres på Terningmoen, og på egnet måte komme tilbake til dette i forbindelse med Prop. 1 S (2021–2022).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har i tråd med Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) utredet bruk av Drevjamoen eller Haslemoen som supplement i rekruttutdanningen i Forsvaret, jf. omtalen av oppfølging av vedtak nr. 131 i Prop. 1 S (2022–2023). Gjennom Prop. 118 S (2022–2023), *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2023*, informerte regjeringen Stortinget om det videre arbeidet med å avklare den fremtidige innretningen av rekruttutdanningen i Forsvaret.

Det ble lagt til grunn at det siden Stortingets vedtak om etableringen av en felles rekruttskole, jf. Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), har vært en betydelig utvikling som påvirker de opprinnelige forutsetningene. Regjeringen vil i lys av dette og anbefalingene fra forsvarssjefen komme tilbake til Stortinget om den fremti-

dige innretningen av rekruttutdanningen gjennom arbeidet med den kommende langtidsplanen for forsvarssektoren. Som en del av dette arbeidet vil også behovet for eventuelle ytterligere tiltak vurderes.

Utredning om bruk av ikke-militært ansatte

Vedtak nr. 133, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen innen 2022 legge fram en utredning om bruk av ikke-militært ansatte og forhold knyttet til krigens folkerett og ikke-militært personell som legitime militære mål.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har gjennomført en kartlegging om bruk av ikke-militært ansatte og forhold knyttet til krigens folkerett og ikke-militært personell som legitime militære mål, og sett dette opp mot ikke-militært ansatte både i Forsvaret, totalforsvaret og hos sivile leverandører/kontraktører. Forsvarsdepartementet vil komme tilbake til Stortinget med en mer utfyllende redegjørelse rundt dette temaet før sommeren 2024.

Ivaretakelse av de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller

Vedtak nr. 1099, 2. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen legge frem en sak for Stortinget med en plan for hvordan staten kan bidra til at de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller blir ivaretatt.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 543 S (2020–2021) til Dokument 8:241 S (2020–2021) *Representantforslag om en permanent løsning for småflyaktiviteten i Oslo-området og luftfartøyvern-senter på Kjeller.*

Ivaretakelse av nasjonale, kulturhistoriske verdier på Kjeller ses i sammenheng med arbeidet knyttet til avhendingen av Kjeller base. For å legge til rette for at de kulturhistoriske verdiene blir ivaretatt, koordinerer vi arbeidet med pågående prosesser hos Riksantikvaren og Lillestrøm kommune. Det vises også til informasjonssak om avviklingen av Kjeller base i Prop. 1 S (2021–2022) Del III, 6.8 Avhending av Kjeller base. Fremdriften i Lillestrøm kommunes planprosess tilsier at

planen som skal danne grunnlag for etterbruk av Kjeller ikke blir ferdig behandlet før nærmere utgangen av 2026. Riksantikvaren vil samkjøre fredningsprosessen med dette arbeidet. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om oppfølging av vedtaket.

Statlig bidrag til istandsettelsen av Den gamle krigsskole

Vedtak nr. 1187, 9. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen utrede og avklare hvorvidt eventuelle fremtidige tilskudd og/eller driftsmidler til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole i forbindelse med bygningsmassen i Tollbugata 10 i Oslo bør utløses via Kulturdepartementet.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 494 S (2020–2021) til Dokument 8:278 S (2020–2021) *Representantforslag om statlig bidrag til istandsettelsen av Den Gamle Krigsskole i Oslo.*

Forsvarsdepartementet igangsatte i 2021 et tverrsektorielt arbeid for å utrede alternativer for fremtidig forvaltning av forsvarssektorens kulturhistoriske eiendommer. Utredningen ble utført av en arbeidsgruppe ledet av Forsvarsbygg, og med representanter fra Kommunal- og distriktsdepartementet, Kultur- og likestillingsdepartementet, Riksantikvaren og Statsbygg. Rapporten ble levert til Forsvarsdepartementet 15. juni 2022, og har vært på offentlig høring. Utredningen belyser hvordan man eventuelt kan sørge for finansiering innenfor rammen av sektorprinsippet, selv om man eksempelvis avhender slike eiendommer eller velger andre organisasjonsformer for eierskapet.

Ut fra funnene i dette arbeidet er det konkludert med at det ikke vil være aktuelt å vurdere støtte til tiltaket fra Kultur- og likestillingsdepartementets budsjett. Det som gjelder ved avhending av en kulturhistorisk eiendom, er at staten skal sikre nødvendige klausuler, som bestemmelser, betingelser eller vilkår, for å ivareta gitte føringer. Dette vil sikre at ny eier må ivareta vern i sin videre forvaltning. Dersom ikke annet fremgår av avtalen vil ansvaret for oppfølging av avtalen fra statens side ligge til den som har inngått avtalen på vegne av staten. Dersom det i forbindelse med avhendingen ikke er inngått avtalerettslige forpliktelser som tilsier noe annet, innebærer avhendingen at staten er fritatt for alle forpliktelser. Det er ikke inngått avtalerettslige forpliktelser fra statens side i avtalen om Den Gamle Krigsskole i Oslo.

Det er eieren av et kulturminne som er ansvarlig for å ta vare på det. Staten, ved Klima- og miljødepartementet, har søkbare tilskuddsordninger som fordeles av fylkeskommunene (Byantikvaren i Oslo). Tilskuddsordningene skal bidra til å bevare fredete kulturminner og kulturmiljø i privat eie og til at slike settes i stand etter antikvariske retningslinjer. De dekker ikke drift. Drift av lokaler for utleie til private arrangementer i regi av bedrifter, foreninger, organisasjoner e.l. er ikke et offentlig ansvar. At eieren av en fredet bygning også ønsker å legge til rette for utstillinger, kammermusikk og liknende kulturtiltak endrer ikke den vurderingen. Kultur- og likestillingsdepartementets ansvar for drift av lokaler til kunst- og kulturformål er avgrenset til de institusjonene som mottar årlige driftstilskudd fra dette departement, slik som Nasjonalmuseet, Nationaltheatret, Den Norske Opera & Ballett etc.

Når det gjelder investeringer, forvalter Kultur- og likestillingsdepartementet en tilskuddsordning for nasjonale kulturbygg. Denne er begrenset til delfinansiering av bygninger for «institusjoner og tiltak som har en nasjonal oppgave, en landsomfattende funksjon eller en viktig landsdelsfunksjon». Den faktiske eller planlagte bruken av den gamle krigsskolen har ikke en karakter som tilsier at tilskudd kan vurderes innenfor denne ordningen over Kultur- og likestillingsdepartementets budsjett.

For investeringsstøtte til lokale og regionale kulturtiltak finnes en desentralisert ordning basert på spillemidler. I dette tilfellet vil Oslo kommune være adressat for en eventuell søknad fra eierstiftelsen.

Dersom det oppstår en situasjon med stor risiko for varig tap av kulturhistorisk verdi, kan kulturmiljømyndigheten stille krav til utbedring og vedlikehold, jf. kulturminneloven §§ 16 og 17. Staten vil også på eget initiativ kunne ta opp spørsmålet om å iverksette avhjelpende tiltak. Et slikt tiltak kan eksempelvis være å gå inn med økonomisk støtte/tilskudd, men det kan også være et forslag om at staten skal kjøpe tilbake eiendommen. Tiltaket vil som hovedregel være begrunnet i statens overordnede ansvar for å sikre kulturmiljøverdier og vil være et politisk vedtak. Dette tilsier at statens faglige ansvar for oppfølging av kulturhistorisk eiendom som er utenfor statens eie, vil kunne følges opp av Klima- og miljødepartementet som har et hovedansvar for strategi- og politikktutvikling for kulturminner og kulturmiljø.

Stortingssesjon 2019–2020

Evalueringslov om ny etterretningstjenestelov

Vedtak nr. 676, 11. juni 2020

«Stortinget ber regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse. Evalueringen skal være offentlig og foreligge senest fire år etter at loven er satt i kraft. Evalueringen skal gjelde lovens virke og mulighet for kontroll av dens bestemmelser, inkludert ressursituasjonen, kompetanse og virkemidler hos EOS-utvalget og domstolene.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 357 L (2019–2020) til Prop. 80 L (2019–2020) *Lov om Etterretningstjenesten (etterretningstjenesteloven)* og Lovvedtak 134 (2019–2020).

Regjeringen vil sørge for en uavhengig evaluering av etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse slik Stortinget ber om. Etterretningstjenesteloven har trådt i kraft trinnvis. Den siste bestemmelsen, paragraf 7-3, ble satt i kraft 2. september 2022, slik at systemet for tilrettelagt innhenting kunne testes og utvikles på trygt juridisk grunnlag. Ikrafttredelsen av bestemmelsen 2. september 2022 innebærer at hele etterretningstjenesteloven er ikraftsatt, og at evalueringen vil foreligge senest 2. september 2026.

Stortingssesjon 2016–2017

Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger

Vedtak nr. 576, 18. april 2017:

«Stortinget ber regjeringen utrede en egen lov- hjemmel for å sikre at fanger som holdes av norske styrker i forbindelse med væpnet konflikt får ivaretatt sine rettigheter, samt hvordan rettighetene til personer som holdes fanget av norske soldater kan ivaretas i våre internasjonale operasjoner.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 248 S (2016–2017) om *Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om Afghanistan, inkludert rapporten fra det regjeringsoppnevnte utvalget som har evaluert og trukket lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014*. Forslaget ble fremmet av Miljøpartiet De Grønne etter at innstillingen var fremmet for Stortinget.

Forsvaret har på oppdrag fra Forsvarsdepartementet utført en utredning av temaet frihetsberøvelse i militære operasjoner, som et grunnlag for det videre arbeidet med problemstillingen. Saken har vist seg noe mer kompleks enn hva først var antatt. Det pågår nå et arbeid i Forsvarsdeparte-

mentet med å utrede behovet for lovforankring, i dialog med Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Forsvarsdepartementet tar sikte på å ferdigstille denne utredningen innen utgangen av 2023. Regjeringen tar sikte på å informere Stortinget om saken i løpet av 2024.

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

For en del av budsjettpostene er det satt inn en tabell som viser en mer detaljert nedbrytning av endringene på posten fra 2022 til 2023. I tabellene fremgår kompensasjoner som er lagt til posten. I tillegg fremgår tekniske endringer, som blant annet er flytting av oppgaver og organisatoriske

endringer, med tilhørende ressurser, som endrer bevilgningen uten at det har økonomisk betydning for virksomheten. Videre inngår frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering. Deretter fremkommer de budsjettmessige endringene inndelt i hva som er direkte knyttet til oppfølging av langtidsplanen og øvrige reelle endringer i 2024.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024	Pst. endr. 23/24
1700	Forsvarsdepartementet	4 653 100	2 801 587	7 566 746	170
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	9 616 268	9 498 751	10 972 978	16
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	264 888	252 010	273 357	7
1720	Forsvaret	36 753 973	35 476 861	40 212 857	13
1735	Etterretningstjenesten	2 841 489	2 955 881	3 345 180	11
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	23 600 468	24 143 880	27 834 533	13
1791	Redningshelikoptertjenesten	762 780	703 934	643 151	15
	Sum kategori 04.10	78 492 966	75 832 904	90 848 802	20

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024	Pst. endr. 23/24
4700	Forsvarsdepartementet	91 758	425 836	129 572	-70
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	5 698 495	5 322 741	5 203 506	-2
4720	Forsvaret	1 761 570	878 719	894 680	2
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	1 325 996	1 990 452	1 965 457	-1
4791	Redningshelikoptertjenesten	650 895	591 001	529 797	-10
4799	Militære båter	637	500	500	0
	Sum kategori 04.10	9 529 352	8 889 249	8 723 512	-5

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsutgifter	706 591	671 512	719 231
21	Spesielle driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	118 122	144 941	154 550
22	IKT-virksomhet, <i>kan overføres</i>	375 193	531 645	881 024
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	5 025	5 991	6 402
52	Overføringer til statlige forvaltningsorganer	19 848	4 300	25 585
53	Risikokapital, NATO innovasjonsfond	0	13 300	14 995
60	Overføringer til kommuner og fylkeskommuner	600	1 550	1 306
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	78 717	82 210	91 517
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	138 974	96 097	125 958
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	970 778	653 361	1 068 330
79	Militær støtte til Ukraina, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 01 og 47, kap. 1720, post 01 og kap. 1760, post 01 og 45</i>	2 239 251	572 000	4 450 000
90	Kapitalinnskudd, NATO innovasjonsfond	0	24 680	27 848
	Sum kap. 1700	4 653 100	2 801 587	7 566 746

Hovedprioriteringer 2024

Løpende krisehåndtering, strategi- og politikkutvikling relatert til den spente sikkerhetspolitiske situasjonen vil være en hovedprioritering i 2024. Forsvarsdepartementet skal til enhver tid ha beredskap og tilstrekkelig fleksibilitet til å håndtere oppdukkende behov, og er samtidig forberedt på at situasjonen blir langvarig. Videre vil utarbeidelse av neste helhetlige langtidsplan for forsvarssektoren, samt videreutvikling av forsvarssektoren, bli prioritert i 2024.

Budsjettkapitlet dekker bevilgning til drift av Forsvarsdepartementet, IKT-virksomheten i Forsvarsdepartementet, og felles IKT-løsninger Forsvarsdepartementet har ansvar for på vegne av departementsfellesskapet. I tillegg dekker bevilgningen den særskilte kompensasjonsordningen for veteraner, tilskudd til frivillige organisasjoner, implementering av regjeringens nye tiltaksplan for veteraner, forskning og utvikling, Norges tilskudd til NATOs ulike driftsbudsjetter, norsk deltagelse i NATO innovasjonsfond, militær støtte til Ukraina samt uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Se nærmere omtale av forslagene under postene.

Om Forsvarsdepartementet

Forsvarsdepartementet er et regjeringskontor med ansvar for utforming og iverksetting av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Forsvarsdepartementet er videre ansvarlig for overordnet styring og kontroll av underlagte etaters virksomhet.

Forsvarsdepartementet har ansvar for strategisk langtidsplanlegging for forsvarssektoren. I tillegg har departementet det overordnede ansvaret for investeringer i forsvarssektoren og ansvar for porteføljestylingen av investeringsprosjektene.

Forsvarsdepartementet har også ansvar knyttet til internasjonalt samarbeid og for håndtering av spørsmål innenfor det sikkerhetspolitiske området. Dette innebærer blant annet ansvar for å analysere sikkerhetspolitiske trender og risikobilde, utarbeide og ivareta samarbeidsavtaler med andre nasjoner og ivareta Norges relasjon til NATO, EU og FN innenfor dette området. Videre har departementet ansvaret for forsvarsindustrielt samarbeid og materiellsamarbeid. Forsvarsdepartementet ivaretar også sektorens rolle i utviklingen av totalforsvaret og sivilt-militært samarbeid. Forsvarsdepartementet har også ansvar for personellpolitikken i forsvarssektoren og har felles juridiske tjenester på forvaltningsområdet for både departementet og Forsvaret.

Videre har Forsvarsdepartementet ansvar for å forvalte en rekke nasjonale og internasjonale tilskuddsordninger, jf. nærmere omtale under post 71, 73, 78 og 79.

Status i Forsvarsdepartementet

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvaret for sektorens samlede resultater. En vurdering av status i sektoren blir gitt i del I, 3. Status i sektoren.

Til tross for utviklingen i den sikkerhetspolitiske situasjonen har Forsvarsdepartementet opprettholdt produksjon og leveranseevne, samt god situasjonsforståelse knyttet til den sikkerhetspolitiske situasjonen, under krevende forhold med stor dynamikk.

Forsvarsdepartementet har bidratt til å opprettholde og videreutvikle forsvarssektorens operative evne gjennom blant annet tilrettelegging for alliert- og nasjonal operativ aktivitet, sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid med sentrale allierte og partnere, og videre gjennom kriseledelse under den forverrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa. Norge har bidratt med betydelig støtte til Ukraina i 2022 og 2023, og har gjennom det flerårige Nansen-programmet forpliktet seg til fortsatt betydelig støtte de neste årene.

Langtidsplanen for forsvarssektoren for perioden 2021–2024 implementeres gjennom styringen av etatene og i Forsvarsdepartementets egen virksomhet. Endrede rammevilkår knyttet til forutsetningsbildet som ble lagt for inneværende langtidsplan har skapt utfordringer i gjennomføringen av gjeldende plan. Det er gjort grep for å styrke gjennomføringen, samtidig som grunnlagsarbeid med å skape og opprettholde en helhetlig situasjonsforståelse for neste langtidsplan er igangsatt. Regjeringen tar sikte på å legge frem en ny langtidsplan for forsvarssektoren i 2024. Forsvarssjefens fagmilitære råd sammen med vurderinger fra regjeringens nedsatte forsvarskommisjon og totalberedskapskommisjon, utgjør sentrale innspill i arbeidet med utarbeidelsen av regjeringens nye langtidsplan for forsvarssektoren.

Som en del av regjeringens tillitsreform pågår det nå et arbeid med en styringsreform i forsvarssektoren, som skal gjøre det mulig for Forsvarsdepartementet og etatene å nå sine mål gjennom raskere beslutningsprosesser, høyere gjennomføringstempo og økt effektivitet. Styringsreformen vil gi tydeligere ansvarsforhold mellom de ulike etatene i sektoren, og mellom Forsvarsdepartementet og Forsvaret. Resultatet av arbeidet vil kunne føre til endringsbehov også internt i Forsvarsdepartemen-

tet. Forsvarsdepartementets interne virksomhetsstyring er forbedret, og er bygd opp rundt sektorens overordnede mål, oppgaver og leveranser. Forsvarssektorens personell- og kompetansepolitikk er videreutviklet, og arbeidet med å medvirke til internasjonale og nasjonale bærekraftsmål, herunder klima- og miljøpolitiske mål, er forsterket. Alliert samarbeid og innsats for å fremme og få støtte til norske posisjoner fikk økt betydning i 2022 som følge av den negative sikkerhetspolitiske utviklingen. Norge er godt posisjonert for videre utvikling som følge av tett dialog med nære allierte, nordiske naboland, NATO, EU og FN gjennom året.

Samlet sett vurderes måloppnåelse for 2022 og så langt i 2023 som tilfredsstillende.

Tabell 6.1 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	671,5
Pris- og lønnskompensasjon	35,3
Tekniske endringer	-8,6
Øvrige endringer	21,0
Forslag 2024	719,2

De tekniske endringene som foreslås består i hovedsak av rammeoverføring av 8,0 mill. kroner til Utenriksdepartementet for to stillinger som spesialutsending for forsvarssaker i Washington, samt delfinansiering av Departementsakademiet i DSS med 0,4 mill. kroner. Fra og med 2024 inngår honoraret til styreleder for Stiftelsen Akershus Kunst og Kultur (SAKK) i tilskuddet til SAKK, istedenfor i Forsvarsdepartementets eget budsjett. Det innebærer at 0,2 mill. kroner overføres fra kap. 1700, post 01 til kap. 1700 post 71. Det øvrige tilskuddet til SAKK er uendret.

Øvrige endringer øker kap. 1700, post 01, med 21,0 mill. kroner. 9,8 mill. kroner gjelder styrking av departementets drift til arbeid med varslingssaker, veteraner, tillitsreformen og som følge av økt reisevirksomhet og overtidsarbeid. Videre foreslås posten styrket med 5,2 mill. kroner for å lønne en norsk kandidat til å lede investeringskomiteen i NATO og opprette en stilling ved NATOs *Climate Change and Security Centre of Excellence* i Canada. Økte bo- og levekostnader som følge av svekket kronekurs og høy inflasjon medfører at utgiftene til forsvarsattachéer og militærrådgivere økes med 6,0 mill. kroner.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker Forsvarsdepartementets ordinære driftsutgifter som lønn og godtgjørelser, reiser i inn- og utland, representasjon, kompetanseoppbygging, utgifter til husleie samt vedlikehold og drift av bygningsmassen. I tillegg dekker posten blant annet utgifter til Forsvarsdepartementets internrevisjon, utgifter til Norges faste delegasjon til NATO og forsvarsråder, forsvarsattachéer og militærrådgivere ved norske utenriksstasjoner. Posten foreslås økt med 47,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Nedenfor følger endringer fra 2023 til 2024.

FNs fredsoperative virksomhet

Fredsoperasjoner er et av FNs mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norge er opptatt av å bidra til at arbeidet med å reformere FNs fredsbevarende og politiske operasjoner styrkes. Norge vil fortsette å støtte ulike prosjekter som går på beskyttelse av sivile i væpnede konflikter og bekjempelse av konfliktrelatert seksualisert vold, samt andre relevante prosjekter. Regjeringen vil i 2024 videreføre støtte til ulike reformtiltak i FN. Regjeringen vil vurdere bidrag i FNs fredsbevarende operasjoner, når det er nødvendig, ønskelig og gjennomførbart, fortrinnsvis i samarbeid med nære partnere.

Forsvarsattachéer, forsvarsråder og militærrådgivere

Forsvarsattachéene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets militære representanter, mens forsvarsrådene er Forsvarsdepartementets sivile representanter ved norske utenriksstasjoner. Representantene har ansvar for koordinering og oppfølging av forsvarssamarbeid, forsvarsmateriellsamarbeid samt oppfølging av sikkerhets- og

forsvarspolitiske forhold i de land eller organisasjoner de er akkreditert og sideakkreditert til. Den norske NATO-delegasjonen ivaretar Norges interesser i NATO-hovedkvarterets stående komiteer og arbeidsprosesser. Attachéordningen vurderes kontinuerlig, og personellens lokalisering endres etter behov. Behovet knyttes blant annet til sikkerhetspolitisk viktighet, forholdet til nære allierte og prioriterte samarbeidspartnere samt omfang av bilateralt forsvarsrelatert samarbeid. Norge har innenfor denne ordningen i dag representasjon ved 14 ambassader og ved fire organisasjoner (NATO, FN, OSSE og EU).

Virksomheten ved Norges faste delegasjon til NATO, forsvarsråder, forsvarsattachéer og militærrådgivere fortsetter uten store endringer. Det er fortsatt enkelte lokasjoner som preges av covid-tiltak og gjenåpning etter pandemien. Tildelingene vurderes som nøkterne og hensiktsmessige.

Situasjonen for store deler av attachékorpsset er dynamisk på grunn av krigen i Ukraina. Det er viktig å følge situasjonen tett for å sikre tilstrekkelig informasjonstilgang. Det vurderes foreløpig å ikke være behov for endringer i attachékorpsets antall og utplassering i 2024. Uforutsette utgifter til gjenåpning av ambassaden i Kiev vil kunne komme.

Reformprosjekter for å bedre styresettet på Vest-Balkan og i Ukraina

På vegne av Utenriksdepartementet gjennomfører Forsvarsdepartementet reformprosjekter på Vest-Balkan og i Ukraina. Prosjektene har som mål å bedre styresettet og redusere risikoen for korrupsjon i samarbeidslandene. Samarbeidslandene er Albania, Bosnia og Herzegovina, Kosovo, Montenegro og Nord-Makedonia på Vest-Balkan og Ukraina. Forsvarsdepartementet har også mottatt en henvendelse fra det serbiske forsvarsdepartementet om et tilsvarende prosjekt, og det serbiske og norske forsvarsdepartementet er i dialog om en prosjektavtale. I alle landene på Vest-Balkan er det samarbeid med både forsvars- og innenriksdepartementene, med unntak av Bosnia og Herzegovina, hvor det bare er samarbeid med forsvarsdepartementet. I flere av landene er det også samarbeid med etater som for eksempel personaldirektoratene i landenes forvaltning.

De land som etterspør støtte til reformer gjør det ofte fordi de ønsker å tilpasse seg internasjonale standarder og nærme seg medlemskap i for eksempel EU og NATO. Flere av landene har blitt medlemmer av NATO og ser på reformer som et middel for ytterligere integrering i Alliansen.

Prosjektene skal bedre integritet og profesjonalitet i de ulike departementene gjennom reformer av spesielt personalforvaltning og offentlige anskaffelser. Prosjektene gjennomføres av *Centre for Integrity in the Defence Sector* (CIDS), som i Norge er en integrert del av Forsvarsdepartementet. CIDS har lokale kontorer i de ulike hovedstedene med lokale eksperter som fungerer som faglige bindeledd mellom de lokale samarbeidspartnerne og CIDS. CIDS har videre engasjert internasjonale fageksperter som jobber med å støtte reformarbeidet.

Aktiviteten har vært på et lavere nivå på grunn av covid-19, men øker nå i omfang. Krigen i Ukraina har vanskeliggjort samarbeidet, men det har vært mye aktivitet med bruk av digitale plattformen. Ukrainske myndigheter ser på det som viktig å videreføre kampen mot korrupsjon til tross for at krigen tar mye oppmerksomhet. Forsvarsdepartementet vil prioritere dette arbeidet i 2024, både for å bidra langsiktig i Ukraina, men også som en del av risikoreduserende tiltak i Nansen-programmet.

Etisk råd for forsvarssektoren

Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) ble oppnevnt av Forsvarsdepartementet i 2011 som et uavhengig råd. ERF har til formål å styrke etisk bevissthet og etisk refleksjon blant alle ansatte i forsvarssektoren. Arbeidet skal bidra til etisk forsvarlig forvaltning av sektorens menneskelige og materielle verdier samt bidra til at tilliten i, og støtten fra samfunnet, opprettholdes.

Håndtering av varslingsaker

De siste årene har vært preget av stor medieoppmerksomhet om varslingsaker i forsvarssektoren. Det registreres fortsatt en økning både i antall varslingsaker totalt, og antall komplekse saker. Involverte parter opplever normalt situasjonen som belastende. Det er derfor et mål å redusere tiden det tar å behandle sakene, samt å gjenopprette et forsvarlig psykososialt arbeidsmiljø. Tilførsel av ressurser, kompetanseheving og metodeutvikling skal bidra til at Forsvarsdepartementets internrevisjon når målsettingen.

Arbeidsmiljøloven stiller krav til at varslingsaker blir tilstrekkelig undersøkt innen rimelig tid. Over tid har antallet komplekse varslingsaker økt. Grunnrammen for Forsvarsdepartementets internrevisjon er foreslått økt med 1,75 mill. kroner som følge av behov for forsterkning av saksbehandlingskapasiteten.

Voluntary National Contribution – stilling ved NATOs Climate Change and Security Centre of Excellence i Canada

Norge har forpliktet seg til å være en av sponsornasjonene til NATOs nyopprettede kunnskapssenter for klimaendringer og sikkerhet. Senteret skal bidra til å utvikle og dele kunnskap om hvilke sikkerhetsimplikasjoner klimaendringene har, hvordan Alliansen kan tilpasse seg til et endret klima, og hvordan Alliansen kan jobbe for å redusere klimaavtrykket til militære aktiviteter. Senteret skal ligge i Montreal i Canada og åpner i siste kvartal av 2023. Rollen som sponsornasjon innebærer at Norge bemanner én stilling som seksjonsleder ved senteret, og deltar i senterets styringskomité.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner mellom 1978 og 2010. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. Prognosene gjelder for utbetalinger etter 35G- og 65G-ordningene samlet. Det er knyttet stor usikkerhet til utgiftene etter den særskilte kompensasjonsordningen. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre og sensitive for endringer i de underliggende driverne. Usikkerheten beror i stor grad på antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp.

Statens pensjonskasse forvalter også utbetalinger etter forsvarsloven § 55, som gjelder erstatning for skade pådratt i internasjonale operasjoner fra og med 2010. Disse sakene budsjetteres sammen med de eldre sakene på post 21. Det samme gjelder for krav om billighetserstatning etter forsvarstilsatteforskriften kapittel 10.

Dette er også i samsvar med Meld. St. 15 (2019–2020) om å innføre «intopserstatning» som fellesbetegnelse på den særskilte kompensasjonsordningen, billighetserstatning etter forsvarstilsatteforskriften og erstatning etter forsvarsloven § 55.

Posten dekker både forvaltning og utbetaling knyttet til intopserstatning.

Klager over vedtak om særskilt kompensasjon, billighetserstatning og krav om erstatning som følge av psykiske belastningsskader etter forsvarsloven § 55 behandles av en særskilt klagenemnd underlagt Forsvarsdepartementet. Sta-

tens sivilrettsforvaltning ivaretar sekretariatsfunksjonen for klagenemnda. Statens sivilrettsforvaltnings utgifter i forbindelse med drift av sekretariatet belastes post 21.

FN har en egen erstatningsordning for veteraner skadet i FN-ledede operasjoner. Posten dekker også utgifter knyttet til forvaltning av et system for fremsendelse av erstatningskrav til FN på vegne av norske veteraner.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2023.

Post 22 IKT-virksomhet, kan overføres

Forsvarsdepartementets IKT-organisasjon (FD IKT) leverer graderte IKT-tjenester til statlige og private virksomheter underlagt sikkerhetsloven. Dette gjelder blant annet leveranser av Nasjonalt BEGRENSET nett (NBN) samt Nasjonalt HEMMELIG nett (NHN). I tillegg leverer FD IKT ugraderte IKT-tjenester, samt understøttelse av situasjonscenteret i FD (SITSEN).

FD skal tilby og ha ansvar for nasjonale fellesløsninger for lavgradert og høygradert informasjonsforvaltning for offentlige og private virksomheter underlagt sikkerhetsloven. Formålet er at offentlig forvaltning og aktører innenfor sivil sektor med behov for høygradert kommunikasjon, skal kunne ha tilgang til en felles høygradert plattform med tilstrekkelig redundans. Posten foreslås økt med 166 mill. kroner knyttet til drift og forvaltning av graderte tjenester i 2024.

Program for felles IKT-tjenester i departementsfellesskapet

Program for Felles IKT-tjenester i departementsfellesskapet, heretter omtalt som Programmet, skal gi Statsministerens kontor (SMK), Departementenes Sikkerhets- og serviceorganisasjon (DSS) og departementene inkludert utenriksstasjonene en felles funksjonell, sikker, kostnadseffektiv og moderne IKT-løsning for behandling og deling av digital informasjon internt og eksternt. Programmet styres av Forsvarsdepartementet (FD) og Kommunal- og distriktsdepartementet i fellesskap (KDD).

Programmets kartlegging viser at det er et potensial for større utnyttelse av teknologi for å effektivisere og optimalisere arbeidsprosesser. Det skal etableres en ny virksomhet underlagt KDD med ansvar for levering av IKT-tjenester til departementsfellesskapet. Ansatte i IKT-miljøer i DSS, UD, JD og FD vil inngå i den nye virksomheten. Virksomheten skal i hovedsak være lokali-

sert i Oslo. Eventuell lokalisering av noen funksjoner utenfor Oslo skal underbygge målsettingene om sikre, kostnadseffektive og brukervennlige tjenester. Denne virksomheten vil levere plattformtjenester og applikasjoner for forvaltning av ugradert og ugradert skjermingsverdig informasjon. Plattformtjenester og applikasjoner for forvaltning av lavgradert informasjon (NBN) vil bli levert fra Forsvarsdepartementet. Programmet skal samle departementsfellesskapets fagkompetanse innenfor IKT, og gjennom dette legge til rette for drift og forvaltning av IKT-tjenester med høy effektivitet, høy grad av sikkerhet og god brukervennlighet i samsvar med beste praksis.

Stortinget har ved behandlingen av Innst. 110 S (2022–2023) til Prop. 18 S (2022–2023) vedtatt at FD og KDD kan iverksette Program for Felles IKT-tjenester med en kostnadsramme på 1 392 mill. 2023-kroner inkl. mva (1 141 mill. 2023-kroner eks. mva) for programmets Endringstrinn 1 og 2 (1. januar 2021–30. mars 2025). Programmet er planlagt ferdigstilt i slutten av 2025. I programmet er det blant annet lagt til grunn at DSS' plattform delvis skal kunne gjenbrukes. Som følge av dataangrepet mot DSS' plattform sommeren 2023 vil programmet også vurdere alternative handlingsalternativer som innebærer etablering av helt ny plattform og mulig forsering av etablering av plattformen til første halvår 2024. På grunn av dette kan det være aktuelt å re-planlegge deler av programmet. Den foreslåtte rammen for 2024 er derfor noe usikker.

Det er foreløpig avsatt 396 mill. kroner til Programmet i 2024.

Samlet foreslås kap. 1700, post 22 bevilget med 881,0 mill. kroner.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Deler av midlene på posten er benyttet andre steder i forsvarsbudsjettet for å støtte pågående prosjekter. Bevilgningen på posten foreslås videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett 2023.

Post 52 Overføring til statlige forvaltningsorganer

Regjeringen foreslår å tildele 1 mill. kroner til Norges forskningsråd i forbindelse med finansiering av Forskningsrådets program Samfunnssikkerhet- og risikoforskning (SAMRISK). Programmet skal gi et bedre kunnskapsgrunnlag for sam-

funnssikkerhetsarbeidet. Formålet med SAMRISK er å utvikle kunnskap som skal øke forståelsen omkring samfunnssikkerhet og bidra til kritisk refleksjon over ulike effekter av sikkerhetstiltak. Prosjektene som støttes gjennom programmet bidrar med kunnskap som har stor interesse for politikk, policyer og regelverksutforming i krisesituasjoner og for forebygging. I en totalforsvars- og samfunnssikkerhetssammenheng er prosjekter for informasjonsdeling om trusler og kriser og regulering av dronebruk spesielt relevante for forsvarssektoren. Tildelingen bidrar videre til å styrke Forsvarsdepartementets samarbeid med Forskningsrådet i tråd med målsettingene i inneværende langtidsplan for forsvarssektoren. Her fremgår det at utlysning av midler gjennom Forskningsrådet er i tråd med mål om at mest mulig av forskningen i Norge skal finansieres gjennom frie bevilgninger og åpne nasjonale forskningsprogrammer.

Videre foreslår regjeringen å tildele om lag 14,5 mill. kroner til Norges forskningsråd for å opprettholde satsingen på muligjørende teknologier som er spesielt sentrale for forsvarssektoren. Hensikten med tildelingen er å styrke samarbeidet med forsvarssektoren innenfor kunstig intelligens (KI), autonomi og kvanteteknologi. Videre skal Forskningsrådet bidra til å rekruttere forskere til disse områdene. Tildelingen bidrar til målsettinger om å styrke samarbeidet med kunnskapsmiljøer på sivil side og utnyttelse av ny teknologi.

FD har to stillinger som forsvarsindustriråd i utlandet, én i EU-kommisjonen og én ved den norske ambassaden i Washington D.C. Hensikten med forsvarsindustrirådstillingen i EU-kommisjonen er å styrke samarbeidet mellom på den ene side norske myndigheter og industri og på den andre side EU og andre lands myndigheter og industri med tilstedeværelse i Brussel. Et særlig fokusområde er oppfølgingen av den norske deltakelsen i det europeiske forsvarsfondet (EDF). Utgiftene til stillingen fordeles likt med en tredjedel til hhv. FD, Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening og Innovasjon Norge. Regjeringen foreslår derfor at det bevilges 1,5 mill. kroner til FDs andel av stillingen. Innovasjon Norge er arbeidsgiver. Hensikten med forsvarsindustrirådstillingen i Washington D.C. er å styrke samarbeidet mellom norske og amerikanske myndigheter og industri innenfor forsvarssektoren. Norge har store forsvarsleveranser til USA, og er en betydelig kjøper av amerikansk forsvarsmateriell. Utgiftene til stillingen fordeles likt med en tredjedel til hhv. FD, Forsvars- og sikkerhetsindustriens

forening, og Innovasjon Norge. Regjeringen foreslår derfor at 1,9 mill. kroner tildeles Innovasjon Norge til FDs andel av stillingen.

Regjeringen foreslår i tillegg at Norges forskningsråd tildeles 6,5 mill. kroner som en del av virkemiddelapparatet til det europeiske forsvarsfondet (EDF). Midlene går til å støtte arbeidet som norske bedrifter må gjennomføre i forbindelse med søknader til de årlige EDF-tildelingene.

Post 53 Risikokapital, NATOs innovasjonsfond

NATO innovasjonsfond ble lansert på NATO-toppmøtet i juni 2022. Som en av 22 allierte sluttet Norge seg til fondet gjennom en intensjonsavtale, jf. Stortingets behandling av Innst. 7 S (2022–2023). Målsettingene for fondet er at allierte anskaffer teknologier som fondet har investert i, at det etableres økosystemer innrettet mot brytningsteknologier som styrkes på tvers av alliansen, og at fondet har kommersiell suksess. Fondet skal investere i oppstartsbedrifter innenfor brytningsteknologier som primært retter seg mot kommersielle markeder. Brytningsteknologier omfatter blant annet kunstig intelligens, autonomi og stordata. Dette er teknologier med stort potensiale for militær anvendelse, men som ofte utvikles av næringsaktører utenfor den tradisjonelle forsvarsindustrien. På flere av teknologiområdene står norsk høyteknologisk næringsliv sterkt. Norsk deltakelse i fondet gir norske bedrifter muligheter for kapitaltilgang i tidlig fase. Norsk deltakelse har videre som formål å styrke sivil-militært teknologisamarbeid og utvikling av teknologi som kan anvendes til både sivile og militære formål (såkalt flerbruksteknologi).

Innovasjonsfondet er lansert med en total størrelse på 1 mrd. euro over 15 år fra 2023. Som følge av at Finland tilsluttet seg fondet i 2023, vil den norske andelen bli redusert fra opprinnelig om lag 37 mill. euro til om lag 35,8 mill. euro.

Innovasjonsfondet har siden lanseringen i juni 2022 vært i etableringsfasen. Selve fondet er etablert som et finansielt partnerskap mellom 23 NATO-allierte som deltakende nasjoner, og en dedikert kapitalforvaltningsorganisasjon er etablert spesifikt for dette formålet under Luxembourgs jurisdiksjon. Et styre utpekt av partnernasjonene vil forvalte fondsmandatet på vegne av partnernasjonene. En investeringskomité vil utøve den daglige ledelsen av fondet med hovedkvarter etablert i Nederland. Fondet vil være operativt fra tredje kvartal 2023.

Oppfølgingen av fondet ivaretas av det statlige investeringssselskapet Investinor på vegne av Forsvarsdepartementet.

I 2024 foreslår regjeringen å overføre om lag 15 mill. kroner til Investinor for risikokapital til NATO innovasjonsfond. Videre vises det til omtale av forvaltningsutgifter under post 71.

Post 60 Overføring til kommuner og fylkeskommuner

Forsvarsdepartementet foreslår å tildele et enkeltstående tilskudd i 2024 til Troms og Finnmark fylkeskommune, for drift av Karriere Troms – Midt og Sør-Troms (tidligere Midt-Troms karrieresenter). Formålet med tilskuddet er å tilby sivil karriereveiledning til militært personell og førstegangstjenestegjørende som har sitt tjenestested i Nordland, Troms og Finnmark, men som ikke har tjenestestedet som sin registrerte bostedsadresse. Det fylkeskommunale karriereveiledningstilbudet er ikke dimensjonert til å ivareta militært personell i tillegg til den øvrige befolkningen. Tilskuddet skal bidra til at Troms og Finnmark fylkeskommune kan tilby karriereveiledning ved tjenestestedet, tilsvarende det den tjenestegjørende ville fått i sin hjemkommune. Forsvarsdepartementet videreførte i 2021 en samarbeidsavtale med fylkeskommunen om driftstøtte til karrieresenteret med varighet til 31. august 2026, hvor Forsvarsdepartementet skal bidra med 1,8 mill. kroner årlig. Avtalen ble opprinnelig inngått for å bidra til å gi karriereveiledning til førstegangstjenestegjørende og militært personell frem til den nasjonale digitale karriereveiledningstjenesten var i stand til å dekke behovet. Denne tjenesten er nå opprettet, og målet er at denne på sikt skal dekke Forsvarets behov for sivil karriereveiledning for personellet. I 2023 ble tilskuddet til Karriere Troms redusert. For å gi fylkeskommunen tilstrekkelig varsling og tid til å omstille seg til en slik reduksjon ble tiltaket kun gitt halvårsvirkning i 2023. Fra 2024 reduseres tilskuddet med helårsvirkning, til sammen 0,6 mill. kroner for 2024.

Post 71 Overføringer til andre, kan overføres Sikkerhetspolitiske tilskudd

FD har behov for å videreutvikle sikkerhetspolitisk dialog med USA. Økt tilgang til amerikansk ekspertise, nettverk og fasiliteter bidrar til å sette lys på norske sikkerhetsutfordringer og -interesser. FD har siden 2014 hatt et samarbeid med *The Atlantic Council of the US* (ACUS) og deres *Scow-*

croft Center for Strategy and Security. Samarbeidet bidrar til at et voksende bilateralt nettverk av fagpersonell fra både sivil og militær administrasjon får dypere forståelse for transatlantiske sikkerhetsinteresser med fokus på nordområdene. Samarbeidet består i tilrettelegging av konferanser, møter, studiereiser, analyser og rapporter. I tillegg forvalter FD tilskudd til to amerikanske tankesmier, henholdsvis *Center for a New American Security* (CNAS) og *Center for Strategic and International Studies* (CSIS). CNAS tilrettelegger for europeisk-amerikansk forskerkontakt med fokus på Russland, der Norge inngår med ekspertise. Støtten til CSIS representerer et mangeårig norsk-amerikansk forskningssamarbeid om sentrale sikkerhetspolitiske spørsmål. I tillegg er CSIS, som del av det bilaterale samarbeidet, en tilrettelegger for faglige seminarer og møter mellom norske og amerikanske myndigheter på ulike nivå. Alle sikkerhetspolitiske tilskudd går til utenlandske institusjoner. Tilskuddene er avtalt i utenlandsk valuta, og avvik i de angitte kronebeløpene vil derfor forekomme.

Tilskuddene foreslås videreført med en samlet bevilgning på om lag 3,3 mill. kroner. Dette omfatter om lag 2,7 mill. kroner til ACUS, 0,25 mill. kroner til CNAS, og 0,37 mill. kroner til CSIS.

Støtte til frivillige organisasjoner på forsvarsområdet
Forsvarsdepartementet tildeler tilskudd til frivillige organisasjoner med det formål å stimulere til at samfunnet bidrar til og støtter opp om Forsvarets mål og virksomhet, samt bidrar til økt kunnskap om, og forståelse for, norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Organisasjoner og virksomheter som bidrar til dette kan søke om midler fra denne tilskuddsordningen. Tilskuddsmottakere må være registrert i Frivillighetsregisteret. Øvrige bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

For tilskuddsåret 2022 tildelte Forsvarsdepartementet om lag 64,3 mill. kroner i tilskuddsmidler til 15 frivillige organisasjoner over denne tilskuddsordningen. Forsvarsdepartementet vurderer at de tildelte midlene ble anvendt etter tilskuddsordningens formål og bidrar til å understøtte frivillig aktivitet for forsvarssektoren.

Bevilgningen til tilskuddsordningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023.

Nasjonalt opplysningsbyrå i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949, om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Tilleggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å etablere og drifte et nasjonalt opplysningsbyrå. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetenes åpning eller okkupasjon, og skal motta og videresende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors påtok seg i 2007 dette ansvaret på vegne av Norge, etter avtale med Forsvarsdepartementet. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta på møter, trening og øvelser på dette området.

Tildelingen til Nasjonalt opplysningsbyrå foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023.

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur (SAKK) ble etablert av FD i 1989. Stiftelsens formål er å styrke, organisere og koordinere kulturell virksomhet på Akershus festning, med de særskilte begrensninger festningen har som et verneverdig, historisk og militært område i sentrum av Oslo. Samarbeidet med andre kulturinstitusjoner står sentralt. Videre har stiftelsen en målsetting om å styrke kunnskapen om Norges historie og å åpne festningsområdet ytterligere for kunst- og kulturutfoldelse. Festningen er en viktig del av Oslo sentrum og må holdes levende som byrom, også etter kontortid og forsvarssektorens aktiviteter er innstilt. Stiftelsen skal i sin aktivitet balansere forholdet mellom sivil kulturformidling på festningen og de særlige kravene som stilles for å ivareta Akershus festning som et kulturhistorisk, politisk og militært område.

Etter flere år med pandemi kunne SAKK i 2022 gjennomføre normale produksjoner, med blant annet oppføring av Kristin Lavransdatter, Othello, vandreteater og konserter. Karpedammen scene ble rehabilitert i 2022, og tas i bruk på nytt i 2023. Tildelingen til SAKK foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023. Fra og med 2024 inngår honoraret til styreleder for SAKK i tilskuddet, istedenfor i Forsvarsdepartementets eget budsjett. Det betyr at 185 000 kroner for honorar til styreleder SAKK overføres fra kap. 1700, post 01 til kap. 1700 post 71. Dette skal ikke gå ut over det øvrige tilskuddet til SAKK.

Stiftelsen KNM Narvik

Stiftelsen KNM Narvik ble opprettet i 2005, og mottok fregatten KNM Narvik i 2007. Siden den gang har stiftelsen drevet fartøyet som et museumsskip. Fregatten ligger fortøyd på militært område på Karljohansvern i Horten. Fregatten vedlikeholdes og driftes av stiftelsen, ved hjelp av Venneforeningen KNM Narvik. Stiftelsen har laget en mulighetsstudie og utviklet et konsept der planen er at flere fartøyer skal inngå i gjenstandssamlingen.

Det foreslås et tilskudd til Stiftelsen KNM Narvik i 2024 på 2,5 mill. kroner. Tilskuddet gis som et enkeltstående tilskudd. Tilskuddet gis som en støtte til Stiftelsen KNM Narviks arbeid med å bevare skip av museal interesse, herunder fregatten KNM Narvik, og stiftelsens arbeid med en mulig utvidelse av gjenstandssamlingen.

FN-relatert virksomhet

Forsvarsdepartementet avsetter årlig midler til arrangementer, tiltak og prosjekter som understøtter FNs reformprosess, saker som er av viktighet for Norge og andre formål som gir Norge synlighet i FN.

Det ble i 2022 tildelt 3,5 mill. kroner til prosjekter som støtter opp under FNs reformprosess, og det tas sikte på å videreføre støtten på om lag samme nivå for 2024. Videre tas det sikte på en tilsvarende innretning på støtten som tidligere år. Norge har prioritert støtte til å bedre personellsikkerheten, effektiviserer FNs styrkegenereringsprosess, fremme bruk av ny teknologi samt løfte genderarbeidet herunder styrke innsatsen mot konfliktrelatert seksualisert vold. Samtidig er det viktig at det også settes av noe midler som gir fleksibilitet til å dekke støtte til relevante arrangementer og tiltak av viktighet for Norge, herunder å styrke det nordiske samarbeidet om fredsbevaring.

Støtte til opplærings- og treningstiltak

FD avsetter årlig midler til opplærings- og treningstiltak i utlandet. Midlene kanaliseres primært gjennom ulike støttefond forvaltet av NATO. I 2024 tas det sikte på å videreføre prioriteringen av NATOs kapasitetsbyggingsfond (DCB) og integritetsfond Building Integrity (BI). Midlene vil primært anvendes i Georgia (DCB) og blant land på Vest-Balkan (BI).

Tildelingen til opplærings- og treningstiltak foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023.

Forvaltningsutgifter Investinor

Regjeringen foreslår 1,6 mill. kroner til Investinor for den administrative forvaltningen av norsk deltakelse i NATO innovasjonsfond. Forvaltningsutgiftene økes med bakgrunn i at oppfølgingen av fondet har vist seg mer omfattende enn først antatt. Det vises videre til den overordnede omtalen av innovasjonsfondet, samt omtale av risikokapital på post 53 og omtale av kapitalinnskudd på post 90.

Post 73 Forskning og utvikling, kan overføres

Støtte til utvikling av norsk forsvarsteknologi

Den gjensidige relevansen mellom sivil forskning og forsvarsforskning øker. Norske bedrifter kan søke Forsvarsdepartementet om midler til samarbeidsprosjekter mellom forsvarssektoren og industrien. Samarbeidsordningen er et sentralt tiltak i den forsvarsindustrielle strategien og er et viktig bidrag til nyskaping og arbeidsplasser. Strategien inneholder blant annet åtte teknologiske kompetanseområder som FD prioriterer når søknadene vurderes.

Søknader som blir godkjent blir fulgt opp av Forsvarets forskningsinstitutt, som ivaretar det faglige og merkantile ansvaret for slike samarbeidsprosjekter. Prosjektene varer normalt fra ett til fire år, og vil i de fleste tilfeller innebære utvikling av prototyper.

Regjeringen foreslår å øke tildelingen over tilskuddsordningen med 30 mill. kroner til 105 mill. kroner i 2024. Det vil bidra til å holde trykket oppe på innovasjon og utvikling, herunder å legge bedre til rette for at norsk industri kan konkurrere om midler og oppdrag på det internasjonale forsknings- og utviklingsmarkedet.

Støtte til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning

I lys av den alvorlige sikkerhetspolitiske og militære situasjonen, med stor politisk og militær endringstakt, er behovet for tilgang på kunnskapsgrunnlag gjennom kompetente sikkerhetspolitiske fagmiljøer økende. De siste års utvikling i Norges sikkerhetspolitiske omgivelser har allerede ført til en nysatsing på sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning. Satsingen er forankret i gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren, og reflekterer et pågående arbeid for å bygge opp og fornye det forskningsbaserte kompetansemiljøet for sikkerhetspolitikk i Norge, i tillegg til å søke mer kunnskap om relevante forhold innenfor totalforsvaret, samfunnsikkerhet og beredskap.

Satsingen inkluderer mer langsiktig grunnforskning gjennom tildeling av doktorgrad- og postdoktorgradstipendier, enkeltprosjekter (ett- og/eller treårige) med fokus på relevante sikkerhets- og forsvarspolitiske problemstillinger, et sikkerhetspolitisk program med vektlegging av nasjonal sikkerhetspolitikk og et program for sikkerhetspolitisk forskning på Kina og Asia. Ordningen omfatter tre delmål:

1. Stimulere faglige kompetansemiljøer på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
2. Gjennom forskningsbasert formidling bidra til styrket kunnskap og innsikt i offentligheten.
3. Bidra til å skape kunnskapsgrunnlag for policyutforming og planarbeid i forsvarssektoren.

Herunder er det fastsatt følgende åtte overordnede faglige tildelingskriterier for ordningen:

1. Utvikle kunnskap om norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk, inkludert evne til å gi kunnskap om og innsikt i problemstillinger som Norge står overfor.
2. Utvikle kunnskap om internasjonale rammebetingelser og hvordan disse påvirker Norges internasjonale stilling og sikkerhet.
3. Kompetansebygging og styrking av det norske fagmiljøet om statlige og ikke-statlige aktører og endrede geopolitiske konstellasjoner.
4. Utvikle kunnskap om utviklingen av krigens folkerett og andre aktuelle rettslige spørsmål knyttet til militære operasjoner.
5. Økt kunnskap om og innsikt i endringer i sikkerhetssituasjonen og konsekvensene for Forsvaret
6. Utvikle kunnskap om bakgrunnsfaktorer, dynamikk og skillelinjer i norsk politikk på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
7. Bidra til et opplyst sikkerhets- og forsvarspolitisk ordskifte i Norge.
8. Bidra til doktrine- og kunnskapsutvikling og det sikkerhetspolitiske grunnlaget for langtidsplanlegging i Forsvaret.

Samlet foreslås det bevilget om lag 126 mill. kroner på kap. 1700, post 73.

Post 78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, kan overføres

Bevilgningene på posten foreslås økt med 415,0 mill. kroner sammenliknet med saldert bud-

sjett for 2023. Endringen på posten skyldes at NATO har besluttet å øke landenes tilskudd til NATO. For Norge utgjør dette 304,0 mill. kroner i 2024. I tillegg kommer økning i kontingenten for deltakelsen i det europeiske forsvarsfondet (EDF) med 66,0 mill. kroner, og økning av virkemiddelapparatet for deltakelse i EDF med 45,0 mill. kroner.

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO, inkludert drift av kommandostrukturen og overvåknings- og kommunikasjonssystemer. Dette inkluderer blant annet driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor *NATO Airborne Early Warning and Control* (NAEW&C), NATO AGS, *NATO Communications and Information Agency* (NCIA) og *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA) med tilhørende programmer. Posten dekker også øving av NATO-styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner. Videre dekker posten Forsvarsdepartementets utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiell-samarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU, herunder EDF, samt til flernasjonalt samarbeid innenfor områdene strategisk lufttransport og tankfly.

Norsk deltakelse i EDF er en del av den forsvarsindustrielle strategien. EDF er et flerårig EU-fond som skal stimulere til standardisering og felles utvikling av militære kapasiteter. EDF dekker både forskning, utvikling og i noen tilfeller produksjon av forsvarsmateriell. Deltakelse gir tidlig-fase-tilgang på felles kapabilitetsutvikling i EU. Dette er viktig for å bidra til at EDF-prosjekter også er relevante for norske kapabilitetsbehov. Norges årlige bidrag til EDF er i overkant av 300 mill. kroner. EDFs andre årlige tildeling ble offentliggjort i juni 2023. Om lag 9,6 mrd. kroner går til 41 ulike prosjekter, herunder 19 prosjekter med norsk deltakelse. Norske aktører mottar om lag 450 mill. kroner av denne tildelingen.

Posten dekker i tillegg det såkalte virkemiddelapparatet til EDF som i 2024 beregnes til om lag 45 mill. kroner.

Som en del av NATOs 2030-agenda for å øke innovasjonstakten i alliansen, vedtok de alliertes stats- og regjeringssjefer på NATO-toppmøtet i 2021 å opprette *The Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA). Gjennom dette har Norge forpliktet seg til etableringen og finansieringen av DIANA. Den norske andelen i 2024 utgjør 7 mill. kroner.

Post 79 Militær støtte til Ukraina, kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 01 og 47, kap. 1720, post 01 og kap. 1760, post 01 og 45

Regjeringen vil videreføre Norges evne til å gi tellende støtte til Ukrainas forsvarskamp. Den samlede rammen for militær støtte til Ukraina er på 7,5 mrd. kroner i 2024 som del av Nansen-programmet. Den norske militære støtten er innrettet mot fire hovedområder: 1) Donasjoner av materiell fra forsvarssektoren, 2) Donasjoner av materiell gjennom internasjonalt samarbeid og mekanismer, 3) Donasjoner av materiell anskaffet direkte fra industrien og 4) Trening og opplæring av ukrainske styrker. Støtten vil konkretiseres basert på prioriteringer og behov som er meldt inn av Ukraina og bekreftet gjennom internasjonale koordineringsmekanismer.

Det er i 2024 så langt planlagt med donasjoner av militært materiell fra forsvarssektoren til en samlet verdi på 2,0 mrd. kroner. I 2024 foreslår regjeringen å bevilge 1 050 mill. kroner på kap. 1720, post 01, for å håndtere Forsvarets utgifter til trening og opplæring av ukrainsk personell. Resterende midler knyttet til den militære støtten til Ukraina, på 4 450 mill. kroner, foreslås bevilget på posten.

For 2024 vil nye donasjoner fra forsvarssektoren vurderes fortløpende basert på ukrainske behov. Helhetlige vurderinger av konsekvensene for Forsvarets operative evne og nasjonalt beredskap ligger til grunn for regjeringens beslutninger om slike donasjoner. Gjennom behandling av Innst. 218 S (2022–2023) til Prop. 44 S (2022–2023) samtykket Stortinget til at Forsvarsdepartementet i 2023, innenfor rammen av Nansen-programmet, kan foreta donasjoner av materiell fra forsvarssektoren som anses som særlig viktig for å bidra til Ukrainas forsvarskamp. Innenfor gjeldende samtykke skal beslutninger om donasjoner fra forsvarssektoren ikke gå ut over en tilstrekkelig nasjonal responsevne. For 2024 foreslår regjeringen at Stortinget gir Forsvarsdepartementet tilsvarende samtykke.

Donasjoner av materiell gjennom internasjonalt samarbeid og mekanismer vil også i 2024 utgjøre en vesentlig andel av norsk støtte til

Ukraina. Det legges opp til enkelttilskudd på 300 mill. kroner til NATO *Comprehensive Assistance Package for Ukraine* (CAP). Det vil videre vurderes tilskudd til blant annet det britisk ledede *International Fund for Ukraine* (IFU), driftsstøtte til EUs treningsmisjon (EU MAM) samt støtte til et kommersielt driftet vedlikeholdssenter for Leopard-II-stridsvogner i Polen, hvor en rekke allierte og partnere bidrar med driftsstøtte.

Donasjoner av materiell anskaffet fra industrien forventes å øke i 2024. Anskaffelser som dekker ukrainske behov og som raskt gir effekt prioriteres. Flerårige kontrakter knyttet til leveranse av materiell vil i økende grad bli aktuelt. Gjennom kontrakter med norsk forsvarsindustri vil økt kapasitet også kunne utvikles.

Norges overordnede tilnærming til trening og opplæring av ukrainske styrker vil også i 2024 innrettes mot: I) Internasjonale treningsinitiativ, som det britiskledede treningsinitiativet *Interflex* og EUs treningsmisjon (EU MAM), II) Opplæring og trening på systemer som doneres av Norge, og III) Spesialisttrening i Norge innenfor nisjer og kategorier hvor vi har særskilt kompetanse og vårt bidrag vil medføre en styrking av den samlede treningsinnsatsen. Ambisjonsnivået innenfor trening vil videreføres i 2024, hvor Forsvaret blant annet vil bidra med personell til *Interflex*, EUs treningsmisjon (EU MAM), EOD-trening i Litauen i en nordisk ramme og spesialisttrening i Norge.

Post 90 Kapitalinnskudd, NATO innovasjonsfond

Staten har flere ordninger hvor næringslivet kan få tilgang på egenkapital, lån og garantier. Som følge av lavere avkastning enn forventet i de første rundene med såkornfond og direkteinvesteringer, har man de senere årene lagt til grunn en fordeling av nye bevilgninger med 65 pst. som lånetransaksjon og 35 pst. som ordinær utgift for denne typen virkemidler. Regjeringen foreslår at NATO innovasjonsfond delfinansieres med 27,9 mill. kroner som lånetransaksjon. I likhet med risikokapital under post 53 foreslås denne overført til Investinor. Det vises videre til den overordnede omtalen av innovasjonsfondet på post 53 og forvaltningsutgifter på post 71.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsinntekter	14 203	9 916	10 352
02	IKT-virksomhet	77 555	95 920	119 220
78	Tilbakeføring av ubrukte midler ANA Trust Fund		320 000	0
	Sum kap. 4700	91 758	425 836	129 572

Post 01 Driftsinntekter

Posten omfatter i all hovedsak inntekter vedrørende viderefakturering av husleie og andre driftsutgifter knyttet til FDs lokaler på Akershus festning, samt refusjoner av utgifter som dekkes av andre etater.

Posten foreslås økt med 0,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023.

Post 02 IKT-virksomhet

Posten omfatter inntekter vedrørende brukerbetaling for tilkobling til Nasjonalt BEGRENSET Nett og Nasjonal HEMMELIG nett.

Posten foreslås økt med 23,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023.

Post 78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, inntekter

Posten omfatter i 2023 inntekter fra ubrukte midler i ANA Trust Fund som ble tilbakeført statskassen. Det forventes ingen inntekter i 2024.

Posten foreslås redusert med 320 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	6 435 037	5 505 151	6 236 577
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	3 181 231	3 993 600	4 736 401
	Sum kap. 1710	9 616 268	9 498 751	10 972 978

Budsjettkapitlet dekker blant annet bevilgning til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA), samt investeringer i fornyelse av eksisterende bygg og anlegg i tillegg til nybygg. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen på kap. 1710 med om lag 1 474 mill. kroner. Se nærmere omtale av forslagene under postene.

Forsvarsbygg forvalter forsvarssektorens EBA, som er en viktig innsatsfaktor og forutsetning for Forsvarets operative evne. Eiendomsmassen utgjør totalt ca. 4,1 mill. kvm, fordelt på over 12 800 bygg,

spredt over hele landet. Forsvarsbygg er med dette forvalter av Norges største offentlige eiendomsportefølje. Forsvarsbygg er sektorens rådgiver på EBA-området og har et bredt spekter av oppgaver innenfor nybygg, utvikling, utleie, forvaltning, drift, vedlikehold og avhending.

Status i Forsvarsbygg

I 2022 hadde Forsvarsbygg 356 større og mindre investeringsprosjekter i ulike faser over hele landet til gjennomføring. 45 prosjekter ble avsluttet

til en samlet sluttkostnad på 3,1 mrd. kroner. Leveransene er viktige bidrag i realisering av besluttede forsvarsstruktur.

Forsvarsbygg har i 2022 gjennomført vedlikeholdstiltak for 769 mill. kroner. Om lag 79 pst. av disse midlene er brukt på planlagt vedlikehold, og det resterende er brukt på ikke planlagt vedlikehold. Av husleieinntektene er andelen som har gått tilbake til drift og vedlikehold på om lag 84 pst., et resultat som er høyere enn Forsvarsbyggs måltall på 73 pst. satt av departementet. Forsvarsbygg forsterket i 2022 sin beredskapsorganisasjon, og har sammen med Forsvaret prioritert ressursene inn mot eiendom, bygg og anlegg som gir styrket operativ evne.

Forsvarsbygg avhender eiendommer som sektoren ikke lenger har behov for. Avhendingen omfatter alt fra salg til miljøopprydding og tilrettelegging for sivil bruk. Avhendingen reduserer forsvarssektorens fremtidig driftsutgifter og er en del av de økonomiske forutsetningene i langtidsplanen. I 2022 ble det solgt forsvarseiendommer for 212 mill. kroner. Salgsinntektene besto primært av salg av Mågerø leir, Åsegarden leir og den gamle befalsskolen i Trondheim.

Forsvarsbygg bidrar med kulturminnefaglig rådgivning internt og eksternt for å ivareta kulturminneinteresser og forene vernehensyn med optimal bruksfunksjon. Forsvarsbygg forvalter og

utvikler de nasjonale festningsverkene og sørger for at disse er tilgjengelige for publikum hele året. 2,9 mill. personer besøkte festningene i 2022. Dette er liten økning fra 2021, og tyder på at festningene er på vei mot et mer normalt besøks- og aktivitetsnivå etter nedgangen under pandemien.

Forsvarsbygg jobber målrettet for å redusere energiforbruket i forsvarssektoren. Det ble i 2022 utarbeidet en holdningskampanje i samarbeid med Forsvaret og arbeidet med innføring av energioppfølgingssystem som overvåker energiforbruket på leirnivå er startet.

Ved utgangen av 2022 hadde Forsvarsbygg 1 413 tilsatte fordelt på 1 366 årsverk.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA, inkludert bygninger og festningsmurer ved de nasjonale festningsverkene. Videre omfatter posten blant annet utgifter til miljøtiltak, beredskapsarbeid, tilrettelegging for allmenn verneplikt og oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter.

Posten foreslås økt med 731,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Nedenfor følger endringene fra 2023 til 2024:

Tabell 6.2 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	5 505,2
Pris- og lønnskompensasjon	310,5
Tekniske endringer	156,7
Øvrige endringer	264,2
Forslag 2024	6 236,6

Gjeldende langtidsplan har ikke i tilstrekkelig grad prioritert vedlikehold av sektorens bygningsmasse. Regjeringen foreslår derfor å øke bevilgningen til vedlikehold av personellrelatert EBA med ytterligere 50,0 mill. kroner fra 2024, som kommer på toppen av økningen fra 2022 med 40,0 mill. kroner og ytterligere 60,0 mill. kroner i 2023 til samme formål. Det er et stort etterslep av vedlikehold i Forsvarets bygningsmasse, og derfor foreslår regjeringen å styrke posten for å motvirke den negative utvikling i tilstandsgraden i byg-

ningsmassen. God kvalitet på boliger, mannskapsforlegninger og kvarter skaper bolyst, og er et sentralt virkemiddel for rekruttering og i det å beholde ansatte. Forsvarsbygg utarbeider oversikt over vedlikeholdstiltak som planlegges gjennomført i 2024. Tiltakssammensetning vil variere, men er rettet direkte mot det som vil gi positivt opplevd effekt for menige og befal. Bevilgningen prioriteres mot oppgradering av innvendige overflater, inneklima, tilføring av ny funksjonalitet og ev. ombygging av rom og annet kritisk vedlike-

hold. Hvilke tiltak som faktisk kommer til utførelse fastsettes etter dialog med Forsvaret, tillitsmannsapparatet og vernetjenesten. Økt vedlikehold av personellrelatert EBA vil også understøtte den planlagte styrkingen av bemanningen i Forsvaret.

Posten foreslås videre økt til igangsetting av virksomhetens klima- og miljøstrategi med 20,0 mill. kroner og økt kapasitet for miljøopprydning med 8,0 mill. kroner. Det settes også av 4,0 mill. kroner til oppfølging av «*Supplementary Defence Cooperation Agreement*» (SDCA). Det planlegges også med en rekke effektiviseringstiltak i Forsvarsbygg som en del av moderniserings- og effektiviseringsprogrammet som ledes av Forsvaret. Det settes av opptil 118,8 mill. kroner til ettårige tiltak på posten til blant annet energisparetiltak og elektroniske låser. Prosjektet sikker teknisk infrastruktur økes med 58,8 mill. kroner. Posten reduseres med 18,8 mill. kroner som følge av gjennomførte effektiviseringstiltak og 32,5 mill. kroner som var til ettårige tiltak for gradert kommunikasjonsutstyr i 2023.

Den tekniske endringen skyldes overføringen av renholdstjenestene fra Forsvaret og FFI til For-

svarsbygg. Der Forsvaret og FFI tidligere har kjøpt renholdstjenester fra sivile bedrifter, skal renholderne i 2024 ansettes i Forsvarsbygg. I tillegg til overføringen foreslås bevilgningen økt med 55,9 mill. kroner på grunn av økte utgifter i etableringsfasen og varige økte utgifter som følge av betalt spisepause for renholderne. Øvrige økninger inkluderer ulike moderniserings- og effektiviseringstiltak som gir besparelser på sikt, økt bevilgning til sikker teknisk infrastruktur, og ulike miljøtiltak.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten omfatter investeringer i EBA som følger av prioriteringer i langtidsplanen, herunder EBA til materiellprosjekter. Det prioriteres også å gjennomføre tiltak som er nødvendige for å ivareta arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak for å oppfylle krav i lover og forskrifter, samt fornyelse av bygningsmassen.

Posten foreslås økt med 742,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023.

Nedenfor følger endringene fra 2023 til 2024:

Tabell 6.3 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	3 993,6
Priskompensasjon	203,7
Øvrige endringer	539,1
Forslag 2024	4 736,4

Regjeringen foreslår å øke posten med 284,5 mill. kroner til EBA-investeringer i tråd med langtidsplanen. Da inneværende LTP ikke i tilstrekkelig grad tar høyde for personellrelatert EBA behov, særlig knyttet til F-35 og P-8 ved flybasene Ørland og Evenes samt for Hæren i Indre Troms, foreslår regjeringen å prioritere 200,0 mill. kroner til prosjekter relatert til bolig og kvarter for å tilrettelegge for personellopptrappingen. Satsingen må fortsette i årene fremover, og regjeringen vurderer hvordan et samarbeid med kommunene og private ytterligere kan bidra til realisere nødvendige EBA-tiltak raskere. Tiltaket er også viktig for å bidra til å beholde og rekruttere strengt nødvendig personell, blant annet knyttet til F-35, P-8 og Brigade Nord. I tillegg legges det opp til å realisere behovet for etablering av elevforlegning på

Værnes knyttet til den vedtatte flyttingen av den tekniske utdanningen i Luftforsvaret fra Kjevik til Værnes. Regjeringen tar sikte på å komme tilbake til Stortinget med et helhetlig prosjekt knyttet til behov som følger av denne flyttingen i investeringsproposisjonen våren 2024. Videre følger regjeringen opp vedtaket i revidert nasjonalbudsjett om nytt indre perimenter rundt Forsvarets kompaktområde og flytting av IKT-node på Andøya med 283,0 mill. kroner. Rombaserte sensorer gir en unik mulighet til å følge med på både militær og sivil aktivitet i våre nordlige interesseområder. For å legge til rette for at Forsvaret og våre nære allierte får tilgang til sikker og skjermet oppskyting til det ytre rom setter regjeringen av 150,0 mill. kroner til sikkerhetstiltak ved Andøya Spaceport. Dette vil bidra til at Forsvaret og våre

nære allierte ved behov raskt vil kunne skyte opp satellitter for å erstatte tapte kapasiteter i det ytre rom. 30,0 mill. kroner prioriteres til å videreføre Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) kapasitet innenfor biologi med nytt mikrobiologisk laboratorium. Posten reduseres med 131,0 mill. kroner som følge av varige effektiviseringstiltak, 15,0 mill. kroner i avhendingsutgifter, fullføringen av ettårig tiltak i 2023 knyttet til Evenes med 207,6 mill. kroner og to-årig tiltak knyttet til alliert infrastruktur i Troms med 54,8 mill. kroner.

Endring av pågående EBA-prosjekt

Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon

Prosjektet for nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon på Eggemoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret. Hensikten med prosjektet er å utvide og oppgradere satellittstasjonen, som er viktig for å opprettholde Forsvarets operative evne.

Prosjektet omfatter et administrasjonsbygg, nytt teknisk bygg, etablering av ny teknisk infrastruktur for antenner og tiltak for å ivareta grunn sikringen av objektet. De fleste bygningsmessige tiltakene ble ferdigstilt sommeren 2022. Enkelte arbeider er avhengig av fremdriften i et tilhørende materiellprosjekt, og disse arbeidene var planlagt gjennomført i 2023.

Sluttoppgjøret i de ferdigstilte arbeidene i prosjektet har blitt dyrere enn forutsatt. I tillegg har det vært større prisstigning enn det prosjektets kostnadsramme er kompensert for. Det har også i gjennomføringen vist seg at det har vært nødvendig å øke kapasiteten på tekniske anlegg i prosjektet, som har ført til økte kostnader. I tillegg gjenstår deler av infrastruktur- og utomhusarbeider.

Prosjektets kostnadsramme foreslås økt med 33 mill. kroner fra 369 mill. kroner til 402 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Endring av metode for prisjustering av EBA-prosjektenes kostnadsrammer mm.

Forsvarsdepartementet innhenter hvert år fullmakt fra Stortinget til å pris- og valutajustere prosjektenes kostnadsramme for senere år. Det er ulike måter å gjøre denne justeringen på, og det har i forsvarssektoren vært benyttet ulik praksis

for hhv. materiell- og EBA-prosjekter. For materiellprosjektene benyttes nåverdimetoden, som praksis også er for de fleste andre sektorer. For EBA-prosjektene har statsregnskapsmodellen vært benyttet.

Ved bruk av nåverdimetoden vil rammer, forbrukte verdier og fremtidige kostnader presenteres i sammenliknbare kroneverdier. Statsregnskapsmodellen omfatter i hovedtrekk prisjustering av kun gjenstående andel av rammen på prosjektene, og rammer, forbrukte verdier og fremtidige kostnader presenteres ikke i sammenliknbare kroneverdier, men i nominelle kroner.

Forsvarsdepartementet går nå over til å benytte nåverdimetoden for alle EBA-prosjekter, både for å få en ens praksis i forsvarssektoren og for at EBA-prosjektene skal følge beste praksis mht. prisjustering av kostnadsrammer i staten.

Forsvarsdepartementet har benyttet en fastsatt prisindeks til prisjustering av EBA-prosjektene de siste årene, omtalt som budsjettindeksen. Denne indeksen samsvarer med pris- og lønnskompensasjon fastsatt av Finansdepartementet ved utarbeidelsen av statsbudsjettet. Det var en ekstraordinær prisstigning i bygge- og anleggsmarkedet i 2021 og 2022, som resulterte i store ulikheter mellom budsjettindekser og reell prisvekst. Justeringen av prosjektenes rammer for prisvekst som ble foretatt med basis i budsjettindeksen har vist seg å være for lave, dvs. at prosjektenes opprinnelige rammebetingelser ikke har vært opprettholdt. Forsvarsdepartementet vil heretter prisjustere rammene i samsvar med endringer i prisnivået i bygge- og anleggsmarkedet. Det vil benyttes en etterprøvable og relevant prisindeks ved prisjustering av rammene i investeringsprosjektene. Statistisk sentralbyrås (SSBs) byggekostnadsindeks Boligblokk i alt vil normalt legges til grunn for justeringene. Dersom denne indeksen er mindre relevant pga. spesielle forhold i enkelte prosjekter, vil Forsvarsdepartementet ved godkjenning av prosjektet opplyse om bruk av alternativ indeks.

I den påfølgende redegjørelsen for prosjekter med opprinnelig kostnadsramme over 200 mill. kroner, har Forsvarsdepartementet foretatt en etterberegning av rammene og forbrukte midler etter ny metode. Rammene er prisjustert med prisvekst iht. SSBs byggekostnadsindeks Boligblokk i alt fra godkjenningstidspunkt til 1. juli 2023. Deretter er rammene prisjustert med en estimert prisindeks for 2024 (3,6 pst.) for å angi et anslag på kostnadsnivå pr. 1. juli 2024.

Pågående EBA-prosjekter – status og fremdrift

Tabell 6.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner (kostnadsnivå pr. 1. juli 2024)

Formål/Prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2024	Forventet gjenstående etter 2024
Blåtind – utvikling skyte- og øvingsfelt	441	240	50
Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon	402	28	0
Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly	3 530	568	172
Evenes – sykestue, velferd og idrett	408	3	0
Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel	839	77	0
Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg	4 161	183	2 747
Haakonsvern – oppgradere utrustningskai	287	2	0
Porsangmoen – boliger og forlegninger	416	9	1
Porsangmoen – EBA for materiell	391	192	46
Værnes – infrastruktur	305	91	150
Værnes – forsyningsbygg	416	12	0
Ørland – ytre perimeter	841	87	36
Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet	1 697	46	33
Ørland – utbedring av hovedrullebane	1 032	299	69
Ørland – EBA for luftvern	462	148	202

Blåtind – utvikling skyte- og øvingsfelt

Ved Stortingets behandling av Innst. 270 S (2021–2022) til Prop. 78 S (2021–2022) ble det blant annet besluttet å igangsette en utvikling av Akkasæter i Blåtind skytefelt i Indre Troms.

Hensikten med prosjektet er å understøtte utvikling av og tilrettelegge for alliert trening og øving i forsvarssektorens skyte- og øvingsfelt i Indre Troms. Med bedre fasiliteter i Blåtind skytefelt vil tilgjengeligheten og kapasiteten i forsvarssektorens totale skyte- og øvingsfelt i Indre Troms økes, både for nasjonale og allierte styrker.

I 2023 har anleggsarbeid med masseutskifting, etablering av veier og operative flater for telt, fremføring av infrastruktur og etablering av vannreservoar vært under utførelse. I 2024 skal prosjektet etablere forlegningsbygg, ferdigstille infrastruktur og operative flater for telt. Prosjektet var planlagt fullført i 2023, men er forsinket. Prosjektet planlegges terminert i 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 441 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly

Prosjektet for fasiliteter for P-8 maritime patruljefly ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). På grunn av risiko for uønsket turbulens, var det nødvendig å flytte fasilitetene lenger sørover enn den opprinnelig planlagte lokaliseringen, og ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme økt. På grunn av sterk økning i priser på materialer og arbeid, samt høye krav til sikkerhet, ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023).

Byggeprosjektet omfatter etablering av en hangar med plass for tre P-8A Poseidon, der to plasser er knyttet til vedlikehold og én plass til vask av flyene. Videre inneholder prosjektet administrative fasiliteter, verkstedfasiliteter for P-8A Poseidon samt teknisk lager og verksted- og lagerfasiliteter for bakkeutstyr og redningsutstyr. Det skal også etableres oppstillingsplasser, plattform for lasting av ammunisjon og utendørs spyleanlegg for flyene.

Grunntrepreisen og bygg for høyspent- og reservekraft ble ferdigstilt i 2021. Entrepriene for bygg og utomhus ble kontrahert sommeren 2021, og arbeidet har pågått i 2023 og vil fortsette i 2024. Prosjektet er forsinket som følge av relokalisering av MPA-bygget og fremdriftsutfordringer på byggeplass. Prosjektet er planlagt ferdigstilt i tredje kvartal 2025.

Prosjektet er fremdeles innenfor prisjustert kostnadsramme på 3 530 mill. kroner inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – sykestue, velferd og idrett

Prosjektet for sykestue, velferd og idrett på Evenes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter etablering av et samlet bygg for funksjonene velferdstjeneste, undervisning, prestetjeneste, idrett, kantine og tillitsvalgtdordning. Prosjektet omfatter også fasiliteter for basehelsetjenesten ved Evenes gjennom etablering av sykestue med direkte tilknytning til velferdsbygget.

Grunnet kompleksitet i gjennomføringen er prosjektet noe forsinket. Bygget er ferdigstilt og prøvedrift har pågått i 2023. Prosjektet planlegges terminert andre kvartal 2024. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 408 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel

Prosjektet for oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak innenfor høyspent og lavspent elektro, utskifting av vannledninger og etablering av grøfter med el-kabler og rør til fjernvarme og fjernkjøling. Forurensede masser fra grøfter leveres til godkjent mottak. Videre omfatter prosjektet

utfasing av fossilt brensel ved at oljetanker og oljekjeler fjernes og erstattes med fjernvarme og fjernkjøling fra en ny energisentral basert på sjøvarme.

Grunn- og infrastrukturarbeid er videreført i 2023. Prosjektet er planlagt ferdigstilt ultimo 2023. Sluttoppgjør og enkelte restarbeider sluttføres i 2024. Prosjektet planlegges terminert medio 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 839 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg

Prosjektet for vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med tilhørende kaianlegg på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Byggeprosjektet omfatter etablering av et bygg med to vedlikeholdshaller med tilhørende verksted og lager, et administrasjonsbygg med kontor og møterom, et kaianlegg og utomhusanlegg. Kaianlegget inkluderer skipsheis og kaihus for klarføring av ubåtene før tokt. Utomhusanleggene omfatter transportsystem for ubåtene og infrastruktur.

Prosjektering av kai og bygg har pågått i 2023 og vil fortsette i 2024. Det er besluttet å endre kaiutforming og øke antall kontorplasser. Videre utvides lethallen for å ivareta behov knyttet til endret vedlikeholdskonsept. Ytterligere omfangsendringer som følge av endrede krav til vedlikehold av ubåtene er en risiko for prosjektets økonomi. Prosjektet planlegges ferdigstilt tilpasset leveransen av nye ubåter, og planlegges terminert i 2029.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 4 161 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere utrustningskai

Prosjektet for oppgradering av utrustningskai på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019).

Prosjektet omfatter oppgradering av utrustningskaia og punktvis utdyping av sjøbunnen for å oppnå nødvendig seilingsdybde. Eksisterende omformerstasjon oppgraderes og nytt omformeranlegg for landstrøm etableres. Prosjektet omfatter også to nye kaihus med punkter for tilknytning til blant annet vann, avløp og landstrøm. Videre

gjennomføres nødvendige tiltak for sikkerhet rundt kaia.

Prosjektet ble ferdigstilt og overlevert til bruker i mars 2023. Det er uenighet rundt mottatt slutttoppgjør, noe som medfører risiko for at prosjektets sluttkostnad kan overstige prosjektets kostnadsramme. Prosjektet planlegges terminert medio 2024. Dersom det blir en rettslig prosess i prosjektet kan terminering bli utsatt.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 287 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Porsangmoen – boliger og forlegninger

Prosjektet for boliger og forlegninger på Porsangmoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Prosjektet omfatter kjøp av inntil 19 boliger og bygging av 72 nye befalskvarter. Boligene er etablert i Lakselv sentrum og kvarterene i det eksisterende boligområdet utenfor leiren. Videre omfatter prosjektet bygging av en ny mannskapsforlegning for 192 vernepliktige i seksmannsrom med bad i tilknytning til hvert rom. I 2023 har det pågått bygging av kvarter og mannskapsforlegning. I tillegg er 16 boliger overtatt fra entreprenør. Prosjektet er planlagt overlevert i 2023 og termineres medio 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 416 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Porsangmoen – EBA for materiell

Stortinget vedtok prosjekt for EBA for materiell på Porsangmoen ved behandlingen av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022). Hensikten med prosjektet er å etablere garasjer og å legge til rette for gjennomføring av opplæring og å vedlikeholde materiellet til Kavaleribataljonen på Porsangmoen. Prosjektet omfatter to flerbrukshaller, som er varme garasjer med areal for undervisning, troppslager og lager for personlig bekledning og utrustning. Det skal også etableres et kontorbygg med rom for undervisning av soldatene, et returpunkt med miljøstasjon og vaskefasiliteter, samt en ny løftebukk i Porsanger tekniske verksted.

I 2023 har det pågått bygging av Porsanger tekniske verksted og returpunkt, og begge delprosjektene er planlagt overlevert i årsskifte 2023/2024. Delprosjektet flerbrukshall med troppskontorer planlegges overlevert i første tertial 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 391 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – infrastruktur

Stortinget vedtok prosjektet for infrastruktur i Værnes garnison ved behandlingen av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022). Infrastrukturen i Værnes garnison ble etablert på 1950-tallet for å dekke behovene til tidligere Værnes flystasjon. Prosjektet skal modernisere og tilpasse eksisterende infrastruktur, samt etablere ny infrastruktur i garnisonen i samsvar med behov for utbygging, samt krav i lov og forskrift.

Prosjektet hadde forsinket oppstart i 2023. Prosjektet planlegges ferdigstilt og terminert innen utgangen av 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 305 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Det nye forsyningsbygget på Værnes vil legge til rette for en fremtidsrettet effektiv logistiktjeneste som støtter opp under den operative virksomheten i hele regionen. Det nye forsyningsbygget skal blant annet inneholde forsyningslager, depoter og administrasjonslokaler.

Prosjektet ble overlevert i mai 2022. Prosjektet var opprinnelig planlagt terminert sommeren 2023, men som følge av manglende installasjon av datautstyr i bygget vil terminering først skje ultimo 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 416 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – ytre perimeter

Prosjektet for etablering av ytre perimeter ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023) ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret.

Prosjektet omfatter tiltak for nødvendig grunn sikring på basen i form av forsterking av ytre perimeter, inkludert hindring av personell og kjøretøyer, overvåkningssystem for deteksjon og verifi-

kasjon, samt nytt adgangskontrollområde for effektiv og sikker kontroll. Arbeidene gjennomføres i fem faser, der fire av fasene er ferdigstilt og overlevert.

Etter at prosjektet har fått endret omfang og kostnadsramme våren 2023 vil fase fem kunne gjennomføres, og arbeidet med sikringen rundt hovedadkomsten og rundt Soldatheimen vil bli startet. I tillegg vil det bli gjennomført tiltak for trafiksikring, utbedring av dagens vei og utgraving av kulturminner. Fase fem planlegges ferdigstilt og overlevert i andre kvartal 2025, og prosjektet skal etter planen termineres høsten 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 841 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støyreduserende tiltak utenfor baseområdet

Prosjektet for gjennomføring av tiltak for å redusere støykonsekvensene for bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål utenfor baseområdet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å tilby innløsning av bygninger med støyømfintlig bruksformål i rød støysone, og å gjennomføre støyreduserende tiltak på bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål i gul støysone innen utgangen av 2019, i henhold til reguleringsplanens bestemmelser for Ørland flystasjon. I tillegg skal eventuell bygningsmasse som innløses i rød støysone avhendes, sikres eller rives.

Alt av støytiltak er nå utført innenfor reguleringsplanens bestemmelser. I rød støysone er alle innløsninger utført til oppdraget. For delprosjekt avhending, rivning og sikring er arbeidet med rivning av innløste bygg ferdigstilt, unntatt 44 vernede bygg der det vil søkes dispensasjon om enten flytting eller rivning. Arbeidet med prosjektet avhending, rivning og sikring planlegges ferdigstilt i løpet av 2024/25 og planlegges terminert i 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 697 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader

Ørland – utbedring av hovedrullebane

Prosjektet for utbedring av hovedrullebanen på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021). Ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023) ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret.

Prosjektet omfatter utskifting av masser for å lukke avvik på bæreevnen i sikkerhetsområdet langs den opprinnelige delen av hovedrullebanen. Det er også nødvendig å fornye banedekket på denne delen av rullebanen. Skadet asfaltlag blir frest bort, og det blir lagt nye asfaltlag. I hele rullebanelengden blir det gjennomført tiltak for å utvide baneskuldrene.

NATO har via sitt investeringsprogram for sikkerhet godkjent delfinansiering av prosjektet. Prosjektet planlegger nå med oppstart på byggeplass i september 2023 og med ferdigstillelse og overlevering til bruker innen utgangen av 2024. Prosjektet planlegges terminert sommeren 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 032 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – eiendom, bygg og anlegg for luftvern

Prosjekt for eiendom, bygg og anlegg til luftvern ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023). Prosjektet omfatter etablering av fasiliteter for Luftvern bataljonen ved flystasjonen. Prosjektet er relatert til planlagt styrking og økning av personell og materiell, samt endret modell for styrkeproduksjon. Det etableres administrasjonsbygg med kontor- og undervisningsfasiliteter, samt fasiliteter for lagring av utstyr for to luftvern batteri. I tillegg til ny bygningsmasse omfatter prosjektet etablering av to områder som skal dekke behovet for å utføre prosedyre for «klar til strid».

Prosjektet planlegger med oppstart på byggeplass første kvartal 2024. Prosjektet planlegges overlevert bruker sommeren 2026 og termineres ved årsskiftet 2026/2027.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 462 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur

Prosjektet for fornyelse og oppgradering av infrastruktur på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter oppgradering og økning av kapasiteten innenfor alle infrastrukturområder ved Evenes flystasjon. Tiltakene omfatter blant annet etablering av ny høyspent kraftforsyning, ny strømforsyning, nytt

reservekraftanlegg, nye rør for vann og avløp, fjernvarme-/kjølerør, oppgradering av IKT-infrastrukturen på hele basen og ny adkomstvei fra administrativt område til det nye MPA-området sørvest på basen. Prosjektet har grensesnitt mot infrastruktur utendørs i prosjektet for fasiliteter for maritime patruljefly. Prosjektet planlegges terminert innen utgangen av 2023 innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme pr. 1. juli 2023 på 874 mill. kroner.

Ørland – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Det nye forsyningsbygget er etablert i forlengelsen av det allerede ferdigbygde forsyningslageret til F-35, og skal blant annet inneholde forsyningslager for intendantur, depoter og administrasjonslokale for den økte bemanningen ved flystasjonen.

Prosjektet ble overlevert til bruker i april 2021, og er terminert innenfor gjeldende kostnadsramme på 274 mill. kroner pr. 1. juli 2023.

Ørland – nye hangarer for F-35

Prosjektet for nye hangarer for F-35 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer bygging av tolv hangarer, hver med plass til to F-35 kampfly, og med en robust konstruksjon som gir tilstrekkelig beskyttelse mot inntrengning og ytre påvirkning. Hver hangar har rom og utstyr for klargjøring av flyene før oppdrag.

Alle hangarene er ferdige og overlevert. I forbindelse med prøvedrift på tank- og prosessanlegget i hangarene ble det avdekket behov for ettermontering av filter i 22 fyllekabinetter. Arbeidet ble påstartet og avsluttes i 2023. Prosjektet planlegges terminert innen utgangen av 2023 innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme pr. 1. juli 2023 på 2 905 mill. kroner.

Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg

Prosjektet for tilpasning av tidligere Hårberg skole og nytt idrettsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter gjenbruk av bygningene ved den gamle Hårberg skole og bygging av nytt idrettsbygg i tilknytning til denne. Velferdsbygget skal inneholde funksjoner som kantine, møterom, areal for prest

og aktiviteter i forbindelse med religion og livssyn samt kontorfasiliteter. Idrettsbygget skal inneholde areal for hallidrett, styrketrening og trening av utholdenhet. Det skal også være våtrom, garderobes, resepsjon og lager for utstyr.

Både idrettsbygget og velferdsbygget ble overlevert til bruker i 2021. Prosjektet var planlagt terminert i 2022. På grunn av noen utestående leveranser er det nå planlagt å terminere prosjektet innen utgangen av 2023. Prosjektet forventes ferdigstilt innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme pr. 1. juli 2023 på 334 mill. kroner.

Ørland – oppgradering av taksebanene Y og A4–A7

Prosjektet for oppgradering av taksebanene Y og A4–A7 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter utskifting av asfaltdekke på taksebanene Y og A4–A7 med etablering av ny lyssetting langs taksebanene. Samtidig vil man rette opp et avvik på eksisterende tverrfall for vannvrenning på taksebane Y, og etablere et nytt betongfundament for flytting av det mobile bremsewiresystemet (*Runway arresting gear*, RAG) ut av sikkerhetssonen langs taksebane Y. I tillegg skal prosjektet utvide den effektive banebredden til taksebane Y og øke bæreevnen på sikkerhetsområdet langs taksebanen til å møte NATO-kravene til nødrullebane/reserverullebane.

Prosjektet skulle opprinnelig vært overlevert innen utgangen av 2022, men for å tilpasse gjennomføringen med flystasjonens operative virksomhet var det behov for å utsette/tilpasse enkelte tiltak i prosjektet underveis. Prosjektet ble fullført og overlevert Forsvaret sommeren 2023. Prosjektet planlegges terminert innen utgangen av 2023 innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme pr. 1. juli 2023 på 710 mill. kroner.

Til informasjon

Investeringsprogrammet for sikring av skjermingsverdige objekter

Forsvarsdepartementet gjennomfører et landsomfattende investeringsprogram (SVO-programmet) for å få tilfredsstillende sikring av skjermingsverdige objekter i Forsvaret. Programmet består av en rekke prosjekter som er planlagt per sted eller landsdel hvor det var identifisert manglende grunnsikring av skjermingsverdige objekter. I programmet gjennomføres fysisk sikring av objektene, som barrierer, deteksjon og verifikasjon.

Prosjektene igangsettes av Forsvarsdepartementet innenfor fullmakten til å starte opp og gjennomføre EBA-prosjekter med en kostnadsramme under 200 mill. kroner. Forsvarsdepartementet sendte oppdrag til Forsvarsbygg om å starte planleggingen i november 2016, og det ble i 2017 satt av 450 mill. kroner til SVO-programmet. Forsvaret er gitt ansvaret som prosjekteier for SVO-prosjektene.

Ifølge Forsvarets status per 30. april 2023 er prognosen at alle objekter på gjeldende liste over skjermingsverdige objekter i programmet blir ferdigstilt i 2023. På grunn av utfordringer med leveranser i 2023 er det likevel risiko for at enkelte delprosjekter ikke kan ferdigstilles komplett i 2023. Forsvaret og Forsvarsbygg ser fortløpende på avbøtende tiltak for å minimere risiko, herunder midlertidige tiltak på enkelte objekt for å oppnå tilstrekkelig sikring.

Et nytt vaktbygg planlegges ferdigstilt i 2024, og det vil derfor bli noen utbetalinger i programmet i 2024. Det anses fremdeles at programmet kan ferdigstilles innenfor programmets prisjusterte ramme på 612 mill. kroner.

Forsvarets forskningsinstitutt – Mikrobiologisk laboratorium

30 mill. kroner settes av til etableringen et nytt mikrobiologisk analyselaboratorium for å videreføre dagens forskningskapasitet for Forsvarets forskningsinstitutt innenfor dette området. Etableringen vil bidra til å ivareta operative og beredskapsmessige forpliktelser ovenfor Forsvaret, andre sektorer og samarbeidsnasjoner innenfor

CBRNE, samt støtte opp under CBRNE-satsingen i forsvarssektoren (2021–2024) og forskning på *Fremtidens biologiske trusler – vern og beredskap*.

Forprosjekt nytt hovedbygg på Jan Mayen

Forsvarsbygg har fått oppdrag om forprosjekt for nytt hovedbygg på Jan Mayen. Oppdraget omfatter nybygg og sanering av eksisterende hovedbygg. Forprosjektet skal leveres til Forsvarsdepartementet i løpet av 2023. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med saken. Det tas sikte på byggestart på Jan Mayen sommeren 2025 med ferdigstillelse 2026/2027.

Flytting av Luftforsvarets tekniske utdanning fra Kjevik til Værnes

Ved behandlingen av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) vedtok Stortinget å legge ned Forsvarets virksomhet på Kjevik og flytte Luftforsvarets skolesenter til Værnes. Investeringsprosjektet for å ivareta flyttingen av Luftforsvarets tekniske utdanning til Værnes er under utvikling. Forsvarsdepartementet har bedt Forsvaret om nytt informasjonsgrunnlag som følge av endrede forutsetninger for vedtaket. Dette relateres blant annet til at forutsatt disponibelt areal på Værnes ikke lenger er tilgjengelig, utdanningskravet er endret og at modernisering og effektivisering av utdanningen med målsetting om å redusere behovet for EBA ikke er muligjort. Regjeringen tar sikte på å legge frem prosjektet for Stortinget våren 2024.

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsinntekter	5 570 627	4 765 741	4 918 506
47	Salg av eiendom	127 868	557 000	285 000
	Sum kap. 4710	5 698 495	5 322 741	5 203 506

Post 01 Driftsinntekter

Posten omfatter inntekter knyttet til blant annet forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftninger og utvikling av forsvarssektorens EBA samt oppdrag

som gjennomføres for andre virksomheter, med tilsvarende utgifter på kap. 1710, post 01.

Posten foreslås økt med 153 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Den foreslåtte økningen skyldes blant annet prisjustering av inntektene og effektiviseringsgevinst.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2024 foreslås inntektskravet satt til 285 mill. kroner. Bruttoinntektene knytter seg i hovedsak til avhending av arealer til ny lufthavn i

Bodø, boliger i velfungerende markeder og Persaunet leir. Samtidig er det utgifter til miljøopp-rydding, utflytting av virksomhet som skal videreføres og tilpasninger av ny lufthavn til Forsvarets behov.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	274 775	252 010	273 357
	Sum kap. 1716	274 775	252 010	273 357

**Post 51 Tilskudd til Forsvarets
Forskningsinstitutt**

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet hadde ved årsskiftet 822 ansatte, som utgjorde 783 årsverk. Styret er instituttets øverste organ og er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartementet. FFI omsatte i 2022 for om lag 1,22 mrd. kroner og basisfinansieringen utgjorde 16,7 prosent av dette. Det ble i 2022 gjennomført 164 prosjekter og 260 oppdrag med varierende varighet. Instituttet leverer forskning, utvikling og innovasjon til hele forsvarssektoren, og utfører oppdrag etter kapasitet også for andre totalforsvars- og beredskapsaktører utenfor forsvarssektoren.

FFI er den største forsknings- og utviklingsleverandøren innenfor anvendt militærteknologi i forsvarssektoren. FFIs rolle er todelt. Den ene består av å være Forsvarsdepartementets strategiske rådgiver i utforming, planlegging og forvaltning av forsvarspolitikken. Den andre er å bedrive forskning og utvikling (FoU) og understøtte innovasjon. Målsettingen er å bidra til en bærekraftig operativ evne innenfor både gjeldende og fremtidige sikkerhetspolitiske forutsetninger. Dette innebærer et stort militærteknologisk og realfaglig fokus, som blant annet brukes for risikoreduerende tiltak i materiellanskaffelser, og teknologisk innovasjon i tett samarbeid med operative miljøer og industriaktører.

FFI er en viktig bidragsyter for sektoren i internasjonalt FoU-samarbeid, både når det gjelder forvaltning av internasjonalt forskningssamarbeid, og som representant for norske forsvarspoli-

tiske interesser. Dette skjer gjennom rammen av NATO og i økende grad gjennom EU, herunder særlig gjennom det europeiske forsvarsfondet (EDF). EDF-deltakelsen gjør at norsk forsvarsforskning kan bidra til kostnadseffektive og relevante operative løsninger, med bidrag fra både akademia, instituttsektor og industri.

Som sektorens største FoU-leverandør har FFI et spesielt ansvar for å stimulere til synergieffekter og utveksling av kompetanse mellom sivile og militære, nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer og industri. I tillegg til egen FoU skal FFI derfor bidra til at sektoren kan nyttiggjøre seg av resultater fra andre forskningsmiljøer og relevant industri.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters kontantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2020, 2021 og 2022, og budsjettall for 2023, jf. vedlegg 3 til denne proposisjonen.

Tilskuddet til FFI består av basisfinansiering, samt tilskudd til hav- og miljøkartlegging, identifikasjonslaboratorium og tverrfaglig forskning på personell og kompetanse i forsvarssektoren. Basisfinansieringen bidrar til å opprettholde FFIs grunnforskning, og er en forutsetning for å utvikle og bevare kompetanse som brukes til kundefinansierte oppdrag på høyere teknologisk modenhetsskala.

Regjeringen foreslår å bevilge 273,4 mill. kroner til FFI i 2024. Dette er en økning sammenliknet med 2023 på 21,3 mill. kroner. Endringer i rammen på kap. 1716 er knyttet til forbedrings- og effektiviseringskrav (2021–2024) og en styrking av forsvarssektorens fagressurser innenfor

CBRN-vern og eksplosivrydding iht. gjeldende opptrappingsplan. Videre styrkes posten med 10 mill. kroner til IKT-sikkerhet, og tiltak for videre å kunne digitalisere og effektivisere virk-

somheten. Posten reduseres med 9,6 mill. kroner som overføres til Forsvarsbygg som følge av omleggingen av renholdstjenesten.

Kap. 1720 Forsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsutgifter	36 719 503	35 432 556	40 164 620
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	34 470	44 305	48 237
	Sum kap. 1720	36 753 973	35 476 861	40 212 857

Budsjettkapitlet dekker bevilgning til drift av Forsvaret, ekskl. Etterretningstjenesten. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til Forsvaret med 4 736,0 mill. kroner. Se nærmere omtale av forslagene under postene.

Forsvaret er et avgjørende virkemiddel for å ivareta norsk sikkerhet og verne om norske interesser og verdier. Gjennom å bygge egen operativ evne og understøtte totalforsvaret og allierte, bidrar Forsvaret til å oppnå balansen i det norske forsvarskonseptet. Gjennom beredskap, operasjoner og samvirke med allierte, bidrar Forsvaret til å beskytte befolkningens trygghet og velferd og til å hindre væpnet konflikt og trusler mot norsk og alliert sikkerhet. Dette gjøres ved å løse de ni oppgavene fastsatt av Stortinget, se nærmere omtale i del I, 1 Mål og ansvarsområde for forsvarssektoren.

Forsvaret er organisert i ulike driftsenheter i tråd med styrkestruktur vedtatt av Stortinget (se tekstboks under for de ulike enhetene).

Status i Forsvaret

I langtidsplanen for forsvarssektoren er det lagt til grunn et økt ambisjonsnivå for Forsvarets operative evne, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021). I tillegg skal det også gjennomføres langsiktige endringer av Forsvarets organisasjon og struktur. Målet i langtidsplanperioden er å styrke beredskapen gjennom økt reaksjonsevne og operasjonsutholdenhet, og å styrke evne til daglige operasjoner, samvirke og etterretning. Samtidig innebærer strukturutviklingen i Forsvaret omfattende investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA), i tillegg til en betydelig økning av personell. På bakgrunn av Russlands invasjon av Ukraina økte regjeringen sine ambisjoner ytterligere for Forsvarets beredskap og tilstedeværelse.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt med 4 732,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Nedenfor følger endringene fra 2023 til 2024:

Tabell 6.5 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	35 432,6
Pris- og lønnskompensasjon	2 044,0
Tekniske endringer	-249,7
Øvrige endringer	2 937,7
Forslag 2024	40 164,6

Boks 6.1 Forsvaret

Forsvarsstaben (FST) utøver på vegne av forsvarssjefen strategisk ledelse av Forsvaret.

Forsvarets fellestjenester (FFT) består av ulike avdelinger med et bredt spekter av oppgaver. Enkelte av avdelingene understøtter Forsvaret med stabs- og administrasjonsoppgaver. FFT omfatter også Forsvarets kulturvirksomhet, Forsvarets tros- og livsynskorps og Tillitsvalgtdordningen i Forsvaret.

Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) er forsvarssjefens overordnede, utøvende og operative enhet. Sjef FOH utøver operativ kommando over Forsvarets styrker, samt støtter og kontrollerer norske styrker som bidrar i internasjonale operasjoner. FOH skal bidra til å etablere fellesoperative synergier mellom de taktiske styrkesjefene, koordinere med allierte styrker og hovedkvarter, og utvikle nasjonalt planverk på operasjonelt nivå.

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere landmilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne for operasjoner i fred, krise og krig.

Sjøforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere sjømilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne i fred, krise og krig.

Luftforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere luftmilitære kapasiteter som har relevant og nødvendig operativ evne i fred, krise og krig.

Heimevernet (HV) skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere militære kapasiteter til innsatsstyrkene og områdestrukturen. Heimevernets territorielle ansvar innebærer vakt og sikring av utpekte objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av allierte forsterkninger og sivilt-militært samarbeid.

Forsvarets spesialstyrker (FS) har tre overordnede oppgaver. Disse er forsvar av Norge, operasjoner i utlandet, og støtte til andre sekto-

rer. Enheten skal etter anmodning yte bistand til justissektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner, med et særskilt oppdrag innenfor maritim kontraterror mot offshoreinstallasjoner.

Cyberforsvaret (CYFOR) understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute ved å etablere, drifte og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur.

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) har ansvar for forsyningstjenester i Forsvaret og utfører tyngre vedlikehold. Nasjonalt logistikkoperasjonssenter (NLOGS) er et felles nasjonalt ledelselement for logistikk, sanitet og vertslandsstøtte på det taktiske kommandonivået.

Forsvarets sanitet (FSAN) produserer og bemanner militærmedisinske kapasiteter til operativ virksomhet for FOH og de øvrige delene av Forsvaret. FSAN har også ansvar for oppfølging av skadde veteraner, herunder forskning på og om veteraner.

Forsvarets høgskole (FHS) sin kjernevirksomhet er utdanning og formidling, samt forskning og utvikling. FHS omfatter Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Cyberingeniørskolen, Språk- og etterretningsskolen, Stabsskolen, Befalsskolen og Institutt for forsvarsstudier.

Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) understøtter forsvarssjefens arbeidsgiveransvar. Dette omfatter blant annet ivaretagelse av arbeidsgiverrollen innenfor delegerte avtaler, samt ivaretagelse av forhandlingsmyndighet på vegne av forsvarssjefen for særavtaler i Forsvaret. FPVS har også ansvaret for forvaltning av verneplikten. Forsvarets veteranjeneste (FVT) er fra 2023 administrativt underlagt FPVS, og har ansvar for oppfølgingen av veteraner samt implementering og oppfølging av regjeringens nye tiltaksplan for veteraner.

Etterretningstjenesten er omtalt under kap. 1735.

Endrede rammevilkår og forutsetninger i gjennomføringen av langtidsplanen har resultert i økte driftsutgifter. Videre er endringene i sikkerhetssituasjonen ikke tatt tilstrekkelig høyde for i gjeldende langtidsplan. I 2024 foreslår derfor regjeringen en rekke økninger i Forsvarets driftsbudsjett. Den overordnede målsettingen er å styrke evnen til avskrekking og forsvar sammen med allierte og partnere. Regjeringen prioriterer spesielt styrking av nødvendig forsyningsberedskap, tilrettelegging for fortsatt økt bemanning og betydelig økte driftsmidler for å kunne opprettholde operativ aktivitet og nasjonal beredskap. Den foreslåtte styrkingen skal videre bidra til møte regjeringens beslutning om å oppnå en BNP-andel til forsvarsformål på to pst. innen 2026.

Øvrige endringer øker kap. 1720, post 01, med 2 937,7 mill. kroner. Dette består av regjeringens forslag om å øke budsjettet for Forsvaret til tiltak i langtidsplanen og nødvendige grep for å styrke Forsvaret innenfor prioriterte områder som vist i tabell 6.6, samt Forsvarets utgifter til støtte og trening av ukrainske mannskaper. Regjeringen foreslår en betydelig styrking av bemanningen i Forsvaret gjennom en rekke tiltak i 2024. Forsvaret vil fortsette oppbemanning av strukturen i tråd med vedtatt langtidsplan. I tillegg foreslår regjeringen å ytterligere styrke bemanningen i Forsvaret, blant annet gjennom å forsere oppbemanning som var planlagt senere i perioden. Økt bemanning skal møte behovet for endringer i, og nye, strukturelementer, samt forsterke avdelinger som i dag er underbemannet for å styrke utholdenhet i Forsvaret. Områder som F-35-systemet, luftvern og besetninger på fartøyene i Sjøforsvaret vil være særskilt viktige fremover. Den konkrete fordelingen av midler og årsverk vil imidlertid være opp til Forsvaret å vurdere for å få best mulig operativ effekt, og vil blant annet også avhenge av tilgangen på personell med riktig kompetanse, bolig og kvarter og personlig utrustning.

For å legge til rette for fremtidig oppbemanning i Forsvaret foreslår regjeringen en betydelig økning av studieplasser i 2024. Regjeringen foreslår i tillegg å prioritere vedlikehold og rehabilitering og nybygg av bolig og kvarter for å legge til rette for planlagt bemanningsøkning i Forsvaret. Det vises til omtale under kap. 1710, post 01 og post 47. For å kunne rekruttere og beholde personell med ønsket kompetanse foreslår regjeringen en styrking av insentivordningene i Forsvaret.

Posten inneholder også regjeringens forslag om å styrke Forsvaret med 1 050 mill. kroner for å gjennomføre trening og utdanning av ukrainsk personell som del av den militære støtten til Ukraina gjennom Nansen-programmet. Det vises til omtale under kap. 1700, post 79.

De øvrige endringene består videre av omdisponering fra materiellinvesteringer til drift. Gitt den sikkerhetspolitiske situasjonen er det viktig at det forsvar vi har i dag virker. For 2024 foreslår derfor regjeringen å prioritere situasjonen her og nå, fremfor fremtidig strukturutvikling. Omdisponeringen skal i hovedsak bidra til å unngå redusert aktivitet i Forsvaret i 2024 som følge av økte strøm- og drivstoffpriser, økte valutautgifter og forsinket realisering av økonomiske gevinster knyttet til effektivisering.

De tekniske endringene som foreslås er knyttet til overføring av ivaretakelsen av NH90 til Forsvarsmateriell som følge av kanselleringen av kontrakten med NHIndustries, tilbakeføring av renholdstjenester til Forsvaret, nytt lagringskonsept og personlig bekledning og utrustning til reservister i tillegg til forbedrings- og effektiviseringskrav.

Tabellen under viser hvordan styrkingen i langtidsplanen fordeler seg i 2024 på ulike tiltak under forsvarssjefen ekskl. Etterretningstjenesten, jf. tabell 4.3 i del I, 4 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer 2024.

Tabell 6.6 Styrkinger i tråd med langtidsplanen og den sikkerhetspolitiske utviklingen

	(i mill. kroner)
Forsyningsberedskap	784,5
Personellopptrapping	254,6
Økte driftsutgifter innfasing og økt drift av P8 maritime patruljefly	155,1
Økte driftsutgifter innfasing og økt drift av F-35 kampfly	147,7
Styrket materielldrift/økte driftsutgifter grunnet nye anskaffelser (inkl. effektforbedring materiell., EBA, VDI og driftsutgifter nytt materiell Hæren)	138,6
Økt utdanningskapasitet og insentivtiltak personell	210,0
Styrking Heimevernet	50,0
Ny Maritime Mine Counter Measures (MMCM) – kapasitet og videreføring av Alta/Oksøy-klassen	35,9
Opprettholde operativ infrastruktur Andøya og Bodø	29,4
Andøya: årsverk og drift av støttetjenester	27,0
Innfasing nye kystvaktfartøyer	24,2
Økte driftsutgifter som følge av ny EBA	23,5
Sum	1 880,5

Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester

I 2023 har Forsvarsstaben gjennomgått en omstilling for å legge til rette for forbedret styring og ledelse av Forsvaret.

Forsvarets musikk

Forsvarets musikk består av fem profesjonelle korps. I tråd med Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016), finansieres 40 prosent av de samlede utgiftene til fire av korpene i Forsvarets musikk over Kulturdepartementets budsjett.

Etter flere år med pandemi var 2022 mer et normalår for Forsvarets musikk. To store arrangementer ble gjennomført dette året. I mai var det uroppføring av Bjørn Morten Christophersens Krigsseilerrekviem. I september ble Norsk militær tattoo gjennomført. Dette arrangementet skjer hver partallsår, og det skal etter planen gjennomføres i 2024. I 2023 ble den årlige tradisjonen med Forsvarsministerens festkonsert gjenopptatt.

Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås samlet videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023. I Kulturdepartementets budsjettforslag for 2024 foreslås bevilgningen til

korpsene videreført med 56,2 mill. kroner, jf. omtale under kap. 323, post 22, i Kulturdepartementets Prop. 1 S (2023–2024).

Forsvarets museer

Forsvars- og krigshistorie står i kjernen av nasjonens historie. Forsvarets museer har en nøkkelrolle i formidling av forsvars- og krigshistorie. Forsvarets museer skal være et uavhengig, troverdig og profesjonelt museum som når ut til flest mulig. Museet skal være et nav i et nettverk av museer med denne tematikken over hele landet.

I 2021 ble det i Meld. St. 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid* anbefalt å overføre Forsvarets museer til det nasjonale museumsnettverket under Kultur- og likestillingsdepartementet. Imidlertid ser en slik løsning bort fra de mange avhengighetene og synergiene mellom museet og andre aktører i forsvarssektoren som museet samarbeider med. Det gjelder for eksempel festningsforvaltning, materiellforvaltning og kompetansesamarbeid. Dette tilsier at det er hensiktsmessig å beholde Forsvarets museer i forsvarssektoren, men skille det ut fra Forsvaret.

Flere utredninger peker på at det er stort behov for å modernisere Forsvarets museer. Et

budsjettmessig løft er nødvendig for at museene skal kunne fylle de rollene museene er gitt. Det foreslås derfor å øremerke en økning av budsjettet til Forsvarets museer med 22 mill. kroner i 2024. Regjeringens forslag til hvordan museumsorganisasjonen skal videreutvikles innenfor forsvarssektoren vil fremmes som del av neste langtidsplan for forsvarssektoren.

Forsvarets operative hovedkvarter

FOH vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs evne til å planlegge og lede operasjoner i Norge og på alliansens maritime flanke. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt få økt kompetanse og situasjonsforståelse for alliansens maritime flanke. Sjef FOH er tillagt ansvar for planlegging, ledelse og gjennomføring av fellesoperative øvelser og tilrettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge.

Hæren

Hæren gjennomgår betydelige strukturendringer med mottak av store mengder nytt materiell som medfører økte driftsutgifter. For å kunne ta i bruk, og utnytte kapasiteten til nytt materiell, foreslår regjeringen å styrke materielldriften i Hæren. For å legge til rette for beredskapsklare enheter foreslår regjeringen videre å øke bevilgningen til beredskapsmateriell i Hæren.

Hæren fortsetter videreutviklingen av Brigade Nord med vekt på evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme. Artilleribataljonen fortsetter oppbyggingen i tråd med plan for etableringen av kampluftvern og innføringen av nye artilleriskyts og nye artillerilokaliseringsskannere. Det vises til omtale under kap. 1760, post 45, om prosjekt 5447 Artillerisystem 155 mm og prosjekt 5007 Artillerilokaliseringsskannere.

Oppbyggingen av Porsanger bataljon med støtteelementer ved Garnisonen i Porsanger fortsetter frem mot full etablering i 2025. Avdelingene inngår som del av Finnmark landforsvar.

Etableringen av en kadrebasert, tung ingeniørbataljon, og en kadrebasert militærpolitibataljon, med kapasitet til vertslandsstøtte og understøttelse av fellesoperasjoner, fortsetter i 2024. Videre fortsetter etableringen av et kadrebasert CBRN-kompani på Sessvollmoen. Avdelingene planlegges utdannet og satt opp av Hæren, og vil utgjøre felleselementer for hele Forsvaret.

Sjøforsvaret

Sjøforsvaret har en aldrende struktur, og vil på noe sikt gjennomgå store strukturendringer. I perioden fremover vil det være nødvendig å styrke antall besetninger og gjennomføre oppdateringer av fartøyene for å sikre operativ relevans og tilgjengelighet. Den aldrende strukturen medfører at Sjøforsvarets fartøyer har et økende vedlikeholdsbehov. Regjeringen foreslår i 2024 å starte arbeidet med levetidsforlengelse av fregattene, med en forprosjektfase og planlegging av gjennomføringsfasen. I tillegg legges det opp til å ivareta nødvendig styrking for utvidet drift av minerydderfartøyene og forberedelser til innfasing av ny autonom kapasitet.

Det anskaffes nye ubåter til Sjøforsvaret sammen med Tyskland. Sjøforsvaret vil operere og drifte eksisterende ubåtklasse frem til de nye ubåtene er fasett inn samt bidra til testing av de nye ubåtene fra 2026/27 og forberede overtakelse av første ubåt i 2029.

Luftforsvaret

Luftforsvaret fortsetter omstillingen for å legge til rette for utnyttelse av nye systemer. Innfasingen av nytt materiell bidrar til å øke den operative evnen og beredskapen i Forsvaret. Kompetansen på drift av ny struktur er under oppbygging, og flere baser har stor aktivitet med etablering av infrastruktur og klargjøring for innfasing av materiellet. I sum vil dette gi et styrket og moderne luftforsvar.

I løpet av 2024 vil Norge etter planen ha mottatt alle 52 nye kampfly. Nødvendig infrastruktur for F-35 er fortsatt under etablering, og Luftforsvaret styrkes i 2024 for å ivareta videre innfasing, drift og økt aktivitet av flere nye kampfly. Regjeringen foreslår å videreføre styrkingen til teknisk personell for å forbedre den operative tilgjengeligheten.

Forsvarets kapasitet til maritim overvåkning skal utvikles under innfasingen av P-8. Norge har mottatt alle fem P-8 flyene fra leverandør, og flyene rulleres til ytterligere oppgraderinger som forventes ferdigstilt i 2025. Regjeringen forslår å styrke Luftforsvaret for å sikre at kapasiteten på maritim overvåkning utnyttes i 2024.

Regjeringen foreslår å prioritere midler til nødvendig vedlikehold av kritisk operativ infrastruktur etter flytting av Forsvarets virksomhet ved Andøya og Bodø for å ivareta evne til alliert mottak i nord.

Regjeringen besluttet i 2023 å anskaffe seks Seahawk til bruk med Kystvakten, som erstatning etter kanselleringen av kontrakten for levering av NH90. I budsjettforslaget for 2024 er det avsatt midler til å starte opp arbeidet med anskaffelsen.

Heimevernet

For 2023 har regjeringen styrket Heimevernet gjennom å legge til rette for økt øving og trening av områdestrukturen. Regjeringen legger til grunn et fortsatt høyt nivå på øving av innsatsstyrkene og hele områdestrukturen, og foreslår 50 mill. kroner til en videre styrking innenfor øving, trening og kompetanseheving i 2024.

Regjeringen legger til grunn en videre oppbygging av områdestrukturen og foreslår å øke bevilgningen på kap. 1760, post 45 med 50 mill. kroner for å anskaffe flere våpen av typen lett maskingevær og HK416 for å utruste områdestrukturen ytterligere.

Gjennom interne omdisponeringer innenfor kap. 1720, post 01 er Heimevernet kompensert i 2024 for ny godtgjøringsmodell for reservister samt styrket for ivaretagelse av skjermingsverdige objekter.

Kystvakten

Kystvakten viderefører en struktur på 15 fartøyer, med to-besetningsløsning. Kystvakten ivaretar også den nasjonale slepeberedskapen med to innleide fartøyer og fartøyer i Ytre Kystvakt. Kapasiteten gir god tilgjengelighet i hele det norske interesseområdet knyttet til suverenitetshevdelse, og utgjør en viktig søk- og redningsberedskap (SAR) for sjøfarende i norske havområder.

Regjeringen vil prioritere ekstra midler for å ivareta utskifting av Nordkapp-klassen til Jan Mayen-klassen, som vil fullføres i 2024. Total utnyttelse av kapasiteten vil ikke være mulig før nye maritime helikoptre er på plass. Regjeringen vil også prioritere midtlivsoppdatering av Nornen-klassen.

Forsvarets spesialstyrker

Regjeringen foreslår å styrke Forsvarets spesialstyrker for å kunne ivareta mottak og drift av nytt materiell i 2024.

Etableringen av ny maritim Special Operations Task Group (SOTG) går i henhold til planen, og fortsetter i 2024. Arbeidet med å videreutvikle Nasjonalt spesialoperasjonssenter (NSOS), for økt

evne til taktisk ledelse av spesialoperasjoner, fortsetter også i 2024 frem mot full operativ status.

For å øke spesialstyrkenes operative evne, både nasjonalt og internasjonalt, samt øke evnen til å bistå politiet med relevante kontraterrorkapasiteter fortsetter arbeidet med å videreutvikle og integrere Special Operations Aviation Squadron (SOAS – 339 skvadron) med Bell 412-helikoptre og Special Operations Air Task Group (SOATG) som del av Forsvarets spesialstyrker.

Cyberforsvaret

Regjeringen foreslår å fortsette styrkingen av Cyberforsvaret for å modernisere Forsvarets IKT-infrastruktur og styrke evnen til å beskytte Forsvarets IKT, spesielt for å møte funnene i Riksrevisjonens rapport som beskrevet i del I, 3 Status i sektoren. I tillegg foreslås det en videreutvikling av IKT-responsmiljøet (milCERT), og evnen til å forebygge, avdekke og håndtere uønskede digitale hendelser rettet mot Forsvarets IKT i fred, krise og krig.

Regjeringen fortsetter styrkingen av materielldriften i 2024 gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innføres. I tillegg prioriteres en styrking for å kontinuerlig modernisere og utnytte materiellinvesteringene også gjennom utvikling av IKT og Cyberforsvarets evne til å støtte operasjoner.

Cyberforsvaret skal prioritere arbeidet med å fornye Forsvarets IKT og innrettes fremover mot oppgaver kun Forsvaret kan løse. Strategisk samarbeid med NATO, allierte, næringslivet og andre statlige virksomheter utvikles videre for å legge til rette for raskere implementering av nye teknologiske muligheter.

Gjennom interne omdisponeringer innenfor kap. 1720, post 01 er Cyberforsvaret styrket i 2024 for å ivareta utskifting av materiell for å gjennomføre kritiske sikkerhetsoppdateringer.

Forsvarets logistikkorganisasjon

For å bedre beredskapen og øke Forsvarets operative evne gjennom økt operasjonsutholdenhet foreslår regjeringen å videreføre oppbyggingen av beredskapsbeholdninger med totalt 784,5 mill. kroner i 2024. Styrkingen kan gjelde innenfor flere klasser av forsyningsberedskap, men den konkrete fordelingen av anskaffelsene må vurderes av Forsvaret for å få best mulig operativ effekt, avhengig av tilgjengelighet i markedet.

Regjeringen foreslår å styrke bemanningen innenfor ammunisjonstjenesten og forsyningstjenesten på Ørland for å understøtte F-35 systemet og Luftforsvarets flytimeproduksjon og operative evne.

Gjennom interne omdisponeringer innenfor kap. 1720. post 01 er Forsvarets logistikkorganisasjon styrket i 2024 for å ivareta nasjonalt lagringskonsept.

Det nye verftet for vedlikehold av tyske og norske 212 CD ubåter, og organisasjonsmodellen for dette, skal være styrt av Forsvaret. Norge og Tyskland arbeider med et felles driftskonsept for dette. FLO skal bemannes iht. nytt driftskonsept og utføre vedlikehold sammen med relevant industri. Videre skal FLO sørge for understøttelse av eksisterende ubåter fra ubåtbunkeren på Laksevåg Bergen til disse er faset ut.

Forsvarets sanitet

Forsvarets sanitet (FSAN) vil i 2024 fortsette med videreutvikling av det sivilt-militære samarbeidet for å sikre en bærekraftig kompetansestruktur som evner å understøtte operativ evne i fred, krise og krig.

Landevakueringskompaniet utvikles videre for å kunne ivareta antatt skadde ved krise/krig. Kompaniet skal evne å planlegge og koordinere evakuering mellom skadested og medisinsk behandlingsfasilitet, og bemannes i hovedsak av reservister. FSANs operative leveranser i 2024 skal ivareta utviklingen av Forsvarets deployerbare ROLE 2-leveranser, herunder krav til interoperabilitet med sivile og allierte. Dette vil skape mulighet for multinasjonalt samarbeid, og bidra til videreutvikling av det sivilt-militære samarbeidet. Målet er en mer sammenhengende sanitetstjeneste i hele konfliktspekteret.

FSAN vil legge til rette for jevnlig kartlegging av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner inntil åtte år etter avsluttet tjeneste. Regjeringen vil videreføre styrkingen av forskning på veteranfeltet, herunder å legge til rette for å utvikle et tverrfaglig miljø for veteranforskning. Regjeringen vil derfor videreføre tildelingen til FSAN på 1,0 mill. kroner for å styrke helsefaglig forskning på veteranfeltet, blant annet for oppfølging av Afghanistan 2020-undersøkelsen, i tråd med allerede igangsatte prosjekter, og i samarbeid med Universitetet i Oslo.

Forsvarets høyskole

For å legge til rette for fremtidig økning av bemanningen i Forsvaret foreslår regjeringen å styrke utdanningskapasiteten gjennom en rekke tiltak i 2024. Det planlegges med økt antall studieplasser ved nivådannende utdanning som grunnleggende befalsutdanning (GBU) for spesialister, grunnleggende offisersutdanning (GOU) og bachelor samt noe ekstra kapasitet for videregående offiserspåbygning og videregående befalsutdanning, til sammen om lag 100 plasser. Videre foreslår regjeringen å prioritere midler til elevforlegninger og undervisningsfasiliteter, samt økning av lærerkrefte og stab og støttefunksjoner ved Forsvarets Høyskole. I sum foreslås bevilgningen til styrket utdanningskapasitet økt med 160 mill. kroner i 2024. Regjeringen vil arbeide videre med å avklare investeringsbehov for en permanent utvidelse av utdanningskapasiteten.

Regjeringen vil videreføre styrkingen av forskning på veteranfeltet, herunder å legge til rette for å utvikle et tverrfaglig miljø for veteranforskning. Regjeringen foreslår derfor å videreføre tildelingen til Forsvarets høyskole på 1,0 mill. kroner til forskning blant annet for oppfølging av Afghanistan 2020-undersøkelsen, i tråd med allerede igangsatte prosjekter, og i samarbeid med relevante universiteter og høyskoler. Regjeringen foreslår også å videreføre tildelingen til Forsvarets høyskole på 9,927 mill. kroner til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning.

Forsvarets personell- og vernepliktssenter

Regjeringen foreslår å videreføre Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) økonomiske ramme på om lag samme nivå som i 2023, samt videreføre Forsvarets veteran-tjenestes (FVT) økonomiske rammer om lag på samme nivå som i 2023. FVT vil få en nøkkelrolle i implementeringen av regjeringens tiltaksplan for anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner.

Norske styrker i utlandet

Overordnede målsettinger

Norge vil også i 2024 aktivt bidra med internasjonal innsats. Bidragene preges av økt fokus på avskrekking, og trening av ukrainsk personell. Rammen for norske, militære bidrag i utlandet økes som resultat av støtten til Ukraina i 2024. Andre bidrag er beregnet til om lag samme nivå som i 2023, i tråd med planlagte operasjoner per høsten 2023. Regjeringen vil videreføre innsatsen

mot internasjonal terrorisme gjennom bidragene til Irak i *Operation Inherent Resolve* og *NATO Mission Iraq*. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltakelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og innmeldinger til NATOs beredskapsstyrker samt NATOs beredskapsinitiativ.

NATOs fremskutte tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen

Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar opprettholder Alliansen et forsterket fremskutt nærvær (*Enhanced Forward Presence* (eFP)) med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Dette innebærer at det er etablert en mekanisert bataljonsstridsgruppe i hver av de fire nasjonene. De fire stridsgruppene ledes av et multinasjonalt divisjonshovedkvarter i Polen. Norge har stilt styrker til den tyskledede bataljonsstridsgruppen i Litauen siden 2017. Som følge av den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa forsterket Norge sitt bidrag i 2022, og planlegger å opprettholde et forsterket landbidrag i 2024.

NATOs hurtigreaksjonsstyrke og NATOs beredskapsinitiativ

NATO har de siste årene økt reaksjonsevnen og volumet for NATOs hurtigreaksjonsstyrke (NATO *Response Force* (NRF)). Norge opprettholder målsettingen om langsiktig deltakelse i NRF, som bidrar til forutsigbarhet for nasjonale beredskapsstyrker, og Alliansens behov for reaksjonsstyrker. Det er viktig å se sammenheng mellom deltakelse i NRF, styrkebidrag til NATOs fremskutte styrke i Baltikum og innmeldinger til NATOs beredskapsinitiativ (*NATO Readiness Initiative*, (NRI)). Norge stiller i 2024 en bataljonsstridsgruppe på beredskap til NRF. Norge fortsetter regelmessig deltakelse med fartøyer i NATOs stående flåtestyrker i 2024. Norge vil i perioder i 2024 ta ansvar for NATOs jagerflyberedskap på Island, *Iceland Air Policing* (IAP). Innmelding til NATOs styrkeregister NRI videreføres på dagens nivå.

Midtøsten

ISIL utgjør fortsatt en betydelig trussel. Til tross for at de har mistet all territoriell kontroll i Irak og Syria, opererer de fortsatt som en terrororganisasjon med tilgang til ressurser. *Operation Inherent*

Resolve (OIR) vil tilpasses den nye situasjonen. Norge er beredt på at OIR fortsatt vil være et av Norges største internasjonale militære bidrag. Fokus vil fortsatt være på å støtte irakiske myndigheter med trening og rådgivning av landets sikkerhetsstyrker i deres kamp mot ISIL. Norge bidrar også til *NATO Mission Iraq*, som skal utfylle OIRs kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker.

Norge viderefører forsvarssamarbeidet med jordanske styrker. I 2024 planlegges et begrenset bidrag til trening, øving og kapasitetsbygging av jordanske sikkerhetsstyrker. Bidraget vil også legge til rette for bedret norsk situasjonsforståelse i regionen. Logistikelementet i Jordan videreføres for å understøtte Forsvarets deltakelse i Irak. Det er opprettet en midlertidig stilling for en militærrådgiver ved ambassaden i Amman for kontinuitet og oppfølging av samarbeidet.

Norge har i flere år deltatt med mindre stabsoffiserbidrag til *European Maritime Awareness in The Strait of Hormuz* og *Combined Maritime Force* i Bahrain og deltakelsen vil videreføres på samme nivå i 2024.

Vest-Afrika og Sahel

Sikkerhetssituasjonen i Sahel er alvorlig, med betydelig spredningsfare til kyststatene i sør. Utviklingen preges av økende sikkerhetstrusler og økt politisk ustabilitet. Landene i regionen trues av terrorgrupper med bånd til Al Qaida og ISIL.

Det planlegges med at Forsvaret i 2024 skal delta i den USA-ledede kapasitetsbyggingsaktiviteten *Flintlock* som i 2024 gjennomføres i Ghana. Videre tar Norge sikte på å stille med personell til treningssenteret AILCT (*The International Academy for the Fight Against Terrorism*) samt å støtte dette senteret økonomisk.

Vest-Balkan og Svartehavsregionen

Norge viderefører en stilling i *Joint Training and Evaluation Center* (JTEC) i Georgia. Norge har i en årrekke bidratt til en rekke forsvarsrelaterte kapasitetsbyggingstiltak i Bosnia-Hercegovina, Montenegro og Nord-Makedonia. I Bosnia-Hercegovina vil Norge bidra til NATOs program for forsvarsrelatert sikkerhetssektorreform, samt videreføre understøttelsen av det norske kontaktpunktambassadevervet for NATO. Videre vil støtten til den flernasjonale *Balkan Medical Task Force* videreføres. I Nord-Makedonia vil Norge støtte reform av forsvarssektoren blant annet

gjennom donasjon av materiell. Den samlede støtten til forsvarsrelatert sikkerhetssektorreform på Vest-Balkan vil videreføres på samme nivå som i 2023.

Deltakelse i Joint Expeditionary Force

Joint Expeditionary Force (JEF) er et flernasjonalt operativt samarbeid ledet av Storbritannia. JEF fokuserer hovedsakelig på medlemslandenes nær-områder, og er en viktig bidragsyter til regional sikkerhet. Med finsk og svensk NATO-medlemskap får JEF en tydeligere rolle opp mot NATO i fredstid. JEF har ikke stående styrker. Medlemslandene velger selv å bidra i konkrete øvelser og operasjoner.

Andre operasjoner

Norge vil videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner innenfor rammene av NATO, EU og FN. Bidragene til *United Nations Mission in South Sudan* (UNMISS), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) samt *Multinational Force and Observers* (MFO) planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2023. Norges hovedinnsatsområde i FN har over mange år vært FN-operasjonen MINUSMA i Mali. På grunn av den negative utviklingen i Mali har FNs sikkerhetsråd besluttet å avslutte operasjonen, og derfor vil også den norske FN-innsatsen reduseres sammenliknet med tidligere år.

Regjeringen vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Regjeringen foreslår å videreføre 1,5 mill. kroner til uavhengig tilsyn av Forsvarets helsetjenester i utlandet. Mellomlanding for alle kontingenter i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet videreføres også i 2024.

Det er vedtatt endringer i forsvarstilsatteforskriften for å ivareta veteranfamilienes behov. Endringene innebærer at det kan gis kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmeboende foreldre der personell i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sin mødre- eller fedrekvotepå grunn av tjenesten. Det forutsettes at samlet foreldrepengperiode inkludert kompensasjon er uendret.

Videre innebærer endringene at det kan gis lønnskompensasjon til hjemmeboende foreldre dersom vedkommende må være hjemme med syke barn fordi den som er ute i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sine stønadsdager på grunn av tjenesten. Hjemmeboende foreldre må først bruke opp egen kvote for stønadsdager med omsorgspenger før det kan gis lønnskompensasjon. Endringene trer i kraft fra den tid Forsvarsdepartementet bestemmer.

Kvinner, fred og sikkerhet

Det utarbeides ny nasjonal handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet i 2023 som skal gjelde for perioden 2023–2030, og forsvarssektoren er en viktig del av dette arbeidet. Involverte departementer og etater skal utarbeide egne dokumenter for å følge opp målene i handlingsplanen.

Avdelingsvis nedbrytning av bevilgningsforslaget

Tabellen under viser forsvarssjefens planlagte fordeling av bevilgningsforslaget på kap. 1720, post 01 og post 71, for 2024 sammenstilt med fordelingen i saldert budsjett for 2023. Midler til styrking av bemanningen i 2024 og midlene fra Nansenprogrammet til 1720 er foreløpig lagt i Forsvarstabens. Fordeling videre vil skje etter en vurdering av hvor oppbemanningen har størst effekt og for sentral oppfølging av tiltakene i Nansenprogrammet.

Tabell 6.7 Forsvarssjefens planlagte tildeling innenfor kap. 1720, post 01

Driftsenhet	i 1000 kroner	
	Saldert budsjett 2023	FSJ plan 2024
Cyberforsvaret	1 983 606	2 767 631
Forsvarets fellestjenester	1 221 288	1 278 709
Forsvarets høyskole	879 260	1 072 807
Forsvarets logistikkorganisasjon	2 818 163	3 805 097
Forsvarets operative hovedkvarter	974 206	633 264
Forsvarets personell- og vernepliktssenter	1 195 814	1 202 667
Forsvarets spesialstyrker	1 103 575	1 150 674
Forsvarets sanitet	399 847	406 043
Heimevernet	1 736 248	1 865 119
Hæren	7 125 979	7 417 028
Intops	773 934	824 715
Kystvakten	1 390 198	1 541 865
Luftforsvaret	8 054 812	8 754 353
Sjøforsvaret	5 115 007	5 420 617
Forsvarsstaben Felles	691 997	2 072 267
Totalsum	35 463 934	40 212 857

Post 71 Overføringer til andre

Støtte til veteranorganisasjoner og veteranprosjekter

Forsvaret forvalter en tilskuddsordning for veteranorganisasjoner og veteranprosjekter på vegne av Forsvarsdepartementet. Midler tildeles frivillige organisasjoner basert på søknad om drifts- og prosjektstøtte, og etter formål og bestemmelser i forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet. Formålet med tilskuddsordningen er å stimulere til økt aktivitet for og ivaretagelse av de som har tjenestegjort for Forsvaret i internasjonale operasjoner, eller til aktivitet som fremmer kunnskap om og engasjement for denne gruppen. Som en del av arbeidet med regjeringens tiltaksplan for anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner, vil forskrift for tilskuddsordningen revideres i 2024.

I 2022 ble det tildelt om lag 23,5 mill. kroner til 17 tilskuddsmottakere som oppfylte tilskuddsordningens formål.

Tildelingen til tilskuddsordningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023.

Støtte til Stiftelsen Veteranhjelp

Stiftelsen Veteranhjelp er etablert av Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner for å kunne gi øyeblikkelig hjelp til veteraner og nærmeste familie som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon. I 2023 ble stiftelsen tildelt 25 000 kroner i tilskudd. Formålet med tilskuddet er å støtte drift av stiftelsen og deres arbeid for å hjelpe veteraner og deres nærmeste familie som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon.

Tildelingen til stiftelsen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023.

Støtte til historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig

Fra 2022 overtok Forsvaret forvaltningen av tilskuddsordningen for historie- og kulturminneprosjekter relatert til andre verdenskrig fra FD. Midler tildeles basert på søknad til mindre historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

I 2022 tildelte Forsvaret 2,6 mill. kroner i støtte. Resterende midler ble overført til samme post for 2023. Det ble i samsvar med forskriften kun tildelt prosjektstøtte. Prosjektene det ble tildelt midler skal bidra til ny kunnskap om og anerkjennelse av innsats for Norge under andre verdenskrig.

Tildelingen til tilskuddsordningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2023.

Norges Hjemmefrontmuseums støtte til faglitteratur om norsk forsvars- og okkupasjonshistorie

Norges Hjemmefrontmuseum (NHM) støtter hvert år eksterne bokprosjekter, for å bidra til utgivelse av vitenskapelige og populærvitenskapelige bøker om norsk forsvarshistorie og norsk

okkupasjonshistorie, som er avhengig av produksjonsstøtte for å kunne nå ut til et større publikum. Omsøkte prosjekter skal tilfredsstillende vitenskapelige og faglitterære kriterier. I 2022 støttet NHM fem bokprosjekter. Tilskuddsordningens formål og bestemmelse for tildeling fremgår av retningslinjer for disponering av billettinntekter fra NHM.

Bevilgningen til tilskuddsordningen foreslås berammet til maksimalt 1 mill. kroner i 2024, og finansieres av NHMs billettinntekter under kap. 4720, post 01.

Støtte til veteranforskning

Regjeringen vil videreføre styrkingen av forskning på veteranfeltet og legge til rette for å utvikle et tverrfaglig miljø for veteranforskning gjennom en tilskuddsordning for forskning på veteranfeltet. Forvaltning av ordningen på vegne av Forsvarsdepartementet er delegert til Forsvaret. Ordningen har som formål å styrke forskningen om veteraner ved å støtte doktorgradsprosjekter som fremmer og bidrar til ny kunnskap om veteraner fra internasjonale operasjoner. Ordningen må ses i sammenheng med forskning på veteranfeltet som skal gjennomføres ved hhv. Forsvarets høyskole og Forsvarets sanitet, jf. post 01 i dette kapitlet.

Regjeringen foreslår å videreføre bevilgningen på om lag samme nivå som for 2023.

Kap. 4720 Forsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsinntekter	1 761 570	878 719	894 680
	Sum kap. 4720	1 761 570	878 719	894 680

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 15,961 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Den årlige prisjusteringen utgjør en økning av inn-

tektskravet med om lag 30 mill. kroner. Ut over dette skyldes endringen en foreslått justering med tilsvarende justering på kapittel 1720 knyttet til avvikling av Forsvarets drift av flyplass på Andøya og overføring til Avinor.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
21	Spesielle driftsutgifter	2 841 489	2 955 881	3 345 180
	Sum kap. 1735	2 841 489	2 955 881	3 345 180

Hovedprioriteringer 2024

Etterretningstjenesten vil i 2024 ha fokus på forhold som påvirker nasjonal sikkerhet og den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norges nærområder. Statlige og ikke-statlige aktørers intensjoner, kapasiteter, metoder og aktiviteter som truer nasjonal sikkerhet vil ha prioritet. Etterretningstjenesten vil også følge utviklingstrekk globalt i den grad de kan få betydning for nasjonal sikkerhet.

Om Etterretningstjenesten

Etterretningstjenesten er Norges utenlandsetterretningstjeneste og har som oppgave å skaffe rettidig, pålitelig og relevant informasjon om verden rundt oss, som beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter. Hovedformålet er å bidra til å beskytte Norges suverenitet, territoriale integritet, demokratiske styreform og andre nasjonale sikkerhetsinteresser. Evne til å varsle om utenlandske trusler og innhente og analysere relevant informasjon er en grunnleggende forutsetning for forsvaret av Norge. Det er nødvendig å ha situasjonsforståelse til lands, over og under havoverflaten, i luften, i rommet og i det digitale domenet. Etterretningstjenesten støtter forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet. Etterretningstjenesten samarbeider med Politiets sikkerhetstjeneste (PST) i Felles etterretnings- og kontraterrorssenter (FEKTS). Samarbeidet omfatter områder som kontraterror, fremmed etterretning og masseødeleggelsesvåpen. I Felles cyberkoordineringssenter (FCKS) samarbeider PST, Kripos, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Etterretningstjenesten for å motvirke trusler i det digitale rom. Nasjonalt etterretnings- og sikkerhetssenter (NESS) ble etablert i 2022. Det forsterker samarbeidet mellom PST, politiet, NSM og Etterretningstjenesten knyttet til sammensatte trusler. Samarbeidet mellom EOS-tjenestene skal videreutvikles.

Etterretningstjenesteloven

Etterretningstjenesteloven trådte delvis i kraft fra 1. januar 2021 og i sin helhet fra 2. september 2022. Enkelte endringer i etterretningstjenesteloven ble ikraftsatt 1. oktober 2023. Formålet med endringene er å styrke rettssikkerhetsgarantiene i loven ved at det blir domstolskontroll i flere typer saker. Dette gjelder både i saker om kildevern og ved speiling av kommunikasjonsstrømmer ved tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon, som er regulert i lovens kapittel 7 og 8. Endringene gjennomføres på bakgrunn av den internasjonale rettsutviklingen. På bakgrunn av endringer i paragraf 7-3 kan systemet for tilrettelagt innhenting settes i operativ drift. Status og fremdrift i prosjekt 0011 Tilrettelagt innhenting er omtalt under kap. 1760, post 45.

Ved Stortingets behandling av Innst. 357 L (2019–2020) til Prop. 80 L (2019–2020) og lovvedtak 134 (2019–2020) 11. juni 2020, ba Stortinget regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse, jf. anmodningsvedtak nr. 676. Oppfølging av anmodningsvedtak er omtalt i Anmodningsvedtak.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Den alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen understreker betydningen av god situasjonsforståelse og rettidige og gode beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter. I tråd med langtidsplanens ambisjoner om økt kapasitet, kompetanse og relevans innenfor Etterretningstjenestens ansvarsområde, foreslår regjeringen å fortsette styrkingen av tjenesten i 2024. Regjeringen foreslår også å videreføre styrkingen ut over langtidsplanens ambisjoner for økt operativ effekt fra 2023 med 90 mill. kroner.

Hensyntatt overføringer fra kap. 1720 og 1760 foreslås posten økt med 389,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023.

Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	2 217 718	2 106 718	2 308 484
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	138 859	147 690	165 312
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	20 812 486	21 296 264	24 812 572
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	297 927	470 000	390 000
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	133 479	123 208	158 165
	Sum kap. 1760	23 600 468	24 143 880	27 834 533

Forsvarsmateriell (FMA) skal gjennom materielanskaffelser og materiellforvaltning legge til rette for en modernisering av Forsvaret og bidra til utvikling av Forsvarets operative evne gjennom oppdrag og prioriteringer fra i hovedsak Forsvaret.

FMA vil sammen med sin søsterorganisasjon i Tyskland, BAAINBw (*Bundesamt für Ausrüstung, Informationstechnik und Nutzung der Bundeswehr*), utvikle en avtale for teknisk levetidsforvaltningsregime av felles ubåtklasse. Avtalen skal sørge for teknisk tilgjengelighet til lavest mulig livsløpskostnader for begge lands mariner.

I 2024 legges det opp til betydelige utbetalinger til nye ubåter, maritim overvåkningskapasitet, program Mime og artilleriammunisjon. I tillegg fortsetter utbetalingene til nye kampfly samt til anskaffelse og oppgradering av sjømålsmissiler (NSM) til Sjøforsvaret og til en rekke andre prosjekter. Regjeringen foreslår en betydelig økning av investeringsnivået også i 2024. Det vises til omtalen under post 45 for nærmere beskrivelse av materiellinvesteringssporteføljen.

Status i Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell har i 2022 utrustet Forsvaret og andre virksomheter i sektoren med relevant og tidsriktig materiell etter oppdrag fra Forsvaret.

Ved utgangen av 2022 hadde Forsvarsmateriell 1 470 tilsatte og et totalt årsverksforbruk på 1524 årsverk.

Arbeidet med modernisering og effektivisering har involvert hele organisasjonen og er koordinert av Forsvaret på sektornivå. Forsvarsmateriell gjennomfører viktige tiltak som gir gevinster i andre deler av forsvarssektoren, blant annet bedring av materielldata gjennom innføring av SAP, som nådde en viktig milepæl i 2022, og effektiv forvaltning av materiellsystemer.

Når det gjelder målet om at *Materiell som møter Forsvarets behov, er tilgjengeliggjort på en mest mulig ressurseffektiv og bærekraftig måte* har Forsvaret gjennom året fått tilført materiell til en samlet verdi av 13,2 mrd. kroner som bidrar til økt operativ evne, og da særlig innenfor Luftforsvaret. Den største leveransen var knyttet til F-35-programmet og maritime patruljefly. Etaten jobber aktivt for å forbedre prosesser for styrket måloppnåelse og for at anskaffelsene skal være mest mulig ressurseffektive og bærekraftige.

I hovedsak er materielltilstanden tilfredsstillende for mye av hovedmateriellet som Forsvaret disponerer, men tilstanden er mindre tilfredsstillende for enkelte eldre materiellsystemer. Tilstanden for de eldre systemene vil først bedres når disse er erstattet med nytt materiell. Materiellsikkerheten er ivaretatt for alle systemer som er i bruk.

Post 01 Driftsutgifter

Posten finansierer driftsutgiftene til etaten Forsvaremateriell (FMA), og dekker gjennomføringsutgifter til materiellanskaffelsesprosjekter og

utgifter knyttet til materiellforvaltning i forsvarssektoren.

Driftsutgifter til kampflyanskaffelsen utgjør 90,0 mill. kroner.

Posten foreslås økt med 201,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023.

Tabell 6.8 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	2 106,7
Pris- og lønnskompensasjon	113,3
Tekniske endringer	8,3
Øvrige endringer	80,2
Forslag 2024	2 308,5

Den tekniske endringen som foreslås gjelder overføring av oppfølging av NH90 fra Forsvaret på 8,3 mill. kroner. Øvrige endringer består av omdisponeringer fra post 45 for å styrke driftskapasiteten til FMA. Regjeringen foreslår å øke bemanningen til fremskaffelse og investering med 30 mill. kroner, styrke avhendingskapasiteten med 24,4 mill. kroner, styrke MIME-programmet med 20,0 mill. kroner og øke evnen til ivaretagelse av nye oppdrag med 15,0 mill. kroner. Økningen er nødvendig i takt med økende mengde nye investeringsprosjekter og avhending av utgående våpensystemer. Det foreslås videre å sette av 16,0 mill. kroner til effektiviseringstiltak og 10,0 mill. kroner til økt IKT-sikkerhet. Kampflyorganisasjonen trappes ned i takt med gjennomføringen og reduseres med 9,4 mill. kroner og likens for dataprojektet TAD med 5,4 mill. kroner. Det ettårige tiltaket for å etablere H-infrastruktur avsluttes og reduserer posten med 10,0 mill. kroner. Posten reduseres videre med 10,4 mill. kroner i tråd med effektviseringsplanen for forsvarssektoren.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, samt prefinansiering av NATO-prosjekter i Norge når dette er nødvendig. Posten foreslås økt med 17,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023. Utover kompensasjon for prisvekst skyldes økningen økte nasjonale

utgifter knyttet til nye godkjente og planlagte prosjekter.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til materiellanskaffelser til forsvarssektoren, inkludert nye kampfly med baseløsning, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og innovasjon. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftsutgifter, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

For å redusere effekten av forsvarsbudsjettets eksponering mot valutasvingninger i forbindelse med anskaffelser av forsvarsmateriell, er det lagt til grunn at materiellprosjekter med en kostnadsramme over 1 mrd. kroner, og som er eksponert for utenlandsk valuta, gis en årlig valutajustering. Dette innebærer at investeringsrammen (alt annet likt) vil reduseres i en periode med styrket kronekurs. I motsatt tilfelle, vil en svekket krone medføre at investeringsrammen øker. Hensikten med å foreta årlige valutajusteringer av store investeringsprosjekter er å bevare kjøpekraften til forsvarssektoren og øke forutsigbarheten for at målene om økt forsvarsevne i langtidsplanen blir nådd.

Basert på denne modellen er det i budsjettet for 2024 foreslått å styrke kap. 1760, post 45 med 1 778,9 mill. kroner på grunn av forventet svakere norsk valuta enn lagt til grunn ved vedtatt langtidsplan for forsvarssektoren. Basert på endringer

i valutakurser og utbetalinger gjennom året, vil regjeringen foreslå justeringer i revidert nasjonalbudsjett og i nysalderingen i 2024.

Det legges til grunn at endringer i kostnadsrammene for investeringsprosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget.

Innenfor materiellinvesteringsområdet ser vi at den globale situasjonen medfører en del forsinkelser i prosjektene. Det er grunn til å tro at situasjonen også vil gi en prisøkning for materiellinvesteringsprosjektene som vil overgå den kompensasjonen som er gitt i årlige prisjusteringer, selv om det i omregning av kostnadsrammer til 2024-kroner er tatt hensyn til den ekstraordinære priskompensasjon som ble vedtatt i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2023. Konsekvensen av dette kan medføre utfordringer knyttet til å gjennomføre prosjektene innenfor gitte styrings- og

kostnadsrammer, samt justering av tidsplaner. Det kan derfor bli behov for å øke prosjektene rammer, kutte i omfang og ytelse eller fordele prosjekter, med tilhørende kostnader, utover flere år.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU-portefølje på denne posten. NSMs FoU-aktiviteter skal rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendelseshåndtering og objektsikkerhet. For Forsvarsbygg vil FoU-aktivitetene i hovedsak rettes mot utvikling av bygningsmessige sikringstiltak.

Posten foreslås økt med 3 516,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2023, inkludert kampflyinvesteringene.

Nedenfor følger endringene fra 2023 til 2024:

Tabell 6.9 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	21 296,3
Priskompensasjon	948,6
Tekniske endringer	83,0
Styrking i tråd med LTP	3 825,4
Våpen til Heimevernet	50,0
Øvrige endringer	-1 390,7
Forslag 2024	24 812,6

Tekniske endringer består av overføring av ansvaret for oppfølging av NH90 fra Forsvaret med 200,0 mill. kroner og en overføring til Forsvaret på 116,7 mill. kroner for ivaretagelse av lagringskonsept og PBU (personlig bekledning og utrustning) for reservister.

Posten foreslås tilført 3 825,4 mill. kroner til investeringer i strategiske kapasiteter i tråd med langtidsplanen for Forsvaret. I tillegg foreslår regjeringen å sette av 50,0 mill. kroner til anskaffelse av ytterligere HK 416 og lette maskingevær til Heimevernet.

Øvrige endringer består blant annet av økt valutajustering som følge av svekket kronekurs med 1 778,9 mill. kroner og nedtrapping av kampflystyrkingen som reduserer posten med 3 022,1 mill. kroner.

De resterende endringene består av en rekke økninger og reduksjoner, herunder omprioritering fra investeringer til drift innenfor rammen av forsvarsbudsjettet som følge av blant annet forsinkelser i gevinstrealisering av effektiviseringen i Forsvaret, økte driftsutgifter som følge av økte investeringer og økte krav til sikkerhetstiltak som følge av et høyere trusselnivå.

Nye kampfly

Da kampflyanskaffelsen ble besluttet, ble det lagt opp til en midlertidig styrking av forsvarsbudsjettet på inntil 28 mrd. 2012-kroner. Tabellen under synliggjør styrkingen.

Tabell 6.10 Finansiering av kampfly med baseløsning

	(i mill. kr)			
	2012–2023	2024	Gjenstående	Totalt
Midlertidig styrking av kap 1760, post 45 Kampfly	31 303	611	-	31 914
Midlertidig styrking av kap. 1760, post 45 JSM	2 751	-	-	-
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 47 (kap. 1710 fra 2021)	5 950	-	-	-

Ut over de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35, som i 2024 vil beløpe seg til om lag 206 mill. kroner.

Nye prosjekter og programmer for godkjenning 6359 Fremtidig maritim minemottiltakskapabilitet

Maritim minemottiltakskapabilitet representerer Forsvarets evne til å detektere og uskadeliggjøre miner og sprenglegemer i havet. En relevant minemottiltakskapabilitet er viktig for å kunne manøvrere egne maritime styrker, og ikke minst for mottak av allierte forsterkninger som fremføres med sjøtransport til Norge.

Prosjektet innebærer en overgang fra dagens konsept med minerydder- og minejaktfartøy til et konsept hvor fremtidige minerydderoperasjoner skal gjennomføres med ubemannede farkoster fra bemannede moderfartøyer utenfor minefarlig område, eller fra land. Det skal anskaffes tre grunnpakker for å kunne gjennomføre tre samtidige operasjoner. To skal være fartøysbaserte, og én skal kunne operere fra land eller fra annet fartøy. Minerydderkapasitetene er modulære og kan brukes om hverandre. Det anskaffes to kystgående mindre moderfartøy og noe landtransportkapasitet. Kongsberggruppen er valgt som hovedleverandør for prosjektet. Det gjennomføres i tillegg to tiltak innen eiendom, bygg og anlegg (EBA) på Haakonsværn og Ramsund. Disse gjennomføres innenfor Forsvarsdepartementets fullmakter.

Prosjektets anbefalte totale kostnadsramme for materiellanskaffelsen er 4 412 mill. kroner inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift. Prosjektets styringsramme er 3 675 mill. kroner inkludert merverdiavgift.

Godkjenning av endring av kostnadsramme for pågående prosjekter

1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen (Videreføring av Ula-klassen ubåter frem til nye ubåter er levert)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2022–2023) til Prop. 1 S (2022–2023). Hensikten med prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen, er å videreføre teknisk tilgjengelige ubåter frem til ny ubåtklasse er fullt operativ, planlagt i 2035, slik at målet om kontinuerlig ubåtkapasitet ivaretas. Dette er en prioritert aktivitet for å kunne opprettholde en strategisk ubåtkapasitet i overgangen mellom gammel og ny struktur.

Norge mottar første nye ubåt av 212 CD-klassen i 2029. Eksisterende prosjekt 6370 Mellomløsning Ula-klassen har til hensikt å holde ubåtene operative til 2035. Å unngå et kapasitetsgap og opprettholde kontinuerlig ubåtkapasitet i vekslingsfeltet til nye ubåter er innfaset, er avgjørende for Norges evne til å avskrekke og påvirke andres bruk av militære virkemidler i en konflikt i Norge og norske interesseområder.

Prosjektet er et oppdateringsprosjekt og etterfølger prosjektene 6344 Kapasitetsmessig videreutvikling av Ula-klassen, 6345 Videre oppdatering av Ula-klassen og 6370 Mellomløsning Ula-klassen. Prosjektet bygger videre på resultatene oppnådd i disse prosjektene, og omfatter ytterligere oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på ubåtene.

Det er identifisert synergier mellom prosjekt 1103 utvidet mellomløsning Ula-klassen og prosjekt 6346 nye ubåter. Synergiene dreier seg om anskaffelse av sentrale komponenter til torpedoer til ubåtene. Ved at torpedoene i prosjekt 1103 oppgraderes med samme komponenter som skal benyttes på nye torpedoer til de nye ubåtene i prosjekt 6346, kan disse gjenbrukes og gir en besparelse totalt sett i de to prosjektene. Kostnadsram-

men for prosjekt 1103 foreslås derfor tilført 385 mill. kroner og kostnadsrammen for prosjekt 6346 foreslås redusert tilsvarende.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme foreslås økt til 4 649 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5230 Artilleriammunisjon 155 mm

Prosjektet ble godkjent ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023), jf. Prop. 94 S (2022–2023), og omfatter anskaffelse av 155 mm artilleriammunisjon med en rekkevidde på minimum 40 km. Ammunisjonen skal benyttes i Hærens nye K9 artilleriskyts.

Regjeringen har forsert anskaffelsen av artilleriammunisjon for å bygge opp beholdningene av beredskapsammunisjon og for å gi leverandøren forutsigbarhet for å gjøre ytterligere investeringer i produksjonskapasitet.

Prosjektet omfatter også gjenanskaffelser av ammunisjon som er donert til Ukraina.

Granaten er ferdigutviklet ved Nammo Raufoss AS og klar for serieproduksjon. Det skal anskaffes komplette artilleriskudd som omfatter drivladninger, tennpatroner og brannrør i tillegg til granatene. Anskaffelsen gjennomføres direkte fra Nammo, bortsett fra presisjonsbrannrør som må anskaffes gjennom myndighetskjøp direkte fra amerikanske myndigheter.

Det ble signert en kontrakt med Nammo sommeren 2023 for selve artillerigranatene. Sammen med avrop på en tidligere inngått kontrakt sikrer dette nå leveranser av artillerigranater til Forsvaret fra slutten av 2023. Det er planlagt ytterligere kontrakter etter hvert som Nammo får innhentet tilbud på drivladninger og brannrør fra sine underleverandører.

Prosjektets styrings- og kostnadsramme foreslås økt med 443 mill. kroner til 4 682 mill. kroner inkludert merverdiavgift og gjennomføringskostnader.

6346 Nye ubåter

Prosjektet for nye ubåter ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye ubåter.

Norge og Tyskland har inngått et omfattende, strategisk, maritimt materiellsamarbeid, som omfatter nye ubåter, missiler, marine-til-marine samarbeid, forsknings- og utviklingssamarbeid samt industrisamarbeid. Tyskland skal anskaffe to ubåter av samme konfigurasjon som de norske.

Kontrakten for nye ubåter ble signert i juli 2021. Thyssen Krupp Marine Systems (tkMS) vil levere de norske og tyske ubåtene fra 2029. Produksjonen er samordnet for å oppnå stordriftsfordeler og synergier, og for at ubåtene skal ha identisk konfigurasjon. Ubåtsamarbeidet med Tyskland omfatter også utdanning, trening, vedlikehold, levetidsunderstøttelse, reservedeler, oppdateringer og oppgraderinger.

Prosjektet har oppnådd den første store milepælen etter kontraktsinngåelse med ferdigstillelse av basis design og vil arbeide for at detaljert design er klart iht. kontrakt i 2024. Den andre store nærliggende milepælen, byggestart, ble gjennomført 12. september 2023. Deretter følger milepælen konklusjon av detaljert design, sommeren 2024.

Det strategiske partnerskapet med Tyskland omfatter også industrisamarbeid. Samarbeidet er positivt for høyteknologisk kompetanseutvikling i Norge, og for eksportpotensialet til norskutviklede produkter. Primærfokus er samarbeid om videreutvikling av missiler og missilteknologi, og om kampløsløssystem til de nye norske og tyske ubåtene. Samarbeidet bidrar til å åpne opp det tyske markedet for en rekke norske forsvarsbedrifter, og en forpliktende industriavtale ble signert samtidig med ubåtkontrakten. Det er identifisert synergier mellom prosjekt 1103 utvidet mellomløsning Ula-klassen og prosjekt 6346 nye ubåter. Synergiene dreier seg om anskaffelse av sentrale komponenter til torpedoer til ubåtene. Ved at torpedoene i prosjekt 1103 oppgraderes med samme komponenter som skal benyttes på torpedoer til de nye ubåtene i prosjekt 6346, kan disse gjenbrukes. Dette gir en besparelse totalt sett i de to prosjektene. Kostnadsrammen for prosjekt 1103 foreslås derfor tilført 385 mill. kroner og kostnadsrammen for prosjekt 6346 foreslås redusert tilsvarende. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme foreslås redusert til 48 024 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Pågående materiellprosjekter – status og fremdrift for kategori 1-prosjekter

Tabell 6.11 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell (kostnadsramme over 500 mill. kroner)

	Formål/prosjektnavn	Kostnads- ramme	Anslått utbetaling 2024	Forventet gjenstående etter 2024
0011	Tilrettelagt innhenting	1 190	396	369
1092	Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren (Oppgradering av CV90)	1 161	89	249
1103	Utvidet mellomløsning Ula-klassen (Videreføring av Ula-klassen ubåter frem til nye ubåter er levert)	4 649	492	4 150
1129	Maritim helikopterkapasitet	12 590	829	11 739
2047	Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet (P-8A)	11 986	1 302	190
2513	Logistikk- og støttefartøy	2 646	18	204
2559	Landbasert transportstøtte (kjøp av nye lastebiler og oppgradering av eksisterende lastebiler)	2 360	55	1 992
2591	Kommandoplassmateriell (containere, strømforsyning, telt mv.)	713	7	702
4018	Hånd- og avdelingsvåpen	702	31	74
4019	Bekledning og beskyttelse (uniformer og beskyttelsesvester)	921	231	414
5007	Artillerilokaliseringsradar	2 375	253	1 045
5430	Bergepanservogn	1 428	3	699
5045	Broleggerpanservogn	1 349	58	560
5049	Ingeniørpanservogn	2 230	2	1 496
5436	Kampvogner til Hæren (stormpanservogner)	12 572	173	383
5230	Artilleriammunisjon 155 mm	4 682	963	3 652
5447	Artillerisystem 155 mm (skyts og ammunisjonskjøretøy)	5 060	129	1 374
5475	Elektroniske mottiltak	1 326	216	927
6023	Videreføring av NSM (Hovedoverhaling av eksisterende beholdning og anskaffelse av flere Naval Strike Missile)	2 339	696	534
6086	AEGIS COTS <i>Baseline update</i> (oppgradering av kapedelsessystem fregatt)	1 561	62	32
6192	Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	2 379	447	117
6345	Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter (oppgradering av sensor- og våpensystemer)	1 837	3	58
6346	Nye ubåter	48 024	4 410	39 368
6370	Mellømløsning Ula-klasse ubåter (Utskiftning av ukurante deler på ubåtene samt anskaffelse av flere reservedeler)	663	43	113

Tabell 6.11 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell (kostnadsramme over 500 mill. kroner)

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2024	Forventet gjenstående etter 2024
6401	Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	2 429	0	909
6615	Nye kystvaktfartøyer	7 948	494	803
6624	Levetidsforlengelse Indre kystvakt (IKV)	622	10	612
7628	Kampluftvern til Hæren	1 129	38	116
7660	Helikopter til fregatt og kystvakt (NH90)	9 173	11	3 525
7806	Nye transportfly – anskaffelse	6 458	102	1 175
8164	Modernisering av kryptoløsninger	2 397	162	1 959
9360	Stridsvognkapasitet til Hæren (nye stridsvogner)	20 673	146	16 590
1131	Program Mime – leveransebølge 1	3 107	441	1 829
1132	Program Mime – leveransebølge 2	3 192	1 014	1 090

0011 Tilrettelagt innhenting

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021) og Prop. 1 S Tillegg 1 (2020–2021).

Prosjektet er opprettet for å anskaffe et system for tilrettelagt innhenting. Prosjektet ble i en innledende fase benevnt «Digitalt grenseforsvar». Systemet vil gi Etterretningstjenesten mulighet til å innhente elektronisk kommunikasjon som passerer Norges grenser, innenfor de begrensninger og forutsetninger som etterretningstjenesteloven setter.

Anskaffelsen av et system for tilrettelagt innhenting utføres av Etterretningstjenesten, og er planlagt gjennomført innen 2025. Systemets planlagte kapasitet er vurdert som tilfredsstillende for dagens situasjon. Utvikling i trusselbildet mv. kan medføre behov for å øke kapasiteten i fremtiden.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 190 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

1092 Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren (Oppgradering av CV90)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020). Prosjektet omfatter oppgradering av 20 CV90 kamp- og støttevogner til Hæren.

Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2022–2023) til Prop. 1 S (2022–2023) ble kostnadsrammen for prosjektet økt for å muliggjøre

en anskaffelse av bombekastersystemer og fjernstyrte våpenstasjoner til kjøretøyene.

I Prop. 14 S (2019–2020) er det lagt opp til å videreutvikle Brigade Nord med fire mekaniserte bataljoner, som alle settes opp med blant annet CV90 kamp- og støttevogner. Hæren har 20 CV90-chassis tilgjengelig, og disse bygges om for å dekke deler av det økte behovet. Det er levert 20 kjøretøy. De resterende våpenstasjoner og bombekasterutrustning planlegges levert innen 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 161 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

1129 Maritim helikopterkapasitet (Anskaffelse av Seahawk til støtte av Kystvakten)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023).

Prosjektet er opprettet for å anskaffe maritim helikopterkapasitet til støtte av Kystvakten. Forsvarsmateriell har inngått avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales* avtaleverket for leveranse av seks MH-60R Seahawk med utrustning for å utføre alle helikopteroppdrag til Kystvakten. Norsk personell gjennomfører nå utveksling til Danmark for å opparbeide erfaring med MH-60R Seahawk og ivareta kompetanse innen maritime helikopteroperasjoner.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 12 590 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

2047 Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet (P-8A)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 127 S (2016–2017) til Prop. 27 S (2016–2017). Prosjektet skal anskaffe fem nye maritime patruljefly av typen P-8A Poseidon i forbindelse med utfasing av dagens P-3 Orion og DA-20 Jet Falcon. Kapasiteten maritime patruljefly ble besluttet videreført ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsmateriell inngikk avtale med amerikanske myndigheter om anskaffelse av fly gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket i mars 2017. Alle fem flyene er nå levert av Boeing i henhold til avtalt leveranseplan. Det første flyet ble levert og overtatt av Forsvarsmateriell i slutten av november 2021. Femte og siste fly ble overtatt i slutten av juni 2022. P-8A Poseidon overtok for P-3 Orion sommeren 2023. Tre fly er i USA for gjennomføring av nasjonale tilpasninger, noe som over tid vil gjøres med alle norske P-8.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme over kap. 1760 er 11 986 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. I tillegg vil en del av utgiftene bli belastet kap. 1735 Etterretningstjenesten.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av Forsvarets maritime kapasiteter. Dette vil gi betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret og samfunnet for øvrig i beredskapssammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Byggingen av det nye logistikk- og støttefartøyet, KNM Maud, ble ferdigstilt høsten 2018, og fartøyet er overlevert til Sjøforsvaret. I perioden fra fartøyet ankom Norge vinteren 2019 har en rekke garantiarbeider og utbedringer blitt gjennomført. Prosjektet planlegges terminert mot slutten av 2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 646 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

2559 Landbasert transportstøtte (kjøp av nye lastebiler og oppgradering av eksisterende lastebiler)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret anskaffet om lag 2 000 Scania lastevogner i flere varianter i perioden 1987–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske levetid. Gjennom prosjektet anskaffes det nye lastevogner som erstatning for Scania-lastevognene. Innenfor sine fullmakter har Forsvarsdepartementet tidligere godkjent anskaffelser av de 125 høyest prioriterte lastevognene i ulike varianter. Disse lastevognvariantene anskaffes gjennom avrop på en felles norsk-svensk rammeavtale inngått med det tyske selskapet Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles. Det er så langt mottatt 109 vogner fra leverandøren. De første ble overført til Forsvaret høsten 2022.

Den samme rammeavtalen ligger også til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559. Prosjektet skal anskaffe om lag 340 nye lastevogner i ulike versjoner. De første 56 kjøretøyene er levert fra leverandøren og ble overført til Forsvaret i 2023.

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023), jf. Prop. 94 S (2022–2023), ble prosjektets kostnadsramme økt for å muliggjøre en gjenanskaffelse av lastevogner som er donert til Ukraina.

Om lag 500 av Scaniavognene i best tilstand skal levetidsforlenges. Dette arbeidet pågår, og gjøres i stor grad gjennom kjøp av reservedeler og komponenter som står i fare for å gå ut av produksjon. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 360 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4018 Hånd- og avdelingsvåpen

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret startet en moderniseringsprosess for hånd- og avdelingsvåpen i 2007. Prosjektet omfatter anskaffelse av avdelingsvåpen, og er i hovedsak en erstatning av dagens våpensystemer. Det anskaffes nye mitraljøser, maskingevær og et enhetlig øvingssystem til rekylfri kanon. Leveransene vil bidra til å gi Forsvaret økt operativ evne og beskyttelse for personellet i operasjoner.

Det er så langt levert mer enn 1250 mitraljøser (12,7 mm) og 1150 middelstunge maskingevær (7,62 mm) med reservedeler og spesialverktøy. Øvrige leveranser følger i årene frem mot 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 702 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4019 Bekledning og beskyttelse (uniformer og beskyttelsesvester)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreutvikle beklednings- og beskyttelsesmaterieell til militært personell i alle forsvarsgrenene og for Heimevernets innsatsstyrker. Prosjektet skal legge til rette for at personellet har utstyr som gir tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelsesevne, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materiellet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet forbedret beskyttelse av syn og hørsel. Prosjektet gjennomføres i perioden 2014–2025.

Prosjektet leverer et nytt komplett uniforms-system («Nordic Combat Uniform») som anskaffes gjennom et samarbeid mellom Norge, Sverige, Danmark og Finland. Uniformssystemet leveres med en ny og oppdatert norsk kamuflasje for nordiske forhold.

Leveranser pågår fortløpende gjennom 2023/2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 921 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5007 Artillerilokaliseringsradar

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020). Hæren har i omkring 60 år hatt en kapasitet til å varsle om og lokalisere fiendtlige bombekastere, rør- og rakettartilleri og andre trusler avfyrt fra improviserte utskytingsinnretninger. Denne kapasiteten omtales som artillerilokaliseringsradar. De eksisterende radarene ble tatt i bruk i Hæren på slutten av 1990-tallet, og har nådd sin teknologiske levealder. Videre er det av hensyn til mannskapenes sikkerhet nødvendig å integrere en ny radar på et pansret kjøretøy.

Et nytt artillerisystem ble levert til Hæren i 2020. Artillerilokaliseringsradarene skal integreres med artillerisystemet. Radarene gir Hæren kapasitet til å lokalisere utskytningsstedet for fiendtlige våpensystemer hurtig og nøyaktig.

Ved Stortingets behandling av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022) ble pro-

sjektets omfang økt til å anskaffe åtte artillerilokaliseringsradarer med tilhørende pansrede kjøretøy, logistikk og materiell for utdanning. Levering er planlagt å finne sted innen 2025.

Kontrakten er inngått og anskaffelsen gjennomføres i et materiellsamarbeid med Nederland.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 375 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5045 Broleggerpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøy for gjennomføringen av operasjonene, herunder broleggerpanservogner. Slike vogner nyttes til å legge midlertidige broer over vassdrag og fordypninger.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks broleggerpanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. De eksisterende broene av typen Leguan, som blir benyttet på dagens Leopard 1-vogner, vil bli videreført da de tidligere er levetidsforlenget. Det er levert to vogner i 2022. De resterende vognene er planlagt levert innen utgangen av 2023.

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023), ble prosjektets kostnadsramme økt for å muliggjøre en tilleggsanskaffelse av to broleggerpanservogner.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 349 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5049 Ingeniørpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøy for gjennomføringen av operasjonene, herunder ingeniørpanservogner. En slik vogn kan blant annet nyttes som gravemas-kin, bulldoser og for minerydding.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks ingeniørpanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. Alle vognene er levert.

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023), ble prosjektets kostnadsramme økt for å muliggjøre en tilleggsanskaffelse av åtte ingeniørpanservogner, hvorav tre er gjenanskaffelse etter donasjoner til Ukraina.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 230 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5430 Bergepanservogn

Prosjektet ble godkjent for gjennomføring av Forsvarsdepartementet som et kategori 2-prosjekt i 2013. Prosjektet skal anskaffe seks bergepanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis med tilhørende materiell for logistikk og utdanning. Alle vognene er levert.

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøy for gjennomføringen av operasjonene, herunder bergepanservogner. En slik vogn kan blant annet nyttes for å berge fastkjørte og havarerte tunge kjøretøy.

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023), ble prosjektets kostnadsramme økt for å muliggjøre en tilleggsanskaffelse av tre nye bergepanservogner, hvorav én vogn er gjenanskaffelse etter donasjon til Ukraina. Økningen av kostnadsrammen medfører at prosjektet nå rapporteres som et kategori 1-prosjekt. Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 428 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5436 Kampvogner til Hæren (Stormpanservogner)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av 103 eksisterende stormpanservogner av typen CV90 i kombinasjon med nyanskaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økt kapasitet og kampkraft, og prosjektet er viktig for den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet har levert 144 CV90-vogner i ulike versjoner: stormpanservogner, stridsledelsessvogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirollevogner (bombekaster og transport) og vogner for utdanningsformål. Det er videre anskaffet blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede strids-tekniske luftfarkoster.

Alle vogner er mottatt fra leverandøren. Det gjenstår enkelte leveranser til oppklaringspanservognene. Dette planlegges levert innen 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 12 572 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5447 Artillerisystem 155mm (skyts og ammunisjonskjøretøy)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 83 S (2017–2018) til Prop. 12 S (2017–2018). Prosjektet skal anskaffe 24 artilleriskyts med tilhørende ammunisjonskjøretøy, ammunisjon og materiell for utdanning og logistikk. Leveranser av artillerisystemene startet ultimo 2019 og ble fullført i 2020.

Det nye systemet erstatter artillerisystem av typen M109G som ble anskaffet på slutten av 1960-tallet. Det nye systemet vil ha evne til å levere ildstøtte på avstander over 40 km på en effektiv og sikker måte.

Ved Stortingets behandling av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022) ble det vedtatt å tilføre ytterligere skyts og ammunisjonskjøretøy til Hæren. Tilleggsanskaffelsen gjøres ved utløsning av en opsjon som ligger i den tidligere inngåtte kontrakten. Leveransene er planlagt fullført innen 2026.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 5 060 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5475 Elektroniske mottiltak

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å reanskaffe kapasiteten for å utføre elektroniske mottiltak (EMT), ofte benevnt jammesystem. Det planlegges anskaffet et mindre antall systemer som skal monteres dels på pansrede kampstøttekjøretøyer av typen M113 og dels på hjulkjøretøyer av en kommersielt tilgjengelig type. Alle systemene skal benyttes i Hæren.

Hæren har benyttet systemer for elektronisk krigføring i lang tid. Noen av systemene er fornyet gjennom mindre anskaffelser tidligere, men det gjenstår å fornye kapasiteten til å gjennomføre elektroniske mottiltak. EMT-systemer benyttes blant annet for å forstyrre en motstanders kommunikasjon, bryte motstanderens kommandokjede og forstyrre presisjonsvåpen som er avhengige av elektronisk kommunikasjon.

Hærens eksisterende EMT-systemer ble tatt i bruk på slutten av 1990-tallet. Systemene er oppsatt på beltegående kjøretøyer. Både EMT-systemene og kjøretøyene er i ferd med å nå slutten av sin tekniske og operative levetid.

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023), ble prosjektets kostnadsramme økt for å muliggjøre en tilleggsanskaffelse av EMT-systemer. Alle leveranser planlegges fullført innen 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 326 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6023 Videreføring av NSM (Hovedoverhaling av eksisterende beholdning og anskaffelse av flere Naval Strike Missile)

Naval Strike Missile (NSM) er et langtrekkende presisjonsvåpen og utgjør Forsvarets hovedvåpen for overflatekrigføring. Våpenet er utviklet i et samarbeid mellom Kongsberg Defence & Aerospace (KDA), Forsvaret og Forsvarets forskningsinstitutt. Missilet ble tatt i bruk i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017, og vil i lang tid være sentral for Forsvarets evne til å levere presis og langtrekkende ildkraft i det maritime domenet. Missilsystemet er designet for en systemlevetid på om lag 20 år forutsatt et hovedvedlikehold etter ti år.

Prosjekt 6023 Videreføring av NSM består av to elementer. Det ene omfatter hovedvedlikehold av den eksisterende missilbeholdningen, planlagt gjennomført i perioden 2021–2029, for å sikre videre operativ drift av missilene på Nansen-klassen fregattene. Stortinget vedtok dette prosjektet gjennom behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021). Det andre elementet omhandler en suppleringsanskaffelse av NSM som følge av Stortingets tilslutning til å videreføre Skjold-klasse korvetter frem mot 2030, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021). Den totale beholdningen av NSM i Sjøforsvaret er i dag begrenset. Da NSM er hovedvåpensystemet på Skjold-klasse korvetene, anses en suppleringsanskaffelse som nød-

vendig for å opprettholde den maritime kampkraften og den operative evnen til disse overflatefartøylene. Stortinget vedtok suppleringsanskaffelsen av NSM til Skjold-klassen korvetter som en omfangsendring av prosjektet gjennom behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Den totale prisjusterte kostnadsrammen for prosjektet omfatter dermed både hovedvedlikeholdet og suppleringsanskaffelsen og er på 2 339 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning.

6086 AEGIS COTS Baseline Update (Oppgradering av kampledelsessystem fregatt)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut. På denne måten sikres det at våpensystemet opprettholder sin operative og teknologiske relevans. Prosjektet skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter til fartøys sensor, våpen og kampledelsessystem.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang skulle økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Prosjektet omfatter aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, kommunikasjonssystemer, styre- og fremdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg.

Alle aktivitetene er igangsatt. For å oppnå mest mulig operativ tilgjengelighet for fregattene gjennomføres leveransene i hovedsak i forbindelse med hovedvedlikehold. Leveransene forventes dermed ferdigstilt innen 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 1 561 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet, slik at behovet for beskyttelse mot kjente lufttrusler for fregattene ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Fremtidige, nye og endrede trusler gjør at det

er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, NATO *Sea-Sparrow Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: 1) Deltakelse i utviklingen av missilet, 2) Anskaffelse av nye missiler av typen ESSM Block 2, og 3) Tilpasning av fregattenes våpensystem til de nye missilene og forlengelse av levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1.

Utvikling av missilet ble ferdigstilt i desember 2021. Anskaffelse og innfasingen av missilene er planlagt i perioden 2024–2031. Fregattene skal gjennomgå en omfattende levetidsforlengelse. Dette tiltaket omfatter også en oppdatering av fartøyenes kommando- og kontrollsystem og nødvendig tilpasning til våpensystemene. Omfanget i prosjekt 6192 er justert for å ta hensyn til dette og sikre en kostnadseffektiv helhetlig tilpasning til nye ESSM Block 2 missiler.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 2 379 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter (oppgradering av sensor- og våpensystemer)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009), og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-klasse ubåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt, slik at nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010 og er forlenget ett år med ferdigstillelse i 2023. Forlengelsen skyldes justering av pågående kontrakter som følge av høyt aktivitetsnivå og lavere tilgjengelighet på fartøyer for prosjektet. Det vises også til omtale under prosjekt 6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter og nytt prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 837 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter (Utskiftning av ukurante deler på ubåtene samt anskaffelse av flere reservedeler)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015), og omfatter oppdateringer og utskifting av

ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på fire Ula-klasse ubåter. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige frem til ny ubåtkapasitet innføres. Mellomløsningen bidrar til at Norge opprettholder en kontinuerlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innføring av en ny kapasitet.

Ula-klassen var i utgangspunktet planlagt redusert fra seks til fire fartøyer fra 2022 for å sikre operative ubåter frem mot planlagte leveranser av nye ubåter fra 2029. Med bakgrunn i kontraktfestet leveringsplan for de nye ubåtene er det nødvendig å forlenge levetiden til et begrenset antall Ula-klasse ubåter ytterligere. Det vises også til omtale under prosjekt 6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter og nytt prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 663 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008), og omfatter anskaffelse av nye lettvektstorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes av fregattene og maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert. Prosjektet planlegges terminert innen utgangen av 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 429 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6615 Nye kystvaktfartøyer

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Prosjektet ble endret ved at omfanget i tidligere prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-klassen ble tatt inn som en del av prosjekt 6615. Antall kystvaktfartøyer ble økt fra ett til tre fartøyer. Sammenslåingen er tidligere omtalt i Prop. 151 S (2015–2016). Revidert prosjekt med ny kostnadsramme, basert på fremforhandlet tilbud fra norsk verft, ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å anskaffe tre helikopterbærende kystvaktfartøyer med godkjent isforsterket skrog. Fartøyenes operasjonsområde skal i hovedsak være i de nordlige havom-

rådene. Skroget på fartøyene må derfor ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyene må ha evne til å operere under isforhold.

Første fartøy ble levert våren 2023, andre fartøy blir levert høsten 2023, og tredje fartøy leveres våren 2024. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 7 948 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6624 Levetidsforlenging Indre kystvakt (IKV)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023).

Indre Kystvakt består i dag av fem fartøyer i Nornen-klassen, bygget for et sivilt rederi i perioden 2005–2007 og innleid til Forsvaret og Kystvakta. Forsvaret kjøpte fartøyene fra rederiet i 2012. Fartøyene opererer i indre farvann langs hele norskekysten, og er et viktig bidrag i norsk myndighetsutøvelse på havet. De er både kontaktpunkt og utøvende ledd for en lang rekke offentlige etater med ansvar for ulike saker i dette farvannet.

Det er nå identifisert behov for å gjennomføre en midtlivsoppdatering for å opprettholde fartøyenes operative evne ut levetiden. Dette inkluderer å bedre driftssikkerheten, utbedre teknisk ukurans, oppfylle gjeldende krav til HMS, oppdatere fartøysinnredningen og gjennomføre tekniske oppdateringer av flere skipssystemer.

En sentral del av den relativt saktegående Nornen-klassens operasjonskonsept er å benytte hurtiggående patruljebåter. Fartøyene har disse ombord for å øke aksjonsradiusen og øke antall oppdrag som kan løses samtidig. De benyttes også til styrkebeskyttelse av allierte militære fartøy på besøk i Norge. Forsvaret vurderer at disse patruljebåtene har nådd sin forventede levetid og anbefales erstattet med en ny tilsvarende patruljebåt med relevant design og ytelse.

Prosjektets hensikt er å sikre at de fem fartøyene i Nornen-klassen kan videreføres mot 2040 for å sikre en kontinuerlig kystvaktkapasitet i indre farvann.

Det er planlagt utbetalinger fra prosjektet fra 2025 fram til om lag 2030. Den godkjente kostnadsrammen for materiellprosjektet er i alt 622 mill. kroner medregnet merverdiavgift, avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader.

7628 Kampluftvern til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjekt Kampluftvern til Hæren er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern-batteri til Hæren, og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Kampluftvern-batteriet vil bestå av ulike enheter for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. NASAMS luftvern med middels rekkevidde, som ble overlevert fra Luftforsvaret til Hæren i 2019, er tatt i bruk. Kontrakt på mobilt kortholdsluftvern ble inngått i oktober 2019. Til tross for noen utfordringer knyttet til koronapandemien, forventes kortholdsluftvernet levert i henhold til opprinnelig plan i 2023. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 129 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7660 Helikopter til fregatt og kystvakt (NH90)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2000–2001) til Prop. 1 S (2000–2001). Prosjektet omfattet levering av 14 NH90-helikoptre til Kystvakten og Marinen. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries (NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram, *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP), i 2001. Etter omfattende forsinkelser og mangler i leveranser, hevet Forsvarsmateriell kontrakten 9. juni 2022.

Anskaffelsen omfattet seks NH90 utrustet for antiubåtkrigføring til fregatter og åtte i kystvakt-konfigurasjon. Ambisjonen for samlet utnyttelse av kapasiteten var en oppbygging mot 3 900 flytimer årlig til støtte for Marinen og Kystvakten. Alle helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008. Etter at kontrakten ble forhandlet i 2011 ble det avtalt en to-steps tilnærming med leveranse av seks helikoptre i en foreløpig versjon (IOC) i perioden 2011–2012. Helikoptrene i endelig versjon (FOC) skulle leveres i perioden 2014–2015. Oppgradering av seks IOC helikoptre skulle deretter gjøres i perioden 2016–2018. Det ble tidlig klart at de reviderte leveranseplanene heller ikke ville bli overholdt av NHI. Først i 2016

var alle helikoptrene i IOC-versjon levert. I 2017 ble kontrakten på nytt reforhandlet. I reforhandlet leveranseplan skulle alle FOC-helikoptre leveres fra 2017–2019 og oppgradering av IOC til FOC skulle skje i tidsrommet 2018–2022. Igjen oppstod vesentlige forsinkelser i forhold til leveranseplanen. Norge mottok sju helikoptre i FOC-versjon, før kontrakten ble hevet. NHI har bestridt at det er grunnlag for å heve kontrakten og det er etablert dialog mellom partene.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 9 173 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 287 S (2006–2007) til Prop. 78 S (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket. Første fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

I mars 2012 styrte et C-130J transportfly i Sverige og fem offiserer omkom. Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), vedtok Stortinget en tilleggsfinansiering på 720 mill. kroner for å erstatte det havarerte flyet. Forsvaret fikk rask tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret. Erstatningsflyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men ble videreført for å kunne ivareta nødvendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon, samt ferdigstilling av SATCOM-installasjon og leveranse av nye redningsflåter. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme, inkludert tilleggsbevilgningen er 6 458 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

8164 Modernisering av kryptoløsninger

Prosjektet ble opprinnelig vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019) og oppdatert ved behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023). Prosjektet omfatter anskaffelse av et høygradert kryptosystem til forsvarssektoren.

I et moderne forsvar utveksles store mengder gradert informasjon mellom ulike systemer, og slik informasjon må beskyttes. Utviklingen tilsier at et moderne nettverksbasert forsvar vil være mer og mer avhengig av kryptomekanismer. Det er ikke lenger mulig å ha som forutsetning at en har kontroll på alle aktører i et nettverk. Det er da avgjørende at kilden til informasjonen er troverdig og at integriteten er ivaretatt. Prosjektets hensikt er å modernisere kryptoløsningene, slik at fremtidige krav til kapasitet, beskyttelse, interoperabilitet, mobilitet og drift imøtekommes. Løsningene skal ivareta konfidensialitet, integritet og autentisitet¹ for informasjonsutveksling mellom stasjonære, deployerbare og mobile enheter på alle graderingsnivåer. Systemene som tas frem vil være relevante for Forsvaret, totalforsvaret og mulig å eksportere til allierte land.

Det er viktig for Norge å ha nasjonal kontroll og nasjonal kompetanse innenfor kryptologi og kryptoteknologi, og det stilles derfor krav til norske leverandører. For høygraderte kryptoløsninger vil det bli gjennomført en direkteanskaffelse hos en norsk industripartner, da høygradert krypto er spesielt sensitivt.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 397 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Leveransen er planlagt gjennomført i perioden 2026–2031.

9360 Stridsvognkapasitet til Hæren (nye stridsvogner)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2021–2022) til Prop. 1 S (2021–2022). Formålet med prosjektet er å anskaffe moderne stridsvogner med evne til å bekjempe en fiendes landbaserte, mobile plattformer. Prosjektet omfatter også integrert logistikkstøtte, utdanningsmaterieell og del- og støttesystemer.

Anskaffelsen er gjennomført med konkurranse mellom to leverandører fra henholdsvis Tyskland og Sør-Korea. Valg av leverandør ble gjort på grunnlag av det tilbudet som ga det samlet sett beste utfallet basert på blant annet operative, logistikkmessige, merkantile, industrimesige og sikkerhetspolitiske kriterier.

Det er inngått en kontrakt med en tysk leverandør for leveranse av 54 stridsvogner i perioden 2026–2027.

¹ Konfidensialitet: At informasjonen kun er tilgjengelig for adressert mottaker. Integritet: At informasjonen ikke er endret mellom avsender og mottaker. Autentisitet: At informasjonen kommer fra oppgitt avsender.

For anskaffelsen er det inngått avtaler om industrisamarbeid tilsvarende verdien av anskaffelseskontrakten.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 20 673 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Kostnadsrammen vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene.

Program Mime – leveransebølge 1

Program Mime – leveransebølge 1 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2021–2022) til Prop. 1 S (2021–2022).

Mime-programmet skal realisere kampnære IKT-systemer til Forsvaret gjennom flere toårige leveransebølger som blir gjennomført suksessivt frem mot 2030. Leveransebølge 1 tar frem flere ulike delleranser innenfor kampnær IKT. Dette inkluderer blant annet en felles, taktisk IKT-plattform, anskaffelse av satellitterminaler, bakke-til-luft radioer, datalinkterminaler og programvare for kommando og kontroll. Leveransebølgen omfatter også oppstart av anskaffelsen av nye taktiske radioer til landstyrkene og en oppstart av fornyelse av kommando- og kontrollsystem for luftdomenet.

Leveransebølgens prisjusterte kostnadsramme er 3 107 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Program Mime – leveransebølge 2

Som en del av satsingen på IKT for bedret samhandling i Forsvarets operasjoner, besluttet gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og Innst. 87 (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), skal kampnære IKT-systemer i land-, luft- og sjødomenet moderniseres. Dette skal sikre relevant og tidsriktig evne til kommando- og kontroll, situasjonsforståelse og informasjonsdeling mellom enheter i Forsvarets operative struktur, med allierte og med totalforsvaret.

Forsvarsdepartementet har flere planlagte og godkjente materiellprosjekter innenfor området kampnær IKT, og har nå valgt å samle tiltakene innenfor dette området i et eget program for kampnær IKT, kalt Mime-programmet. Når prosjektene blir gjennomført som en del av et program, har regjeringen kommet frem til at det er formålstjenlig å vurdere tiltakene i enkeltprosjektene helhetlig innenfor rammene til programmet. Dette er i tråd med statens prosjektmodell for

store investeringer. Mime-programmet skal realisere kampnære IKT-systemer til Forsvaret gjennom flere toårige leveransebølger som blir gjennomført suksessivt frem mot 2030. Leveransebølge 2 skal ta frem sikre kommunikasjonsløsninger, samhandlingstjenester og taktisk ledelsessystem for landdomenet for å bedre evnen til å utøve effektiv kommando og kontroll i våre nærrområder.

Mime-programmet bidrar også til å realisere målsettinger i nasjonal forsvarsindustriell strategi i tråd med Meld. St. 17 (2020–2021). Som et ledd i dette er det etablert et strategisk samarbeid med Kongsberg Defence & Areospace (KDA), som vil ha en sentral rolle innenfor innovasjon, utvikling, anskaffelse og integrasjon i program Mime. KDA vil også ha en viktig rolle i å engasjere og skape muligheter for øvrige deler av norsk næringsliv.

Leveransebølgens prisjusterte kostnadsramme er 3 192 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning. Kostnadsrammen vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene.

Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift

Stortinget vedtok gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) kjøp av inntil 52 F-35 kampfly. Stortinget har siden, gjennom behandlingen av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020), gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe til sammen 52 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester, inkludert våpen. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som har inngått kontrakter for anskaffelsen av de norske flyene.

Luftforsvaret har mottatt 40 fly, hvorav 34 fly er stasjonert i Norge og 6 fly er stasjonert i USA for utdanningsformål. Alle flyene i leveranseserie 15, inkludert de norske som var planlagt overlevert sent i 2023, skal leveres i en oppdatert teknisk konfigurasjon (TR-3). Det er forsinkelser i testene på denne konfigurasjonen, noe som har medført at disse flyene først forventes å bli levert i 2024. Det planlegges dermed med mottak av de tolv siste norske flyene i 2024. Med disse flyene vil anskaffelsen av totalt 52 F-35 kampfly vil være fullført.

Luftforsvaret etablerte første operative evne (IOC) i november 2019 og overtok NATO-beredskapen (QRA – *Quick Reaction Alert*) med F-35 på Evenes i januar 2022. Arbeidet med oppbygging mot full operativ evne (FOC) fortsetter. Trening og øving i Norge inkluderer bruk av åtte taktiske simulatorer, som fungerer som et effektivt tillegg

til flytrening i luften og det er forventet økt bruk av simulatortrening i tiden fremover. Det vises for øvrig til omtale av risiko knyttet til FOC i Prop. 94 S (2022–2023), 6.5 Ambisjonsnivå for FOC kampflyvåpenet.

Luftforsvaret har fortsatt noe lavere tilgjengelighet på F-35 kampfly enn forutsatt. Som omtalt i Prop. 73 S (2011–2012) skulle logistikkunderstøtelsen gradvis bygges opp i takt med innfasingen av de norske flyene. I lys av erfaringen knyttet til styrkeproduksjonsbehovet som er nødvendig for å oppnå full operativ evne, er det iverksatt flere ulike tiltak for å styrke den nasjonale driftsorganisasjonen og øke tilgangen på teknisk understøttelse av flyene. Tiltakene innbefatter både styrket samarbeid med strategiske samarbeidspartnere, og endringer internt i Luftforsvaret. I tillegg er det sentralt å fullføre den vedtatte flyttingen av den tekniske utdanningen i Luftforsvaret fra Kjevik til Værnes. Dette for å sikre tilførsel av adekvat teknisk kompetanse i overgangsfasen ved å etablere tilstrekkelig undervisningsfasiliteter og kvarter til elevene. Se også informasjonssak om flytting av Luftforsvarets tekniske utdanning fra Kjevik til Værnes under omtalen av kap. 1710, post 47.

Logistikk-løsningen som F-35 flyene benytter i dag er datasystemet *Autonomic Logistics Information System* (ALIS), men dette vil i løpet av de neste årene fases ut og erstattes av et nytt system benevnt *Operational Data Integrated Network* (ODIN).

Joint Strike Missile (JSM) har blitt utviklet som del av kampflyanskaffelsen for å virke mot godt forsvarte land- og sjømål. Kongsberg Defence and Aerospace (KDA) opplever nå betydelig interesse for JSM hos andre F-35 brukernasjoner. Det er iverksatt et arbeid for å styrke den nasjonale oppfølgingen av utviklingen og potensielt salg av missilet til aktuelle samarbeidspartnere.

Partnerskapet har identifisert et behov for forsterket kjølekapasitet i F-35 for videre oppgradering av flyets systemer, herunder våpen og sensor. Dette er planlagt utbedret gjennom en oppgradering av motor (ECU) med tilhørende forsterkning av kjølesystemet. Endelig tidsfasing og omfang er under utredning i det flernasjonale programkontoret.

Det samlede kostnadsbildet for kampflyanskaffelsen

F-35-prosjektets oppdaterte usikkerhetsanalyser følger utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35, og danner grunnlaget for styring og budsjettering av prosjektet. Usikker-

hetsanalysene gir et oppdatert estimat for kampflyanskaffelsens forventede investerings- og levetidskostnader, og er et øyeblikksbilde av anskaffelsens kostnadselementer inkludert justerte prisestimater, oppdatert organisering, valuta og usikkerhetsbilde.

Den oppdaterte analysen viser en forventet investeringskostnad på 96,3 mrd. kroner. Dette estimatet ligger under prisjustert kostnadsramme på 97,7 mrd. kroner.

Sammenliknet med den prisjusterte styringsrammen på 85,6 mrd. kroner, som ble lagt til grunn da kampflyanskaffelsen ble vedtatt gjennom Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), skyldes avviket en økt vekslingskurs mot amerikanske dollar. Dette motvirkes kun delvis av reduserte priser på flyene, logistikkutstyr og reservedeler. Forsvarsdepartementet har derfor akseptert at Forsvaret kan disponere usikkerhetsavsetningen i prosjektet.

Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, ble det tatt hensyn til at vekslingskursen mot amerikanske dollar i investeringsperioden ville variere. Det ble lagt til grunn en markedsforventning om en gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner for perioden. Siden kampflyanskaffelsen ble godkjent i 2012 har faktisk vekslingskurs mot amerikanske dollar variert mellom 5,44 og 11,40 kroner med en stabilt høyere vekslingskurs enn opprinnelig beregnet etter 2015. I usikkerhetsanalysen er det i de påløpte kostnadene lagt til grunn faktisk valutakurs på utbetalingstidspunktet. For den resterende delen av anskaffelsen er det beregnet en vekslingskurs mot amerikanske dollar på 9,79 kroner. Prosjektets rammer vil bli valutakorrigert hvis reell vekslingskurs gjør dette nødvendig.

Det flernasjonale programkontoret (JPO) har forhandlet frem gode kontrakter med leverandørene, og har iverksatt en rekke initiativer for å redusere kostnadene i produksjonen. Vesentlige initiativer er inngåelsen av en felles bestilling av flyanskaffelser over flere år (*Block Buy*) og *Multi-Year Contracting* (MYC). I tillegg til disse virkemidlene har JPO gjennomført en rekke tiltak gjennom forhandlinger og samarbeid med leverandørene for å redusere enhetsprisen på flyene. Flere kostnadsreducerende tiltak er kombinert i programmer. Eksempler på slike programmer er *Blueprint for Affordability* (BFA) I og II. Det etableres nå tilsvarende programmer i partnerskapet innenfor Global Support Solution (GSS) innrettet mot å redusere driftsutgiftene til F-35. For å sikre en nasjonal understøttelse av vedlikeholdet på fly-

ene, er det også iverksatt et arbeid i regi av nasjonal industri for å ferdigstille et lett/medium vedlikeholdsdepot for flyene lokalisert på Rygge.

Det er noe prisusikkerhet knyttet til våpenanskaffelsen, videreutviklingsprogrammet, samt evnen til å opprettholde tilstrekkelig kapasitet i den norske organisasjonen.

Tabell 6.12 Kampflyanskaffelsen

Område	(i mill. kr.)		
	Prisjustert kostnadsramme (P85)	Prisjustert styringsramme (P50)	Forventet kostnad
Nye kampfly med utrustning	97 665	85 635	96 272

Jf. omtale over tabellen.

Tabell 6.13 Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen

	(i mill. kr.)			
	2012–2023	2024	Gjenstående	Total
Gjennomføringskostnader (post 01)	1 744	117	294	2 155
Samlet kostnadsbilde for F-35 kampfly med utrustning (post 45)	72 403	6 991	16 878	96 272
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	2 144	199		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	8 521	0	0	8 521

Programmets rammer er beregnet inkludert merverdiavgift på de postene der dette påløper.

Levetidskostnader for kampflyene

På tilsvarende måte som for forventet investeringskostnad, beregner F-35-prosjektet årlig den forventede levetidskostnaden tilhørende investeringen. Levetidskostnadene beskriver kampflyenes totale kostnader fra og med 2012 og ut levetiden i 2054, og utgjør, med en vekslingskurs på 9,79 mot amerikanske dollar, 349 mrd. kroner. Dette er 2 mrd. kroner lavere enn den prisjusterte levetidskostnaden oppgitt i Prop. 36 S (2008–2009), som prisjustert utgjør 351 mrd. kroner.

Kostnadene inkluderer både materiell- og EBA-anskaffelser, samt tilhørende drifts- og videreutviklingskostnader for hele perioden. Driftsutgiftene for å operere F-35-systemet omfatter en rekke kostnadselementer, som for eksempel flytimepris, tungt vedlikehold, GSS, driftsutgifter for våpen, systemforvaltning, systemspesifikk utdanningsvirksomhet og driftsorganisasjon. Den største usikkerheten i disse beregningene er kostnaden ved en

mulig oppjustering av driftsorganisasjonen som følge av forholdene beskrevet under status for kampflyanskaffelsen. Størrelsen på driftsorganisasjonen har siden oppstarten vært inkludert i usikkerhetsanalysene som er gjennomført.

7707 Joint Strike Missile (Utvikling/kvalifisering/integrasjon)

Utviklingsprosjektet for *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, som Stortinget godkjente ved behandlingen av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014), har pågått siden høsten 2014. Utviklingen ble i all hovedsak ferdigstilt i løpet av høsten 2018, men enkelte teknologiområder i missilet vil fortsatt videreutvikles og oppdateres i perioden frem til fullført integrasjon av missilet på F-35. Arbeidet med integrasjonen pågår, og et nødvendig antall testmissiler til integrasjonen er i all hovedsak ferdig produsert. Ferdig integrasjon er planlagt slik at missilet skal være operativt på norske kampfly når F-35-systemet når full operativ evne.

Kontrakt for hovedleveransen av JSM missiler til Forsvaret ble inngått i 2021.

7720 F-35 Oppgraderinger

Avgjørelsen om innkjøp av F-35 ble fattet i et levetidsperspektiv, som innbefatter at våpensystemet vil bli holdt oppgradert i hele systemets levetid for å ivareta den strategiske effekten av kampflyvåpenet. Norge har gjennom partnerskapsavtalen *Joint Strike Fighter Memorandum of Understanding* (JSF PSFD MOU) forpliktet seg til å bidra i den kontinuerlige videreutviklingen av F-35 våpensystemet.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021) prosjekt 7720 F-35 oppgraderinger. Formålet med prosjektet er å opprettholde en kampflykapasitet, som bidrar til nasjonal sikkerhet gjennom utvikling og implementering av felles kapabiliteter, som opprettholder den operative ytelsen på våre F-35 kampfly mot forventet trusselbilde i 2030.

F-35-prosjektet deltar aktivt i prosessene knyttet til utviklingen av fremtidige oppgraderingstiltak på F-35. De første utgiftene knyttet til prosjektet på post 45 av noe betydning påløper i 2024.

Tabell 6.14 Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	(i mill. kr.)	
		Anslått utbetaling 2024 (post 45)	Forventet gjenstående etter 2024
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 2	1 442	0	275
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 3	5 560	87	84
7720 F-35 – Oppgraderinger	6 947	28	6 919

Øvrige våpenanskaffelser knyttet til kampflyanskaffelsen

Relevante deler av våpenbeholdningen som tidligere ble benyttet på F-16 er videreført for bruk på F-35. I tillegg pågår en anskaffelse av kanonammunisjon, nye kortholds luft-til-luft-missiler, medium rekkevidde luft-til-luft-missiler og langt-rekkende presisjonsvåpen mot sjø- og bakkemål.

Forskning og utvikling knyttet til kampflyanskaffelsen

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) støtter kampflyanskaffelsen med forskning og utvikling (FoU). En vesentlig del av FoU-aktivitetene er knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter, våpen- og taktikkutvikling. Videre støtter FFI kampflyanskaffelsen i utarbeidelsen av antallsanalyser og økonomiske usikkerhetsanalyser.

Status i det flernasjonale samarbeidet knyttet til kampflyanskaffelsen

Det flernasjonale F-35-programmet arbeider nå med å ta igjen forsinkelsene som oppstod under og i etterkant av koronapandemien. Sent i 2022 ble produksjonen imidlertid ytterligere forsinket forårsaket av et motoruhell med påfølgende tap av flyet hos produsenten Lockheed Martin. Dette

medførte stopp i flyleveransene fra desember 2022. Flyleveransene ble gjenopptatt fra mars 2023.

Fokuset i programmet dreies nå mer og mer mot understøttelse av den globale flåten, inkludert tiltak for å redusere understøttelseskostnadene. Det pågår arbeid med å videreutvikle F-35 for å holde våpensystemet oppdatert i takt med den teknologiske og operative utviklingen. De første videreutviklingene, inklusiv integrasjon av det norskutviklede JSM-missilet, er nå på kontrakt med leverandøren. Den største usikkerheten knyttet til oppnåelse av dette er nå forsinkelser i testingen av oppdaterte grunnsystemer i flyet (TR-3).

Det andre store innsatsområdet er tiltak som skal bedre den operative tilgjengeligheten på flyene. Dette arbeidet omfatter både programtiltak, som å optimalisere vedlikeholdsrutiner, produsentdrevne tiltak for å redusere nedetiden på flyene, samt rene nasjonale tiltak hos brukernasjonene for å sikre en godt organisert og tilstrekkelig vedlikeholdskapasitet.

Amerikanske myndigheter har i 2022 og 2023 utredet om det bør gjøres tiltak med det flernasjonale prosjektkontoret (JPO) eller måten programmet styres på. Anbefalingen konkluderer med at programmet fortsatt bør ledes gjennom ett prosjektkontor som ivaretar både amerikanske og

partnernasjonenes behov og interesser og opprettholde styringsstrukturen i partnerskapet. Det planlegges med at deler av forsynings- og vedlikeholdsstyringen skal samordnes med resten av den amerikanske understøttelsen for å oppnå stor-driftsfordeler og forbedringer.

Av partnernasjonene er det nå kun Canada som ikke har fått levert fly. Flyene er satt i bestilling og de forventer sitt første fly levert i 2026. Det er en betydelig interesse for å anskaffe F-35 kampfly også fra nasjoner som ikke er partnere. Japan, Israel og Sør-Korea har mottatt fly. Belgia, Polen, Singapore, Finland, Sveits og Tyskland har alle besluttet å anskaffe F-35. I tillegg jobbes det med Tsjekia og Hellas som planlegger å anskaffe F-35. Den store interessen for våpensystemet vil underbygge stordriftsfordelene ved F-35 i anskaffelse og drift.

Flernasjonale programmer i NATO

De viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i er luftbåren bakkeovervåking (NATO *Alliance Ground Surveillance*, AGS), luftbåren tidligvarsling og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control*, NAEW&C (AWACS)), Multi rolle tankfly (*Multi-National Multi-Role Tanker Transport Fleet*, (MMF/MRTT)) samt strategisk lufttransport (*Strategic Airlift Capabilities* (SAC)).

NATO AGS med fem ubemannede fly av typen Global Hawk med støttesystemer er en høyt prioritert kapasitet som eies og driftes av NATO i fellesskap. Systemet gir alliansen en evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Systemet er nå i operativ bruk av NATO AGS Force som har sin hovedbase på Sicilia. Alle medlemslandene bidrar til å dekke utgifter ved operativ bruk og til drift og vedlikehold av systemet.

Da anskaffelsen i sin tid ble godkjent i NATO forelå det ikke planer om oppgraderinger og moderniseringer av systemet. Det vurderes fortløpende hva som trengs for at NATO AGS-systemet skal forbli operativt relevant. Inntil videre vil bruk av NATOs fellesfinansierte budsjetter for dette formål bli vurdert fra sak til sak. Spørsmålet om og når flyene bør fases ut og erstattes blir en del av disse vurderingene.

Anskaffelsen av NATO AGS var et samarbeidsprosjekt som ble finansiert av 15 nasjoner, herunder Norge. Prosjektet ble fullført i 2022 og en liten stab av eksperter under ledelse av en bobe-styrer har nå ansvaret for avvikling. Norge har formannskapet i denne siste fasen av samarbeidet

med sikte på en sluttrapport til NATO-rådet ilt neste år.

NAEW&C er et nøkkelement i alliansens felles integrerte luftforsvar. I nærmere 40 år har den stående NATO-eide styrken med 17 avanserte AWACS-overvåkingsfly og tilhørende støttesystemer gitt tilgang til nødvendig varslings- og kontrollkapasitet. Programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. For å tilpasse styrken til lavere driftsrammer er antall fly redusert til 14. Moderniseringen av flyenes radar og cockpit, for å imøtekomme operative behov frem mot 2025, er i hovedsak fullført.

For å sikre at denne viktige felleskapasiteten i alliansen forblir operativ frem til planlagt utfasing av flyene i 2035, er det nødvendig å forbedre kommunikasjonsløsninger og programvare i flyene. Deltakernasjonene startet gjennomføringen av denne siste levetidsforlengelsen høsten 2019 da kontrakten med systemleverandøren ble inngått. Delprogrammet har en samlet økonomisk ramme på 1 mrd. amerikanske dollar, inkludert drift av anskaffelsesorganisasjonen. Koronapandemien medførte en rekke utfordringer og økt risiko for programmet, men fremdriften har likevel vært god og stort sett som planlagt. Tidsplan og kostnadsramme ligger fast, men utviklingen følges nøye.

Modernisering av første fly ble påbegynt i 2022. Påfølgende uttesting av ny programvare og testflyvning skal etter planen skje i 2023 og ferdigstilles i 2024. Deretter vil oppgraderingen av de øvrige flyene kunne påbegynnes med sikte på slutføring i 2027.

Alliansens fremtidige system for overvåking og kontroll er i konseptfasen og NATO har ennå ikke valgt løsning/system. Utredning av mulige løsninger pågår og ulike industrikonsortium bidrar med innspill til dette. Deler av de fremtidige kapasitetene må være på plass før dagens overvåkingsfly i NATO tas ut av tjeneste rundt 2035 for at alliansen skal kunne opprettholde nødvendig overvåkingskapasitet. Toppmøtet i Madrid 2022 sluttet seg til anskaffelsesstrategien for Alliance Future Surveillance and Control (AFSC), som inkluderer en anskaffelse av tidskrisiske elementer for å redusere risikoen for et kapasitetsgap. Dette tilsier at nasjonene bør inngå en forpliktende samarbeidsavtale (MOU) i 2024 om gjennomføring av en slik investering med sikte på å inngå en kontrakt med en valgt leverandør i 2025.

En rekke nasjoner, inkludert Norge, har inngått en ikke-bindende intensjonsavtale om informasjonutveksling og utredning av muligheter for

fellesanskaffelse av en NATO *Initial AFSC*-kapasitet. Norge er blant de nasjoner som er innstilt på å delta i en fremtidig fellesanskaffelse. En beslutning om dette vil imidlertid først bli tatt når det foreligger et konkret forslag til et investeringsprosjekt.

MMF består av et samarbeid mellom Norge, Nederland, Luxemburg, Tyskland, Belgia og Tsjekia. Det er NATO Support and Procurement Agency (NSPA) som gjennomfører anskaffelsen fra Airbus Defence and Space på vegne av deltakernasjonene. Deltakernasjonene betaler i henhold til hvor mange flytimer de reserverer. Nederland er ledernasjon i MMF-prosjektet og flyene blir registrert i Nederland. Hovedbase for MRTT-flyene er i Eindhoven i Nederland. I tillegg er det en permanent Forward Operating Base i Köln/Wahn hvor det til enhver tid skal være stasjonert tre fly.

MRTT vil kunne utføre luft-til-luft-tanking og transport av personell og last. I tillegg vil ett fly stasjonert i Köln/Wahn være oppsatt i en medi-

sinsk evakueringskonfigurasjon. Den primære bruk for Norges del vil være luft-til-luft-tanking av F-35-kampfly og P-8 maritime overvåkingsfly.

Det skal anskaffes ti fly av typen A330 MRTT og sju av disse er allerede levert. Programmet holder seg innenfor sitt budsjett og leveransene er i henhold til tidsplanen. MMF oppnådde initiell operativ kapasitet (IOC) tidlig i 2023.

SAC-programmet er viktig for å dekke Forsvaret sine strategiske transportbehov. Luftvingen består av tre C-17 transportfly lokalisert til Papa i Ungarn. Norge deltar med finansiering og personell som én av tolv medlemsnasjoner. For bidraget mottar Norge ca. 400 flytimer årlig. Programmet ble startet i 2008 og flyene går nå inn i en fase med modernisering. De fleste av investeringene er gjennomført, men det gjenstår etablering av simulator i Papa. Programmet er godt drevet og holder seg innenfor de økonomiske rammer som er fastsatt i Memorandum of Understanding (MOU).

Felles materiell- og eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og fremdrift for kategori 1-prosjekter

Tabell 6.15 Oversikt over felles materiell- og EBA-investeringsprosjekter

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2024	Forventet gjenstående etter 2024
2078	Sensorer for militær luftromsovervåking	12 875	1 171	5 490
2591	Kommandoplassmateriell (containere, strømforsyning, telt mv.)	713	7	702
8051	Oppgradering VLF-stasjon Novik	1 423	204	851

Rammene for EBA-andelen i felles EBA- og materiellprosjekter er justert iht. endret metode for prisjustering av EBA-prosjektenes kostnadsrammer mm., ref. omtale under kapittel 1710 post 47.

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet skal anskaffe åtte nye sensorer for overvåking av norsk og nærliggende luftrom. Prosjektet skal også anskaffe nødvendig eiendom, bygg og anlegg med tilhørende infrastruktur til lokasjonene hvor sensorene plasseres, samt tre regionale vedlikeholdssentre. Det er inngått kontrakt for leveranse av åtte radarer, med opsjon for ytterligere tre. Regjeringen foreslår nå å åpne for å utløse denne opsjonen, som innebærer å

anskaffe ytterligere tre radarer. Forslaget innebærer å øke prosjektets kostnadsramme med 3 868 mill. kroner, til 12 875 mill. kroner inkl. mva. og gjennomføringskostnader.

2591 Kommandoplassmateriell (containere, strømforsyning, telt mv.)

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2022–2023) til Prop. 1 S (2022–2023). Kommandoplassmateriell i ulike versjoner brukes i alle militære avdelinger, og er avgjørende for evnen til å utøve effektiv kommando og kontroll over underlagte avdelinger. Store deler av Forsvarets eksisterende kommandoplassmateriell for taktisk nivå ble anskaffet på 1980-, 1990- og begynnelsen av 2000-tallet. Materiellet er i begrenset

grad tilpasset dagens operative behov og krav, og ble anskaffet i en tid da IKT-materiell ennå ikke var tatt i omfattende bruk og hvor kravene til levering av strøm var lavere enn i dag. Materiellet har også utfordringer knyttet til helse, miljø og sikkerhet i form av fukt- og muggskader. I sum innebærer dette at materiellet ikke lenger tilfredsstiller de operative krav og behov som stilles til moderne kommando- og kontrollfasiliteter.

Prosjektet skal levere kommandoplassmaterieell for bruk i alle forsvarsgrener i forbindelse med ledelse og gjennomføring av operasjoner, inkludert støttesystemer for å operere kommandoplassene som strømforsyning, varme/kjøling, telt, kamuflasje, IKT-nettverk mv. Prosjektet består også av en eiendoms-, bygge- og anleggsdel (EBA) som skal etablere fasiliteter for lagring av materiellet i de periodene materiellet ikke er i bruk. Ny bygningsmasse skal etableres ved et antall lokasjoner i Trøndelag og Nord-Norge.

Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2025–2030.

Prosjektets totale kostnadsramme for materieell- og EBA-anskaffelsen er 713 mill. kroner inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift. Kostnadsrammen vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene.

8051 Oppgradering VLF (Very Low Frequency)-stasjon Novik

Prosjektet ble opprinnelig vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021) og omfangsendring ble godkjent ved behandling av Innst. 403 S (2022–2023) til Prop. 94 S (2022–2023). VLF-stasjon Novik har vært i kontinuerlig drift i over 50 år, uten større tekniske oppdateringer. Dette er en radiostasjon som bruker veldig lav frekvens for å kommunisere med neddykkede ubåter. Stasjonen er en viktig bidragsyter til Norges og NATOs ubåtoperasjoner i nord. NATO betaler for bruk av VLF-tjenestene på Novik gjennom et årlig tilskudd som bidrar til drift og vedlikehold av stasjonen. Prosjektet skal anskaffe en ny senderstasjon og oppdatere aldrende infrastruktur inkludert EBA, for å sikre en fortsatt stabil og driftssikker VLF-tjeneste.

Det operative behovet for VLF-kapasitet er fremdeles til stede, og er ytterligere aktualisert med økt aktivitet i og interesse for nordområdene. Behovet for en VLF-sender er forsterket av det

pågående prosjektet for nye ubåter. Uten en tilgjengelig VLF-kapasitet vil kommando og kontroll over ubåtene bli redusert, og det blir vanskeligere for ubåtene å operere skjult, som igjen vil redusere evnen til å utføre ubåtoperasjoner.

Det vil bli stilt krav om industrisamarbeid før det inngås avtale med leverandøren. Prosjektet planlegges ferdigstilt i 2027.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 423 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

5044 Feltevogner til Heimevernet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet har tilført Heimevernet et større antall upansrede feltevogner og tilhengere for økt laste- og transportkapasitet. Det er anskaffet 420 kjøretøyer for bruk med vanlig personbilfører kort, samt et antall tilhengere, gjennom en rammeavtale.

Prosjektet er fullført innenfor prisjusterte kostnadsramme på 612 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Fra NATOs fellesfinansierte investeringsprogram for sikkerhet (NSIP) fikk Norge om lag 388 mill. kroner i 2022. Slike fellesfinansieringer er primært knyttet til prosjekter for mottak av alliert støtte i krise og krig som det ikke er ventet at nasjonene selv skal finansiere. De største tilskuddene til Norge i 2022 var til infrastruktur på Ørland og til oppgraderinger ved *Joint Warfare Centre* i Stavanger.

Posten dekker nasjonal forskuttering av den fellesfinansierte andelen av NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskutteres utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO, og inntektsføres på kap. 4760, post 48. Posten foreslås redusert med 80,0 mill. kroner og mindrebehovet i 2024 skyldes naturlige svingninger i Norges NATO-prosjektportefølje fra år til år. For de kommende årene forventes en økning i tråd med at NATOs samlede fellesinvesteringer skal øke betydelig fremover.

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten foreslås økt med 35,0 mill. kroner i forhold til saldert

budsjett for 2023. Økningen følger av at NATO skal øke den årlige totalrammen for *NATO Security Investment Programme* (NSIP). Utbetalingene er avhengige av fremdriften i prosjekter i alle NATOs medlemsland, og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsinntekter	159 575	33 519	34 994
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter	778 762	1 486 933	1 540 463
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	387 659	470 000	390 000
	Sum kap. 4760	1 325 996	1 990 452	1 965 457

Post 01 Driftsinntekter

I 2022 ble det solgt materiell for om lag 45 mill. kroner. Auksjonssalg og salg av metall, hovedsakelig etter destruksjonen av fregatten KNM Helge Ingstad, stod for hoveddelen av summen. Forsvarsmateriell har fortsatt å styrke kapasiteten til å avhende eldre materiellsystemer de kommende årene.

Posten omfatter budsjetterte inntekter for salg av utrangert utstyr av mindre omfang, mest gjennom auksjonssalg. Den dekker også innbetaling av royalty og dagbøter til sektoren.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2023.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Prosessen med å avhende de utrangerte F-16 kampflyene pågår fortsatt. Et salg av 32 F-16 jagerfly med motorer, reservedeler, bakkeutstyr og tilbehør til Romania ble godkjent av amerikanske myndigheter i april 2022 og salgskontrakten ble signert i november samme år. Vedlikehold av flyene før overlevering er påbegynt og foretas av

Kongsberg Aviation Maintenance Services. Vedlikeholdet vil etter planen pågå ut 2025. De første flyene vil etter planen leveres Romania i 2024. Kontrakten med Romania er verdt om lag 3,5 milliarder kroner og inkluderer vedlikeholdsutgifter for å sette flyene i salgbar stand. Netto overskudd fra salget av F-16 vil tilfalle statskassen. Det er imidlertid betydelig usikkerhet knyttet til periodiseringen av inntektene ved salg av F-16 som avhenger av faktiske leveranser av flyene. Usikkerheten knyttet til inntektene vil imidlertid ikke påvirke utgiftssiden på kapitlet.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten gjelder refusjoner fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. Inntektene blir justert hvert år ut fra forventet fremdrift og forbruk i allerede godkjente prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kap. 1760, post 48, og foreslås redusert tilsvarende med 80,0 mill. kroner. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefinansiert vil også bli inntektsført på kap. 4760, post 48.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsutgifter	762 780	703 934	643 151
	Sum kap. 1791	762 780	703 934	643 151

Oppdrag og organisering

Justis- og beredskapsdepartementet er fag- og budsjettansvarlig departement for redningshelikoptertjenesten. Forsvarsdepartementet med underliggende etater har system- og operatøransvaret.

I Luftforsvaret er Redningshelikoptertjenesten (RHT) organisert som en selvstendig luftving fra 1. januar 2023. RHT består av en test- og evalueringssenhet (OT&E), samt 330 skvadron. I tråd med definerte samfunns- og effektmål skal 330 skvadron utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig. OT&E har i oppgave å etablere operative prosedyrer, samt å konvertere og gi initial trening til operativt og teknisk personell som skal bemanne de nye redningshelikoptrene AW101 SAR Queen.

RHT drives fra sju baser, hvor Florø og Tromsø foreløpig opereres med sivil innleie. I overgang mellom Sea King og SAR Queen gjen-

står innfasing av SAR Queen ved basene på Rygge og Florø. Rygge-basen er planlagt satt i drift desember 2023. Innfasingen ved Florø vil bli forsinket med ett år, til 1. oktober 2024.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste inngår helikoptrene i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen for å støtte innsetting av militære og sivile kapasiteter i forbindelse med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap overtas av SAR Queen i 2024.

De nye helikoptrene har langt bedre rekkevidde, større fart, ny teknologi og har bedre evne til å operere i dårlig vær. Forsvarsdepartementet har for Sea King alene hatt ansvaret for gjennomføringen av vedlikeholdsprogrammet. For SAR Queen er deler av vedlikeholdet styrt av anskaffelseskontraktens avtale om vedlikehold og etterforsyning av komponenter av leverandøren *Leonardo Helicopters*. Med bakgrunn i dette vil driftsavtale mellom JD og FD bli oppdatert.

Post 01 Driftsutgifter

Tabell 6.16 Endringer fra 2023 til 2024

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2023	703,9
Pris- og lønnskompensasjon	20,1
Teknisk endring	-7,3
Øvrige endringer	-73,6
Forslag 2024	643,2

Reduksjonen på kapitlet på 60,8 mill. kroner er knyttet til overføring av deler av driftsutgiftene til Justis- og beredskapsdepartementet. Tilsvarende reduksjon er lagt inn på inntektskapitlet.

Leonardo Helicopters er ansvarlig for at SAR Queen er tilgjengelig på de basene der de nye helikoptrene er satt i drift. Deler av bevilgningen

som tidligere har gått til forsvarssektoren for å dekke utgifter knyttet til dette, vil nå gå til å dekke leverandørens utgifter til vedlikehold og logistikk til understøttelse av helikoptrenes drift. Disse utgiftene vil kun bli regnskapsført over Justis- og beredskapsdepartementets kap. 454 Redningshelikoptertjenesten.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
01	Driftsinntekter	650 895	591 001	529 797
	Sum kap. 4791	650 895	591 001	529 797

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet er den del av utgiftene som belastes Justis- og beredskapsde-

partementet, og foreslås redusert med 61,2 mill. kroner, tilsvarende endringen på 1791.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024
86	Militære bøter	637,2	500,0	500,0
	Sum kap. 4799	637,2	500,0	500,0

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

7 Informasjonssaker

7.1 Varsling, mobbing og seksuell trakassering

Det har fremkommet en rekke saker knyttet til mobbing, seksuell trakassering og annen uakseptabel atferd i Forsvaret. Det er rettet kritikk mot Forsvarets håndtering av varslingssakene. Hendelsene er alvorlige og viser at Forsvaret må arbeide med sin egen kultur og med systemene for varsling. Forsvaret er som arbeidsgiver ansvarlig for et forsvarlig arbeidsmiljø. Det innebærer en plikt til å undersøke varsler om kritikkverdige forhold innen rimelig tid og å iverksette tiltak for å avdekke, rette og forebygge trakassering eller annen utilbørlig opptreden. Forsvarssjefen utarbeidet en egen rapport om varslingssakene som ble overlevert til Forsvarsdepartementet før sommeren 2022.

En av konklusjonene var at det skulle gjennomføres en ekstern gjennomgang av varslingsinstituttet i Forsvaret og av hvordan oppfølgingen av varslere og omvarslede ivaretas i arbeidsgiver-sporet. Gjennomgangen ble foretatt av PwC høsten 2022. Den konkluderte med at Forsvaret har en uensartet praksis for håndtering av varsler, der risikoen for feil og mangler er forhøyet. Det ble foreslått å opprette en ekstern varslingsenhet for å styrke kompetanse, kapasitet og uavhengighet knyttet til håndtering av varslingssaker. I en ny rapport før årsskiftet 2022/2023 konkluderte forsvarssjefen med at det skulle etableres en ny, ekstern varslingsenhet. Samtidig skulle det jobbes langsiktig med opplæring, håndtering og tekniske løsninger for bedre håndtering av varsler. Forsvaret har i 2023 utarbeidet en helhetlig plan mot mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Det er etablert en egen enhet for profesjon og kultur under ledelse av en generalmajor som er ansvarlig for den helhetlige utviklingen av Forsvarets kultur og profesjon. Det er iverksatt en rekke tiltak med forebygging av mobbing og seksuell trakassering og et systematisk arbeid for å følge opp, justere og måle effekten av iverksatte tiltak.

Forsvarets forskningsinstitutt gjennomførte høsten 2022 en tredje undersøkelse av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Resultatene

viser små endringer siden forrige undersøkelse i 2020. Det er en liten nedgang i omfanget av seksuell trakassering og kjønstrakassering mot kvinnelige menige/studenter. Forøvrig viser resultatene for seksuell trakassering i det store og hele en uendret situasjon. Det er identifisert tre risikogrupper: menige, studenter og kvinnelige militære ansatte, spesielt de unge. De siste tolv månedene hadde 22 pst. av respondentene opplevd en eller annen form for seksuell trakassering minimum en eller to ganger (45 pst. av kvinnene og 14 pst. av mennene). 5 pst. av kvinnene og 1 pst. av mennene opplevde dette ofte eller veldig ofte. Disse resultatene er omtrent tilsvarende som i 2020. Menige/studenter har opplevd mer seksuell trakassering enn ansatte (34 pst. mot 19 pst.). 13 pst. av respondentene opplevde en eller annen form for mobbing månedlig eller oftere. 19 pst. av kvinnene svarer dette, sammenlignet med 11 pst. av mennene. 9 pst. av kvinnene og 5 pst. av mennene har opplevd dette ukentlig eller daglig. Tallene er i det store og hele de samme som i 2020.

Forsvarets medarbeiderundersøkelse for 2023 viser at det er en nedgang i andelen som opplever at Forsvarets ledelse er positive rollemodeller for Forsvarets kjerneverdier (48 pst. mot 62 pst. i 2021).

Sommeren 2022 gjennomførte Forsvarets forskningsinstitutt for første gang, på oppdrag fra Forsvarsdepartementet, en undersøkelse om omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvarsdepartementet, Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt, etter mønster av undersøkelsene som ble gjennomført i Forsvaret i 2018 og 2020. 6 pst. av respondentene oppga at de hadde opplevd en eller annen form for mobbing de siste seks måneder. For kvinner var tallet 8 pst. og for menn 5 pst. Hva angår seksuell trakassering, svarte 10 pst. at de hadde opplevd en eller annen form for seksuell trakassering minimum én eller to ganger i løpet av det siste året. Tallet for kvinner var 21 pst. og for menn 5 pst.

Tallene for Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Forsvarets forskningsinstitutt og Forsvarsdepartementet lå i stor grad på samme nivå. Forsvarets forskningsinstitutt konkluderte med at mobbing ikke skiller seg nevneverdig fra andre sektorer i

Norge. Hva angår seksuell trakassering, vurderer Forsvarets forskningsinstitutt tallmaterialet dit hen at nivået sannsynligvis ligger på samme nivå eller lavere enn i andre sektorer og virksomheter.

Forsvarsdepartementet ser på mobbing og seksuell trakassering med stort alvor. Forsvarsdepartementet, sammen med virksomhetene i sektoren, følger opp resultatene fra gjennomførte undersøkelser om mobbing og seksuell trakassering. Dersom noe skjer, skal det tas tak i og følges opp. Uakseptable handlinger skal ha konsekvenser. Arbeidet med å forebygge og håndtere seksuell trakassering skal ha prioritet.

7.2 Fastsettelse av forbudet mot opptak og bruk av informasjon om bestemt angitt bunnforhold på Svalbard og Jan Mayen

---

Forsvarsdepartementet viser til komiteens merknad i punkt 2.3 i Innst. 419 L (2016–2017) til Prop. 116 L (2016–2017), der komiteen støtter en videre utredning av om virkeområdet til lov av 21. juni 2017 nr. 88 om informasjon om bestemt angitte områder, skjermingsverdige objekter og bunnforhold skal omfatte Svalbard, Jan Mayen og bilandene, men der komiteen «ber om at Stortinget orienteres på egnet måte før eventuell forskrift om lovens anvendelse for Svalbard, Jan Mayen og bilandene utarbeides.» Komiteen viste til høringsnotatet til loven og uttalelser fra høringsinstanser som påpekte uklarhet om i hvilken grad dybde data fra områdene rundt Svalbard allerede var frigitt, og hvilke konsekvenser en slik utvidelse ville ha siden loven ikke gjelder for disse områdene i dag.

Forsvarsdepartementet har etter en nærmere utredning kommet til at loven også bør gjøres gjeldende for Svalbard og Jan Mayen, og planlegger for å utarbeide en forskrift om lovens ikrafttredelse høsten 2023. Forsvarsdepartementet viser til at selv om det frem til 2015 ble utlevert totalt 197 datasett til ulike virksomheter, tilsvarende et areal på omkring 25 000 kvadratkilometer i territorialfarvannet rundt Svalbard, har de samme begrensningene som har vært gjeldende innenfor norsk territorialfarvann blitt praktisert på Svalbard og Jan Mayen siden 2015. Dette har begrenset detaljeringsgraden av den informasjonen andre stater potensielt har fått tilgang til før 2015, og opptak og bruk informasjon fra nye områder siden 2015.

Forsvarsdepartementet viser videre til at fortsatt begrenset tilgang til informasjon om bunnforhold fra disse områdene, slik loven legger opp til, vil være med på å redusere andre staters evne og vilje til å drive maritime operasjoner, samtidig som det vil gi norske militære styrker og beslutningstakere et fortrinn dersom maritime operasjoner likevel skulle bli aktuelt. Forsvarsdepartementet har også kommet til at begrensinger på tilgang til informasjon slik loven legger opp til er et defensivt militært tiltak, som ikke vil stride mot forbudet i Svalbardtraktaten artikkel 9 om å ikke «opprette eller tillates noye flåtebases (...) eller anlegge nogen befestning (...) som aldri må nyttes i krigsøiemed».

7.3 Avvikling av Generaladvokatembetet som egen etat

Forsvarsdepartementet har i Prop. 133 L (2022–2023) Endringer i forsvarsloven mv. (militær disiplinærmyndighet) foreslått at Generaladvokatembetet avvikles som egen etat, og at oppgaver, personell og kompetanse videreføres i Forsvaret og hos den sivile påtalemyndigheten. Dersom forslaget vedtas vil det innebære at budsjettkapittel 446 Den militære påtalemyndighet hos Justis- og beredskapsdepartementet avvikles. Midlene fordeles på Den høyere påtalemyndighet og Forsvaret utfra hvor stor del av embetets oppgaver og utgifter de overtar. Den største delen av oppgavene og midlene vil gå til Forsvaret. Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet kommer tilbake til Stortinget vedrørende fordelingen av bevilgningen fra Generaladvokatembetet.

7.4 Luftvern

Regjeringen planlegger å legge frem to luftvernprosjekter til Stortinget for godkjenning i kommende proposisjon om endringer i statsbudsjettet 2023 under Forsvarsdepartementet i høst. Dette er Prosjekt 7821 som skal anskaffe missiler til NASAMS luftvern, og Prosjekt 1146 som skal gjenanskaffe donerte hovedkomponenter til NASAMS. I tillegg vil det legges frem et forslag til omfangsendring av Prosjekt 7628 Kampluftvern som følge av donasjon.

7.5 Nordisk forsvarssamarbeid

I lys av finsk og svensk NATO-søknad og medlemskap, jobber de nordiske landene tett med å identifisere mulighetsrommene som oppstår med felles forankring i NATO. Landene er i ferd med å utarbeide en ny visjon for det nordiske forsvarssamarbeidet NORDEFECO, samt et nordisk «forsvarskonsept» som en overbygning til det eksisterende forsvarssamarbeidet. Det er enighet blant alle de nordiske landene om at den videre utviklingen og styrkingen av det nordisk sikkerhets- og forsvarssamarbeidet må skje i rammen av NATO. Ny visjon og forsvarskonsept for nordisk forsvarssamarbeid legger dette til grunn.

Ny visjon for NORDEFECO, «Visjon 2030», har som utgangspunkt at felles forankring i NATO åpner opp for et utvidet og mer forpliktende forsvarssamarbeid i Norden. Det pekes på muligheter for styrket samarbeid innenfor planverk, trening og øving, kapabiliteter, forsyningsikkerhet, vertslandsstøtte, totalforsvar, m.m. Visjonen fremhever også mulighetene for et styrket operativt forsvarssamarbeid mellom de nordiske landene. Et samlet Norden i NATO vil bety en vesentlig styrking av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar i vår del av Europa. Både de militære ressursene som Finland og Sverige bringer med seg inn i alliansen, og nye muligheter for forpliktende samarbeid og utvikling av felles forsvars- og forsterkningsplaner, vil bidra til dette. Samtidig understrekes det at nordisk forsvarssamarbeid er et supplement til NATO, og ikke et samarbeid som konkurrerer med, eller erstatter, NATO.

De nordiske forsvarssjefene utvikler et felles nordisk militærstrategisk råd med tilhørende forsvarskonsept. Hensikten med konseptet er å legge til rette for en helhetlig utvikling av den nordiske forsvarsevnen knyttet til Finlands og Sveriges militære integrasjon i NATO, med synergier som kan oppnås gjennom et tettere nordisk forsvarssamarbeid. Konseptet er basert på eksisterende forsvarssamarbeid og trilaterale samarbeidsavtaler om felles operativ planlegging på Nordkalotten og i syd-Skandinavia med utgangspunkt i Skagerak, Kattgat og Øresund.

Som et ledd i å teste og øve det nordiske forsvarskonseptet, har Norge tatt initiativ til å videreutvikle den norske invitasjonsøvelsen *Cold Response* til øvelse *Nordic Response* i 2024. Dette gjøres for å øve løsninger for samhandling, håndtering av alliert mottak og forsterkning og samvirke med allierte i en bredere nordisk kontekst. Øvelsen er tett koblet opp mot NATOs øvelse *Steadfast Defender* 24 og den britiskledete øvelsen *Joint Warrior* 24. *Nordic Response* vil også være en viktig øvelse for totalforsvarsaktørene i å tilpasse planer og ansvarsfordeling for understøttelse i en nordisk kontekst. Dette vil bidra til å signalisere nordisk evne og vilje til økt samfunnsbredt samarbeid for å styrke alliansen i nord.

7.6 Norsk deltakelse i EUs nye instrumenter for å styrke europeiske felles anskaffelser og produksjonskapasitet for ammunisjon og missiler

---

Mars 2023 lanserte EU sin målsetning om å levere 1 million 155 mm artillerigranater til Ukraina i løpet av mars 2024. For å nå denne målsetningen har EU opprettet flere nye programmer.

Act in Support of Ammunition Production (ASAP) er et virkemiddel for å styrke europeisk produksjonskapasitet for ammunisjon. ASAP-forordningen har to hovedelementer: Støtte til enkeltbedrifter for utvidelse av produksjonskapasitet og reduksjon av flaskehalsen som bidrar til å forsinke produksjon. Programmet har et omfang på 500 mill. euro, med oppstart tredje kvartal 2023 og varighet til 2025.

European Defence Industry Reinforcement through Common Procurement Act (EDIRPA) gir økonomiske insentiver for økt bruk av felles anskaffelser av forsvarsmateriell der minst tre land går sammen om en anskaffelse. Programmet har et omfang på 300 mill. euro. I utgangspunktet skal anskaffelsen være fra europeiske bedrifter i EU/EØS-området. Det åpnes for å bruke EDIRPA til NATO-relevante fellesanskaffelser.

Deltakelse i begge instrumenter kan skje ved innlemmelse av forordningene i EØS-avtalens protokoll 31 om frivillig samarbeid utenfor de fire frihetene. Innlemmelse skjer etter enighet med de øvrige EØS/EFTA-statene og EU.

Regjeringen har besluttet å delta i ASAP og EDIRPA, begrunnet i sterke sikkerhetspolitiske og forsvarsindustrielle hensyn. ASAP er viktig for å kunne understøtte Ukrainas krigsinnsats fremover, og vil være et viktig bidrag for å utvide produksjonskapasiteten i Europa. Norsk forsvarsindustri har gode forutsetninger for å søke om midler gjennom ASAP. Norges deltakelse vil også sikre norsk industri fortsatt like rammevilkår som øvrig europeisk industri. EDIRPA vil redusere kostnader ved NATO-relevante fellesanskaffelser med andre europeiske allierte. Dette er spesielt relevant sett i sammenheng med felles-nordiske

anskaffelser, som har fått fornyet aktualitet med finsk og forhåpentligvis snarlig svensk NATO-medlemskap.

Deltakelse i begge instrumenter vil også styrke vårt forsvarsindustrielle- og sikkerhetspolitiske

samarbeid med sentrale allierte, inkludert om materiellstøtte til Ukraina. Finansieringen av kontingenten, medfinansiering og støttemidler trekkes fra den militære delen av Nansen-programmet.

8 Personell og kompetanse

Regjeringen er opptatt av at sektoren er bemannet med tilstrekkelig personell med riktig kompetanse til riktig tid. Det er avgjørende for forsvarsevnen at personell med riktig kompetanse bemanner sektorens organisasjon, materiell og systemer.

Ved utgangen av 2022 hadde Forsvaret 17 939¹ årsverk. Forsvaret har i 2022, og vil i løpet av 2023 ha, forsert gjeldende plan for personellopptrapping. Dette er i tråd med regjeringens ambisjon om en hurtigere oppbemanning enn gjeldende langtidsplan legger til grunn. Den planlagte bemanningsutviklingen må ses i sammenheng med øvrige innsatsfaktorer og nye investeringer og kapasiteter som fases inn, samt den videre utviklingen av Forsvarets utdanningssystem.

Regjeringen legger opp til å styrke Forsvaret med om lag 200 årsverk i 2024. Forsvaret vil innen utgangen av 2023 være styrket med i overkant av 520 årsverk i denne langtidsplanperioden. Ved utgangen av 2024 vil Forsvaret være styrket med om lag 720 årsverk. Dette er om lag 170 årsverk mer enn målsettingen i gjeldende langtidsplan.

Forsvaret hadde i 2022 en total kvinneandel på om lag 20 pst. De senere årene har andelen kvinner i Forsvaret vært rett i underkant av 20 pst.

8.1 Verneplikt og førstegangstjeneste

I tillegg til ansatt personell består Forsvaret i stor grad av vernepliktige inne til førstegangstjeneste. Førstegangstjeneste er viktig både som del av beredskapen og for å bidra til forsvarsvilje i befolkningen. I tillegg er verneplikten en viktig kilde for rekruttering til forsvarssektoren.

Forsvaret har en grundig seleksjonsprosess for å velge ut personer til førstegangstjeneste, og det er Forsvarets behov som avgjør hvor mange som kalles inn. Årlig innhenter og behandler Forsvaret personopplysninger fra rundt 60 000 kvinner og menn. I 2022 møtte om lag 24 000 personer til sesjon, og videre ble mer enn 11 000 kalt inn til

førstegangstjeneste. Dette tilsvarer om lag 18 pst. av et årskull.

I 2022 fullførte i overkant av 8 300 personer førstegangstjenesten, og drøyt 3 000 av disse var kvinner. Dette gav en kvinneandel på om lag 36 pst. av dem som fullførte førstegangstjenesten. Antallet som fullførte førstegangstjenesten sank i 2022 fra om lag 9100 i 2021. Dette skyldes i all hovedsak konsekvensene av endringer i seleksjon under sesjon, som følge av smittevernsrestriksjonene under covid-19-pandemien. For å styrke den operative effekten av førstegangstjenesten, fortsetter Forsvaret det igangsatte arbeidet med å innføre differensiert lengde på førstegangstjenesten, med lengre tjenestetid i avdelinger med høye krav til kompetanse og samtrenning.

For å tilrettelegge for allmenn verneplikt, har Forsvarsbygg i 2022 blant annet økt garderobekapasiteten for kvinner og økt kvaliteten på boforholdene for over 700 menige og befal i indre Troms, i nært samarbeid med Hæren. Vernepliktsundersøkelsen 2022 hadde en svarprosent på 25 pst. Av de som svarte, sier om lag åtte av ti at de trives ganske godt eller meget godt i Forsvaret, og trivselen er stigende. Dersom førstegangstjenesten hadde vært frivillig, ville om lag tre av fire kvinner og menn likevel valgt å gjennomføre tjenesten, med en svak økning fra forrige undersøkelse. Prosentandelen som vil anbefale førstegangstjeneste til andre er høy. Videre svarer 49 pst. av kvinner og menn at de har blitt mer positive til videre tjeneste i Forsvaret i løpet av førstegangstjenesten. Dette er en økning på 9 prosentpoeng siden undersøkelsen i 2021. Oppslutningen om verneplikten og tilliten til Forsvaret er fremdeles høy blant de som avtjener førstegangstjeneste. Det store flertallet av de som avtjener førstegangstjeneste mener Forsvaret er en åpen og inkluderende organisasjon.

8.2 Reservister

I 2023 forbereder regjeringen arbeidet med innføringen av en ny godtgjøringsmodell for reservister basert på inntektskompensasjon. Det inne-

¹ Jf. Forsvarets årsrapport for 2022.

bærer blant annet at reservister kan få dekket tapt arbeidsinntekt som følge av gjennomføringen av tjenesten, med inntil seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Innføring av en ny godtgjøringsmodell innebærer en harmonisering med godtgjøringsmodellen som ble innført for Sivilforsvaret i 2018, jf. forskrift om godtgjøring for tjeneste i Sivilforsvaret. Det betyr at tjenestepiktig personell godtgjøres etter samme prinsipper uavhengig av hvilken beredskapssetat de representerer. Det er igangsatt arbeid med å forskriftsfeste den nye godtgjøringsmodellen, og det tas sikte på at den vil tre i kraft fra og med 2024.

Arbeidet med å øke trening- og øvingsnivået av reservistene i hele styrkestrukturen fortsetter. Regjeringen legger opp til en gradvis økning av heimevernsstrukturen. I løpet av 2023 skal områdestrukturen økes med 500 stillinger.

8.3 Forsvarets utdanningssystem

Utdanningsreformen i Forsvaret ble vedtatt som del av langtidsplanen for forsvarssektoren ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016), og ble gjennomført i langtidsplanperioden 2017–2020. Formålet med utdanningsreformen var å skape bedre forutsetninger for kvalitet i utdanningen, mer robuste fagmiljøer, styrke forskningsbasert utdanning og frigjøre ressurser til operativ aktivitet. Utdannings-systemet måtte særlig tilpasses ny militærordning.

I 2022 gjennomførte Forsvarsdepartementet, i samarbeid med Forsvaret, en evaluering av utdanningsreformen. Formålet med evalueringen var å redegjøre for gjennomføringen av utdanningsreformen, vurdere i hvilken grad de politiske ambisjonene er nådd per i dag og å anbefale videre utviklingsområder. Evalueringen konkluderte med at reformen har beveget utdannings-systemet i den retningen langtidsplanen beskrev, og at de fleste målsettingene med reformen er nådd. Samtidig er det identifisert flere utviklingsområder som følges opp av Forsvaret i den videre utviklingen av utdanningssystemet, herunder potensial for mer samordning av utdanning, behov for å videreutvikle fag- og funksjonsutdanningen, lav kvalitet på styringsdata, behov for å videreutvikle helhetlig styring og potensial for mer samhandling med sivile kompetansemiljøer.

En styrking av kompetanseproduksjonen aktualiserer behovet for å tenke optimalisering og samordning av utdanning på tvers av forsvarsgrener og øvrige driftsenheter ytterligere. Regjerin-

gen vil legge til rette for å opprettholde kvaliteten, effektiviteten og relevansen i fag- og funksjonsutdanningen i Forsvaret.

Fag- og funksjonsutdanning i Forsvaret har hittil ikke vært akkreditert etter nasjonale standarder, noe som blant annet betyr at de ansatte ikke har fått studiepoeng for gjennomført fagutdanning, til tross for at de ansatte bruker en stor del av karrieren sin på nettopp dette. Det ble sendt et forslag til endringer i fagskoleloven på åpen høring i juni 2023, der et av forslagene er en generell unntakshjemmel fra fagskoleloven. Forslaget om unntakshjemmel ble utarbeidet i samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet, og innebærer at flere av Forsvarets utdanninger i fremtiden kan få permanente unntak fra fagskoleloven og dermed tilbys som fagskoleutdanninger.

Forsvaret var Norges største lærebedrift med 26 ulike lærefag i 2022. I 2022 var det 522 lærlinger i Forsvaret, og av dem var om lag 22 pst. kvinner. De aller fleste lærlinger som går opp til fagprøve består prøven. Hurdalsplattformen skisserer mål for styrking av lærlingordningen i Norge. Forsvarsdepartementet deltok i 2022 i et pilotprosjekt ledet av Kommunal- og distriktsdepartementet for å etablere handlingsplaner for å øke antall lærlinger i statlige virksomheter. Handlingsplanen for forsvarssektoren skal understøtte en økning av antall lærlinger i virksomhetene, øke antall lærebedrifter i sektoren og antall fagområder, og legge til rette for at hele sektoren benytter seg av Forsvarets eget opplæringskontor for lærlinger. Handlingsplanen følges opp i sektoren i 2023 og 2024.

8.4 Rekruttere og beholde

Kompetansemeldingen, jf. Meld. St. 14 (2012–2013), var startskuddet for en rekke strategiske grep innen personell- og kompetanseområdet, herunder allmenn verneplikt, ny ordning for militært tilsatte (OMT), videreutvikling av verneplikt og førstegangstjenesten og mer aktiv bruk av reservister. Personell- og kompetansereformer har vært nødvendig. Samtidig står sektoren overfor utfordringer innenfor personell- og kompetanseområdet som må følges opp.

Forsvarsdepartementet har nå, i samarbeid med Forsvaret, startet arbeidet med å evaluere OMT, slik den ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 335 L (2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015). Forsvaret har i 2023 utredet og iverksatt strakstiltak for å beholde personell og kompetanse. De fem straks-

tiltakene er strategiske grep på lønn, stipendordninger, mer fleksibel arbeidsplass, økt velferd og fristilte midler til oppdukkende behov. Forsvarssektoren har tatt ytterligere grep ved å implementere en overgangsordning i 2023 for å beholde kritisk kompetanse ved å tilsette spesialister som ellers ville måtte slutte ved oppnådd aldersgrense på 35 år på kontrakt frem til 60 år uten at de mister retten til bonusen de har opparbeidet i sin opprinnelig tilsetningskontrakt. Videre pågår det et partssammensatt prosjekt som ser mer grunnleggende på lønns- og insentivsystemet i forsvarssektoren. Prosjektet vil etter planen levere sine anbefalinger innen utgangen av 2023. I tillegg til de pågående prosessene i forsvarssektoren har partene i offentlig sektor nylig forhandlet frem en langsiktig pensjonsløsning for ansatte med særaldersgrenser, som også vil gjelde militært tilsatte med aldersgrense 60 år. Avtalen vil også følges opp av et arbeid som skal vurdere det framtidige omfanget av særaldersgrenser.

8.5 Likestilling og mangfold

Forsvarssektoren jobber aktivt, målrettet og planmessig for å skape mer likestilling og mangfold, og hindre diskriminering på tvers av diskrimineringsgrunnlagene. Dette inkluderer kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder, og kombinasjoner av disse forholdene. I tillegg har sektoren et særlig fokus på å forebygge trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold, og å motarbeide stereotypisering. Dette er gjeldende for departementet og etatene både som arbeidsgiver, og som myndighetsutøver. Se omtale i delkapittel 8.8 for særskilt informasjon om mobbing og seksuell trakassering, og kapittel 9 for forsvarssektorens likestillingsredegjørelse.

Likestilling og mangfold er en prioritert del av arbeidet med langtidsplanen og bærekraftsmålene. I 2022 ble det igangsatt et systematisk arbeid med FNs Bærekraftsmål på tvers av sektoren, inkludert mål 5 om kjønnslikestilling, mål 10 om mindre ulikhet og mål 16 fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner. Dette arbeidet inkluderer både internasjonale og nasjonale rammebetingelser, og er et ledd i å ramme inn og systematisere arbeidet med likestilling og mangfold på tvers av sektoren. Se omtale i kapittel 10 for en nærmere redegjørelse av forsvarssektorens oppfølging av FNs bærekraftsmål.

8.6 Integritet, etikk og forvaltningskompetanse

Integritet, etikk og forvaltningskompetanse er viktig for sektorens implementering av FNs bærekraftsmål (omtalt i kapittel 10). Prioriterte fokusområder og ambisjoner innenfor dette arbeidsfeltet er en integrert del av det pågående langtidsplanarbeidet.

I lys av et intensivert kulturarbeid i Forsvaret vurderer Forsvarsdepartementet hvordan arbeid innen kompetanseheving, rådgiving og systematisering innenfor integritet, etikk og forvaltningskompetanse, inkludert arbeidet med holdninger, etikk og ledelse, skal videreutvikles. Utviklingsarbeidet i Forsvaret er særlig knyttet til mobbing og trakassering samt likestilling og mangfold.

I 2022 gjennomførte Forsvarsdepartementet trening og opplæring for økt forvaltningskompetanse for ansatte på alle nivåer og også for andre departement gjennom Byråkratskolen og Byråkratprogrammet. Treningen omfatter casebasert undervisning i spennet fra etiske utfordringer til forholdet mellom politikk og embetsverk, samt godt styresett. Det har også vært trening for andre deler av sektoren.

Arbeidet som NATOs fagansvarlige, faglige rådgiver og kompetansetilbyder for integritetsbygging, godt styresett og antikorrupsjonsarbeid er videreført. Kommunikatet fra NATOs toppmøte i 2021 understreket betydningen av integritetsbygging og godt styresett for allierte og partnere. Forsvarsdepartementet samarbeider med forsvarsindustriens bransjeorganisasjon om å redusere risikoen for korrupsjon. Samarbeidsprosjektene på Vest-Balkan og i Ukraina har stått sentralt også i 2022. Utenriksdepartementet dekker utgiftene for prosjektene, mens Forsvarsdepartementet ved Senter for integritet i Forsvarssektoren har ansvar for gjennomføringen. På Vest-Balkan er det nå samarbeid med både innenriksdepartementene og forsvarsdepartementene i Albania, Kosovo, Montenegro og Nord-Makedonia. I Bosnia og Herzegovina er det samarbeid med Forsvarsdepartementet. Prosjektene omfatter endringer i lovverk, regler og prosedyrer for embetsverket og integritet i forvaltningen. Prosjektet i Ukraina har fortsatt til tross for krigen, dog i et lavere tempo enn opprinnelig planlagt.

Etisk råd for forsvarssektoren var i 2022 involvert i en rekke aktiviteter. De sentrale spørsmålene dreide seg om etisk kompetanse og varsling i lys av at Forsvarets håndtering av varslingsaker ble mye omtalt i media i 2022. Rådet var opptatt av etisk kompetanse i forsvarssektoren og

hvordan denne kan styrkes. Videre har rådet vurdert utfordringer knyttet til transpersoners mulighet til å avtjene verneplikt. En stor del av utfordringen er at krav som stilles til transpersoner ved sesjon i dag kan virke ekskluderende. Rådet anbefalte derfor at Forsvaret gjør en ny vurdering av helsekravene som stilles, slik at kravene ikke er urimelige eller ekskluderende. Rådet ble høsten 2022 bedt om å vurdere problemstillinger knyttet til nærstående i forsvarssektoren og hvilke etiske problemer som kan være knyttet til at nærstående er ansatt i samme organisasjon eller avdeling i forsvarssektoren. Rådet anbefalte at det innføres mekanismer eller rutiner som gjør at de aktuelle personer selv må vurdere sin rolle og bindinger som kan svekke evnen til å foreta upartiske vurderinger.

8.7 Veteraner

Anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av personell før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner er et særlig, sektorovergripende samfunnsansvar. Regjeringen vil styrke ivaretagelsen av veteranene fra internasjonale operasjoner, særlig når det gjelder helse, sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørende. Regjeringen vil

også at samfunnet i større grad må nyttiggjøre seg veteranenes unike kompetanse. Regjeringen har derfor besluttet at det skal utarbeides en ny tiltaksplan for ivaretagelse og oppfølging av veteraner fra internasjonale operasjoner. Ivaretagelsen av personellet, deres barn og familier, videreutvikling av kompetanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet, samt tilgjengeliggjøring av informasjon og kompetanse vil være satsingsområder, sammen med forskning og bevaring og tilgjengeliggjøring av relevante arkiver og registre for forskning. Den nye tiltaksplanen for anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner fra internasjonale operasjoner vil bli lansert ultimo 2023, med varighet til 2028.

Tiltaksplanen er tverrsektoriell, men Forsvarsdepartementet og Forsvaret vil få ansvar for å implementere en rekke av tiltakene. Implementering av tiltaksplanen vil skje i tett dialog mellom Forsvarsdepartementet og Forsvaret.

Regjeringen vil videreføre styrkingen av forskning på veteranfeltet og stimulere til utviklingen av et tverrfaglig forskningsmiljø for veteranforskning. Forskning er viktig for å styrke kompetansen i hjelpeapparatet og for å bedre forvaltningens arbeid med veteransaker. Se nærmere omtale i del II, kapittel 6.

9 Oppfølging av §§24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven – Aktivitets- og redegjørelsesplikten (ARP) for Forsvarssektoren

I det følgende redegjør Forsvarsdepartementet for status for likestillingsarbeidet og arbeidet mot diskriminering i forsvarssektoren i henhold til likestillings- og diskrimineringslovens §§ 24 og 26a. Fremme av likestilling og ikke-diskriminering er en viktig del av forsvarssektorens arbeid, både som arbeidsgiver og myndighetsutøver. Rapportene i dette kapittel omfatter status i virksomhetene ved utgangen av 2022. Omtale av etatenes arbeid er hentet fra årsrapportene for 2022. Disse er offentliggjort i sin helhet på etatenes nettsider.

9.1 Overordnet om departementets arbeid med likestilling og ikke-diskriminering

---

Likestilling og mangfold er sentrale demokratiske grunnverdier som forsvarssektoren skal etterleve og forsvare, og som gjør sektoren bedre i stand til å løse samfunnsoppdraget på best mulig måte. Som overordnet og ansvarlig departement for hele forsvarssektoren, er det samtidig viktig å bidra til å opprettholde befolkningens oppslutning om betydningen av en så god forsvarssektor som mulig, og å være i stand til å løse de sikkerhetspolitiske utfordringer som Norge til enhver tid står overfor. Dette er særlig viktig i den nye og mer alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen Europa og Norge står overfor i forbindelse med Russlands brutale angrepskrig mot Ukraina.

Det siste årets mange oppslag i media om varslingssaker om mobbing og seksuell trakassering (MOST) indikerer at forsvarssektoren fortsatt har en lang vei å gå før man kan konstatere å ha kommet til et tilfredsstillende nivå hva angår likestilling og mangfold. I verste fall kan både Forsvarets omdømme og operative evne bli negativt påvirket.

Forsvarsdepartementets ambisjon er at det pågående arbeidet med likestilling og mangfold vil bidra til at befolkningens støtte til Forsvaret beholdes på et fortsatt høyt nivå, og at norsk ungdom fortsetter å se for seg en fremtid i organisa-

sjonen. Derfor er det avgjørende at Forsvaret lykkes med å gjennomføre det store antallet planlagte og igangsatte tiltak i organisasjonen for økt likestilling og mangfold, ikke minst hva angår holdninger, kulturbygging og forbedring av systemer og rutiner for varslings.

For en omtale av resultatene fra MOST-undersøkelsene som ble gjennomført i hele forsvarssektoren i løpet av 2022, og en omtale av hvordan blant annet media omtalte varslingssakene i Forsvaret samt hvordan de har blitt fulgt opp, vises det til del III, kap. 7. Informasjonssaker.

9.2 Forsvarsdepartementets og underliggende virksomheters likestillingsarbeid som offentlig myndighet

---

9.2.1 Forsvarsdepartementets likestillingsarbeid som offentlig myndighet

Likestilling og ikke-diskriminering i arbeidet med FNs bærekraftsmål

Forsvarsdepartementet igangsatte et arbeid for å systematisere og utvikle en overordnet strategi for implementering av FNs bærekraftsmål i sektoren. Arbeidet videreføres i 2023, og likestilling og mangfold er en viktig del av dette.

Likestilling og ikke-diskriminering i sikkerhetspolitikk og operasjoner (kvinner, fred og sikkerhet)

Forsvarsdepartementet legger vekt på å følge opp den nasjonale handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet i sikkerhetspolitikk og operasjoner. Den nåværende planen går ut i 2023, og departementet har i 2022 vært involvert i forarbeidet til utvikling av ny nasjonal handlingsplan på feltet. Departementet har også gitt innspill til andre relevante produkter, og har samarbeidet med den norske FN-delegasjonen om innspill omhandlende kvinner, fred og

sikkerhet. Forsvaret har tatt steg i riktig retning ved eksempelvis å etablere et gender-nettverk som kan bidra til bedre implementering fremover. I 2023 vil departementet, i tett samarbeid med Forsvaret, være involvert i utvikling og oppfølging av ny nasjonal handlingsplan på feltet.

Kjønns- og seksualitetsmangfold

Arbeidet med regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023–2026) var et pågående arbeid gjennom hele 2022. Planen ble lansert av kultur- og likestillingsministeren i februar 2023. Handlingsplanen skal bidra til å bedre livskvaliteten til skeive, sikre deres rettigheter og bidra til større aksept for kjønns- og seksualitetsmangfold. Handlingsplanen inneholder 49 tiltak for å trappe opp innsatsen for skeive, både nasjonalt og internasjonalt. Planen ble utarbeidet av en interdepartemental arbeidsgruppe hvor Forsvarsdepartementet har vært med.

Ett av tiltakene i handlingsplanen (tiltak 24) er å sikre systematisk og langsiktig kunnskapsutvikling i forsvarssektoren. I det langsiktige arbeidet med handlingsplanen vil arbeidet ses i sammenheng med det øvrige likestillings- og mangfoldsarbeidet i forsvarssektoren. Forsvarsdepartementet vil i dette arbeidet styrke koordineringen og samarbeidet med etatene i sektoren for å øke kunnskapen om kjønns- og seksualitetsmangfold.

9.2.2 Underliggende virksomheters likestillingsarbeid som offentlig myndighet

Forsvaret

Som offentlig myndighet forvalter Forsvaret betydelige ressurser, både økonomiske og menneskelige. Forsvaret har som etat stor innvirkning på samfunnet for øvrig. Hvert år er 60.000 ungdommer i kontakt med Forsvaret. Verneplikten er et bærende prinsipp i samfunnskontrakten mellom landets borgere og staten. Da Norge innførte allmenn verneplikt 1. januar 2015, ble Norge det første NATO-landet som gir både menn og kvinner lik plikt til å verne om sitt land.

Som offentlig myndighet har Forsvaret også et ansvar for å implementere et kjønnsperspektiv og motvirke diskriminering i all virksomhet, også når det gjelder operativ aktivitet på norsk jord. Forsvaret har forpliktet seg til å ivareta et genderperspektiv i planlegging, utførelse og evaluering av alle operasjoner og oppdrag Norge deltar i. Alt personell som deltar på øvelser, trening, operasjo-

ner og oppdrag skal ha kompetanse innenfor genderperspektiv. Samtidig har Norge, som del av Nordic Center for Gender in Military Operations (NCGM), et oppdrag med å bidra til internasjonal kompetanseheving og kapasitetsbygging.

Kvinner-, freds- og sikkerhetsagendaen berører flere områder internt i organisasjonen, så vel som eksternt i operasjoner. Derfor besluttet Forsvaret i 2021 å opprette stillinger som genderrådgivere ved stabene i Hæren, Heimevernet, Forsvarets logistikkorganisasjon, Sjøforsvaret og Luftforsvaret, i tillegg til stilling som Gender Focal Point i Forsvarets sanitet. Personellet var under utdanning og trening innenfor fagfeltet gender i militære operasjoner i 2022 og vil være operative i stilling i løpet av 2023. Dette er tiltak som skal bidra til å ivareta et genderperspektiv i operativ planlegging og utførelse, samt bidra til utdanning og kompetanseheving innenfor de ulike våpengrener. Arbeidet fremover innebærer å oppdatere nasjonale planverk, reglement og øvingsdirektiver med et genderperspektiv innenfor hver enkelt gren slik at dette står i forhold til de ambisjoner Forsvaret har.

Forsvarsbygg

Som offentlig myndighet forvalter Forsvarsbygg betydelige ressurser. Hovedoppgaven er å sørge for formålstjenlige bygg og anlegg for Forsvaret, i fred, krise og krig. Forsvarsbygg utvikler, bygger, drifter og avhender eiendom for forsvarssektoren. I tillegg tilbys det ekspertkompetanse til andre deler av offentlig sektor innenfor sikring av bygg, kulturminnevern og avhending.

I bygge- og anleggsbransjen er det høy risiko for sosial dumping. Med det menes at utenlandske arbeidstakere som utfører arbeid i Norge får vesentlig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere. De utenlandske arbeidstakerne er oftere ansatt i midlertidige stillinger, eller i bemanningsforetak som leier ut arbeidskraft. Forsvarsbygg arbeider aktivt for å motvirke sosial dumping i leverandørkjeden blant annet ved å stille krav i kontrakt til at 80 pst. av arbeidstakerne i et oppdrag skal være fast ansatt i minst 80 pst. stilling. Videre stilles det krav til at entreprenørene begrunner et evt. behov for å leie inn arbeidskraft. Forsvarsbygg følger også opp at arbeidstakere fra bemanningsbyrå sikres minst de vilkår som de ville hatt dersom de hadde vært fast ansatt hos innleier, jf. arbeidsmiljølovens prinsipp om likebehandling.

Allmenn verneplikt ble innført 1. januar 2015, og siden den gang har andelen kvinnelige verne-

pliktige steget. Det er et uttalt mål at Forsvaret skal ha større kjønnsbalanse blant vernepliktige, og Forsvarsbygg bidrar til dette ved at nye og eksisterende bygningsmasse, som garderober, dusj og toaletter, tilpasses for å imøtekomme kravene allmenn verneplikt medfører.

Aktiviteten innebærer at deler av virksomheten, som nye og eksisterende bygg, anlegg og uteområder, som også retter seg mot allmenheten, også skal utformes på en måte som gjør at de er tilgjengelig for alle og kan brukes på en likestilt måte. Generelt skal derfor lov- og forskriftskrav om universell utforming ligge til grunn i alle prosjektene som gjennomføres av Forsvarsbygg. Flere av bygg-kategoriene er imidlertid kun i bruk av personell knyttet til Forsvarets operative virksomhet. For slike bygg-kategorier legges det derfor andre retningslinjer til grunn.

Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt har ikke redegjort for arbeidet med likestilling og ikke-diskriminering som offentlige

myndigheter i 2022. Forsvarsdepartementet har anmodet om at alle etater i forsvarssektoren oppfyller plikten i loven ved å arbeide, og rapportere, som myndighetsutøvere fra og med 2023.

9.3 Forsvarsdepartementets og underliggende virksomheters likestillingsarbeid som arbeidsgivere

Det følger av likestillings- og diskrimineringsloven § 26 at alle arbeidsgivere har en plikt til å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering. Forsvarssektoren har som strategisk mål å være en arbeidsplass som rekrutterer, selekterer og tilrettelegger for å beholde dyktige medarbeidere uavhengig av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person, eller kombinasjoner av disse forholdene.

Tabell 9.1 Tilstand for kjønnslikestilling i forsvarssektoren

Virksomhet	Kjønnsbalanse (prosent)		Midlertidig ansatte (antall)		Foreldrepermisjon (gj.sn antall dager)		Faktisk deltid (antall)		Ufrivillig deltid (antall)	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
	Forsvarsdepartementet	34	66	12	12	160	99	0	0	0
Forsvaret	20,3	79,7	1742	3480	142	74	163	196	- ¹	- ¹
Forsvarets forskningsinstitutt	28	72	12	19	176	119	0	6	0	0
Forsvarsmateriell	24	76	15	30	125,3	102,5	16	21	0	0
Forsvarsbygg	26	74	10	51	94,2	70	5	4	- ¹	- ¹

¹ Forsvarets forvaltningsverktøy for personell gir ikke informasjon om frivillighet eller ufrivillighet når det gjelder deltid. Forsvarsbygg har ikke data som gir informasjon om frivillighet når det gjelder deltid.

9.3.1 Forsvarsdepartementets likestillingsarbeid som arbeidsgiver

Tabell 9.2 Forsvarsdepartementet (kjønn, lønn, stilling)

Stillingstittel	Antall	Kvinner (andel per stillingstittel i prosent)	Menn (andel per stillingstittel i prosent)	Lønn (kvinner andel av menns lønn i prosent)
Totalt i virksomheten	421	34	66	94
Toppledere: 4 kvinner, 5 menn, inkl. kommunikasjonssjef og materiell-direktør	9	44	56	85
Ledere med personalansvar (ikke toppledere, ikke avdelingsnestledere)	30	33	67	99
Saksbehandlere, nestlederfunksjoner, spesialrådgivere, kontorstøtte og vaktfunksjoner	382	34	66	93

Forsvarsdepartementet har en overvekt av menn, ref. tabell 9.2. Én bidragende årsak til dette er at om lag en tredjedel av de ansatte er offiserer fra Forsvaret, med en overvekt av menn. Denne fordelingen påvirker også lønn fordi lønnsnivået er noe høyere i Forsvaret enn i Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet har to deltidsansatte utover tilkallingsvakter, der majoriteten er menn. Ingen har ufrivillig deltidsarbeid.

Tabell 9.2 er delt inn 3 nivåer: 1) i toppledere med lederlønnskontrakt, 2) ledere med personalansvar og 3) alle andre ansatte. Delingen er foretatt på denne måten fordi lønningsordningene er ulike for de tre gruppene.

Forsvarsdepartementet hadde 24 midlertidig ansatte, hvorav to var studenter. 50 pst. av de midlertidig ansatte var kvinner. De fleste ansatte er ansatt på heltid. Unntaket er tilkallingshjelp som benyttes i vaktfunksjonen. Disse har varierende timeantall og de fleste i denne gruppen er studenter. Antallet varierer, de fleste er menn.

Forsvarsdepartementet er en IA-bedrift og tilrettelegger for fleksibilitet med utgangspunkt i den enkeltes livssituasjon. Forsvarsdepartementet tilpasser individuelt, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke og eldre arbeidstakere. Forsvarsdepartementets personalpolitikk har som mål at rekruttering skal bidra til økt mangfold.

Departementets viktigste verktøy for å sikre likestilling og ikke-diskriminering er ved å sørge for at relevante tiltak, lover, forskrifter og regler på området er innarbeidet i rutiner og prosessbeskrivelser som Forsvarsdepartementet følger i det daglige arbeidet.

Ledere og tillitsvalgte anbefales å gjennomføre kurs i mangfoldsrekruttering, og i kurs om rekruttering er likestilling og ikke-diskriminering fast innhold. Stillingsannonse inneholder alltid følgende tekst: «Forsvarsdepartementet ønsker at arbeidsstyrken avspeiler mangfoldet i samfunnet. Vi oppfordrer alle kvalifiserte kandidater til å søke, uavhengig av kjønn, kulturell bakgrunn, hull i CV-en eller funksjonsevne. I innstillingen vurderes og beskrives disse faktorene særskilt.»

I lokale lønnsoppgjør er kjønn blant faktorene som overvåkes for å oppdage og forhindre lønnskjevheter i departementet. I etterkant av årlige, lokale lønnsoppgjør kartlegges fordeling mellom kjønn og alder mht. lønnsnivå og endringer i stillingstittel.

Forsvarsdepartementet gjennomfører medarbeiderundersøkelse for alle ansatte hvert annet år. Ulike aspekter av likestilling og diskriminering belyses i undersøkelsen, og eventuelle avvik håndteres kort tid etter undersøkelsen. Funnene fra både denne og lokale lønnsoppgjør indikerer at departementet har god likestilling og ikke diskriminerer noen grupper.

Foreldre med små barn, kronisk syke og bevegelseshemmede kan tilbys parkering nær Forsvarsdepartementets lokaler. Forsvarsdepartementet samarbeider med bedriftshelsetjenesten om ergonomisk tilpassing av arbeidsplassene for de som har behov for dette og tilbyr ergonomisk tilpassede arbeidsverktøy.

Forsvarsdepartementet holder til i to bygninger. Den ene bygningen er fra 1856 og fungerer som midlertidige lokaler. Selv om det er installert

enkelte hjelpemidler, er ikke alle deler av alle bygningene tilpasset for alle typer fysiske funksjonsnedsettelse. Dette gjelder også de fysiske sikkerhetsløsningene i begge Forsvarsdepartementets bygninger.

Omlag en tredjedel av Forsvarsdepartementets ansatte er militære, som er «utlånt» fra Forsvaret for en periode på tre til fem år. Forsvaret har, av ulike årsaker, noe høyere lønn enn departementet. Lønnen det militære personellet får den perioden de er i Forsvarsdepartementet må til en viss grad tilpasses, for å unngå utilsiktede lønnsforskjeller i Forsvaret. I tillegg har Forsvaret en høyere andel menn enn mange andre arbeidsplasser. Til sammen utgjør dette en risiko for at menn i Forsvarsdepartementet har høyere lønn enn kvinner. Totalt for alle ansatte i Forsvarsdepartementet er det likevel ingen signifikant forskjell på lønn for menn og kvinner.

Forsvaret har en høyere andel menn enn de fleste arbeidsgivere. Ved utlysning av militære stillinger i Forsvarsdepartementet, søker derfor vanligvis flere menn enn kvinner. FD benytter kvalifikasjonsprinsippet ved rekruttering og ansetter derfor flere militære menn enn kvinner i militære stillinger, også på mellomledernivå. I toppledergruppen er én av stillingene militær, i tillegg til forsvarssjefen.

Ansettelse i Forsvarsdepartementet krever sikkerhetsklarering tilsvarende minimum nivå HEMMELIG. Dette begrenser hvem som kan ansettes. Utenlandsk bakgrunn, psykisk sykdom og bruk av visse medikamenter kan i noen tilfeller bidra til at sikkerhetsklarering ikke kan gis, eller at klareringen er så tidkrevende at vikariater er utgått før klareringen ferdigstilles. Kravene for å bli sikkerhetsklarert kan i enkelte tilfeller utelukke personer med hull i CV-en fra å få en stilling i Forsvarsdepartementet.

Forsvarsdepartementet har ikke avdekket verken manglende likestilling eller diskriminering og vil fortsette med samme type tiltak og overvåkning av resultatene som de som er utført de siste årene.

9.3.2 Underliggende virksomheters likestillingsarbeid som arbeidsgiver

Forsvaret

Likestillingsarbeidet i Forsvaret er interseksjonelt, med fokus på at alle ansatte skal ha like rettigheter og muligheter uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, etnisitet, hudfarge, livssyn/religion, familieforhold eller kjønnsidentitet.

Forsvaret hadde i 2022 som målsetting å i større grad systematisere arbeidet med likestilling og mangfold, spesielt gjennom utvikling av strategiske dokumenter og planer for virksomheten. I november 2022 ble Forsvarets likestillings- og mangfoldspolicy besluttet av forsvarssjefen. Policyen gir retning og mål for arbeidet med likestilling og mangfold. Handlingsplanen vil inneholde strategiske og overordnede, så vel som konkrete og tidsavgrensede tiltak på tvers av samtlige diskrimineringsgrunnlag. Blant annet er det et mål å utjevne kjønnsbalansen i etaten, og at personellsammensetningen skal reflektere mangfoldet i befolkningen generelt.

Forsvaret forholder seg til NATOs doktrine og policy med hensyn til konfliktrelatert seksuell og kjønnsbasert vold, og bidrar i regjeringens arbeid med en ny handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet som skal legges frem i 2023.

I 2022 ble også Forsvarets likestillings- og mangfoldsutvalg etablert. Utvalget består av representanter fra driftsenhetene (DIF), Militært kvinnelig nettverk (MKN), arbeidstakerorganisasjonene og tillitsvalgtdelingen (TVO), og det ledes av Forsvarsstaben (FST). Utvalget skal møtes fire ganger hvert år, og i henhold til mandatet skal utvalget sikre at likestillingsarbeidet oppleves relevant, dagsaktuelt og virkningsfullt.

I forbindelse med utvikling av handlingsplanen og rapportering på aktivitets- og redegjørelsesplikten, ble det også synliggjort et behov for å utvikle likestillingsindikatorer som kunne beskrive en mer differensiert status for kjønnslikestilling på ulike nivåer: i utdanning, som omsorgsperson og som ansatt i Forsvaret. Disse indikatorene utgjør en «baseline» i ny handlingsplan når måloppnåelse skal vurderes.

De overnevnte likestillingsindikatorer ble drøftet med arbeidstakerorganisasjonene som var positive til tiltaket og til de konkrete uttrekkene. Forsvaret har videre sikret medvirkning til arbeidet som gjøres med likestilling og mot diskriminering, gjennom å inkludere en representant for arbeidstakerorganisasjonene i Forsvarets likestillings- og mangfoldsutvalg. Utvalget ble forelagt denne likestillingsredegjørelsen og har gitt sine innspill til fokusområder og endringer.

Forsvaret har i løpet av 2022 opplevd stabilisering eller bedring i samtlige kategorier når det gjelder kjønnslikestilling.

Forsvarets forvaltningsverktøy for personell gir ikke informasjon om frivillighet eller ufrivillighet når det gjelder deltid. Kjønnsfordelingen viser likevel at det er en høyere andel kvinner som arbeider deltid enn menn, sett i forhold til den

generelle kjønnsbalansen i Forsvaret. Det er imidlertid svært få av Forsvarets ansatte som arbeider deltid, bare 1,2 pst. Dette kan blant annet skyldes at Forsvaret sjelden lyser ut deltidsstillinger. I 2022 ble det utlyst til sammen 36 deltidsstillinger, sju av disse var sivile og 29 var militære stillinger som områdesjef i Heimevernet¹.

Forsvaret skal være en attraktiv arbeidsplass for hele befolkningen, og det er et mål i Forsvarets likestillings- og mangfoldspolicy å jevne ut kjønnsbalansen i organisasjonen. Etter at allmenn verneplikt ble innført i 2015, har det viktigste målet vært å gjøre førstegangstjenesten attraktiv for kvinner, slik at flest mulig kvinner gjennomfører førstegangstjenesten. Dette er et arbeid som over tid har ført til en positiv utvikling blant kvinnelige vernepliktige som fullfører førstegangstjeneste.

Forsvaret arbeider med å skape et arbeidsmiljø og en organisasjon som har rom for ulike behov knyttet til religion og kultur. Forsvarets tros- og livssynskorps legger til rette for et mangfold av religiøse markeringer, der prester, livssynshumanetikere og en imam kan utføre tros- og livssynsbetjening iht. egen sertifisering. Medlemmer av religiøse trossamfunn har også i over tju år hatt rett til å bære synlige religiøse (ikke-diskutable²) symboler som ikke er til hinder for tjenesten. Det er videre et mål for Forsvaret å motivere og rekruttere personell med etnisk minoritetsbakgrunn. Dette gjelder både for førstegangstjeneste, utdanning og karriere i Forsvaret. Personer med innvandrerbakgrunn vil utgjøre et stort rekrutteringspotensial for Forsvaret på sikt.

Forsvaret har samtidig avdekket noen praksiser og rutiner som kan utgjøre en risiko for diskriminering av ikke-religiøse og personer som tilhører en religiøse og etniske minoritetsgrupper. Det er iverksatt en rekke tiltak med sikte på å legge forholdene bedre til rette for et større mangfold hva angår etnisitet og religiøs bakgrunn.

Kvinneandel fullført førstegangstjeneste (prosent)	
2022	36,2
2021	32,0
2020	33,0
2019	29,0
2018	28,5

¹ En type stilling som stort sett bekles av personer som har en annen primærarbeidsgiver enn Forsvaret.

² Religiøse symboler som bæres synlig for å vise at man er medlem av trossamfunnet

Det er imidlertid flere risikofaktorer som hver kan føre til at arbeidet med å jevne ut kjønnsbalansen går tregere enn ønskelig, spesielt etter gjennomført førstegangstjeneste. Dette handler om utfordringer knyttet til blant annet balanse mellom arbeid og familie, samt sosial og familiemessig stabilitet. Mange yrker og stillinger i Forsvaret medfører mye reisevirksomhet, øving og trening, mens rotasjon i stillinger ofte fører til et behov for flytting eller pendling. Undersøkelser om sluttårsaker, samt Forsvarets samlivsundersøkelse (2022) viser samtidig at dette også gjelder mange menn. Det er også utfordringer både hva angår graviditet og permisjoner og kvinners karriereløp. Det samme gjelder tilpasning av personlig bekledning og annet utstyr. Nye uniformer er i bestilling og skal kunne tilpasses både menn og kvinner. Det foregår en tilpasning av kaserner og forlegninger. Dette tar tid og er et stadig pågående arbeid. Kjønnsblandede rom brukes som et virkemiddel for å skape en felles soldatkultur blant vernepliktige. Dette følges også opp med forskning og undersøkelser av effekt på holdninger.

Forsvaret iverksatte i 2022 noen tiltak for å komme noen av disse utfordringene i møte. Forsvarets Høgskole fikk i oppdrag å legge til rette for opptak av minimum 30 pst. av begge kjønn på befals- og krigsskoleutdanning. Forsvaret har også etablert nye måltall for kvinneandel i 2023 for førstegangstjenesten, ved nyansettelser og rekruttering til lederstillinger. Disse er en del av virksomhetsplanen for 2023.

Forsvaret skal romme mangfold i kjønnsidentitet, seksuell orientering og kjønnsuttrykk. Dette er temaer som Forsvaret tar opp på flere arenaer. Det arbeides kontinuerlig med å øke kompetansen om temaet blant Forsvarets personell, spesielt gjennom utdanningssystemet. Verken seksuell orientering, kjønn eller kjønnsuttrykk skal være til hinder for en karriere i Forsvaret.

Forsvaret er en IA-bedrift, og har omtrent 3500 sivile stillinger som er aktuelle i forbindelse med nyansettelser av sivilt personell med ulike funksjonsvariasjoner. Dette er sivile stillinger uten krav til fysikk og helse. Det stilles imidlertid flere helsekrav for gjennomføring av førstegangstjeneste. Forsvaret gjorde justeringer i 2022 i forbindelse med medisinsk seleksjon av vernepliktige som oppgir at de har nevroutviklingsforstyrrelsen ADHD. Mens en tidligere ikke kunne oppnå høyeste karakter innen helse, medførte endringen i retningslinjene at personer som har ADHD (og ikke bruker daglige medisiner mot ADHD), kan be om en individuell vurdering av en legemnd. Tidlige undersøkelser av denne nye ordningen

indikerer at endringen har medført en reell mulighet for at personer med ADHD blir innkalt til førstegangstjeneste.

Det pågår et systematisk arbeid knyttet til forebygging av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Forsvarssjefens internrevisjon (FSJ IR) har ansvaret for å forvalte Forsvarets sentrale varslingskanal. Til dette ansvaret ligger mottak og behandling av innkomne henvendelser. I tillegg støtter FSJ IR med veiledning og opplæring for DIF-varslingsmottak og andre i Forsvaret som har behov. Se del III, kapittel 7. Informasjonssaker for en nærmere omtale av MOST-undersøkelsen og oppfølgingen av varslings sakene i Forsvaret.

Forsvarsmateriell

Det er mange indikatorer som kan være relevante for å gjøre vurderinger knyttet til tilstanden for kjønnslikestilling i virksomheten. Kjønnsbalanse, gjennomsnittlig årslønn, midlertidige stillinger, ufrivillig deltid og uttak av foreldrepermisjon er viktige mål i denne sammenheng.

Andelen kvinnelige ledere i kategori 2 (avdelings- og underdirektør, mellomleder, seksjonssjef og oberst) har økt fra 16 pst. i 2020 til 31 pst. i 2022. Lønnsforskjeller i gjennomsnittlig brutto årslønn mellom menn og kvinner er redusert i perioden 2017 til 2022. Forsvarsmateriell har som hovedregel kun heltidsstillinger. I tilfeller med deltidstillinger, er dette i all hovedsak knyttet til tilrettelegginger for den ansatte. Ufrivillig deltid er derfor ikke en utfordring. Ved utgangen av 2022 har Forsvarsmateriell 45 midlertidig ansatte, hvorav 15 er kvinner og 30 menn.

I 2022 tok kvinner i snitt ut 24 (mot 35 uker i 2021) uker foreldrepermisjon, mens menn tok i snitt ut 14 (mot 16 uker i 2021) uker foreldrepermisjon. Gjennomsnittlige antall uker foreldrepermisjon for menn har økt i perioden 2016–2022. Snitt for årene 2016–2018 var 10,7 uker permisjon for menn, mens i årene 2019–2022 har menn i snitt tatt ut 14,3 uker foreldrepermisjon.

Forsvarsmateriell har som målsetting å være en attraktiv og inkluderende arbeidsplass som tiltrekker seg de beste, uavhengig av kjønn, legning, alder og etnisitet, nasjonal opprinnelse, språk, religion og livssyn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk eller alder. I Forsvarssektorens HR-strategi som Forsvarsmateriell er underlagt, er hovedmål 2 «riktig kompetanse til rett tid.» Dette innebærer blant annet at alle medarbeidere skal bruke og utvikle sitt potensial innenfor sektorens leveransebehov i alle faser av arbeidslivet, og at virksomheten har behov for

mangfold i både kompetanse og erfaring. FN's bærekraftsmål 5, likestilling mellom kjønnene handler om å gi begge kjønn like rettigheter og muligheter. Dette fokuserer Forsvarsmateriell på blant annet gjennom å arbeide for likelønn mellom kvinner og menn.

Forsvarsmateriell har en egen handlingsplan for mangfold og er underlagt statens personellhåndbok som skal bidra til å styrke likestilling, inkludering og mangfold. Lønnspolitikken skal sikre likelønn mellom menn og kvinner. Det er etablert rutiner for rekruttering som sikrer likebehandling av søkere uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, legning og seksuell orientering.

I virksomhetens er det null-toleranse for mobbing og trakassering. Mobbing og trakassering kartlegges gjennom virksomhetens medarbeiderundersøkelse. For første gang deltok Forsvarsmateriell i 2022 i en kartlegging av mobbing og trakassering (MOST) gjennomført av FFI på oppdrag fra Forsvarsdepartementet. Som følge av resultater som fremkom i undersøkelsen, utarbeidet en partssammensatt arbeidsgruppe en handlingsplan hvor tiltakene i handlingsplanen har til hensikt å forebygge mobbing og trakassering i Forsvarsmateriell. Det er etablert rutiner for hvordan saker som omhandler mobbing og trakassering skal rapporteres og håndteres. Det er etablert en varslingskanal og et avviksrapporterings- og avvikshåndteringssystem.

I 2022 har en partssammensatt arbeidsgruppe gjennomført et omfattende arbeid for å undersøke om det finnes risiko for diskriminering eller andre hindre for likestilling i Forsvarsmateriell samt identifisert årsaker til risikoer. Risikovurderingen er gjennomført i samarbeid med hovedverneombudet, representant for de tillitsvalgte og nettverk for kvinner i Forsvarsmateriell. Med utgangspunkt i identifiserte risikoer og årsaksanalysen, har arbeidsgruppen utarbeidet en handlingsplan hvor hensikten er å motvirke diskriminering og bidra til økt likestilling og mangfold i Forsvarsmateriell.

Tiltakene innebærer blant annet forbedring av rekrutteringsrutinene, opplæring i mangfoldsrekruttering, likestilling, mangfold og inkludering skal inngå som en del av vår linjelederopplæring og opplæring av ansatte. Tiltakene vil bli iverksatt i løpet av 2023 og vil bli evaluert i januar 2024.

Siste gjennomførte medarbeiderundersøkelse (2021) viser at 76 pst. opplever at de vanligvis har en passende balanse mellom arbeidsliv og familie/fritid. Ca. 80 pst. rapporterer at de opplever arbeidsplassen som åpen og inkluderende når det gjelder mangfold. Videre fremkommer det i

undersøkelsen at 3,4 pst. av de som har svart på undersøkelsen rapporterer at de har blitt utsatt for mobbing eller trakassering på arbeidsplassen i løpet av de siste 12 månedene. 1,1 pst. rapporterer om uønsket seksuell oppmerksomhet. Gjennom risikovurderingen ble det blant annet identifisert risikoer knyttet til alderssammensetning, kjønn, universell utforming av bygg og kompetanse knyttet til mangfold.

Andelen kvinnelige ledere har økt i perioden 2016 til 2022. I 2022 rekrutterte Forsvarsmateriell 157 sivilt tilsatte. Forutsatt at kandidaten er kvalifisert til stilling, innkalles alltid minst en kandidat med nedsatt funksjonsevne og hull i CV-en til intervju.

Forsvarsbygg

Forsvarsbygg er opptatt av å beholde en god og rettferdig lønnsbalanse mellom kjønnene. Det er gjennomgående små innbyrdes lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i de ulike stillingskodene. Ansatte i den enkelte stillingskode spenner over et bredt spekter av funksjoner og roller med ulike oppgaver og ansvarsområder, noe som gjør at det også vil være noe ulik lønn innenfor en gitt stillingskode. Forsvarsbygg har startet et arbeid, i samarbeid med de tillitsvalgte, med å innføre metoder som vil gjøre det enklere å analysere lønnsnivåer, og dermed også avdekke eventuelle systematiske eller utilsiktede skjevheter som for eksempel kan være forårsaket av kjønn. Det er etter Forsvarsbyggs vurdering ingen systematiske lønnsforskjeller mellom kjønnene. Der det er lønnsdifferanser, anses disse som små.

Forsvarsbygg har ikke data som gir informasjon om frivillighet når det gjelder deltid. Det er svært få av Forsvarsbyggs ansatte som arbeider deltid, bare 0,64 pst. av alle ansatte. Deltid er hovedsakelig et tiltak som brukes i forbindelse med tilrettelegging for ansattes egne behov.

Tradisjonelt har likestilling handlet om kjønnslikestilling for å sikre kvinner og menn like rettigheter. I en egen handlingsplan tas det utgangspunkt i et utvidet likestillingsbegrep med mangfold som overordnet perspektiv. Kjønn er kun én av flere ulikhetsdimensjoner i samfunnet.

Det er en målsetting at Forsvarsbygg skal være et arbeidssted som kjennetegnes av like muligheter og en inkluderende- og ikke diskriminerende praksis. Derfor jobber arbeidsgiver aktivt med å definere en tydelig retning, klar ledelse samt god kompetanse.

I første kvartal 2022 ble «*Forsvarsbyggs handlingsplan for likestilling og mangfold – 2022 – 2026*» besluttet av partene og iverksatt.

I 2022 gjennomførte Forsvarsbygg et lederutviklingsprogram som ved bruk av forskningsbaserte metoder, har gitt lederne økt selvinnsikt og kunnskap om hvordan man gjennom godt lederskap kan påvirke, motivere og utvikle engasjement hos medarbeiderne. Programmet har 5 moduler, over en periode på 9-15 måneder med temaer som lederevaluering, personlig utviklingsplan, e-læringskurs i «den vanskelige samtalen» og i endringsledelse.

En forutsetning for å lykkes med arbeidet med likestilling og mangfold, er et tett samarbeid med tillitsvalgte og vernetjenesten.

Det forebyggende arbeidet er svært viktig, og innsatsen må helst settes i gang før (opplevelser av) diskriminering oppstår. Arbeidet med å fremme likestilling, inkludering og mangfold i Forsvarsbygg, er en del av Forsvarsbyggs systematiske HMS-arbeid. Arbeidsmiljøutvalgene i Forsvarsbygg har en viktig rolle når de drøfter- og gir råd om, forhold i arbeidsmiljøet som påvirker arbeidstakernes helse, miljø og sikkerhet.

Forsvarsbygg gjennomførte i 2022 en medarbeiderundersøkelse. Som en følge av resultatene, er det blitt arbeidet med tiltak for å utbedre de forhold som kom frem, herunder temaer med grensesnitt mot likestilling og mangfold. I tillegg har FFI gjennomført en egen undersøkelse knyttet til mobbing og seksuell trakassering (MOST). Tiltak som settes inn som følge av svarene som kom frem i denne undersøkelsen, iverksettes i 2023.

Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) har en fast, partssammensatt arbeidsgruppe som årlig beregner blant annet FFIs lønnsvekst for menn og kvinner. Beregningen er en del av underlaget til å forberede lokale forhandlinger. Det er laget eget mandat for gruppen, som partene er omforent om. Den partssammensatte arbeidsgruppen har kartlagt og beregnet lønnsforskjeller mellom menn og kvinner for ulike stillingsnivå/grupper, totalt i virksomheten, samt kjønns- og aldersfordeling på ulike grupper totalt på FFI. Spesielt for forskergruppen er at det sammenliknes med en referanselønn, basert på Teknas statistikk for sivilingeniører og tilsvarende i staten. Denne sammenlikningen kompenserer for forskjellen i aldersfordeling mellom kvinner og menn.

Basert på gjennomsnittslønn har kvinnene høyere vekst. Det kan forklares ved at FFI gjen-

nom nyansettelser de senere år har økt andelen kvinner i høyere lønnede, administrative stillinger.

FFI arbeider for å ivareta flere viktige mangfoldsdimensjoner i tillegg til kjønn. Instituttet har nylig etablert en partssammensatt arbeidsgruppe. Den skal utarbeide en strategi/handlingsplan for likestilling, mangfold og inkludering. Det er også denne arbeidsgruppen som med bakgrunn i lovbestemt arbeidsmetode, har konkretisert mål og tiltak på de aktuelle områdene ved instituttet. FFI har arbeidet etter den lovbestemte arbeidsmetodikken i fire trinn. Ut fra dette har den undersøkt diskrimineringsgrunnlagene på følgende områder: rekruttering, lønns- og arbeidsvilkår, forfremmelse, utviklingsmuligheter/opplæring, tilrettelegging og balansen mellom arbeid og familieliv. Arbeidsgruppen, i samarbeid med hovedverneombud, har gjennomført risikovurdering knyttet til de ulike diskrimineringsgrunnlagene.

I 2021 undersøkte internrevisjonen ved FFI (FFI IR), på oppdrag fra styret ved FFI, hvordan instituttet arbeider med å forebygge og håndtere uønsket adferd. FFI IR undersøkte om arbeidet var systematisk og hensiktsmessig, slik at det bidrar til å sikre et forsvarlig psykososialt arbeidsmiljø.

Resultatene fra FFI IRs spørreundersøkelse ble overlevert styret og FFIs ledelse i desember

2021. I februar 2022 godkjente styret handlingsplanen for forebygging og håndtering av uønsket adferd. Det ble satt i gang flere tiltak, som det har vært jobbet med gjennom året. FFI arbeider for å hindre seksuell trakassering og kjønnsbasert vold. Det brukes dilemmatrening for bedre å bli bevisst på mobbing og trakassering, og hvordan håndtere slike saker.

I juni 2022 gjennomførte FFI, på vegne av FD, en spørreundersøkelse om mobbing og seksuell trakassering (MOST) av medarbeidere i forsvarssektoren (FD, FB, FFI og FMA). Av FFIs 800 medarbeidere besvarte 54 pst. spørreundersøkelsen. 5 pst. av disse rapporterte at de har vært utsatt for mobbing, og 5 pst. har opplevd seksuell trakassering. Videre svarte 18 pst. at de ikke vet hvor de skal finne informasjon om varsling. Strategisk HR har drøftet resultatene med tillitsvalgte og hovedverneombud. Resultatene skal i tillegg diskuteres i FFIs arbeidsmiljøutvalg som kommer med forslag til videre arbeid og tiltak som skal igangsettes i løpet av 2023.

FFI arbeider planmessig og langsiktig for å få en gjennomgående bedre kjønnsbalanse. Høsten 2022 vedtok administrerende direktør ved FFI «Plan for kjønnsbalanse» med definerte utviklingsmål som er realiserbare over tid. FFIs konkrete mål for kjønnsbalanse kan leses i planen.

10 Oppfølging av FNs bærekraftsmål

Forsvarssektorens bærekraftsarbeid er vesentlig for å opprettholde tillit og forsvarsvilje i samfunnet, hos partnere og medarbeidere i sektoren. Bærekraftsmålene ble vedtatt av FN i 2015, med tilslutning fra alle de 193 medlemslandene. Kommunal- og distriktsdepartementet koordinerer arbeidet med nasjonal oppfølging av bærekraftsmålene. I april 2022 behandlet Stortinget Innst. 218 S (2020–2021) til Meld. St. 40 (2020–2021) *Mål med mening – Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. FNs 17 hovedmål og 169 delmål utgjør FNs arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene.

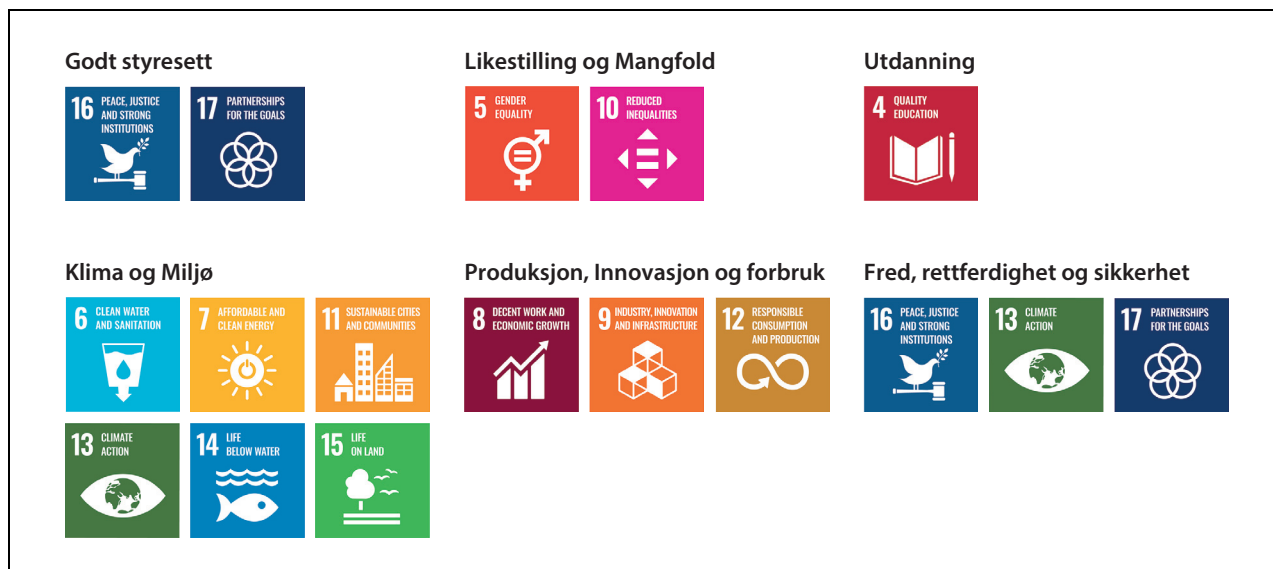
Nytt strategisk konsept for NATO ble vedtatt på toppmøte i juni 2022. Alliansen vil være ledende i arbeidet med å vurdere og møte virkningen av klimaendringer på forsvar og sikkerhet. Videre vil alliansen bekjempe klimaendringer ved å redusere klimagassutslipp, forbedre energieffektivitet, investere i overgangen til rene energi-

kilder og utnytte grønne teknologier. Samtidig som alliansen skal arbeide for militær effektivitet og troverdig avskrekking, skal den også vektlegge verdifelleskapet, blant annet ved å fremme godt styresett, menneskelig sikkerhet, fred og sikkerhetsagendaen så vel som likestilling.

Som en del av arbeidet med ny langtidsplan har arbeidsgrupper med representanter fra FD og etatene utviklet definisjoner, fokusområder, kunnskapsgrunnlag og utkast til ambisjoner for 6 arbeidsstrømmer for relevante bærekraftsmål og føringer fra NATOs strategiske konsept:

Utkast til ambisjoner for bærekraft i sektoren skal presiseres i langtidsplanprosessen og utvikles videre.

Nedenfor innledes en omtale av målene med mål 16 og 17, som gjelder sektorens samfunnsoppdrag, som et vesentlig bidrag til internasjonal og nasjonal bærekraft. Deretter omtales bidrag til de øvrige bærekraftsmålene løpende.

Figur 10.1 Arbeidsstrømmer i sektorens bærekraftsarbeid

Kilde: Forente Nasjoner

Mål 16 Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner.¹

Som beskrevet i del I av denne proposisjonen, er forhindring av krig og bevaring av fred, de viktigste målene for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Relevante delmål er:

Delmål 16.1: Betydelig redusere alle former for vold og dødelighet knyttet til vold i hele verden.

Delmål 16.2: Stanse overgrep, utnyttning, menneskehandel og alle former for vold og tortur mot barn.

Delmål 16.a: Styrke relevante nasjonale institusjoner, blant annet gjennom internasjonalt samarbeid, med sikte på å bygge kapasitet på alle nivåer, særlig i utviklingsland, for å forebygge vold og bekjempe terrorisme og kriminalitet.

I den grad det internasjonale samfunnet evner å forhindre eller motvirke aggresjon over tid, er dette uttrykk for en internasjonal sikkerhetsorden som er bærekraftig. Den russiske angrepskrigen mot Ukraina illustrerer at en internasjonalt ønsket, legitim og bærekraftig sikkerhetsorden *ikke* kan tas for gitt. Bærekraft i denne sammenheng forutsetter at militære eller andre maktmidler kan anvendes legitimt for å avskrekke fra, og i ytterste konsekvens, forsvare det internasjonale samfunnet mot den type aggresjon som Russland i dag gjør seg skyldig i. Satsing på et sterkt nasjonalt forsvar, kollektiv sikkerhet i NATO, bilateralt forsvarssamarbeid med allierte og fortsatt omfattende militær støtte til Ukrainas forsvarskamp, er maktpolitiske tiltak som Norge tar del i for å bidra til en bærekraftig sikkerhetsorden, i Europa og internasjonalt.

«Rettferdighet» vil i denne sammenheng bety en internasjonal rettsorden som kan sikre at folkerettslige standarder etterfølges, av stater og gjennom internasjonale institusjoner. Forutsetningen for en bærekraftig internasjonal rettsorden er en bærekraftig sikkerhetsorden som rent maktpolitisk kan garantere og opprettholde slike internasjonale rettsprinsipper.

Bidrag til internasjonale militære operasjoner som har som mål å bevare fred og redusere vold i sårbare stater, kan regnes som bidrag til å oppnå disse delmålene under bærekraftsmål 16. På

grunn av den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa beskrevet i del I, ligger norske bidrag til slike internasjonale militære operasjoner på et lavere nivå sammenliknet med de foregående tiårene. Norge stiller i 2022 bidrag til FN-operasjon UNTSO i Midtøsten, UNMISS i Sør-Sudan, den internasjonale styrken *Multinational Force and Observers* (MFO) i Egypt, og i både den USA-ledede og NATO-ledede innsatsen i Irak.

Som nevnt over, er det igangsatt et særskilt prosjekt med formål om å belyse sikkerhetsutfordringer tilknyttet klimaendringer og tilpasninger til disse, som for eksempel konflikter/scenarier som kan oppstå, herunder risiko for redusert tilgang på ressurser.

Velfungerende institusjoner

Flere av delmålene er på ulike måter knyttet til begrepet godt styresett, blant annet: delmål 16.3: Fremme rettsstaten nasjonalt og internasjonalt, og sikre likhet for loven, rettsikkerhet og rettsvern for alle; delmål 16.5: Betydelig redusere korrupsjon og bestikkelser i alle former; delmål 16.6: Utvikle effektive, ansvarlige og åpne institusjoner på alle nivåer; delmål 16.7: Sikre lydhøre, inkluderende, deltakelsesbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivåer; og delmål 16.10: Sikre allmenn tilgang til informasjon og beskytte grunnleggende friheter, i samsvar med nasjonal lovgivning og internasjonale avtaler.

Demokrati, rettsikkerhet og integritet er sentrale egenskaper som skal prege utøvelsen av politisk og operativ makt og skape tillit. Krav er nedfelt i bestemmelser og har som mål å fremme bl.a. upartiskhet og åpenhet. Virksomhetene i sektoren har tiltak innenfor disse målene. Som en del av bærekraftsarbeidet vurderes definisjoner, og mulige fokusområder og ambisjoner for sektoren innenfor disse målene fremover. Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) tar generelt opp og gir råd om etiske utfordringer.

Transparency International publiserer vurderinger av godt styresett-aspekter og korrupsjonsrisiko i forsvars- og sikkerhetssektoren i en rekke land. Norge ble vurdert i 2015 og 2020. Resultatet i 2020 viste forbedringer fra 2015, men også at norske myndigheter bør arbeide videre med bl.a. korrupsjonsrisiko i militære operasjoner i sårbare stater, og prosedyrer og regelverk for militære anskaffelser. Forsvarsdepartementet har samarbeidet med forsvarsindustriens bransjeorganisasjon om å redusere risikoen for korrupsjon.

Med midler fra Utenriksdepartementet støtter Forsvarsdepartementet fem land på Vest-Balkan

¹ Relevante Regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Bidra til at NATO forblir en sterk allianse som kan forhindre krig og konflikt i våre nærområder.
Følge opp Strategisk rammeverk for norsk innsats i sårbare stater og regioner med vekt på å bidra til forebygging, stabilisering og redusert sårbarhet

og Ukraina i deres nasjonale arbeid med godt styresett. Sektoren støtter Ukraina også i utvikling av en motstandsdyktig anskaffelsesorganisasjon. Forsvarsdepartementet arbeidet aktivt for å heve den politiske profilen på arbeidet for godt styresett i NATO. Både toppmøtet i Brussel i 2021 og ikke minst toppmøtet i Madrid i 2022 har bidratt til å heve den politiske oppmerksomheten rundt godt styresett. NATOs strategiske konsept omtaler nå det å fremme godt styresett som grunnleggende for alle alliansens oppgaver.

Mål 17 Samarbeid for å nå målene

Forsvarssektorens samarbeid med myndigheter, industri, NATO, EU, og andre samarbeidspartnere er viktig for å forstå handlingsrommet og mulighetene som ligger i det grønne skiftet. Forsvarssektoren legger stor vekt på et integrert samarbeid mellom etatene. Utgivelse av forsvarssektorens klima- og miljøstrategi og tilhørende handlingsplan, har styrket samarbeidet om klima- og miljøsaker internt i forsvarssektoren. Etatene er representert i ulike samarbeidsfora, eksempelvis er Forsvarsbygg representert i flere direktoratsgrupper på tvers av sektorer som følger opp strategier og tiltaksplaner for naturmangfold.

Delmål 17.14: Oppnå en mer samstemt og helhetlig politikk for bærekraftig utvikling.²

Forsvarsdepartementet bidro i arbeidet med Meld. St. 40 (2020–2021) og deltar nå i koordineringsmøter med Kommunal- og distriktsdepartementet om arbeid tilknyttet FNs bærekraftsmål. Forsvarsdepartementet har ikke et overordnet ansvar for noen av bærekraftsmålene, Kommunal- og distriktsdepartementet samarbeider likefullt med Statistisk sentralbyrå og ansvarlige departementer om bl.a. indikatorer og styring innenfor målene. Kommunal- og distriktsdepartementet leder også et interdepartementalt samarbeid om Open Government Partnership (OGP) og tilknyttet handlingsplan, som Forsvarsdepartementet er representert i. Målet med OGP er at offentlig sektor og det sivile samfunnet skal samarbeide om å

² Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Fremme god koordinering av det multilaterale arbeidet mellom alle deler av norsk statsforvaltning.

Føre en samstemt politikk for bærekraftig utvikling, slik at nasjonal og internasjonal politikk bidrar til å nå bærekraftsmålene.

Forbedre og effektivisere rapporteringen av samstemthet og gjøre rapporteringen av arbeidet med bærekraftsmålene reelt tverrsektoriell.

skape en mer åpen, mer velfungerende og mer brukervennlig forvaltning, ref. mål 16 over.

Delmål 17.17: Stimulere til og fremme partnerskap i det offentlige, mellom det offentlige og private og i det sivile samfunn som bygger på partnerskapenes erfaringer og ressursstrategier.³

Forsvarssektoren er representert i en rekke internasjonale samarbeidsforum som har klima og miljø på dagsorden, slik som NATO, det europeiske forsvarsbyrået (European Defence Agency) og øvrig forsvarssamarbeid. Samarbeid og erfaringsutveksling i disse foraene er viktig for å dele informasjon og beste praksis for en samkjørt utvikling blant allierte, yte støtte til allierte i deres arbeid og for å kunne få inspirasjon til vårt eget klima- og miljøarbeid.

Mål 4 Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle.

Gitt den generelle demografiske utviklingen med en aldrende befolkning og færre personer i arbeidsfør alder, vil situasjonen med knappere personell- og kompetanseressurser på tvers av alle sektorer kunne spisse seg til ytterligere i årene som kommer. Det vil bli enda viktigere i fremtiden at all utdanning, både i samfunnet generelt og i forsvarssektoren spesielt, har god kvalitet, er inkluderende og relevant, og legger til rette for livslang læring.

Delmål 4.4: Innen 2030 oppnå en betydelig økning i antall unge og voksne som har kompetanse, blant annet i tekniske fag og yrkesfag, som er relevant for sysselsetting, anstendig arbeid og entreprenørskap.

Gitt den store utdannings- og opplæringsvirksomheten som foregår på tvers av forsvarssektoren, kan sektoren være en potensielt viktig bidragsyter til den nasjonale kompetansedugnaden og til oppfyllelse av de nasjonale bærekraftsmålene hva gjelder utdanning, og særlig innenfor yrkesfag og tekniske fag. Forsvaret er Norges største lærebedrift, og bredden i utdanningstilbudene og antall fagområder er stor. Selv om utdanning og opplæring i forsvarssektoren først og fremst gis med

³ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Være en pådriver i arbeidet med å fremme internasjonale normer, standarder og operative tiltak for å forebygge og bekjempe korrupsjon, skatteunndragelser og ulovlig kapitalflyt.

Styrke NATOs integritetsbyggingsprogram for å bidra til å sikre åpenhet og motvirke maktmisbruk og korrupsjon i forsvars- og sikkerhetssektoren i allierte og partnerland.

bakgrunn i målet om å tilføre Forsvaret den kompetansen som er nødvendig og hensiktsmessig for at Forsvaret skal kunne utføre sitt samfunnsopdrag, tilflyter også mye av kompetansen samfunnet for øvrig.

Forsvaret har sitt eget skolesystem. I grovt deles utdanningen i Forsvaret inn i nivådannende utdanning, fag- og funksjonsutdanning (FFU) og etter- og videreutdanning. I tillegg gir etaten opplæring i form av lærlingeordning, kurs og soldatutdanning. Blant Forsvarets skoler er det kun Forsvarets Høgskole (FHS) som gir akkreditert utdanning etter nasjonale standarder i dag. Forsvaret, i samarbeid med Forsvarsdepartementet, jobber for at flere av Forsvarets utdanninger skal kunne akkrediteres slik at bl.a. kompetansen til de ansatte i Forsvaret blir synliggjort for samfunnet for øvrig i større grad. Forsvarsdepartementet har som en del av dette arbeidet bidratt til Kunnskapsdepartementets arbeid om å foreslå endringer i fagskoleloven, som nå er sendt på alminnelig høring.

Ut over Forsvarets egne utdanninger tilrettelegger etatene i forsvarssektoren for utdanning og opplæring i samarbeid med, eller i regi av andre aktører og institusjoner. For eksempel er flere ansatte ved FFI veiledere for masterstudenter og ph.d-stipendiat som er tilknyttet universiteter og høyskoler, og bidrar på den måten til høyere utdanning.

Mål 5 Likestilling mellom kjønnene: Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling i samfunnet.⁴

Delmål 5.1: Få slutt på alle former for diskriminering av jenter og kvinner i hele verden og Delmål 5.C: Vedta og styrke god politikk og vedta gjennomførbar lovgiving for å fremme likestilling og styrke jenters og kvinners stilling på alle nivåer i samfunnet.

Likestillingsarbeidet i sektoren har tradisjonelt vært forbundet med kjønnslikestilling, og det er derfor størst bevissthet og kunnskap om tilstanden for kjønnslikestilling. Til tross for målsettinger på området over tid, har sektoren likevel flere

utfordringer når det gjelder kjønnslikestilling. Forsvarssektoren er fortsatt mannsdominert, og Forsvaret har lav kvinneandel når det gjelder militære stillinger (15,7% i 2022). Dette gir også utslag i kjønnsbalansen blant dem med militær stilling i departementet. Et arbeid over tid har likevel ført til en positiv utvikling blant kvinnelige vernepliktige som utfører førstegangstjeneste, og i 2022 var 36,2 prosent av vernepliktige kvinner.

En risikofaktor som gjør at arbeidet med å jevne ut kjønnsbalansen går tregere enn ønskelig er balanse mellom arbeidsliv og familie. Dette er en særlig utfordring for personell i militære stillinger. Seksuell trakassering er samtidig en stor utfordring, og det gjenstår mye arbeid med å skape inkluderende kultur og arbeidsmiljø. Når det gjelder operasjoner, er det lav kompetanse om kvinner, fred og sikkerhetsagendaen i sektoren, og Forsvaret har per i dag begrenset kapasitet til å vurdere konsekvenser av operasjoner på ulike deler av befolkningen ut fra et kjønnsperspektiv.

Det er igangsatt flere tiltak på disse områdene, og en systematisk forbedring vil sannsynligvis bidra til en mer likestilt, mangfoldig og inkluderende sektor, og gjøre sektoren i bedre stand til å ivareta samfunnsopdraget.

Se omtale under delmål 5.2 og 5.5 for mer informasjon om sektorens arbeid mot mobbing og seksuell trakassering, kvinner, fred og sikkerhet, og kvinner i lederstillinger.

Delmål 5.2: Avskaffe alle former for vold mot alle jenter og kvinner både i offentlig og privat sfære, inkludert menneskehandel, seksuell utnyttning og andre former for utnyttning.

Innsatsen for å motvirke og håndtere mobbing og trakassering (MOST) er en viktig del av arbeidet for sikre at forsvarssektoren er en trygg og inkluderende arbeidsplass. Mobbing og seksuell trakassering er en hindring for en trygg og reell deltakelse i alle samfunnsområder, også i Forsvaret. Arbeidet med å forebygge og håndtere seksuell trakassering skal fortsatt ha høy prioritet. Det vises til kapittel 7 for ytterligere detaljer om Forsvarets arbeid for å håndtere MOST.

Kjønnsperspektivet, inkludert forebygging og håndtering av seksualisert vold i konflikt, og seksuell utnyttelse og overgrep, ivaretas i tråd med FN-resolusjon 1325 og regjeringens nasjonale handlingsplan om kvinner, fred og sikkerhet. Det skal utarbeides ny nasjonal handlingsplan i 2023, med varighet til 2030. Forsvaret skal utarbeide en egen implementeringsplan for å følge opp målsettingene i regjeringens handlingsplan.

⁴ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:
Følge opp handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet i utenriks- og utviklingspolitikken.
Legge frem en strategi for et likestilt utdannings- og arbeidsliv etter sommeren 2021.
Vurdere å utvikle en samlet strategi for kunnskapsutvikling og forskning på likestillings- og diskrimineringsområdet, på tvers av sektorer og for alle diskrimineringsgrunnlag.
At arbeidsgivere gjennomfører lønnskartlegging etter kjønn i tråd med aktivitets- og redegjørelsesplikten.
Følge opp Stortingets anmodningsvedtak om å utarbeide en bred gjennomgang av ulike arbeidsfelt og sektorer i samfunnet, der det foreslås tiltak som kan bidra til å forebygge seksuell trakassering.

Delmål 5.5: Sikre kvinner fullstendig og reell deltakelse og like muligheter til ledende stillinger på alle nivåer der beslutninger tas, i det politiske, det økonomiske og det offentlige liv.

Forsvarssektoren viderefører arbeidet med likestilling, med særlig vekt på å øke kvinneandelen i virksomhetene. Forsvaret har en høyere andel menn enn mange andre arbeidsplasser, og den totale kvinneandelen er kun 20 prosent (inkludert sivilt ansatte). Forsvaret har ligget stabilt på opp under 20 prosent kvinneandel de siste årene. Selv om flere toppledere i Forsvaret har vært kvinner de siste årene, er det generelt sett få kvinner i høyere lederstillinger i Forsvaret. Det er utfordrende å holde kvinner i Forsvaret over tid. Det er derfor et mål å arbeide for flere kvinnelige offiserer i de høyere stillingene i Forsvaret. Blant annet er det et mål om at like mange kvinner som menn deltar i all intern og ekstern talent- eller lederutvikling. Dette legger til rette for at det er like stor andel kvinner som menn som får mulighet til å kvalifisere seg til lederroller. Forsvaret arbeider videre for en livsfaseorientert personalpolitikk, som er tilpasset de behovene den enkelte medarbeider har i de forskjellige fasene av yrkeslivet.

Forsvaret vektlegger kvinne deltakelse til FN's fredsoperasjoner og annen internasjonal innsats. Forsvaret deltar i. Søknad til internasjonal tjeneste er frivillig, og tallet på kvinnelig personell i internasjonal tjeneste er lavt.

Mål 6 Rent vann og gode sanitærforhold: Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle.

Delmål 6.3: Innen 2030 sørge for bedre vannkvalitet ved å redusere forurensning, avskaffe avfallsdumping og mest mulig begrense utslipp av farlige kjemikalier og materialer, halvere andelen ubehandlet spillvann og i vesentlig grad øke gjenvinning og trygg gjenbruk på verdensbasis.

Sektoren arbeider kontinuerlig for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø. Det jobbes blant annet med å bytte ut farlige stoffer. En del av internkontrollarbeidet til Forsvarsbygg består i å dokumentere og overvåke vannkvaliteten i bekker, elver, innsjøer og sjøområder på arealene Forsvaret bruker. Forsvaret og Forsvarsbygg har etablert et eget system for å sikre god internkontroll og enhetlig oppfølging av utslippstillatelser etter bestemmelsene i forurensningsloven, slik at sektoren sikrer at oppgavene i tillatelsene følges opp.

Mål 7 Ren energi til alle: Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris.⁵

Delmål 7.2: Innen 2030 øke andelen fornybar energi i verdens samlede energiforbruk betydelig.

Forsvarsbygg har i 2022 og 2023 jobbet med forslag til solstrømsprosjekter på flere lokasjoner. De har også på en lokasjon jobbet med et konsept for både egenprodusert strøm og lagring.

Delmål 7.3: Innen 2030 få forbedringen av energieffektivitet på verdensbasis til å gå dobbelt så fort.

Arbeid med energieffektivisering i sektorens bygninger har pågått i flere år, og vil fortsette fremover. Dette gjøres blant annet gjennom energileddelse for å optimalisere driften av sektorens eiendom, bygg og anlegg (EBA), og ved å bevisstgjøre forsvarssektoren på eget energiforbruk. I 2022 var energiforbruket 612 GWh, som er en energibesparelse på 18 GWh eller 2,9 prosent sammenlignet med referanseår 2020. Besparelsen skyldes økt fokus på energioptimalisering. Sektoren innførte strakstiltak høsten 2022 for å redusere energiforbruket for eiendom, bygg og anlegg på kort sikt. Strakstiltakene handlet om å redusere eller skru av innetemperaturløst, redusere drift av byggene i ferier og inneklemt dager, samt sørge for presis driftstid på ventilasjon. Forsvarsbygg investerte ca. 12 mill. kroner i energitiltak i 2022, som vil gi en estimert energireduksjon på 6,6 GWh. Sektoren investerer videre i energitiltak, viderefører strakstiltakene og gjennomfører en holdningskampanje for å redusere energibruken.

Delmål 7.A: Innen 2030 styrke det internasjonale samarbeidet for å lette tilgangen til forskning og teknologi på området ren energi, inkludert fornybar energi, energieffektivisering og avansert og renere teknologi for fossilt brensel, og fremme investeringer i energinfrastruktur og teknologi for ren energi.

Forsvarssektoren er representert i en rekke internasjonale samarbeidsforum som har energi på dagsorden, slik som ulike komiteer, arbeidsgrupper og andre undergrupper, inkludert i NATO, det europeiske forsvarsbyrået (European Defence Agency) og øvrig forsvarssamarbeid.

⁵ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:
Følge opp stortingsmeldingen om langsiktig verdiskaping fra norske energiresurser.
Realisere målet om 10 KWh energisparing i bygg innen 2030.

Mål 8 Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle.⁶

Delmål 8.3: Fremme en utviklingsrettet politikk som støtter produktive aktiviteter, opprettelse av anstendige arbeidsplasser, entreprenørskap, kreativitet og innovasjon, og stimulere til formalisering av og vekst i antallet små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å gi dem tilgang til finansielle tjenester.

Forsvarssektoren er en betydelig samfunnsaktør, med virksomhet som berører mange mennesker og lokalsamfunn over hele Norge. Gjennom virksomhetenes tilstedeværelse oppstår også økonomiske effekter for mange lokalsamfunn, både direkte og indirekte.

De økonomiske effektene er beregnet ut fra sektorens utbetaling av lønn og godtgjørelse til personell, vare- og tjenestekjøp fra nasjonale leverandører, inklusive nasjonale materiellinvesteringer og drift av eiendom, bygg og anlegg (EBA). I tillegg til den estimerte økonomiske effekten på 43,3 mrd. kroner kommer økonomiske effekter til utlandet på om lag 17,2 mrd. kroner, samt indirekte økonomiske effekter fra utlandet gjennom gjenkjøpsavtaler med norsk forsvarsindustri.⁷

Forsvarssektoren har et nært samarbeid med industrien gjennom trekantmodellen, som er et tett samvirke mellom brukere, forskere og industri. Regjeringen vil styrke forsvarssektorens evne til å dra nytte av ekspertisen til næringslivet ut over de tradisjonelle forsvarsbedriftene. Regjeringen vil derfor videreutvikle og forsterke samarbeidet mellom forsvarssektoren og små og mellomstore bedrifter som har relevant teknologi, kompetanse og produkter. Målet er å bidra til en bedre utnyttelse av teknologipotensialet i disse bedriftene, Meld. St. 17. (2020–2021) Samarbeid for sikkerhet. Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar.

Norske bedrifter, eller sammenslutninger av norske bedrifter, kan søke Forsvarsdepartementet om støtte til FoU-samarbeidsprosjekter. Hen-

sikten med denne ordningen er å stimulere industri og næringsliv til utvikling av teknologi, produkter og tjenester basert på Forsvarets behov. Bærekraftige løsninger for sektoren vil på lik linje med andre behov kunne utløse støtte fra ordningen.

Mål 9 Industri, innovasjon og infrastruktur: Bygge solid infrastruktur og fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og innovasjon.⁸

Delmål 9.5: Styrke vitenskapelig forskning og oppgradere teknologien i næringslivssektorene i alle land, særlig i utviklingsland, blant annet ved –innen 2030 – å stimulere til innovasjon, betydelig øke antallet ansatte (per million innbyggere) innenfor forsknings- og utviklingsvirksomhet og betydelig øke bevilgningene til offentlig og privat forskning og utvikling.

Forsvarets forskningsinstitutt har til formål å drive forskning og utvikling for Forsvarets behov. Instituttet bruker også sin kompetanse til forskning for andre sektorer, og samarbeider tett med kommersielle teknologimiljøer. Forsvarets forskningsinstitutt hadde omlag 820 ansatte og omsatte i 2022 for ca. 1,2 mrd. kroner. Forsvarssektoren skal sammen med industrien, Forsvarets forskningsinstitutt og sivile forskningsmiljøer finne mer klima- og miljøvennlige løsninger på Forsvarets materiell.

Forsvaret har en egen digitaliseringsstrategi som gir en rettesnor for hvordan digitalisering skal benyttes for økt operativ evne og økt effektivitet på tvers av forsvarssektoren. Forsvarsdepartementet utvikler en strategi for kunstig intelligens (KI) som skal bidra til styring og samarbeid i utvikling og bruk av KI for hele forsvarssektoren. KI er en viktig del av flere av satsingsområdene i digitaliseringsstrategien. Prinsippene for en vellykket digital transformasjon i digitaliseringsstrategien vil også være viktige å se til når KI-strategien skal settes ut i livet.

⁶ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Føre en aktiv konkurransepolitikk som bidrar til bedre ressursutnyttelse, økt produktivitet og verdiskaping. Bevare et omstillingsdyktig arbeidsliv, der regelverk og rammebetingelser for arbeidslivet innrettes slik at arbeidskraften finner ny anvendelse når økonomien utsettes for endringer.

⁷ Forsvarsdepartementet: Økonomisk effekt av forsvarssektorens tilstedeværelse i 2021.

⁸ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:

Følge opp innovasjonsmeldingen med mål om å bidra til mer innovasjon i offentlig sektor.

Følge opp regjeringens digitaliseringsstrategi En digital offentlig sektor: digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019 – 2025.

Følge opp St. Meld 22. (2020–2021) Data som ressurs, datadrevet økonomi og innovasjon.

Mål 10 Mindre ulikhet: Redusere ulikhet i og mellom land.⁹

Delmål 10.2: Innen 2030 sikre myndiggjøring og fremme sosial, økonomisk og politisk inkludering av alle, uavhengig av kjønn, funksjonsevne, rase, etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion eller økonomisk eller annen status.

Likestillingsarbeidet i sektoren har tradisjonelt vært forbundet med kjønnslikestilling, og det er derfor størst bevissthet og kunnskap om tilstanden for kjønnslikestilling. Det er likevel et mål om å arbeide for likestilling og ikke-diskriminering på tvers av alle diskrimineringsgrunnlagene, og det arbeides med å øke kompetanse og bevisstgjøring om dette i sektoren.

Etatene har, eller er i prosess, med å utarbeide egne handlingsplaner for å systematisere arbeidet med likestilling og mangfold i sin virksomhet. I Forsvarets handlingsplan for økt likestilling og mangfold er det flere tiltak som skal bedre mangfoldet i organisasjonen, blant annet ved å innhente kunnskap om status på minoritetsrepresentasjon blant en avgrenset gruppe.

Når det gjelder rekruttering av et bredere mangfold utover kjønn, blir sikkerhetsklarering ofte trukket frem som en særskilt barriere på tvers av sektoren som bør utredes. Det er også utfordrende å måle mangfold utover kjønn på en god måte, og dette gjøres ikke systematisk i sektoren i dag. Sektoren har en lang vei å gå når det gjelder mangfold utover kjønn, og dette arbeidet bør utredes og systematiseres i større grad.

Se Mål 5: Likestilling mellom kjønnene for mer informasjon om kjønnslikestilling.

⁹ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:
Fortsette å jobbe for et samfunn med tillit, små forskjeller og muligheter for alle.
Øke andelen innvandrere som deltar i arbeidslivet gjennom mer målrettet norskopplæring og kvalifisering, og på den måten redusere fattigdom hos dem og hos deres barn.

Mål 11 Bærekraftige byer og lokalsamfunn: Gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige.

Delmål 11.4: Styrke innsatsen for å verne om og sikre kultur- og naturarven i verden.

Forsvarssektoren er en betydelig forvalter av norsk kulturarv og kulturmiljø, og produserer et mangfold av kulturopplevelser. Forsvarssektorens 14 nasjonale festningsverk og flere grensebefestninger er attraktive arenaer for historie- og kulturformidling, reiseliv og rekreasjon. Fokuset på festningene som kulturdestinasjoner er økende og mange av Forsvarets museer er å finne på festningene. Nye service- og opplevelsestilbud er etablert i samarbeid med kommuner, venneforeninger, investorer og private aktører innenfor kultur- og næringsliv. Dette har over en tiårsperiode bidratt til en økning i publikumstilstrømningen fra 1,9 mill. besøkende i 2009 til 4,4 mill. besøkende i 2019. I 2022 hadde festningene om lag 3 millioner besøkende.

Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i forsvarssektorens områder. Forsvarsbygg har i perioden levert kulturminnerådgivning i forbindelse med utarbeiding av arealplaner i Halkavarre skyte- og øvingsfelt.

Forsvarsbygg jobber kontinuerlig med tilpassning og oppgradering slik at kulturminneverdier og god funksjonalitet opprettholdes. I 2022 har man blant annet utført prosjekter på fredete bygninger på Skjold og satt i stand gammene ved Vardøhus festning. Gammene er noen av de eldste bygningene i Finnmark.

Forsvarsbygg har utarbeidet en veileder i bærekraftig utvikling av festningene som implementeres i forvaltningen. Veilederen er et godt grunnlag for å gjøre festningene til attraktive og bærekraftige besøksmål.

Mål 12 Ansvarlig forbruk og produksjon. Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre.¹⁰

Delmål 12.4: Innen 2020 oppnå en mer miljøvennlig forvaltning av kjemikalier og alle former for avfall gjennom hele livssyklusen, i samsvar med internasjonalt vedtatte rammeverk, og betydelig redusere utslipp av kjemikalier og avfall til luft, vann og jord for å i størst mulig grad begrense skadevirkningene for folkehelsen og for miljøet.

Delmål 12.5: Innen 2030 redusere avfallsmengden betydelig gjennom forebygging, reduksjon, materialgjenvinning og ombruk.

Delmål 12.6: Stimulere selskaper, særlig store og flernasjonale selskaper, til å ta i bruk bærekraftige metoder og integrere informasjon om egen bærekraft i sine rapporteringsrutiner.

Delmål 12.7: Fremme bærekraftige ordninger for offentlige anskaffelser, i samsvar med de enkelte landenes politikk og prioriteringer.

Bruk av helse- og miljøskadelige stoffer i kjemikalier, materiell, bygg og anlegg skal reduseres. Ved anskaffelser skal det stilles strenge krav til innhold av miljøskadelige stoffer med mål om strengere praksis enn hva regelverket krever (der det er mulig).

Forsvarssektorens indirekte påvirkning på klima og miljø kommer fra produksjon og leveranser knyttet til eiendom, bygg og anlegg (EBA), materiell og tjenester som sektoren anskaffer, bruker og avhender. Sektoren skal redusere sine indirekte klimagassutslipp. Forsvarssektoren skal bruke sin mulighet som en stor innkjøper av varer og tjenester til å påvirke leverandører til å produsere mest mulig bærekraftige materiell og tjenester, og redusere svinn og avfall. Forsvarssektoren skal ha fokus på miljø og bærekraft i hele livsløpet til bygg og materiell, fra anskaffelse til utfasing. I

¹⁰ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:

Følge opp strategien for sirkulærøkonomi og sikre at Norge blir et foregangsland i omstilling til en mer sirkulær økonomi som utnytter ressursene bedre, som bidrar til å nå Norges klima- og miljømål, bærekraftsmålene og til å styrke norsk, grønn konkurransekraft.

Få fortgang i reguleringen av prioriterte miljøgifter, og fase ut farlige stoffer fra plast.

Bruke offentlige anskaffelser som et virkemiddel for å stimulere markeder til å tenke bærekraftig og bidra til å nå bærekraftsmålene.

Bidra til at næringslivet i større grad kjenner til og etterlever OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter.

sektorens anskaffelser skal klima og miljø vurderes sammen med tid, kostnad og ytelse, og det skal fokuseres på god leverandørdialog for å forstå handlingsrommet og utforme konkrete ambisiøse klima- og miljøkrav.

EBA og materiell skal designes for å kunne gjenbrukes og resirkuleres, slik at minst mulig bygg og materialer går til forbrenning og deponi. Det skal vurderes gjenbruk av eksisterende bygningsmasse, det skal bygges fleksibelt ved nye behov, og det skal sikres klimavennlige løsninger i et livsløpsperspektiv. Videre skal det utredes muligheter for systemer for ombruk, gjenbruk og reparasjon av materiellkategorier som i dag genererer store mengder avfall.

Et eksempel hvor anskaffelser er brukt til å bidra til energieffektivisering og lavere CO₂-utslipp, er i fremskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer i Jan Mayen-klassen. Fartøyene bygges etter Det Norske Veritas' (DNVs) strengeste miljø- og utslippskrav, inkludert fremtidige utslippskrav som er varslet innført. Teknologivalgene på de nye kystvaktfartøyene vektlegger klima- og miljøorienterte løsninger innenfor det mulighetsrommet som fartøyenes oppgaver, operasjonsmønstre og operasjonsområde tillater. Det er blant annet gjennomført analyser av livssyklus kostnader som en del av beslutningsgrunnlaget. På bakgrunn av analysene er skroget designet slik at energimotstanden er vesentlig redusert, noe som medfører redusert drivstofforbruk og dermed reduserte kostnader og mindre klima- og miljøavtrykk.

Industri- og samarbeidspartnere skal etterleve OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv, jf. Innst. 507 S (2020–2021) til Meld. St. 17 (2020–2021).

Forsvarssektoren har siden 1998 hatt en egen miljødatabase, og Forsvarets forskningsinstitutt utgir årlig «Forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap». Målet fremover er at rapporten i større grad skal brukes som et strategisk dokument for beslutninger knyttet til bærekraft. Regnskapet for 2022 er gitt ut i rapport FFI-23/01120.¹¹ Rapportene gir oversikt over resultat og utvikling for sentrale miljøaspekter over tid, som næringsavfall, energi, drivstoff, ammunisjon og kjemikalier. I tillegg presenteres forsvarsektorens utslipp av klimagasser i et klimaregnskap.

¹¹ Forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap for 2022 (ffi.no).

Mål 13 Stoppe klimaendringene: Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem.

Delmål 13.1: Styrke evnen til å stå imot og tilpasse seg klimarelaterte farer og naturkatastrofer i alle land.¹²

Hele forsvarssektorens struktur skal tilpasses et endret klima. Eiendom, bygg og anlegg i forsvarssektoren tilpasses ved arealplanlegging, og ved bygging og drift. Analyser av miljørisiko og omfattende miljøovervåking av tilstand er en del av det forebyggende arbeidet som er pålagt gjennom konsesjoner og tillatelser for sektorens virksomhet. Forsvarsbygg har i 2022 gjort miljørisikoanalyser på flystasjonene Ørland og Evenes, Jan Mayen og for flere av skyte- og øvingsfeltene. Basert på analysene har etaten laget handlingsplaner med tiltak som gir lavere miljørisiko. Forsvarsbygg lager også egne leirplaner. Leirplanene styrker beslutningsgrunnlaget for hvordan areal skal disponeres. Forsvarsbygg har i disse søkt å identifisere tiltak for klimatilpasning, reduksjon av utslipp, og for beskyttelse av areal som har viktig miljøverdi. Dette innebærer for eksempel å etablere vegetasjon på nytt i soner med flom- eller rasfare. Det er også satt av hensynsoner for beskyttelse av miljø- og kulturverdier og av hensyn til avrenning til vassdrag. Det er i noen planer sett på muligheten for å håndtere overvann lokalt.

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) utvikler kunnskap om hvordan forsvarssektoren blir påvirket av klimaendringer, -tiltak og -tilpasning. Dette arbeidet fortsetter, og vil i økende grad inkludere klimatilpasning som en faktor som påvirker den fremtidige innretningen av Forsvaret. I 2022 kom instituttet ut med rapporten «Konsekvenser av klimaendringer og klimatilpasninger for Forsvaret frem mot 2040» (FFI-rapport 22/02438). FFI arrangerte også en egen klima- og sikkerhetskonferanse som bidro til et bedre kunnskapsgrunnlag.

Klimatilpasning er ett av fem innsatsområder i forsvarssektorens klima- og miljøstrategi. Gjennom samarbeid i sektoren skal det arbeides for å tilpasse infrastruktur, eiendom, bygg, anlegg, materiell, operasjoner og beredskap i takt med et endret klima. Forsvarssektoren skal også ha et tett samarbeid med industrien og internasjonale

partnere. Dette er et viktig virkemiddel for utviklingen av fremtidige løsninger.

Delmål 13.2: Innarbeide tiltak mot klimaendringer i politikk, strategier og planlegging på nasjonalt nivå.¹³

I stortingsmeldingen om prioriterte endringer, status og tiltak i forsvarssektoren (Meld. St. 10 (2021–2022)) fremheves det at klimaendringer er en av de viktigste nye driverne for utviklingen av norsk forsvarspolitik. Det fremgår videre at forsvarssektoren skal være en aktiv bidragsyter i det nasjonale arbeidet med utslippskutt og samtidig tilpasse seg et potensielt endret trusselbilde drevet frem av klimaendringer.

De direkte klimagassutslippene fra forsvarssektoren er i stor grad relatert til drivstofforbruk fra fartøyer, fly og kjøretøy. Med mer aktivitet og mer bruk av slikt materiell, øker også utslippene noe. Det forventes fremover en økning i forsvarssektorens klimautslipp, bl.a. som følge av innfasingen av F-35 kampfly. Antallet kampfly er planlagt økt med seks fly årlig, inntil anskaffelsen er fullført i 2024.

Forsvarssektoren har gjennomført flere tiltak som reduserer belastningen på klima. Utfasing av fossilt brensel til oppvarming av sektorens bygninger er i all hovedsak ferdigstilt. Forsvaret bruker ulike simulatorer for fly, fartøy og kjøretøy til øving og trening. Dette bidrar til å redusere klimagassutslipp. Mer systematisk og målrettet arbeid knyttet til simulatorbruk vil bli viktig fremover.

Forsvarsbygg har implementert et system for miljøoppfølgingsplaner som skal brukes på prosjekter. Denne setter krav til miljøledelse, byggeplass og uteområder, energi, gjenvinning og avfall, helse- og miljøfarlige stoffer, materialkrav og utslipp til vann, jord og luft. I 2022 har Forsvarsbygg publisert en veileder for slike planer, som skal bidra til økt kunnskapsnivå og sikre en forsvarlig og helhetlig metodikk for å følge opp miljømål og krav.

Under øvelsen Cold Response 2022 ble det brukt en blanding av direktevirkende elektriske og biodieselfyrte løsninger til oppvarming, samt indirekte oppvarming med hjelp av varmevekslertechnologi.

¹² Relevante regjeringen-vil-punkter som understøttes er:
Styrke samfunnets samlede evne til å håndtere klimaendringer på tvers av sektorer og aktører.
Utarbeide et helhetlig system for måling og evaluering av effekt av klimatilpasningstiltak og innsats nasjonalt, regionalt og lokalt.

¹³ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Følge opp (Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030 om hvordan Norge skal nå klimamålet som er meldt inn under Parisavtalen og samtidig skape grønn vekst.
Styrke insentiver for forskning og utvikling som bidrar til mer klimavennlig transport.

På NATO-toppmøtet i juni 2021 ble alliansen enig om å etablere et Centre of Excellence (COE) for klimaendringer og sikkerhet. På toppmøtet i 2023 ble intensjonsavtalen om drift av senteret signert av deltakende nasjoner. Senteret skal bidra til å utvikle og dele kunnskap om hvilke sikkerhetsimplikasjoner klimaendringene har, hvordan alliansen kan tilpasse seg et endret klima og hvordan alliansen kan bidra til å redusere klimaavtrykket fra militære aktiviteter. Norge har besluttet å bidra som sponsornasjon, ved å bemanne en lederstilling ved senteret og bidra økonomisk til driften. Senteret åpner i Montreal i oktober 2023.

Norge har de siste årene hatt flere ledende roller i arbeid relatert til tematikken klimaendringer og sikkerhet. Norge er for eksempel prosjektleder i Climate Change, Arctic Security and Future Operations (Climarcsec) i Multinational Capability Development Campaign (MCDC), et prosjekt som tar sikte på å analysere sikkerhetsrelaterte implikasjoner av klimaendringer og deres potensielle effekter på militære operasjoner med særskilt fokus på Arktis og nordområdene.

Bærekraft er ett av flere viktige hensyn som påvirker utarbeidelsen av en ny helhetlig langtidsplan for forsvarssektoren. I arbeidet med planen har FD mottatt flere råd og innspill, blant annet Forsvarssjefens fagmilitære råd og Forsvarskommisjonens rapport. Disse innspillene vil utgjøre et viktig grunnlag for utarbeidelsen av ny langtidsplan. Regjeringen tar sikte på å legge frem langtidsplanen for Stortinget i 2024.

Mål 14 Livet i havet: Bevare og bruke havet og de marine ressursene på en måte som fremmer bærekraftig utvikling.

Delmål 14.1: Innen 2025 forhindre og i betydelig grad redusere alle former for havforurensning, særlig fra landbasert virksomhet, inkludert marin forsøpling og utslipp av næringssalter.¹⁴

Tiltaket mot forurenset sjøbunn i Horten indre havn ble fysisk ferdigstilt i 2020. Oppryddingen

¹⁴ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Videreføre arbeidet med å redusere marin forsøpling, både fra sjøbaserte og landbaserte kilder.

var del av en nasjonal miljøsatsing. Et ti års overvåkningsprogram for å følge opp langtidseffekter ble startet opp i 2021. I 2022 og 2023 er det gjennomført en rekke strandryddeaksjoner i regi av forsvarssektoren for å bidra til bedre lokalmiljø. Blant annet samarbeidet Forsvarsbygg med Oslofjordens friluftsråd og Skjærgårdstjenesten i et prosjekt kalt Krafttak for en renere Oslofjord. I 2022 ryddet prosjektet på Rauer, Oscarsborg, Dypeklo, Mellomøya, Østøya og Oddane fort. Til sammen ble det samlet inn ca. 1100 kg marint avfall.

Delmål 14.2: Innen 2020 forvalte og beskytte økosystemene i havet og langs kysten på en bærekraftig måte for å unngå betydelig skadevirkninger, blant annet ved å styrke økosystemenes motstandsevne og ved å iverksette tiltak for å gjenoppbygge dem, slik at havene kan bli sunne og produktive.¹⁵

Forsvaret har i dag 87 skyte- og øvingsfelt i sjø, fra Oslofjorden i sør til Kvæningen i nord. Disse er sentrale for Forsvarets operative virksomhet, og dermed også for den nasjonale beredskaps- og krisehåndteringsevnen. Ved øving og bruk av områdene blir miljøverdier tatt hensyn til gjennom for eksempel tidsavgrensninger i sårbare perioder for dyreliv, restriksjoner tilknyttet ferdsel, uønskede inngrep og installasjoner, og avstandskrav til ulike områder med miljøverdier. Forsvarssektoren arbeider nå med et forslag til formalisering av en ny landsdekkende struktur for skyte- og øvingsfelt på sjøen.

Det er fastsatt flere forbudsområder på sjøen med hjemmel i sikkerhetsloven § 7-5 og forskrift av 20. desember 2018 nr. 2058 om militære forbudsområder innenfor Sjøforsvaret. Disse forbudsområdene knytter seg primært til Forsvarets interesser og installasjoner. Siden områdene ofte er forholdsvis urørte, kan de representere kvaliteter som er viktige for marint liv.

¹⁵ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Samle inn, systematisere og dele kunnskap og data om havet som grunnlag for en god og bærekraftig bruk av havets ressurser og bevaring av økosystemene.

Delmål 14.4: Innen 2020 innføre effektive tiltak for å regulere uttaket av fiskebestandene, få slutt på overfiske og ulovlig, urapportert og uregulert fiske og ødeleggende fiskemetoder, og iverksette vitenskapelig baserte forvaltningsplaner for å gjenoppbygge fiskebestandene på kortest mulig tid, i det minste til de nivåene som kan gi høyest mulig bærekraftig avkastning ut fra bestandenes biologiske særtrekk.¹⁶

Kystvakten har en viktig rolle i innsatsen for å overvåke og bekjempe ulovlig og annet uregulert fiske og gjennomføre miljøoppsyn.

Mål 15 Livet på land: Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold.¹⁷

Delmål 15.4: Innen 2030 bevare økosystemer i fjellområder, inkludert det biologiske mangfoldet der, slik at de skal bli bedre i stand til å bidra til en bærekraftig utvikling.

Forsvarsbygg har i løpet av 2022 miljøsanert tre skyte- og øvingsfelt, i tillegg til annen miljøsanering. Områdene som er ryddet/sanert er Børja i Eidskog kommune i Innlandet, Gansrød i Fredrikstad kommune i Viken, Ulsnes i Stavanger kommune i Rogaland, og Karljohansvern i Horten kommune i Vestfold og Telemark.

Delmål 15.5: Iverksette umiddelbare og omfattende tiltak for å redusere ødeleggelsen av habitater, stanse tap av biologisk mangfold og innen 2020 verne truede arter og forhindre at de dør ut.¹⁸

Arealene som forsvarssektoren benytter skal brukes og forvaltes slik at naturmiljø og naturmangfold tas vare på. Det betyr at sektoren skal tilrettelegge aktiviteter slik at truede og nær truede arter og naturtyper bevares. Sektoren bidrar blant annet i oppfølgingen av nasjonale strategier og tiltaksplaner knyttet til å ivareta naturmangfold. Det

¹⁶ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Reformere den nasjonale fiskerikontrollen og styrke arbeidet mot fiskerikriminalitet nasjonalt og internasjonalt gjennom Blue Justice-initiativet og den internasjonale deklarasjonen om organisert kriminalitet i den globale fiskerinæringen (Københavnklæringen).

¹⁷ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Iverksette tiltak for å redusere ødeleggelsen av økosystemer, naturtyper og arter, og for å begrense spredningen av fremmede organismer.

jobbes systematisk med å hindre negative konsekvenser for natur- og kulturverdier i forbindelse med Forsvarets øvingsvirksomhet og med miljøopprydding etter tidligere militær aktivitet. Forsvarets miljøoffiserer og kompetansemiljøer i etatene legger ned en omfattende innsats for å redusere skader på miljøet under utdanning og øvelser. Viktige naturverdier på forsvarssektorens arealer sikres gjennom utvikling av reguleringsplaner, hvor det settes av hensynssoner med begrensninger for bruk. For å følge opp at verneformålet ivaretas utarbeider Forsvarsbygg forvaltningsplaner for områdene som omfatter tilsyn og skjøtsel. Forsvarssektoren ved Forsvarsbygg har gjennomført en rekke skjøtels- og restaurerings tiltak for truet natur. Dette inkluderer gjennomført slått for å restaurere enger, tilpasset skjøtsel som tilrettelegger for pollinerende insekter og fjernet fremmede arter.

Delmål 15.8: Innen 2020 innføre tiltak for å unngå innføring og spredning av fremmede arter for å redusere fremmede arters påvirkning på land- og vannbaserte økosystemer i betydelig grad, og dessuten kontrollere eller utrydde prioriterte fremmede arter.¹⁹

Bekjempelse av fremmede arter utføres årlig på mange av forsvarssektorens lokasjoner. Særlig slierekneartene og lupin er en utfordring mange steder, men i tillegg bekjempes blant annet tromsøpalme, rynkerose, russekål, kanadagullris, gravmyrt og gullregn. Flere lokasjoner i sektoren er kartlagt for fremmede arter det siste året. Ved NATO-øvelser kreves at utstyr skal ha veterinærattest for å unngå spredning av sykdom og fremmede arter. Store NATO-øvelser vurderes for gjennomføring i vinterhalvåret når det er tele, for blant annet å unngå jordpakkning.

¹⁸ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Iverksette tiltak for å redusere ødeleggelsen av økosystemer, naturtyper og arter, og for å begrense spredningen av fremmede organismer.

Sørge for god kunnskap, god forvaltning og overvåkingsprogrammer for å sikre bærekraftig bruk og bevaring av økosystemer på land.

Arbeide for at det tas hensyn til bærekraftsmålene i regional og kommunal areal- og samfunnsplanlegging.

¹⁹ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Iverksette tiltak for å redusere ødeleggelsen av økosystemer, naturtyper og arter, og for å begrense spredningen av fremmede organismer.

11 Heleide foretak under Forsvarsdepartementet

Rygge 1 AS

Selskapet eier infrastruktur (testcelle) på Rygge flystasjon. Denne benyttes til testing av motordele-
ler til F135-motoren som brukes i F-35 kampfly-
ene. Testcellen inngår som en viktig del av motor-
depot for vedlikehold av F135. Testcellen leies ut
til Kongsberg Aviation Maintenance Services AS,
KAMS (tidligere AIM Norway AS), som er ansvar-
lig for motordepotet. Rygge 1 AS var tidligere et

datterselskap av KAMS. Staten overtok eierskapet
gjennom en utdeling av samtlige aksjer i Rygge 1
AS som tingsutbytte i 2019 forut for gjennomfø-
ring av salg av aksjene i KAMS til Kongsberg
Defence & Aerospace AS. Staten eier 100 pst. av
selskapet. Det er ingen ansatte i selskapet. Statens
mål som eier i Rygge 1 AS er å bidra til etablering
og drift av motordepot i Norge. Testcellen ble fer-
digstilt og satt i drift våren 2022.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2023–2024) om statsbudsjettet for år 2024 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et framlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2023–2024) statsbudsjettet for budsjettåret 2024 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1791, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
		Alle	
1700	Forsvarsdepartementet:		
	01 Driftsutgifter	719 231 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	154 550 000	
	22 IKT-virksomhet, <i>kan overføres</i>	881 024 000	
	43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	6 402 000	
	52 Overføringer til statlige forvaltningsorganer	25 585 000	
	53 Risikokapital, NATOs innovasjonsfond	14 995 000	
	60 Overføringer til kommuner og fylkeskommuner	1 306 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	91 517 000	
	73 Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	125 958 000	
	78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	1 068 330 000	
	79 Militær støtte til Ukraina, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 1 og 47, kap. 1720, post 1 og kap. 1760, post 1 og 45</i>	4 450 000 000	
	90 Kapitalinnskudd, NATOs innovasjonsfond	27 848 000	7 566 746 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg:		
	01 Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	6 236 577 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	4 736 401 000	10 972 978 000
1716	Forsvarets forskningsinstitutt:		
	51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	273 357 000	273 357 000
1720	Forsvaret:		
	01 Driftsutgifter	40 164 620 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	48 237 000	40 212 857 000
1735	Etterretningstjenesten:		
	21 Spesielle driftsutgifter	3 345 180 000	3 345 180 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold:		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	2 308 484 000	
	44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	165 312 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	24 812 572 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	390 000 000	
	75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	158 165 000	27 834 533 000
1791	Redningshelikoptertjenesten:		
	01 Driftsutgifter	643 151 000	643 151 000
	Sum alle		90 848 802 000
	Sum departementets utgifter		90 848 802 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
	Alle		
4700	Forsvarsdepartementet:		
	01 Driftsinntekter	10 352 000	
	02 IKT-virksomhet, inntekter	119 220 000	129 572 000
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg:		
	01 Driftsinntekter	4 918 506 000	
	47 Salg av eiendom	285 000 000	5 203 506 000
4720	Forsvaret:		
	01 Driftsinntekter	894 680 000	894 680 000
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold:		
	01 Driftsinntekter	34 994 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter	1 540 463 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter	390 000 000	1 965 457 000
4791	Redningshelikoptertjenesten:		
	01 Driftsinntekter	529 797 000	529 797 000
4799	Militære bøter:		
	86 Militære bøter	500 000	500 000
	Sum alle		8 723 512 000
	Sum departementets inntekter		8 723 512 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. Inntekter fra militære bøter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. Inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse, skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser ut over gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan:

1. foreta bestillinger ut over gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	01	Driftsutgifter	34 mill. kroner
1720		Forsvaret	
	01	Driftsutgifter	14 650 mill. kroner
1760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	
	01	Driftsutgifter	1 100 mill. kroner
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	220 mill. kroner
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	103 820 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	470 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill. kroner ut over det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan gi tilsagn om tilskudd ut over gitt bevilgning, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	500 mill. kroner

V

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan:

1. starte opp følgende nye investeringsprosjekter:

Prosjekt	Kostnadsramme
6359 Fremtidig maritim minemottiltakskapabilitet	4 412 mill. kroner

og endre omfang og kostnadsramme for følgende investeringsprosjekt:

Prosjekt	Kostnadsramme
6346 Nye ubåter	48 024 mill. kroner
5230 Artilleriammunisjon 155 mm	4 682 mill. kroner
2078 Sensorer for militær luftromsovervåking	12 875 mill. kroner
1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen	4 649 mill. kroner

2. Fullmaktene under punkt 1 gjelder også forpliktelser som inngås i senere budsjettår, innenfor kostnadsrammen for prosjektene. Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å pris- og valutajustere kostnadsrammene i senere år, 3. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2023–2024), herunder endrede kostnadsrammer, 4. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner, 5. starte opp og gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) med en kostnadsramme under 200 mill. kroner,	6. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms-kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2023–2024), 7. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser, 8. igangsette planlegging og prosjektering av eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster, og 9. inkludere gjennomføringskostnader i eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter på post 47.

Andre fullmakter

VI

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VII

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2024 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2023–2024).
2. enheter oppsatt med frivillig heimeverns-personell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for friluft- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendommer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms-kategorier:
  - a. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner

- b. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
  - c. områder for kollektiv og privat tilbringertjeneste
  - d. kontorer og lignende
  - e. eiendommer for fremtidig utbygging
2. og avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (NATO Support and Procurement Agency), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

X

Uttak fra lager av materiell som er utgiftsført tidligere år

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2024 kan fravike Bevilgningsreglementets bestemmelser om kontant- og ettårsprinsippet ved uttak fra lager som er utgiftsført på kapittel 1720 i tidligere budsjettår til anvendelse på Forsvarsdepartementets kapitler 1700, 1735 og 1791, samt Justis- og beredskapsdepartementets kapittel 481.

XI

Kjøp/innløsning av boliger med fellesgjeld

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet gjennom Forsvarsbygg i 2024 kan kjøpe/innløse boliger med fellesgjeld, slik at samlet gjeld knyttet til eierskap av slike boliger ikke overstiger 100 mill. kroner.

XII

Militær støtte til Ukraina

Stortinget samtykker til at Forsvarsdepartementet i 2024, innenfor rammen av Nansen-programmet, kan foreta donasjoner av materiell fra forsvarssektoren som anses som særlig viktig for

Ukrainas forsvarskamp. Helhetlige vurderinger av konsekvensene for Forsvarets operative evne og nasjonal beredskap skal ligge til grunn for regjeringens beslutninger om slike donasjoner. Innenfor gjeldende samtykke skal beslutninger om donasjoner fra forsvarssektoren ikke gå ut over en tilstrekkelig nasjonal responsevne.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

Følgende bestemmelser gjelder for verneplikten i 2024.

Førstegangstjenesten

I samsvar med forsvarsloven § 18 kan vernepliktige bli pålagt inntil 19 måneder ordinær tjeneste.

Førstegangstjenestens varighet er normalt tolv eller 16 måneder, men kan differensieres mellom seks og 18 måneder. Førstegangstjeneste ut over normal varighet baseres på frivillighet.

All førstegangstjeneste er ordinær tjeneste etter forsvarsloven § 17.

Forsvaret kan forkorte førstegangstjenesten med inntil seks uker. Tjenestepliktige som ikke ønsker å få redusert tjenestetiden skal gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste få redusert tjenestetiden med inntil seks uker. Reduksjon i tjenestetiden skal være forutsigbar for de vernepliktige og ikke få konsekvenser for beredskapen.

Tjenestepliktige som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepengerperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dager omsorgspermisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-3.

Repetisjons- og heimevernstjeneste, samt kurs

Tjenestepliktige kan kalles inn til repetisjons- og heimevernstjeneste hvert år.

Repetisjonstjeneste skal normalt ikke overstige 21 dager. Offiserer, befal og øvrig militært nøkkelpersonell med kompetanse Forsvaret har behov for, kan i tillegg kalles inn til tjeneste i inntil ni dager før og etter hver repetisjonstjeneste. Den totale varigheten på årlig repetisjonstjeneste skal ikke overstige 30 dager.

Den årlige tjenesteplikten i Heimevernet er inntil seks dager for tjenestepliktige med menig grad, og inntil ni dager for offiserer (OF 2–9), befal (OR 5–9), grenaderer og konstabler (OR 2–4). Fagpersonell i Heimevernet kan i tillegg påleg-

ges inntil tre dagers tjeneste som del av den årlige tjenesteplikten.

Det er ingen begrensning i antall innkallinger i tjenesteperioden. Tjenestepliktige kan inngå kontrakt om utvidet tjenesteplikt. Slik tjenesteplikt kommer i tillegg til den årlige tjenesteplikten.

Tjenestepliktige kan kalles inn til fag- og funksjonsrettet etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet. Denne tjenesten regnes som ordinær tjeneste, og kan, dersom det er nødvendig, komme i tillegg til den årlige repetisjons- eller heimevernstjenesten.

Tjenestepliktige som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå, kan kalles inn til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Tjenestepliktige som ikke er pålagt annen tjeneste, kan kalles inn for å støtte gjennomføring av repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs. Tjenesten omtales som hjelpetjeneste.

Godtgjøringer til tjenestepliktige

Godtgjøringer til tjenestepliktige med menig grad (OR 1) skal reguleres årlig med grunnlag i justering av grunnbeløpet i folketrygden. Reguleringen gjøres gjeldende fra 1. januar.

Offiserer og spesialister (OF 1–9 og OR 2–9), som ikke er tilsatt i Forsvaret, skal under årlig repetisjons- og heimevernstjeneste og etter ekstraordinær tjeneste, godtgjøres ut fra grad etter de til enhver tid gjeldende satsene for slik tjeneste. Satsene fastsettes med utgangspunkt i lønnsplanhefte for staten. Godtgjøring gis for alle tjenestegjørende dager, inklusive reisedager til og fra tjenesten.

Regjeringen innfører i 2023 en ny godtgjøringsmodell for styrkedisponerte tjenestepliktige, som ikke er stadig tjenestegjørende (reservister), basert på inntektskompensasjon, der reservister kan få dekket tapt arbeidsinntekt som følge av gjennomføringen av pliktig tjeneste med inntil seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Innføring av en ny godtgjøringsmodell innebærer en harmonisering med godtgjøringsmodellen som ble innført for Sivilforsvaret i 2018, jf. forskrift om godt-

gjøring for tjeneste i Sivilforsvaret. Det er avsatt midler til implementering av ny godtgjøringsmodell for reservister fra og med 2023.

Ny godtgjøringsmodell for reservister vil ikke påvirke modellen for godtgjøringen til tjenestepliktige i førstegangstjeneste.

Vedlegg 2**Oversikt over Forsvarsdepartementets
enkeltstående tilskudd**

Tabell 2.1 Oversikt over enkeltstående tilskudd

				(i kroner)	
Kapittel	Post	Navn på tilskuddsmottaker	Saldert budsjett 2023	Forslag 2024	
1700	52	Norges forskningsråd	1 000 000	22 000 000	
1700	52	Innovasjon Norge	3 300 000	3 300 000	
1700	60	Troms og Finnmark fylkeskommune	1 500 000	2 300 000	
1700	71	Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur	3 200 000	3 385 000	
1700	71	Stiftelsen KNM Narvik	0	2 500 000	
1700	71	The Atlantic Council of the US	2 700 000	2 700 000	
1700	71	Center for Strategic and International Studies	270 000	370 000	
1700	71	Center for a New American Security	250 000	250 000	
1700	71	Investinor	500 000	1 600 000	
1720	71	Stiftelsen Veteranhjelp	25 000	25 000	

Oversikten omfatter ikke tilskudd som staten gir som medlem av en internasjonal organisasjon, etter avtale med andre land om samarbeidstiltak eller etter avtale med internasjonale frivillige organisasjoner. Tilskuddene til *The Atlantic Council of*

the US, Rhodium Group, Center of Strategic and International Studies og Center for a New American Security er avtalt i utenlandsk valuta, og mindre avvik i de angitte kronebeløpene vil derfor kunne forekomme.

Vedlegg 3**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 3.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	Noter	(i 1000 kroner)			
		2020	2021	2022	Budsjett 2023
1. Utgifter					
<i>Driftsutgifter</i>					
Lønnsutgifter		708 662	733 006	792.108	850.000
Varer og tjenester		278 514	262 070	377.806	403.500
<i>Sum driftsutgifter</i>		<i>987 176</i>	<i>995 076</i>	<i>1 169 914</i>	<i>1 253 500</i>
 <i>Investeringsutgifter</i>					
Investeringer, større utstyrsanskaffelser og vedlikehold		54 700	38 311	44.679	50.000
<i>Sum investeringsutgifter</i>		<i>54 700</i>	<i>38 311</i>	<i>44 679</i>	<i>50 000</i>
 <i>Overføringer fra virksomheten</i>					
Utbetalinger til andre statlige regnskaper		136 944	0	0	0
Andre utbetalinger		0	12 820	0	0
<i>Sum overføringsutgifter</i>		<i>136 944</i>	<i>12 820</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
 <i>Finansielle aktiviteter</i>					
Kjøp av aksjer og andeler		0	0	0	0
Andre finansielle utgifter		0	0	-684	0
<i>Sum finansielle utgifter</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-684</i>	<i>0</i>
<i>Sum utgifter</i>		<i>1 178 820</i>	<i>1 046 207</i>	<i>1 213 909</i>	<i>1 303 500</i>

Tabell 3.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(i 1000 kroner)				
	Noter	2020	2021	Regnskap 2022	Budsjett 2023
2. Inntekter					
<i>Driftsinntekter</i>					
Inntekter fra salg av varer og tjenester		802 080	804 185	910 199	1 028 990
Andre driftsinntekter		11 938	0	23 166	25 000
<i>Sum driftsinntekter</i>		<i>814 018</i>	<i>804 185</i>	<i>933 365</i>	<i>1 053 990</i>
<i>Investeringsinntekter</i>					
Salg av varige driftsmidler		0	5	0	0
<i>Sum varige driftsmidler</i>		<i>0</i>	<i>5</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer til virksomheten</i>					
Inntekter fra statlige bevilgninger		250 532	257 827	265.676	252.010
Andre innbetalinger		0	0	0	0
<i>Sum overføringsinntekter</i>		<i>250 532</i>	<i>257 827</i>	<i>265 676</i>	<i>252 010</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler					
Andre finansielle inntekter		0	0	0	0
<i>Sum finansielle inntekter</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>		<i>1 064 550</i>	<i>1 062 017</i>	<i>1 199 041</i>	<i>1 306 000</i>
3. Netto endring i kontantbeholdningen (2-1)		-114 270	15 810	-14 868	2 500

Generelt

FFI følger statlige regnskapsstandarder (SRS) ved føring av sitt regnskap.

Som følge av stadfesting av FFI som eget avgiftssubjekt i november 2019, med tilbakevirkende kraft fra 1. januar 2019, er avgiftshåndteringen i FFIs regnskap endret. Dette medfører at omsetning mot øvrige etater under FD er belastet med merverdiavgift. Unntak fra dette er tilskudd og bevilgninger. FFI har fradrag for all inngående merverdiavgift både i prosjekter, oppdrag og drift uavhengig av oppdragsgiver. Sammenligning av

regnskapstallene mellom årene 2018 og 2019 blir derfor ikke reell grunnet denne endringen. Posten andre utbetalinger er økt som følge av dette da beregningen av mva. ble bokført på 2019, men utbetalt i 2020.

Noen kommentarer til regnskapet:

- Store anskaffelser i prosjekt blir aktivert på linje med driftsinvesteringene.

Avskrivninger

- Store anskaffelser i prosjekter og oppdrag blir aktivert og inntekter periodiseres for å dekke

- fremtidige avskrivninger. Dette gjør at avskrivningene av store anskaffelser i prosjekter og oppdrag ikke får resultateffekt for instituttet. Disse periodiseringene er ikke en del av de periodiserte inntektene som beregnes i forhold til fremdrift i prosjektene.
- Det har vært en økning i lønnskostnadene fra 2021 til 2022. I samme periode har det vært en netto tilgang i antall ansatte på 22. I 2022 var det et godt lønnsoppgjør på FFI. Samlet pott utgjorde 22,853 millioner kroner, noe som inkluderte en andel fra FFI. Pensjonspremien ble endret fra 10,3 prosent i 2021 til 10,1 prosent i 2022, dette medførte en liten reduksjon i pensjonspremien. Statens pensjonskasse har hatt en del utfordringer knyttet til ny fakturering av pensjonspremien i løpet av 2022. Dette har medført at FFI for 2022 har avsatt kostnader for forventet fakturering. Dette står som leverandørgjeld per 31.12.2022.
  - Inntekter fra statlige bevilgninger består av basisbevilgning, basisbevilgning øremerket til prosjektet «Personell og kompetanse», tilskudd til drift av forskningsfartøyet H.U. Sverdrup II, tilskudd til Identifikasjonslaboratoriet og tilskudd til CBRNE-satsningen.
  - Bevilgninger fra NFR utgjør i 2022 4,084 millioner kroner.
  - I henhold til SRS 10 vises kun forbrukte bevilgninger som inntekt i FFIs eksterntregnskap.

Tabell 3.2 Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde	Noter	(i 1000 kroner)			
		2020	2021	Regnskap 2022	Budsjett 2023
<i>Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget</i>					
Bevilgninger fra fagdepartementet	1	243 780	249 539	261 592	252 010
Bevilgninger fra andre departement					
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer					
Tildelinger fra Norges forskningsråd	2	6 752	8 288	4.084	5.000
<i>Sum bevilgninger</i>		<i>250 532</i>	<i>257 827</i>	<i>265 676</i>	<i>257 010</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>					
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner					
Bidrag fra private					
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner					
<i>Sum bidrag</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

Tabell 3.2 Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde	(i 1000 kroner)				
	Noter	2020	2021	Regnskap 2022	Budsjett 2023
Oppdragsinntekter mv.					
Oppdrag fra statlige virksomheter	3	710 151	686 414	818 975	936 990
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter					
Oppdrag fra private	4	91 929	76 114	91.224	105.000
Andre inntekter		11 938	41 662	23.166	7.000
<i>Sum oppdragsinntekter mv.</i>		<i>814 018</i>	<i>804 190</i>	<i>933 365</i>	<i>1 048 990</i>
Salg av investeringsmidler		0	0	0	
<i>Sum inntekter</i>		<i>1 064 550</i>	<i>1 062 017</i>	<i>1 199 041</i>	<i>1 306 000</i>

Generelt:

Tildelinger fra andre departementer eller Norges forskningsråd (NFR): Disse er små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering av NFR eller andre departementer. Det er ikke mottatt STIM-EU-midler i 2022.

Bevilgninger: Basistilskudd, forvaltningsoppdragsmidler, drift av H. U. Sverdrup II og tilskudd til identifikasjonslabben har vært stabile og har kun mindre justering i henhold til det generelle prisnivået.

Bevilgningene er redusert med forventet innsparing i forhold til omlegging av pensjonsmodellen, samt trekk knyttet til reduksjon av kostnader innen konsulenttenester og reiser. Samtidig inkluderer den en priskompensasjon.

Noter:

1. Bevilgninger fra fagdepartement: Består av basisbevilgning, basisbevilgning øremerket til prosjektet «Personell og kompetanse», tilskudd til drift av forskningsfartøyet H.U. Sverdrup II, tilskudd Identifikasjonslaboriet og tilskudd til CBRNE-satsningen.
2. Tildelinger fra NFR: Dette er både prosjekter hvor kun FFI og NFR er avtaleparter, men også deltakelse i større konsortier med finansiering fra NFR.
3. Oppdrag fra statlige virksomheter: oppdragsforskning for Forsvaret og andre statlige etater.
4. Oppdrag fra private: Oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands.

Tabell 3.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

(i 1000 kroner)					
	Noter	2020	2021	2022	Endring 2021 til 2022
<i>Kontantbeholdning</i>					
Beholdning på oppgjørskonti i Norges Bank	1	734 183	749 987	735 132	-14 855
Beholdning på andre bankkonti		0	0	0	0
Andre kontantbeholdninger	2	17	23	10	-13
<i>Sum kontanter og kontantekvivalenter</i>		<i>734 200</i>	<i>750 010</i>	<i>735 142</i>	<i>-14 868</i>
Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår					
Feriepenger mv.		95 222	101 031	108 444	7 413
Skattetrekk og offentlige avgifter		68 543	82 835	78 942	- 3 893
Gjeld til leverandører		59 719	102 495	137 781	35 286
Gjeld til oppdragsgivere	3	397 016	304 287	281 282	-23 005
Annen gjeld som forfaller i neste budsjettår		2 592	-23 539	-61 581	-38 042
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår</i>		<i>623 092</i>	<i>567 109</i>	<i>544 868</i>	<i>-22 241</i>
Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår					
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd		0	0	0	0
Større påbegynte, flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet		0	0	0	0
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	4	55 912	56 870	68 778	11 911
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål		0	0	0	0
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer		0	0	0	0
<i>Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår</i>		<i>55 912</i>	<i>56 870</i>	<i>68 778</i>	<i>11 911</i>

Tabell 3.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

	Noter	2020	2021	2022	Endring 2021 til 2022
(i 1000 kroner)					
<i>Andre avsetninger</i>					
Avsetninger til andre formål/ ikke spesifiserte formål		0	0	0	0
Fri virksomhetskapskapital		55 196	126 031	121 496	-4 538
<i>Sum andre avsetninger</i>		<i>55 196</i>	<i>126 031</i>	<i>121 496</i>	<i>-4 538</i>
<i>Langsiktige forpliktelser (netto)</i>					
Langsiktig forpliktelse knyttet til anleggsmidler					
Annen langsiktig forpliktelse					
<i>Sum langsiktige forpliktelser</i>					
<i>Sum netto gjeld og forpliktelser</i>		<i>734 200</i>	<i>750 010</i>	<i>735 142</i>	<i>- 14 868</i>

Generelt:

Periodiseringer i prosjekter og oppdrag er redusert med 11,1 millioner kroner fra 2021 til 2022.

Gjeld til leverandører har økt med 35,3 millioner kroner fra 2021. Dette skyldes både flere store leveranser mot slutten av året.

Fri virksomhetskapskapital utgjør 9,9 prosent ved årsslutt 2022, noe som er en reduksjon med ett prosentpoeng fra 2021.

Noter:

1. Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: Inneholder feriepengene, skattetrekk, fordringer fra leverandører, ikke gjennomførte prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor.

- Beholdningen på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter: Kontantkasse H. U. Sverdrup II og beholdning gavekort til spesielle markeringer.
- Leverandørgjeld økte med 35,3 millioner kroner fra 2021. Dette skyldes leveranser som kom sent på året, hvor fakturaen forfaller i 2023.
- Gjeld til oppdragsgivere: Prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig.
- Periodiseringer i prosjekter og oppdrag som er finansiert av bevilgninger er skilt ut slik at dette vises i raden «Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet».

Budsjettstatistikk for perioden 2021–2024

Tabell 4.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)										
		2021		2022		2023		2024				
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering			
1700	Forsvarsdepartementet	01	879 899	80 262	910 485	969 178	74 363	706 591	671 512	-8 336	719 231	21 000
		21	137 153	0	97 661	140 719	0	118 122	144 941	0	154 550	0
		22	0	0	0	0	0	375 193	531 645	222 963	881 024	313 580
		43	9 713	0	3 275	9 936	0	5 025	5 991	-2 300	6 402	0
		52	0	0	0	0	0	19 848	4 300	0	25 585	14 500
		53	0	0	0	0	0	0	13 300	13 300	14 995	1 110
		60	0	0	0	0	0	600	1 550	-300	1 306	-350
		71	92 985	0	88 070	80 078	-7 025	78 717	82 210	379	91 517	3 680
		73	144 326	56 200	137 906	158 078	9 000	138 974	96 097	-50 249	125 958	370 000
		78	377 212	17 019	362 052	437 520	30 000	970 778	653 361	196 811	1 068 330	370 000
		79	0	0	0	0	0	2 239 251	572 000	572 000	4 450 000	3 878 000

Tabell 4.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)							
		2021		2022		2023		2024	
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering
		90	0	0	0	24 680	24 680	27 848	3 168
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	01	4 851 619	380 581	5 396 213	5 505 151	360 860	6 236 577	283 025
		47	3 130 666	-801 305	3 684 029	3 993 600	393 675	4 736 401	670 103
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	244 189	0	249 539	252 010	-3 806	273 357	14 133
1720	Forsvaret*	01	30 903 730	845 424	32 436 820	35 432 556	2 516 684	40 164 620	3 395 665
		70	60 000	0	0	0	0	0	0
		71	23 208	0	23 670	44 305	2 937	48 237	0
1731	Hæren	01	0	220 087	0	0	0	0	0
1732	Sjøforsvaret	01	0	-25 580	0	0	0	0	0
1733	Lufforsvaret	01	0	466 161	0	0	0	0	0
1734	Heimevernet	01	0	7	0	0	0	0	0
1735	Etterretnings- tjenesten	21	2 372 653	167 068	2 416 570	2 955 881	316 001	3 345 180	237 235
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	01	1 819 537	19 926	2 047 665	2 106 718	118 756	2 308 484	90 606
		44	93 029	0	163 675	147 690	12 500	165 312	7 500
		45	18 345 238	1 903 736	18 344 581	21 296 264	790 671	24 812 572	1 985 476

Tabell 4.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)							
		2021		2022		2023		2024	
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering
		48	350 000	0	337 913	350 000	0	470 000	120 000
		75	109 095	7 800	125 886	111 931	0	123 208	7 924
1761 ¹	Nye kampfly med baseløsning	01	0	-29 762	0	0	0	0	0
		45	0	615 739	0	0	0	0	0
		47	0	-527 805	0	0	0	0	0
1790	Kystvakten	01	0	8 339	0	0	0	0	0
1791	Redningshelikopter-tjenesten	01	821 971	-57 942	764 523	661 021	-180 322	703 934	40 830
1792	Norske styrker i utlandet	01	0	0	0	0	0	0	0
		60	0	0	0	0	0	0	0
	Sum totalt		64 766 223	2 705 039	67 590 533	69 050 571	2 921 705	75 832 904	5 645 980
								90 848 802	11 191 622
								643 151	-73 609

Beløpene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som reell endring justert for effektivisering, altså nominell endring justert for kompensasjoner, tekniske endringer og effektivisering i henhold til langtidsplanen for perioden 2017–2020 og 2021–2024.

Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

¹ Kapitlene 1720, 1731, 1732, 1733, 1734, 1790 og 1792 ble slått sammen i 2021. Samtidig ble kapittel 1761 lagt ned og midlene overført til kapitlene 1710, 1720 og 1760.

Vedlegg 5**Nøkkeltall for perioden 2021–2024**

Tabell 5.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2021–2024 med og uten kampfly med baseløsning

	Saldert budsjett 2021	Saldert budsjett 2022	Saldert budsjett 2023	Forslag budsjett 2024
Totalbudsjettet	64 766 223	69 050 571	75 832 904	90 848 802
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	57 751 624	60 281 677	68 309 655	86 347 695

(1000 kr)

Tabell 5.2 Fordeling av saldert budsjett 2021–2023 og forslag for 2024

År	Materiell- investeringer	EBA- investeringer	Drift uten Norske styrker i utlandet	Norske styrker i utlandet
2024	27,3 pst.	6,0 pst.	65,8 pst.	0,9 pst.
2023	28,1 pst.	6,2 pst.	64,7 pst.	1,0 pst.
2022	29,5 pst.	6,0 pst.	63,2 pst.	1,4 pst.
2021	28,6 pst.	5,7 pst.	64,2 pst.	1,6 pst.

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
  - post 45, Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kapittel 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

- post 47, Nybygg og nyanlegg
- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
  - post 44, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
  - post 48, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
  - post 75, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: Aksell AS – 10/2023

